

R.

18

UMF

U523

8705

57.944

41

P A X

C O R P O R I S.

Az - az

Az emberi Test Nyavalyáinak Okairól, Fészkeiről, 's azoknak Orvoslásának Módgyáról való

T R A C T A.

Mellyet mind élő Tudós Tanítóinak szájokból, mind a' Régieknek tudós Irásokból, 's mind pedig magafok Betegek körül való Tapasztalásból summáson öszve - szedett, és fok ügye fogyott Szegényeknek halznokra, mennyire lehet, értelmesen 's világosan Magyar nyelven ki - adott.

PÁPAI PÁRIZ FERENTZ

M. D. Helvétiaában azon *Facultás*-ban Hites Assessor; az Enyedi Collegiumban egyik Tanító.

Most újjabban nyomtatta.

V O L O S V A K A T T,

Az Akadémiai Belukkel 1774. Éltendőben:

ELŐL JÁRÓ BESZÉD.

TERMÉSZET TITKAIT

TANÚLO

OLVASÓ,

Alamint-hogy minden közbe-vetés
és ide 's tova való kapdosás nél-
kül Istenhez kell folyamodni egy-
dül, ott, a' hol a' rendes eszköz
meg fogyatkozik, és a' nyavalya
szokatlan, és az Istennek rend-kivül való ostroma, (miné-
mű vala a' Dávid Idejébéli Pestis, és az Abimélek Házá-
ban, a' Sára el-ragadtatása miatt, ama' minden méhnek be-
zároltatása, hogy sem nem foghatna senki méhében,
sem a' ki már az előtt fogadott volt, nem (zúlhetne)
úgy bizony ellenben mind Isten késértőnek, 's miad
maga veszedelmének akarva való okának méltán mond-
A 2 hattyuk

ELŐL JÁRO BESZÉD.

hattyúk azt, a' ki azt feltéven, hogy az Isten egyedül, elégséges lévén minden nyavalyáknak gyógyítására, arra nézve az eszközöket, melyekre szert tehetne, vakmerőképpen el-mulattya.

Meg-kell annak éh-el halni, a' ki nem akar dolgozni, s-hoz bizván, hogy az ő munkája, és szorgalmatosága nélkül-is az Isten, a' ki az egész-nadarat tapasztalva, és a' mezőreket liliumit ruházza, gondt. véselhet ő róla. Azt mondotta régen, *Hefidus*, hogy: *A' jó szántó vető embernek, mikor Istennek könyörög, a' keze az éke szarvát tartja.*

Órdög tanátsa ez: *Ha Istennek fia vagy, erefszkedgyél-le a' Templomról, 's meg őriznek az Ang. a' l. A' kinek ezze vagyon, ahoz való biztában, paraditsot, vagy lajtorját keres.*

A' ki tsuda tétel által való orvosoltatást vár akkor, mikor keze kőzött, vagy keze ügyeben vagyou a' rendes, és szabades eszköz, vétkez k az Istentől mutatott bölts read ellen. Nevettyük a' Poganyokat, a' kik minden nyavalyához külön-külön-való gyógyító Istent szabtának: melly mistt az Orvosokbaa nem völte mit miveljnick.

Afsa Királyt ha emlited: nem abban vétkezett ő, hogy az Orvosokhoz tojyan-cdott betegségében; hanem abban, hogy úgy ragaszkodott azokhoz, hogy azokhoz való biztában Istenről-el-telejtkezett, és az Istent nyavalyájában tellyeséggel meg nem kereste. Tulajdonyítani kell a' jó Orvosnak sokat: lehet bizni tudományoz, húségéhez, jámborságához: illik-is az ilyenben megnyugodni, mint *Nagy Sándor Páispusban*; De azomban munkájának jó végét 's gyümölszet, egyedül az Orvost, és orvoslatt menyből kórmanyozó bölts Istentől kell varni.

Bizonyos dolog az, hogy azok a' külső eszközök, melyek-

ELŐL JÁRÓ BESZÉD.

mellyekkel Isten élt szokszor a tsuda tétellel való orvoslásokban, magok természeti erejekkel nem munkalodtanak, de leg-alább nem-is ellenkeztenek természetek-szerént nyavalyának orvoslásával: egy szóval nem vóltnak kártévd eszközdök. Mert azokkal való élés ugyan tsak meg-felelt a' jó végnek; ha szintén azt olly hatatofon, és készen nem segithették-is, mint maga az Isteni tsuda tétel, és erd.

Igy természeti-szerént-is vólt orvosló erd ama' fában, mellyet Isten Mósesnek mutata a' Mára vizeinek meg-orvoslására. Sóval orvosoltaték-meg tsudálatofon a' Jérikónak sós kártévd vize-is Elifens által; de nem természet ellen: mint a' Szakáts-is az igen sós halnak savát sós vízzel szokta ki-vontatni természetnek uttyán. Ha pedig sós nem vólt-is az a' víz (a' mint némellyek itélik: hanem egyéb poshatt bűdösségével ártott) úgy-is természeti rendes eszközt vótt-tel a' tsuda-tételre Elifens: mert ma-is a' rozsz vízi-kutakat a' sóval szoktuk orvosolni.

A' pnfztában a' kigyó-marás ellen Isten értz kigyóc emeltete-fel. Tudgyak pedig, hogy az értzben természeti erd-is vagyon a' mérges marások ellen. Ma-is jónak tartjuk a' gyakor ferdést a' bélpoklofság, és egyéb afféle bűrdön el-terjedő nyavalyák ellen, kiváltképpen pedig a' vizek órvénvében való mosódást. Ezt adá pedig tanátsul a' próféta is a' bélpoklos Naamannak.

A' fűgéből tünált flastrom, a' minémút Esaias tótt vala az Ezekias Király mirigyére, melly hasznos lévén minden egyéb kelevényeknek-is, és tályogoknak lágyítására, és ki-fakasztására, ma-is szemünkkel látjuk.

A' Kristus ama' vakon született embert akarván gyógyítani, nem kapa akarmi sárt elő; hanem a' maga nyavalyával thúála porból sárt, azzal kené-meg annak szemeit. Igaz dolog, hogy ennek lelki értelme-is vólt, jelent-

ELŐL JÁRÓ BESZÉD.

vén , hogy a' lelki szemnek vakságában nintsen jobb szem gyógyító ir a' Krisztus szájából ki-jövő Beszédnél. De az - is való , hogy az ember éh nyálz igen jó a' szemnek fok nyavalyáiban.

Az olajjal való meg-kenése a' betegnek , (mellytől emlékezet vagyon Sz. Márknál a' VI. és Sz. Jakabnál az V. Részben :) úgy vagyon , hogy fellyebb - is mutat természetzi erejénél : De a' ki meg-gondollya az olajnak természetzi fok hasznát azokban a' betegekben , nem r. keshetheti-ki ennek-is testi gyógyító hathatóságát. Nem hozhatni bezzog e' rendbe , és karba már a' Sz. Péter árnyékát , és a' Szent Pál kezkenőjét , mellyeknek-is hasznát tapasztalják abban az időben fok betegek.

Elég az , hogy mikor Isten a' tsuda - tétellel való gyógyításokban a' külső testi dolgokat *symbolum*ul vagy jelentő jegytül néha fel-vőtte , meg-bizonyította azzal , hogy a' rend szerént való gyógyításokban a' természetből vőtt eszközöknek annál inkább vagyon helye. Mert már meg-szüavén a' gyógyításbéli ajándék , mellyel az Ekklesiának kezdetit Isten ékesgeti vala , és a' mellyet maga-is Jakab Apostol el-múlatni tilt vala , meg-szüavén már a' mi időnkben a' nyelvek tudásának , és prófétálásának ajándékával egygyütt ; szükség , hogy valamint az idegen nyelvet munkával tanuljuk , és az írás magyarázásban Tanítóinktól épülünk : úgy a' testi nyavalyáknak gyógyításában - is fakhoz , és fűvekhez nyúllyunk.

De ha szinten Isten a' tsuda tétellel való gyógyításokban a' nyavalyákkal ellenkező eszközökkel élt volna-is , mutatni akarván , hogy eszközök nélkül nem szűkölködik , midőn valamint művel , és hogy mind éihet azokkal , mind nálók nélkül el - is lehet , de ugyan nem következnek abból , hogy mi ma az esz-

BI ÓL JÁRÓ BESZÉD.

közöket meg-vetvén , csak tsuda-tételtől , és Istennek read kívül való hatalmától várjuk. A' minthogy , az Isten negyven éftendőig Mannával tartotta a' pnfztában a' Sidókat ; arra nézve nem kell ma fel-adnunk a' szantáfon , 's vétésen.

Hogy pedig az Orvos Doctörök némelly nyava-
valyának meg-gyógyításában elő nem mehetnek , sőt ki-
sem tanulhattvák a' nyavalya mivóltát ; abból-is nem
következik az , hogy egy nyavalya is nem volna gyó-
gyítható , természetből vött észközökkel. Amaz hoz-
szas vér folyásban való aszszonnyal , kit elő - hoz az
Évangelista , semmit nem tehetének az Orvosok ; mert
Istennek titkos gondviseléséből , ama' nagy Orvosra
bízott vala orvoslása : mind akkor pedig , mind ma ,
a' természet rendin-is orvosolható nyavalya ez. Hanem,
az ilyen példák tsak arra tanítanak , hogy szélesebben
ki-terjedett az ember nyavalyásága , mint a' Orvosok
tudománya : és hogy az Orvosok az ő munkájokban
nem tehatatlanok , hanem minden ő fáradozásoknak
hathatósága Istentől bíratik , hogy az ő munkájoknak
gyümölt-ét magoknak ne tulajdonítsak : ne-is itéllye-
nek magok feől egyebet , hanem , hogy ők az ő mun-
kájokban az Istennek , és a' Természetnek szó fogadó
szolgai. Menny kö üte agyon magát *Aesculapiust* régen,
hogy a' ő szerentés orvoslásiért Isteni tisztelettel en-
gedte magát illetni. Ama' bolond *Menecrates* - is (kü
Siracufai Orvos vala , és minden beteget ingyen gyó-
gyít vala , nem kívánván egyéb bért azoktól , a' kiket
meg-gyógyított , hanem hogy őtet ismérnék *Jupiter*
Istennek , és *Uroknak* :) jelesen jára egyszer *Filep* Ki-
rályal ; mert midőn ez királyi vendégséget készítettne ,
Menecrates - is el-hívata , és számára a' több vendégek-
től külön ástalt tétete az ebédő palotában , mellyre
nem foganak semmi ételt ; hanem tsak tömjénező , és
jó illat-tételre való szerzsárok valának rajta , 's ahöz-
ülteté egyedül. *Menecrates* először igen örül vala e'

ELŐL JÁRÓ BESZÉD.

nagy tisztetség tételnek ; de midőn látná , hogy a' több vendégek vigan ennének , 's innának , a' király asztalánál , ő a' jó illatok között meg-ébezvén meg ítlenté magát embernek lenni. Így játszotaték-meg a' Királytól kevély bolondsága.

Meg tsallyák magokat , a' kik ezt mondvák , hogy csak az egy Svrách Könyvében vagyon a' testi orvoslásról való parantsolat : mert Krisztus Urunk - is azt mondgya , hogy : *A' betegek szükölködnek Orvos nélkül.* Maga-is szüs-elen betegeket gyógyított , míg e' földön az emberek között élt. A' I. XXXVIII. Sőtárban Dávid a' holtakat ellenkező értelemmel gyógyítottoknak , *R-phasmoknak* (az - az , magokkal jól - tette - tleneknek) hia teltéven azza - s az élők között az orvoslásnak hasznat. Móses , II. Könyv. XXI. Rész. ilyen Iörvenyt ad - ki , hogy : *A' ki mást meg sebesít ; tartozik annak meg - gyógyítására köl-séget adni.* József felől-is azt írja ugyan Móses , I. Könyv. L. Rész. hogy neki Udvari Orvos Doctori véltanak , 's azokkal rakatá-meg , az akkori szokás szerént drága szer-számakkal a' Jákob holtit testét. Salamon sok szép Könyveket írt vala az orvosi dolgokról. Az - is tészen a' *materiában* valamit a' minémű szólásnak formájával él Jéremias a' VIII. Részben , pirogatva a' népet : *Nintsen - Balsamum olaj Gáláádban ? Nintsen - é ott Orvos ? Miért nem gyógyított - meg az én népem Leánya ?* Maga Sz. Lukás Orvos volt. Ugyan Sz. Lukásnál a' X. Részben , a' sebes Samaritanus példájának alkalmatóságával iratik-le ama' horból , és fa-olajból álló seb gyógyító orvosság ; melyet ma - is Krisztus irenek hírnak.

A' Krisztus a' maga példájára hozza-elő amaz , emberek szájában abban az időben-is fen - torgó , u - on - dást : *Orvos , gyógyítsd - meg te magadat !* Nem mintha az lehetetlen volna , hogy valaki magának segítsen ,

ELŐL JÁRÓ BESZÉD.

mert mind maga teste állását, és hajlandóságait tudhattya, mind pedig illendő orvosságokkal használhat magának: ha pedig maga magát, 's maga javát elmulattya, 's mással jól téven magát szántszándékkal, 's rendetlen életével elrontya, az nem az Orvos tudomány fogyatkozása. Noha meg élék azis, hogy értelmes, és hasznos lehet az Orvos más beteg körül, de maga aránt nem elég tanáts sem segéti; hanem ő-is más véle való dajkálkodása nélkül szükölködik. Mint Dávid Prófétához, mikor vakoskodnék bűnében, más Próféta, a' Nathán, küldeték, ki szemeit meg-nyíssa.

Ez ha nyomra itt valamit, hogy el-vagyon minden ember életének bizonyos vege, és tzejllyá határozva, melyet sem meg-nem előz, sem által nem hág. De ha meg-gondolliuk, szintén ez az indító ok arra, hogy valameddig szabados utalon lehet, ne hadgyuk betegségünkbe magunkat; mert nem urai, hanem szám adó örizői vagyunk világi életünknek. És így, mivel nem tudgyuk nyavalyánknek ki-menetelit, életre lézen-é vagy haltra: tefztünk ez, hogy bizontalansagban elkövessünk mindent, valamit életünk meg-marasztására illendőnek, és szabadosnak itejük lenni. Kimentelit bizván az életünkkel bíró, 's életünk szabados gondviselésére, adata.

Ezek a' gondolatok viseltének engemet, és indítottanak arra, hogy rend szeréat való dolgaim között e' Könyvet írjam, tudtomra e' *materiá*tól való írás a' mi nyelvünkön nem lévén. Nem akartam én itt az ebben Tudosoknak értelmeket meg-fogni, nem-is azoknak íróm, hanem a' házi tselédes Gazdáknak, 's Gazdasz-fzonyoknak, és az igye fogyott Szegényeknek, kiknek mintsen mindenkor kezek ügyeben értelmes Orvos; kiváltképpen falukon, a' hol hamarébb talál segédet a' beteg barom, mint a' beteg ember. E' Könyvből pedig szükségéhez képest olvashat; vagy ha maga nem

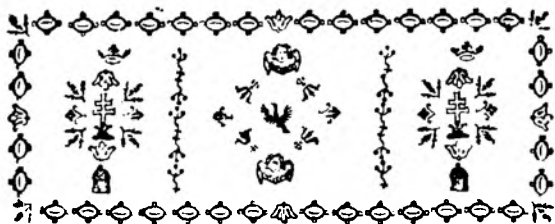
ELŐL JÁRÓ BESZÉD.

tud, olvastathat mással nyavalyájáról a' beteg. E' fok különb-külömbféle orvos-ágok között, ha egyiket nem, meg-szerezheti a' másikat; ha maga házában nem, fel-találja másénál, ha egytől nem, őszve-szerezheti többtől. Nem- is igazítok mind Patikára; hanem nagy részén házunknál fel található szereket igyekeztem a' Szegényeknek kedvéért elő-számlálni. Adgya íten, hogy a' munka szolgállyon, és használlyon, fok kefervesen nyögő el-hagyatott betegek nek vizsgálásokra: *AMEN.*

Irtam N. ENYEDEN. Sz. Jab. Hav.

24. napján 1687.

PÁPAI PÁRIS FERENTZ.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

ELSŐ KÖNYV.

A' FŐNEK NYAVALYÁIRÓL.

ELSŐ RÉSZ.

A' Fő-fájásról.

*Kül-
lömb-
séget.* **A'** Fő-fájásnak egynéhány ne-
mei vannak ; mert az vagy belső
vagy külső : vagy egészen fogja-
el a' fejet , vagy csak egy részét. És iimét,
vagy nyilaltattya a' fejét ; vagy nehéz miatta
a' fő , mintha tereh fekünnék reá ; vagy fe-
szíti , vagy ugyan fel-vér a' fájdalom , és do-
bog , mint a' *Pulzus*.

FÉSZKEI : A' belső és mély Fő-fájásnak
félzke vagyon az agyvelőt bütakaró hártya-
ban , mellyet agy-kérnak-is hinak ; (mert
ugyan-is az agyvelő maga , minthogy érzé-
kenség nélkül való , nem faj soha) ez ilyen
fájdalom a' szem gyökerére nyilallik A' kül-

ső Fő-fájás embernek a' feje bőrit járja; és ha csak mozgattyák - is az haját, mindjárt inkább faj; sőt nem - is tapogathatni.

OKAI: A' Főnek nyilalló fájdalma akkor esik, mikor vagy a' vérben való epe sár; vagy pedig a' gyomorból fel-gőzölő párák az agykéregt érdeklék, és rágják. A' terehnek érzése a főben attól vagyon, 's akkor, mikor a' *phlegma* hideg nedvesség az agy velőc el-árasztja. A' félszítés leg inkább vagyon a' meg rekedt *flatusoktól*, vagy párából lött szelektől. A' dobogó fájdalom, az élő-erekben vagy *arteriákban*, a' bőség miatt meg-tolyúlt igen meleg vértől.

JELEI, és JELENTÉSEI: A' Fő-fájás maga jelenti magát. A' *Jelentései* pedig fok-félék. A' külső Fő-fájás nem oly veszedelmes.

A' belső, a' hirtelen fogó forró-Hideglésben, gyákrabban bolond-Hagymázt jelent. Ha nagy betegségben hirtelen nagy Fő-fájás támad, 's meg oly hirtelen minden ok-nélkül meg-szűnik, igen veszedelmes dolog. Ha minden forróság nélkül valakinek feje fokáig fáj, füle zúg, és tseng, hallá a nehezül, tagai lankadnak; az a' Gutta útéstől félyen, és az ellenvaló Orvosságokkal jó idején élyen. Ha a' forró nyavalyában a' hámkodas miatt Fő-fájás következik; vagy az útra vére folyása, vagy pedig hányas következik utánna.

ORVOSSÁGAI: Ha külső a' fájdalom, csak párlással-is elejt vehetni ilyen módon: *Majoránát*, vagy *Bétóncát*, mellyet *Séb-fűnek* hírnak, vagy

Szék-

Szekfüvet, vagy *Kóményt*, vagy *Spikkinárdot*, vagy mindegyikből, vagy a' mellyiket közülők hirtelen kaphatni, egy-egy keveset főzzenek meg *Etzetben*, hév új téglara tőrgalsak, 's a' fejét ruhával bé borítván, annak parájával páróllyak mindennap egy-uehanyiszor.

Imét: Szőlő-venyikét égessenek-meg, annak a' hamvából tsinállyanak jó párlúgot, azzal mofsák gyakorta a' fejét. Ha hévséggel vagyon; jobb leitzen a' *Kápojzta* torjának a' hamvából tsinalt lüg.

Ha a' belső Fő-fajás forrósággal vagyon; *Katáng köröt*, vagy *Basarósa-tövet*, vagy *Szaporra-füvet*, a' mellyiket hamarébb kaphatod; rontsd-meg jól, és kösd-bé véle.

Ha egyszer-'s-mind nem-is alhatol. Egy kevés *Salátát*, vagy *Mákol* (jobb a' fejer,) vagy *Eb-jzólót* törj valamellyikkel azok közzul őzve; 's úgy kösd-bé a' fejét, hogy mind homlokát, 's-mind vakszemeit el-lepje.

Vagy így: *Reizely Alvát*, 'kyukmony-székivel, és lágy *Soval* törd őzve *Sáfrányozd*-meg, ruhára kenvén kösd-bé véle a' fejét.

Leg-jobb a' Fő-fajásban a' vad szőlő virága, akár *nyerszen*, akár *afjzún*, főzd meg *Etzetben*, törd-meg flastrom formán, rakd ruhára, kösd-bé véle.

Vagy: *Nyers Szapora-füvet* törj-meg savanyú *Kovácsjzal*, 's ha kaphatsz, egy kevés *Röj-olajjal*, vagy *Rósa-vizzel* őzve, kösd flastrom formán a' fejére.

Ha nagy hévséggel a' Fő-fajás: *Nyers Róta levelet*, rezzelt *Keiket*, lágy *Sot*, *Savanyú Kovácszt*,
erős

erős *Etzetet*, törj erősen ölzve, mint a' pépet, ruhára kenvén a' talpait köld-bé véle, igen hasznosan szija alá-fele. Ha meg-szarad rajta, mindjárt ujtsad.

Mind ezek mellett igen jó léssen elsőben is valami sárt fellyül hanytató Orvossággal (*vomitoriummal*) élni, ahhoz értő emberrel kézzitevén.

A' homlok eret-is meg-vágnni igen hasznos a' forróságban. Ímét: Hojagot-is annak módgya szeréat a' lágyan, vagy egyébűtt fizitani. A' köppölyözés-is azon végekre jól segít.

Ha ugyan fel-vér a' fájdalom, és dobog, 's nagy a' forróság, ha lehet mindjárt eret kell vagarni, vagy *Mediát*, vagy *Cephalicát*, vagy a' nomlokán; hogy a' meg-tolyultt vér szabadúllyon.

Ha a' fájdalom valamennyire szűnik; *Vomitoriummal* élhet: addig nem; mert az erőltetésben el-szenvedhetetlen fájdalom következ-nék, vagy ér szakadna, vagy a' izem homályosodnék-meg.

Ímét; *Éb-szólónek*, *Fül-sűnek*, és *Difznó-tóknak leveleivel*, akár külön-külön a' mellyiket kaphatni, vagy mindenikből egy-réizt vévén, 's ölzve elegyitvén, ' molni kell a' homlokát, vak izemeit, fellyül *fejér-Fűnek leveleit* köt-vén reá. Kicsiny gyermekeknek csak *Uti fű gyökeret* köld a' nyakába, az is használ.

Jó ezen haszonra a' fájdalmas részt akár *Popiummal*, akár *fejér Irral*, a' hévség oltására bé-kötni.

Ugyan

Ugyan ezen okon, hogy a' hévség alá-felé
 fziódgyék, mosni kell gyakorta a' fejét fáj-
 laló embernek lábait, ilyen láb-vizzel: *fejér.*
Makot, fejér-Fűz leveleit, és Sulátát, főzzenek-
meg Vízben, 's azzal moisak. Télben, jó a'
Fűzfa és Káposzta torja bamváhol eliaalt pár-
lúzbán - is moini. Vagy gyenge Fűz ágakat
rontsanak - meg, főzzenek láb vizét véle.

A' mosás után, rezzelly *fekete-Retket, Sovál, E-*
zzettel gyúrd őízve, 's kősd-bé a' talpaít véle.

Mikor annak ideje, ez-is jó: A' *Szolb* gyenge
fáját meg-törvéu, levét kifatsarván, azzal Ar-
pa lisztbol gyúrjanak lágy pogátsát, 's kőlsék a'
tájdalmas rélzre.

Ha nehéz a' fő a' fájás miat, mintha valami
 terhet hordozna benne, akkor nem kell *hi-*
vejiteni, hanem *melegíteni* inkább; mert az na-
 gyobbára a' hideg *phlegmás nedveségektől* va-
 gyon. Hasonlóképpen ha a' szél járja, és feszíti.

Jó itt: *Gyanta olajjal* orra allyát, vak-ize-
 meit, és feje lágyát gyakorta kenni. Jó a' *Spí-*
kinárdis. Imét: *Gyanta porral* gyakran a' fe-
 jét fűstölni.

Baratzk magot törj-meg télben, *Szapora fű*
vizzel cefzd-fel, tejét kősd bé véle. Nyárban
 rontsd meg a' *Baratzk leveleit*, meg annyi *Sza-*
pora-fű leveleivel egygyütt, főzd meg *Borban,*
 kősd-bé fejét véle.

Egy edényben, *Szapora-fű vizet Spiritus vi-*
triohval savanyítsának - meg, egy-egy kalánnal
 igyék-meg: belőle gyakorta.

Kitsiny gyermeknek ha feje nehéz, mely
 lyet

lyet meg - elmérhetni a' szeme tñpázásából, csak a' meleg ruhával való dörgölés-is használ.

Imét: *Kölest*, és *apró Sot*, melegits jó örzve egy terpenyőben, melegen tedd egy ruha fatskóba, kősd az ilyen Fő-fajó ember fejére, gyakorta újtván, ha meg hűl.

Az ilyen Fő fátásban, az ér-vágás nem igen szükséges. Jobb valami *phlegma* tisztító *Purgatív*oval, vagy *vomitivummal*, vagy valami *laxáló Jaculust Borba* tévén, arról innya; melyet ahoz értők meg-kéízitenek.

Pitrujzköltető porokkal a' nedveiség szivásra jó ilyenkor élni. Minden-nap egy egy mogyóröny *Terjéket* bé-venni.

Imét: *Indiai Tárkony gyökeret*, melyet *Pyrethrumnak* hínak, vagy náluk termőnek gyökerét *raesja* gyakran, a' bő nedvejséget igen szítja, és a' bő nyál folyással kevesíti.

II. R É S Z.

A' Fő szédelgésről.

A' Fő-szedelgés esik abból gyakrabban, mikoron a' gyenge gyomorból a' fok gőzőlgések, nénaugyan széllel, vagy szelővel örzve elegyedet párok az agyvelőbe fel-takarodnak; és ott azokat a' *spiritusok*at, melyek által érzünk, mozgunk, magokkal öfve-keverik, és az agyvelőnek rejtekeiben, vagy kamaráiban egygyütt kerengenek. Innen vagyon, hogy ollyankor a' szemünkkel-is nem látunk egyenelen; hanem minden torogni látzik előttünk.

FESZ-

FÉSZKEI: E' nyavalya azért ritkán vagyon igen a' gyomor egélségtelensége nélkül; mert ugyan-is nem tagadhatni, hogy az agyvelőben magában-is a' *phlegmás* nedveségekből teremhetnek szédelgést izerző gőzölgések, de ez ritkább dolog.

OKAI: E' nyavalyának külső okai mind azok, valamelyek a' gyomrot erőtlennithetik, és abban fok nyers emésztetlen nedveséget gyűjthetnek. Ilyen a' fok rendetlen étel, ital, dobzódás; kiváltképpen az éjjeli, a' mikor egyéb-aránt-is az *Aer* mind hidegebb, mind vastagabb: a' nehéz emésztő, szelet tsináló nyers ételek, 'ugymint a' Gyümölcsök, Répa, Retek, Hagymák, 's egyéb minden vastag, és a' gyomorban fokáig heverő ételek. Néha ugyan esésből, ütésből, egyébből-is megelik; de ez nem tzealomra való.

JELEI: Jeleit e' nyavalyának nem kell számlálni; maga jel magának: hanem inkább Okainak, és Fészkeinek jeleire kell vigyázni. Ha magában az agyvelőben a' Fészke; a' szédelgés mellet ott vagyon a' Fő fájás, főnek nehezsége, szemnek homályosága, fül-zúgás, nehezen-hallás, és többek effélék; azonban meg-lehet, hogy affelől ugyan jól emésztzen a' gyomor. Mind ezek pedig az agyvelőben, vagy a' vérnek, vagy *bilifnek*, vagy *phlegmának*, vagy fekete sárnak bőségétől e'nek; melyek között kit-kit az ő tulajdon jele kimutat.

Ha a' gyomortól vagyon, és egyéb alsó részekről, ugymint léptől, májtól, az Afzszonyokban a' nádrának bontakozásától, 's megveszéstől, az-is a' reá vigyázás által ki-tetszik, az' Orvofságot-is a' nyavalyának Fészkéhez, és eredetihez kell alkalmaztatni.

JELENTÉSEI: A' mi a' jelentéseket illeti: Ha a' szédülés nem régi, és ritkán jó az emberre; nem olly veszedelmes, és könnyebben orvosolható, mint ha régi, és szüntelen való.

Ismét: Nehezebben gyógyúl, ha a' véneken, és a' hideg *phlegmás* nedvességtől esik mint sem ha az ifjabbakon, és a' bő vértől.

Ha a' szédülés annyira vagyon, hogy az embert meg-tántoritya, és ugyan a' földhöz-is úti; kevesebb felőle a' reménség; mert hamar Kórság következik, vagy pedig Gutta útés belőle.

ORVOSSÁGAI: Ha a' vérnek bőségét veszi ember észébe; mindjárt elsőben-is vágasson erez. Azután végyen *purgatiót* bé, melly jobb lészén fűtskó formában ha készítik, 's arról iszik vagy egy hétig a' fő szédelő ember; ugy, hogy az mind a' roz nedvességeket tisztítsa, mind pedig agyvelőt erősitse.

E' mellett segitse az agyvelő tisztítását, *ptrűszkóltató porokat* sziván-fel; vagy pedig még jobb, ha *ptrűszszentés* nélkül tisztitya; mivel az agyvelőnek nem használ ollyankor a' rázó-dás: Reszellyenek azért *veres-Tzéklat*, fűtsarják ki a' levét, abba tegyenek *Májoránát*, főzzék-meg,

meg, és azután szűrjék-meg; a' beteg vegye teli a' száját *tiszta vízzel*, 's abból a' *Tzékla-vizből* szijjon-fel az orrába; ez minden erőtetés nélkül a' rosz nedvességeket bővön tisztitya, így tselekedvén gyakorta.

Hogagot - is a' nyaka vápájában, vagy a' füle tövén szitatni, annak mestersége szerént; a' holzszas szédelésben igen hasznos.

De minthogy e' nyavalya kivált-képpen jó *Dieta* által szokott gyógyúlni, arra kell igen szorgalmatosan vigyázni.

Azért étel, sem ital, sem álom felettébb ne legyen. Ha lehet az étel olyan legyen, melly keménysége miatt sokáig a' gyenge gyomorban ne heverjen; hogy ott füstölögvén 's gőzölögvén a' szédelésnek materiát ne adgyon.

Szerezzen e' végre *Cubium magot*, mellyet a' Patikában *Cubebének* hínak, hatot, vagy hetet törj-meg benne, jó erős *Bort* egy keveset tölts reá melegen, és idd-meg éhomra: azután mindjárt vagy két egész magot rágj-meg utánna, 's fogd-bé szádat, orrodát, mindjárt utánna, a' mig álhatod; hadd járja el az ereje a' fejedet. Így tégy egy darabig minden reggel.

Avagy: *Zöld Pápa fűvet* meg-aszalván törj-meg aprón, 's minden reggel egy kés hegyin egy kalán meleg *Borban* végy-bé belője.

Avagy: *Piríts Kenyeret*, öntözd-meg azt jó *Borral*, hintsd-meg vagy *Cubiomnak*, vagy *Coriándromnak*, vagy *vad Kóménynak*, vagy *Szeressen dió virágnak* a' porával, 's ugy edd-meg

éhomra, minthogy ezek a' porok e' nyavalyában leg-jobbak.

Sőt ugyan e' nyavalyában *feleslőkóm* nélkül, ha csak két, vagy három falat léizen is az, nem jó lenni; mert az üres gyenge gyomorban mindjárt meg-keferednek a' nedvességek, és keferű, 's rágó gőzölgéseket botsátanak-fel az agyvelőre.

Igyék szüntelen *Sallyáról*, vagy *Betonicáról*, vagy pedig izüretkor ezekkel csináltt *Bort*, ha csak egy italt-is, ebédgyét 's vatsoráját végezvén.

Minden ételle után rágjon egy keveset a' fellyebb étsértt *magokból*. Vagy pedig két, vagy három *Mondolával*, vagy sült *Kortvéllyel*, vagy *Birs-almával* végezze-el ételét. A' izegény ember vegyen *Tömjént*, éhomra minden ételle után egy-egy borsónyit nyeljen-el belőlé; még jobb a' *Mástix*.

Minden éjelre *meleg rubával* dörgöllyék a' nyakától fogva a' fartsokáig minden tagjait alá; de a' fejét nem kell dörgölni: mert a' meleg dörgölés a' nedvességeket az agyvelőben higitya, és azokból gőzölgést támaszt; melly itt veszedelmes.

Minden fel-háborodástól, elme-búsulástól, haragtól, 's egyéb indúlatoskodástól ojja igen mint a' tűztől, nagy kárával-is az ilyen ember magát.

III. R E S Z.

A' Refzketegességéről, és a' kéz, láb, nyelv, 's egyéb tag El-eséséről.

Fézf- **A'** Refzketegesség vagyon vagy egy kei: **A'** részben, ugymint vagy Főben, vagy kézben; vagy pedig többekben egyszer-'s-mind. Ennek oka, a' tagnak erőtelensége, az erőtlenségnek pedig oka, az erőt adó *Spiritusoknak*, mellyek a' vérnek lelkei, a' vérben, és az által a' tagokban meg-kevesedése, vagy leg-alább valami okon el-rekedése, hogy a' tagokra ne oszolphassanak. Mert ugyan is nem lehet egyéb ok; hanem vagy a' *Spiritusok* kevesek; vagy pedig az inak, mellyek a' *Spiritusoknak* tsatornái, dugólnak-meg.

OKAI: Mind ezek pedig gyakrabban a' rosz, hideg, nyálas vértől esnek. Noha mikor osztán annyira vagy meg-fogyatkoznak, vagy az inak meg-dugulása miatt el-rekednek valamely tagtól a' *Spiritusok*, annak a' tagnak nem csak Refzketése, hanem ugyan El-esése-is szokott következni; úgy, hogy azt se fel, se alá ne mozdithassa ember.

Ezeknek közönségesen külső-képpen azon egy-féle Okai lehetnek, ugymint: a' hideg *Aer*, a' melly-is sokára el-fogyattya a' tagban a belső, éltető, és mozgató meleget. Ísmét: **A'** hidegítő vastág eleségek, a' dobzódó részeges élet: mert valamint-hogy a' rendes borítal ugyan újitya, és eleveníti a' vérnek lelkeit, vagy *Spiritusokat*; úgy ellenben a' mód

nélkül való tompítva, és el-öli azonokat. Ismét: A' vénségi hideg erőtlenség; vagy néha, mint az Órvósokban, és Bányászokban, kiváltképpen a' Refzketésnek nagy okai, a' kén-esős, és egyéb ártalmas bészivott mérges párák's gőzölgések.

KÜLÖMBSÉGEI: A' tagnak El-esése két-képpen szokott lenni. 1. Midőn a' tag nem mozog ugyan, de érez. 2. Midőn sem nem mozog, sem nem érez. Mert az inak-is kétfélék, vagy a' tagok mozgatására, vagy pedig érzésre szolgálók. néha egyik, néha másik, néha mind kettő erőtlenedik.

Ez az Erőtlenedés pedig, noha gyakrabban a' hideg *phlegmá*s nedvességektől vagyon ugyan, de néha meg-esik a' sárga Sártól-is, ugymint példának okáért, a' Kólyikában. Az ilyen *bilis*től pedig, vagy Sártól, a' melly tag el-akar esni, elébb rettenetes rágó fájdalmat szenved; nem úgy, mint a' *phlegmá*tól: mivel a' *bilis* erős, évő, és rágó: de a' *phlegma* nem.

E' nyavalya a' Főnek nyavalyái közzé szám-láltatik; mivel gyakrabban a' Főből le-fzivár-kozó nedvességektől vészzen eredetet, mellyek az agyvelőből alá származó apró inakat, vagy *nerve*sokat el-árasztják 's erőtlentik.

JELEI, és JELENTÉSEI: E' nyavalyák mint-hogy természetekben egyeznek, úgy Je-lekben-is, és Jelentésekben; mellyekben ki-váltképpen im ezekre kell vigyazni:

A' melly tag refzketni kezd, jele gyakrab-ban, hogy azon tag el-akar esni. Ellenben pedig,

pedig, ha az el-esett tagra refzketés következik, jó jel; mert a' vérnek, és annak lelkeinek a' meg-rekedéstől való fel-szabadulását jelenti a' tagban.

Ha valamely tag refzketése öreg korban esik, többire holtig úgy marad, és vagy Guttá-útéinek, vagy leg-alabb valamely tag el-esésének elől-járó postája.

Ha valamely el-esett tag egyfzer-'s-mind száradni-is kezd, semmi reménység nintsen annak gyógyulása felől.

A' Kólyikában való tag el-esés, noha fájdalmasabb; de minthogy meleg nedvességtől vagy on eredete, könnyebben gyógyul, mint sem ha a' bő phlegmás nedvesség adna okot rája. Innen, ha a' taga el-esett embernek Hideglelési forrósága vagy on-is, nem kell meg-ijjedni; mivel ellenben inkább az a' hévség oszlattya, és emészti a' phlegmás materiát.

Ha útés, vagy vágás miatt in szakad, 's úgy esik-el valamely tag; nem várhatni annak gyógyulását egybűnben, hanem a' sebnek gyógyulásából; noha úgy-is nem mindenkor.

ORVOSSÁGAI: Hogyha vérrel bővölködik az ember, és valami pességét érez még az el-esett részben, annál inkább mindjárt vágassamag az erőtlen részről a' *Cephalica* eret; de ne vegyenek sok vért, mivel az ér-vágás hívesít; e' nyavalyában pedig melegíteni kell inkább.

Meleg házban légyen, kiváltképpen elsőben, bár csak tizen-ötöd napig. Étel-béli *Dietája*-is ahoz képest légyen; Izáraz eleséggel éllyen

inkább, mint leveffel ; sültrel ; inkább, mint főttel ; könnyű emésztőkkel, a' holl kitelik, két hétig nyavalyája kezdetiben, légyen minden ételle sültt *vad-bús*, vagy *madár*, leg-jobb a' *vad-galamb*, mivel igen szárasztó : sőt csak az erő engedgye, igen hafznos gyakorta, ugyan minden ételtől-is meg-túrtenni magát. *Hal*, és *Difznó-bús* étel igen ártalmas.

Itala hasonló képpen szűkőn légyen : éllyen, ha lehet, *Sályás*, vagy *űrmős Borral* : a' *Méh-ser-is* hafznos ; mivel ez mindenik szárasztó erejű. Nappal tellyefséggel ne alugyék.

Az izzadás a' bő nedvességet, melly az agyvelőt és inakat el-hatotta, igen szépen kevesíti : mellyre nézve hafznos a' gőz-feredő-is. Egy summában : Akármelley tagja első-el, ha járhat, járjon, a' mint járhat, és ingassa testét ; ha nem járhat, hordoztassa, és meleg ruhakkal keményen dörögöltesse testét, mert mind ezek-is kevesítik a' *pblegmát*.

Itt pedig azt meg-kell engedni, midőn az illyen tagok El-esésében, az ember ábrázattjában hirtelen meg nem vész, és ortzája bé nem esik ; jele, hogy hátúl a' nyakánál a' hata-gerentzi velein izáll alá a' nedvesség, mikor pedig az ábrázat el-változik, elé-felé liet az agyvelőből a' *pblemás materta*. Azért az Orvolságokat-is a' szerént kellett alkalmaztatni.

Ha hátra liet, vetess köpölyt a' nyakadra két felől. Ismét : *Muslar magot* főzz-meg *Borban*, a' meg-főtt magot tőrd-meg jól, mint a' pépet kend egy garadni kerek ruhára, kösd a' nyakad

nyakad középire , hadd szijja ott mind addig míg meg - verefedik , vagy ugyan ki-lebefedik : az után nyers *Káposzta levelet* fonnyaltz - meg a' tűznél , és azzal raggassad , míg bé-gyógyúl.

Ísmét: Tsinálly ilyen kenetet , mellyel kenessed , és dörgölteszed jó erősen az erőtlen tagokat: mindennap kétizér: Végy a' Patikában *Euphorbinmot* , *pyrethrumot* , mindeniket egy lótot , tórd-meg , és szitald-meg , tégy hozzá fél-lót törtt *Borsót* , és *lány Sot* , mind ezeket tedd *Fa-olajba* , melegísd-meg , tégy egy ke. és *Vi-aszszat-is* belé , hogy valamennyire keményítse-meg , 's ezzel , a' mint mondán , kenefeld. Ha *Euphorbiumot* , és *Pyrethrumot* nem kaphatiz , azok helyébe tégy törtt *Mustár magot* , az-is jó.

Igen jól segiti a' *Kő-olaj-is* az erőtlen tagokat , ha véle gyakorta dörgöik. Ez haszon a való a' *Rokának* , *vad-Mutkának* , *Borznak* , *M-dvének hájja* ; mivel ezek mind melegítő , mind pedig erőt adó kővérségek. Jó a' *Laurus-olaj-is* : A' mellyiket ezek között kaphatni , mindjárt élhetni véle , jó meleg házban meleg ruhával mindenkor a' kenés előtt meg-dörgölvén a' tagokat.

Jó leg-közelebb a' *házi-Rétze sirja-is* mind a' refzketésben , mind pedig ugyan a' tag El-esésben-is. Mellynek nagyobb erőt ilyen formán adhatiz : A' jó *kövér Rétzét* meg-melylestvé , vedd-ki a' bélt , a' béli helyet töltsd meg aprón őszve-vagdaltt *Sállyával* , *Majoránával* , és *Szurok-füvel* , (mellyet *Szű-fűnek* , és *sekete-Gyöparnak-is* hinak ,) vard-bé , hogy a' fűvek ki ne hullyanak , vond nyársra , és szép lassan süffed ,

minden le-tsepegő *sirját* egy edénybe szedvén; ahhoz meg-annyi jó erős *Étzetet* tölts, forrald-fel mind együtt, azzal az *Étzetes sirral* jó tűz előtt kenegessed a' reszkető, vagy ugyan el-esett tagokat-is mindennap kétszer, háromszor.

Könnyen szerezhető, de nagy erejű Orvos-ság ez-is a' gyenge tagoknak, *Ástának Talány-gyökeret*, törjék őszve jól *Szek-füvel*, *Köménnyel*, és *Sállývával* együtt, töltsék rá a' beteg ember-nek a' maga vizelletit, azután főzzék-meg jól mind együtt, és jó melegen, a' mint el-álhatya, azzal mosassa gyakorta a' gyenge tagokat; éj-jelre pedig mártsanak ruhát meg belé, és igen jó melegen tekerjék-bé a' tagokat véle éjjelre, hállyon úgy.

Igy-is meg-lehet: *Gyanta*, és *Szek-fü olajat*, *Róka*, *vád Matska*, és *Medve.báj sirral* olvaiziz őszve, 's azzal kenyed.

Avagy így: Dörgöldesd-meg erősen a' gyenge tagokat *meleg rubával*, úgy, hogy ugyan meg-veresedgyenek, azután vagy *Fenyő-mag*, vagy *Spikindrd*, vagy *Terpentina olajjal* kenessed-meg.

Még jobb ha előbb *Kó-olajjal* kenik-meg, 's úgy dörgölik, és azután ez *olajakkal* újobban bé-kenik.

Ha tsak a' nyelve esik-el, 's egyéb tagja épp, mindjárt keressenek *Mustárt*; 's azt rágja, 's forgassa szájában. Jobb ennél-is három négy tsepp *Anis-mag olajat* a' nyelvére tseppenteni minden-nap kétszer. Jó azon formán az erős *Fekete Tseresnye Spiritusa*, vagy, a' mint a' kőz nép hija, kétszer-vőtt *Éget bora*.

Avagy

Avagy ; Végy a' Patikában egy kevés *Euphorbiumot*, törd-meg, egy tsün füdd a' nyelve gyökerére ; igen sok nyálat szív-ki kevés idő alatt : mivel ez mindeniknél erőlebb , és így könnyebíti a' meg-kötött nyelvet.

Ilmét : Tsinálly ilyen Száj vizet : *Pyretbrumot* - vagy a' helyén *hdzi-Tárkony tövet*, *Sállvát*, *Isopot*, főzz-meg *Borban*, 's azzal mossa gyakorta a' száját, A' meleg *feredő-Bánya* is (mimémú a' Gyógyi nálunk : *Várad*, *Budai*, 's a' többi) igen jól emészti az ő száraztó erejével a' bő-nyálas nedveségeknek a' testben el-tenyészését. Vagy, a' hol afféle közel nintsen, mesterséggel helyette illyent csinálhatni : *Bó Gá-litz-követ*, *Búdós-követ*, *Timsot* és közönséges *Sót*, *Vizben* főzz-meg erőfen , úgy , hogy a' *Viznek* harmad része el-apadgyon , 's abban fereszted , ugyan azon *feredőt* gyakorta melegítvén 's újítván.

IV. R É S Z.

A' Kórságról , vagy nehéz-Betegségről , és Nyavalya ki-rontásról.

Fez. **A'** Kórság-is , vagy Nyavalya-rontás a' ke : **A'** Főnek nyavalyái közé számláltatik , mellynek Fészke az agyvelőt bé-takaró hárttyában van : Mert-ugyan-is noha ember élzébe nem vészti , de abban a' Kórságos rázódásban elsőben-is az a' hárttya indul-meg , melly me-indulván , őszve-rázódnak 's rángatodnak minden , mind mozgatásra , mind érzékenységre rendel-

rendeltetet inak, vagy *nervusok*, mindenütt az egész testben; mivelhogy ezek, mint valami az egész testre minden felé ki-nyúlott köteletskék, úgy származnak-ki e' hártyából, vagy agykérből, 's annak *materiájából* valók: úgy, hogy az Agykér valami ötet érdeklő terhes októl meg-rándulván, ezeknek-is szükségesképpen meg-kell mozdulniok, és keményen rángatódniok. Innen vagyon, hogy olyankor minden érzékenysége, látála, hallása, érzéfe &c. el-vész az embernek.

KÜLÖMBSÉGE: Ez néha az egész agykért el-fogja, 's olyankor az egész testet töri a' kország; néha pedig egy részét, 's akkor csak bizonyos tagot gyötör, vagy kezét, vagy lábát, vagy szeme-héját: vagy néha épen fél-részét.

OKAI: Közelebb való oka ennek ez, mikor a' nedvesség, és párák vagy bőségekkel terhelik, és feszítik; vagy pedig erős évő, és rágó erejekkel érdeklük az agykért, melly miat ennek rázódása, és őszve-verődése következik.

Azok a' nedvességek, és párák pedig, vagy magában az agyvelőben léfznek, és teremnek, vagy az alsó részekből származnak, és gőzölögnek fel felé; ugymint a' gyomorból, a' bélekben termett gelelztákból, az A.zfzony-embereknek a' Nádráról, egyéb akármelley részekről. Az ereknek úttyán-is takarodnak néha fel-felé mintegy hideg szellő formában; úgy, hogy ugyan meg-érzi maga az ember, 's ottan olyankor rajta esik a' Kország.

JELEI, és JELENTÉSEI: Minekelőtte e' nyavalya az emberen e'lnék, semmi bizonyos jelből meg nem tudhatóni annak el-következését egész bizonyossággal. A' kire pedig reá szokik, az mind maga inkább meg-érzi, mind más inkább észébe-velzi, mikor akar reá jöni; noha bizony gyakrabban ezeken-is minden jelentődés nélkül csak véletlen e'lik meg.

Azt pedig meg kell tudni, hogy-ha az agyvelőben magában vagyon e' nyavalyának szerző oka, 's ott teremnek-meg ez erős nedveségek, és párák; nintsen olly jel, mellyről észébe vehetné az ember, hogy a' Kórság valakire reá akar jöni. Ha pedig az alsó részekből származik, úgy mind inkább e'lik valami jele: Vagy a' gyomor szokott ollyankor, fel-émelyedni, vagy szeme világa homályosodni, néha, a' mint mondám, mintegy hideg szellő, úgy mendegél fel-felé a' tagokon, fülébe-dugúl, tseng: Ha a' Nádrától; szédülések, ájulások, lélegzetnek nehezen való vétele, 's egyéb affélék szoktak jelentődni: Ha a' Gelseztától, annak tulajdon jelei, orra viszkete, szája bűdősége, gyomor éwelygése 's dagadása ki-mutattyák.

A' kiket e' nyavalya háborgat, az Hóldnak egy forma változására, vagy újságra, vagy fogytára-igen reá szokott tartani.

A' melly Kórság véle születik emberrel, úgy hogy Szüléi-is Kórságosok vóltanak, halálá-ig el-tart rajta. Másképpen-is ha hufzon-öt e'ztendő's koráig ki nem tisztúl belőle; azutan ne-is próbállyák.

Ha

Ha a' Kórságos emberre negyed-napi Hideg lelés esik, és az fokáig tart rajta, a' Hideg-lelésből ki-tisztulván, többire azzal együtt a' Kórságból-is meg-gyógyul; mert a' Kórság Izer-ző rosz nedvességet a' hosszúas Hideg-lelés az ő tűzével lassan-lassan el-emészti.

ORVOSSÁGI: E' nyavalyával való bánás két időre való. 1. Mikor már rajta vagyon: 2. Mikor fel-fzabadul tőle.

Mihelyt azért a' Nyavalya valakit akar ron-tani, mindjárt helyheztesék világos helyre, *fa-lapotzkát* meg-tekervén gyenge ruhával, mártsák-meg *Gyöngy-virág*, vagy *Rosa-vizben*, vésék-bé a' fogai közé, hogy a' nyelvét, vagy ajakát meg ne sértse: A' fejét magasztallyák jól fel: a' két inait 's szárait, *posztó szillemel*, vagy valami *keskeny ruhával* jól szorítsak-meg; ki-váltképpen ha a' fellyebb említett hideg szellőt fel-felé menni érzette magában: dörgöllyék jó erősen *meleg ruhával* a' farától fogva a' lábait alá felé: Szólítsák nagy szóval nevéen, orrát, és újjait szorongassák, sőt valami jó erős *perűszkóltató por-is* nem árt olyankor az orrába fujni: A' szájába töltsenek egy kis *Arany vizet*, vagy valami jó erős *fekete Tjeresznye vizet*, vagy pedig két, vagy három tsep *Gyanta olajat*, vagy ha egyéb nintsen, jó erős *Étzetet*: Ron-tsanak igen hamar *Rutát* meg, öntözzék-meg *Étzetel*, dörgöllyék az orrát véle, vagy *Gyanta olajjal*, vagy *Fenyő-mag olajjal*; vagy valami jó-szagú *Vizzel*. Fűstöllyék-meg *Gyantával*, vagy ama' kék virágú *Szent László jüvével*, mel-

mellyet *Gentiana* minornak hinak. Ha Afzszony, 's a' méhétől vagyon, égessenek *tollat*-meg, 's annak bűdös füstie tartásák az orrához; legjobb a' *Fogoly-madar* tolla, a' izájába *Fodor-menta* vizet tölts *olajával* együtt, ha kaphatsz. Azután az hata gerentzit alá kennyék-meg erősen, *Gyöny-virág*, vagy *Fodor-menta*, vagy *Ruta*, vagy *Gyanta* olajjal.

A' Gyermekekből tsak azzal-is szokszor kiállott hirtelen, a' *Tabák Füst*it fűtták egynéhányszor a' izájába. Jó a' *Gyanta Füst*-is.

A' derekas, és fundamentomos orvoslás pedig akkorra való, mikor rajta nintsen a' nyavalya. Ha véres tagos ember, vágasson eret a' karján. Ahoz értő embertől végyen minden holnapban Hóld-fogytára valami *phlegma tisztító Purgatiót*-bé, vagy *Pilula*, vagy egyéb formában, bár tsak három, vagy négy holnapig. Ha olly embert nem kaphat, ássanak *Borza-fának* gyenge *töveit*, mofsák-meg, főzzék-meg *Téjben*, vagy *Borban* erősen, mindennap egy darabig egy két kalannal igyék-meg éhomra, a' míg érzi, hogy jól meg-tisztúlt.

Hogy pedig újjobban a' roz nedvességek meg ne gyarapodgyanak a' testben, az utolsó negyedben Hóld-fogytára, *Sálfaparilla* gyökereket, mellyet a' köz nép *Sártsa* gyökérnek hív, főzzenek-meg *forras vizben*, 's azt igya szomjúságtól-is, vagy négy holnapban igy tselekedvén; igen eméizti a' felettébb-való *phlegmas* nedvességet. Némelylek ezen okon a' nyakok vápájában *cauteriumot* viselyén, a' Kórságból épen ki-gyógyúltanak. Ha,

Ha, akár Öregnek, akár Gyermekek e' nyavalyában a' hafa meg-szorúlt, meg-kell leg-elsőben is valami mesterséggel izabadítani, addig csak héjaja egyéb orvoslás.

Életről fogva e' rettenetes nyavalyát sokféle orvoslalokkal próbálták meg-előzni, és győzni sokan, mellyek között a' híresebbekben, és halznolabboknak egy-néhányat előlzanialok.

A' vizek között a' fekete *Tserejnye viz*, kiváltképpen ha mind *magostól* őszve-törvén meg-poszaltyak, és mint a' *Szilvából Spiritust*, vagy *Egettört*, kétszer, háromszor meg-tisztálván veznek belőle, 's ebből mindennap reggel egy-egy kalankával meg iszik ember.

Ilmét a' *Gyönzy-virág*, *Szent György*, vagy *Kája virág*, *Hars-fa virág*, és *Baja rosa vize*; és mind ezek jobb erejük léfznek, ha *Fetske*, vagy *Szaroka fiakat* elevenen őszve-vagdaltván, és a' víz vévő fazékban a' virág közzé vetvén, együtt vészik vizét. Ez ilyen *vizeknek itala* a' *Kórság el-kerülésére* igen sok példából ditsértetik.

Igy még jobb tselekedni: *Baja-rosa magot*, és *Tolgy-ján termő gyönzynek a' levelét* meg-afzaltván, törd-őszve apró porrá, abból egy kés hegyin vévén, és ezek között valamellyik *vizbe* elegyítvén, igya-meg ember, kivált *Hóld-fogytán* mindennap éhomra éllyen véle.

Szaglásképen - is az agyvelőt ekképpen erősítheti: *Baja rosa mag*, és *Tolgy-fa gyönzy porát*, mindeniket négy négy *lusták nyomót Szeretendónak*, annak *virágának*, és *Szeg-fünek*, mindoniknek aprón törtt porát, két-két *lusták nyomót*:

mít : meg-tört ászszü Rutát, és Isopot, mindeniket hat-hat póltura nyomót, őszve elegyítvén, varják karmalin szín gyenge materiába, vífellye nyakában, és gyakorta izagollya.

Az olajok közzül a' Gyanta olaj, de sokkal jobb a' fejér Gyanta olaj, ismét a' Puszpáng olaj, és Búdós-kó olaj leg dicséretesebbek: ezekből akár külön-külön a' mellyiket kaphatni, akár egyaránt őszve elegyítvén valamellyik oda-fel meg-irtt vízbe, őt hat tseppet éhomra, és estve le-fektekor meg-innya, igen jó. Kis gyermeknek-is bé-adhatni egy, 's két tseppet valamellyik vízbe elegyítvén, és Nád-mézzel meg-édesítvén.

Ísmét, ilyen flastromot akár nagynak, akár kitsínynek ragaszthatni a' lágyára, melly a' helyét meg-veresíti ugyan; de azonba a' kár-tévő nedvelséget igen hátalmason ízija ki-felé:

Borsot, Mustár-magot, és Galamb-ganéjt mindeniket jól porrá-törvén, mindenikből végy két fusták nyomót: Basa-rósa tövét, Tölgy-fa gyöngyöt, Basa-rósa magot, mindeniket meg-afzalván, és törvén, mindeniknek porából három három fusták nyomót: Kó-olajat, Viasz-szat, és Szurkot a' mennyi elég lészén, tsináld-őszve a' tűznél flastrom formára, kenny a' ruhára, vagy irhára belőle, mennyi a' lágyát befogja, 's állyon rajta mind addig, míg el-szenvedheti. A nyakára-is ha egyszer-'s-mind ragasztasz, annál jobban meg-ízija.

Ha a' Gelesztától vagyon e' nyavalya mind nagyban, kitsínyben; Geleszta ellen az ide alább meg-mondandó Orvosságokkal kell élni:

Némelly Orvofságok vannak, mellyek noha nem látattnak el - venni a' nyavalyának okat, de ugyan kivált-képpen való titkos erővel haiználak e' nyavalyában, minden babona nélkül.

Igy : Ha a' *Mar iusban* a' félzékéből szediz két vagy három *Holló-fiat*, új fazékban kementzében porrá égeted, és abból a' porból napjában kétszer, háromszor vagy *Borbin*, vagy valamelly fellyebb említett *Vizben* bé-vészzen, igen ditsértetik. Hasonló erejű a' *vad - Kinnak bojaga-is*, ha kementzéden igen meg-száraztrod, meg-töröd, és ilyen formán éliz ezzel-is. Azonképpen élhet a' *Róka májjával-is*, ha meg-azalod, és töröd. Ezeket ha Afzszonyembernek adod, *Fodormenta vizben*; de ennél is jobb az *Isten-fája vize*.

Ilmét : A' *Nyúlak oltóját*, vagy *gyomrát* a-szald-meg, törd-meg, egy kés hegyin egy-egy keveset *Rasa-rofa vizben* adgy-bé napjában háromszor, e' leg-nagyobb erejű.

Illyeu Orvofságok többek-is száma nélkül ditsértetnek; a' fok között ezek hirelebbek.

De mivel e' nyavalya az apró Gyermekekben uralkodik inkább, kik között sokakat ugyan halálig gyötör; ezekkel való bánátnak rendi ez :

Mivel ők az Orvofság vételre alkalmatlanok, 's azonban szoptató Dajkájok tejét követi egészségek, minthogy azzal kell éniük; a' Dajka dolgot-is jó karba kell venni.

Azért mivel még az Aunyak méhében-is rúttság gyült a' gyomrokba; mellytől e' nyavalya igen hamar ki-rontya, születeések után őt, hat

napi-koroktól fogva 's elébb-is, így kell tselekedni: Tízta *Nádmézet* izép új *Mondola olajjal* elegytsenek - öszve, 's a' szájába kenyenek belőle a' kis Gyermekek, hogy nyaldogallya: ez szépen minden-erő nélkül ki-viszi a' gyomorból, a' mi nem oda való; ha ilyen *olaj* nintsen, jó lézen *irós vajba-is* elegyíteni. Annál inkább ha már ki-törte egyfzer a' nyavalya, szükség, hogy az hafa mindenkor tág legyen. Ha a' gyomra van rotszszúl, meg esmértszik abból; mert alutt-tejet nány ki, 's akkor *flastrommal*, 's kenéffel a' gyomrára-is gondot kell viselni, a' szerént, mint annak helyén le-írom.

A' szopótató *Dajka* azért le ételben, le italban ne zabálódgyék: kiált képpen a' fok bortól el-kell tiltani; mert ha azt igen iszszza, lehetetlen, hogy e' nyavalyát el-kerüllye a' szopó Gyermekek; mivel az ollyannak teje igen meleg, és hamar meg-keferedik a' gyomorban, a' honnan fel-származó keferük, az agyvelőt kefervesen érdeklík, és e' nyavalyát siettetik. Ellyen inkább jó *Serrel*, étele-is légyen illendő, nappal ne hagygyák alunni: A' Gyermekek pedig néha feretizizék *Borban*, mellyben *Castoreumot*, vagy *Bajsa-rósa gyökeret* főzzenek jól megkenegessék *Ruta*, vagy *Geleszta olajjal*: Néha egy kevés *Gyöngy virág*, vagy *Hárs-fa virág vizet* adgyanak szomjúságtól innya, vagy *Bajsa-rósából* tsinált *Julepet* kenyenek a' szájába, hogy nyalogassa. Reszellyék-meg a' *Bajsa-rósa tövet*, kőlsék gyenge ruhába, tegyék a' nyakába, a' szaga hassa a' fejét.

Egy szóval már, a' mi a' *Dietát-is* illeti, mind ételben, italban, nagynak, kitsínynek, árt a' mértékletlenség; kiváltképpen a' részegeskedés, melly ennek a' nyavalyának merő szülő Anyja. A' Gyermekekben, kinek azon-kivül-is meleg a' természeti, 's gyengék az inai, melyeket a' Bor el-szárazt annál-is inkább, és megerőtelenit. Minden erős, évő nedvességet gyűjtő eledel ártalmas, hagyma, retek, igen sós, etzetes, és fű-szerfzamos étkek, A' Fűrj hús titkos erejével ártalmasnak tartatik, e' nyavalyára hajlandó embernek ételére, mivel gyakran Zálpával szokott élni.

'V. R É S Z.

A' Gutta - útésről

A' Gutta - útésnek mind eredete, természete, 's okai ugyan tsak azok, a' melyeket oda-fel a' tag El-esésében elő-számláltam: Tsak annyiban különböznek, hogy ez az egész testet, imez pedig valamellyik bizonyos részét fogja-el.

E' nyavalya találván az embert, annak mind mozgását, mind érzését, mind elméjét el-vélzi éppen, az egy lélegzet vételén kívül; noha az is mindenkor meg-bántodik, néha inkább, néha pedig kevésbbé.

FÉSZKE, és OKAI: E' nyavalyának oka gyakrabban a' bő hideg nedvesség, melly az agyvelő kamaráit, és az hát-geréntz velejét éppen el-árasztja. Ez pedig vagy hirtelen esik-meg, vagy

vagy pedig későbbre; a' mint a' nedvesség vagy vékonyabb, és folyóbb, vagy vastagabb, és nyúlóbb: noha néha a' bő vértől, 's annak meg-rekedésétől-is meg-elik. Külső okai mind azok, valam' llyek az hideg nedvességet gyűjtik, hideg ételek, hideg aer, éjjeli dobzódás, gyakor részegeskedés kivált-képpen az éhomra való bor ital bizonyoson készíti e' nyavalyára a' testet.

JELEI: Jele ennek a' nyavalyának a' hirtelen, és nagy hortyogással való le-rogygyanas, mellyben gyakorta az ábrázat-is el-fordúl, könnyvei embernek akarattya ellen folynak, szája el-tátódik, szeme vagy béhunyva, vagy pedig ki-nyitva marad, gyakorta tajték túrás: noha mikor igen nagy *gráduuban* vagyon, néha minden tajték, és hortyogás nélkül el-oltya az embert.

E' nyavalyára hajlandók azok, kik fejeknek nehézségét lok időkik érzik, azonban álmra igen hajlandók, fejek gyakorta szédeleg, egész testekben nagy tunyaság, szemek-féuye minden ok nélkül gyakran meg-tompúl, szemek 's ábrázattok puffadoz, feledékenyek, és mindenkor kedvetlenek; 's a' t.

JELENTÉSEI: E' nyavalyában menné jobb a' lélegzet, annál jobb a' reménség; ellenben pedig, valóba vékony. Néha ugyan olly kitsiny a' lélegzet, hogy ember éppen holt számban vagyon: akkor így próbáld-meg ha él-é: Tégy vizet a' mellyére egy edényben; ha a' viz ingadoz, jele hogy még, ha gyengén-is, veszen lélegzetet. Vagy tarts egy tükört a'

szájához, ha lélegzetet vélzen, meg-homályosodik a' tüdőre.

E' nyavalyán, ha nagy mértékben vagyon; soha semmi orvoslás erőt nem vehet. De akár-minémű legyen, ha az ember szinte ki épül-is beiole, soha nem marad valamelly tagja félszegség nélkül.

E' nyavalyát hét napnál tovább nem viheti ember; hanem-ha mindjárt elein, míg valami ereje van embernek, forró Hideg leli-el, mert ez a' Gutta-útésnek *materiáját* az ő forró tűzével eméltetni, és oszlatni kezdi, 's a' nyavalyát könnyíti. De ha a' Gutta útés után igen izzad, veszedelmes; mivel az; a' mi kevés erő meg-maradott, azt-is el-vézi.

ORVOSSÁGAI: Mivel e' nyavalya igen nagy; hamar el-végezi az embert; azért sietteti-is a' segítséget. E' nyavalyában, mihelyt meg-elek, mindjárt rázni, és ingatni kell erősen a' beteget: dörgöllyék erőien kőzeit, lábait, és mindjárt jó idején a' gyengébb részén a' *mediát* vágják-meg, nem kell sok vért venni, csak szintén, hogy e' vér jobb mozgást vehessen magának; de ha ifjú erőben véres tagos az ember, jótkán ki-veheti a' vérben. Ha igen öreg, erőtelen, nem kell eret vágatni; hanem tfinállyának jó erős évő tsapot, mellyet *Suppositoriumnak*-is hinak, *Mézből*, *Sappanból*, *Alweből*, és *Soból*: ezeket ószve főzven, tegyék-bé a' vég-bélbe, hogy alá felé szija a' *materiát*; vagy pedig jó erős ezközőkből főzzenek *Kristályt*, 's adgyák-bé azt: Erős *ptrúszkóltető port*
kell

kell fujni az orrába, a' szájába pedig jó erős *Mustart* kennyenek: Töltsenek a' szájába jó erős *Fá-héj* vizet, hogy jól melegedgyék néki a' teste: Hevitsenek egy vas serpenyöt meg, 's annak az úregit tartásák közel a' fejéhez, hogy hassa, és pirítsa-meg jól, így tselekedvén gyakorta. Némellyek azt-is nagy hafzonnal tselekedték: a' fejét a' Gutta-útóttnek meg-borotválták, jó erős *Éget-borral* meg-mosták, és rajta meg-gyujtották, mellynek hévségétől szépen ébredett a' beteg. De jobb léfszen egészen *Gyanta olajjal* bé-kenni.

Füstöllyék menten a' Gut-ta titóttet *Gyantával*, 's ugyan annak *olajjával* kennyék orra allyát, vakszemeit, feje lágyát. Közbe közbe *Sállya-vizben* két három tsep *Gyanta olajat*, vagy jó erős *jekete Tseresznye* vizet töltsenek a' szájába: Kőtsék meg erősen az inait: És ha a' lélegzet-vétel engedné, nem ártana valami fellyül hánytató Orvolságot-is bé-adni, hogy a' fojtogató *phlegmát* ki-veffe; de ha nehezen lehell, nem kell tselekedni, mert meg-fojtaná. Ha egyéb nincsen, *Ketske szarvát*, vagy *Jóbrit* égefsenek-meg, annak *juftit* botsásák az orrába, jó serkentő eszköz, kivált-képpen az Alzizony emberben; vagy pedig tsak hév téglára töltozt erős *Eizet* paráját: A' talpait igen *sos Eizettel* kennyék meg, és nyalassák egy *Ketskével*. kinek éles nyelvétől ébredgyen a' beteg Utóllýára vessenek egy-néhány köppölyt éppen a' fejére.

Ha valamit tágúl a' nyavalya, tsinaltasson *cauteriumot* a' karján, és tellyes életében *vneilye*. És

ha fel-lábbodozhat, hogy ujjokban rajta ne efsék, az elő-számláltt, és egyéb az aránt használható hathatós Orvosságokat ne tágítsa. Vannak a' Patikában igen erős vizek, mellyeket tudós. *Medicusok* hagytanak, és adtanak közönséges haszonra, *Aqua Apoplectica* titulusa alatt; mellyekkel gyakorta éllyen, egy-egy kalánkával meg-iván belőlök. Jó a' *Spikinárd viz-is*, és valami azzal, és *Sállya*val készülhet. *Kubiom magot* (*cubebét*) vagy *Pyrethrum gyökeret* a' nyálki-tisztítására gyakorta rágjon, vagy tsak közönséges *Tárkony gyökeret*. Néha-néha izzalztó eszközzel-is éllyen, ugymint egy mogyoróni *Terjeket Borza* vízben el-olvasztván, meg-iván, és jól bé-takarozván utánna, kivált-képpen éj-jelre. Minden esztendőben kétszer *phlegma* tisztító *Purgatioval* éllyen.

A' mi a' *Diétát* illeti, szükség, hogy szüntelen melegben tartsa magát Télben, Nyárban; mivel e' nyavalyát semmi hamarébb meg nem újittya, mint a' hideg. Kevelet egyék, mennyit a' gyenge gyomor meg-birjon; az pedig legyen könnyű eméiztő, *Sállya*, *Majoránna*, *Rosmárin*, *Isóp*, *Tombord* hasznosok ételben. A' *Mustár* mindennap legyen *Borral*, hanem-ha vízzel elegyíti, ne éllyen; jobb a' *Méhser*, és *főtt-viz Fa-héjjal*. Nappal ne aludyék, süveg nélkül ne hallyon, azt-is elébb *Gyanta füstet* meg-füstölvén, úgy nyomja a' fejébe. Meleg ruhával tagjait gyakorta dörgöltesse.

VI. R É S Z.

A bolond - Hagymázról.

A' Bolond-Hagymáz éppen ellenkező nyavalya a' Gutta ütéffel: mert ez az hideg nedvességektől vagyon; ímez pedig az heves sarral (*biliffel*) fel forró és buzgó nedvességektől: ez az egéiz testet mély alomba meríti el; ímez pedig vigyázó nyughatatlanságokkal kínozza.

FÉSZKEI: E' nyavalyának félszke kiváltképpen vagyon az agyvelőt bé-takaró hártyában, melly az hévség miatt tűzes kelevénnyel kél-meg, és a' beteget szüntelen bolondoskodással és forrósággal gyótri. E' pedig hol nagyobb, hol kisebb mértékben: a' mint hogy az ilyen Haymáz-is nem mindenkor egyaránt szokott lenni; mivel a' vér-is hol inkább, hol alább gyúl, és ég-meg.

OKAI: Ennek külső oka mind az, valami az agyvelőt vagy egy, vagy más képpen néki gyulafzthattya, és a' vért meg-indíthattya; hogy az ő forrósága miatt az erekben ne férjen, hanem onnan ki-űsse magát. Az Afzszonyokban gyakorta a' hó-számnak meg-rekedéle, 's nem rendes folyása, és a' gyermek-ágybau a' ki-tisztulandó nedvességnek fenn-akadála.

JELEI: Mikor e' nyavalya emberre reá akar jóni, ilyen jelei vannak: Az álmatlansággal való nyughatatlankodás, háborgó álmódzások, sok héjába való beszéd, főnek nagy hévsége, a' vizelleti előzőr zavaros, azután hova-tovább mind tisztább és vékonyabb. Melly hévségből

ségből gyakorta más nyavalyák - is esnek: oldal-fájások, nyillallások, torok-fájások, és egyébek: szemek embernek fényesek: ez után mikor ofztán valóba rajta-vagyon, nagy a' szomjúság, nehéz a' lehellés, szárad a' száj és nyelv. Noha meg esik, hogy a' rettenetes hévségben is nintsen szomjúság: a' melly igen veszedelmes; mivel olyankor az elme igen bántódik.

JELENTÉSEI: Veszedelmes jelentések e' nyavalyában: Ha kezei reszketnek, fogait tükorgattya, annál inkább ha a' nyavalya ki-rontya, pelyheket szedeget, az emészté-e, és vizelleti feje; mert ez jelenti hogy a' sárga sár (*bilis*) tel agyvelőre takaródott.

Jó ellenben, ha ereje igen el-nem fogyatkozik, és ha hévségek után vagy nagy izzadás, vagy orra vére folyása, vagy pedig has-menés következik a' természetnek munkálódásából.

ORVOSSÁGAI: E' nyavalyában mindenek felett a' meg-indultt vért kell vigyázni, mi-képpen tsendefedgyék: mindenek előtt azért itt az ér-vágás szükséges: noha (a' mint gyakran meg-esik) ha az hála egyszer-'s-mind izorult, jobb először valami jó erős ~~Kristélyt~~ bédadni, és azzal tágitást téven, először a' karján, azután másod nap a' nyelve alatt az eret meg-vágni, és a' mint az erő, és hévség lészen, vagy több, vagy kevesebb vért ki-venni. Ha az hó-izám rekedett-meg, a' lába fején jobb eret vágni azután harmad nappal, ha míg sem tágu az hévség, a' keze hűvélykénél a' *cephalicát* vágják-meg. Ha ér vágás nem lehet;
alsó,

alsó , 's felső részeit , nyakát , hátát , inát , szarát köppölőzzék-meg.

Az ér - vágás után ha álma nem jó , minden mesterséggel álmot kell hozni néki. *Saláta-vizet* , *Tök* , és *Dinyve magból* , és *Mondolatéltől* tünályanak *Mandola tejet* , 's azt igya. A' *Mak vizéből* ottan-ottan egy-egy kalánnal ionya még annál jobb ; meg-is lehet adni akárkinek minden ártalom nélkül. *Nyers Káposzta levelet* fonnyasztanak-meg a' tűznél , kennyenek *Popiomot* rá , a' homlokát , és vak szemeit köfsék - bé véle. Vagy : *Éb - szőlőt* rontsanak erősen ősze min. denestől , rakják uhára , homlokát , kezein a' *pulsufokat* , és a' talpait azzal köfsék - bé. Ismét : *Rosa olajat* , *Rosa e zetet* , *Rosa vizet* , *Tyukmony fejeirivel* együtt jól köpűly-ősze , safrányozd - meg , tűri ruhát négy vagy öt rét ősze , 's köfd - bé a' fejét véle. Ez mindenek felett tudálatos erejű efféle bolondokodas tsendesítésére : *Facsard - ki a' Salátának levét* , tegy meg - annyi *Afszony ember tejet* , és *Rosa olajt* hozza , keverd ősze jól , 's azzal keunyed homlokát , vak - szemeit.

Jók e' nyavalyaban belsőképpen - is minden hivesítők : *Főtt vizet* , *Rosa* , *Tengeri - szőlő* , vagy *Sóska Juleppel* ősze timporálván igyék hogy jobban hivesítsen , tegyenek *Salétromot* is belé. Ismét : *Főtt vizet Citrommál* , vagy *Spiritus Vitriolival* meg - savanyítván innya , igen jó hivesítő. Ha pedig csak tiszta vizet iszik , az , hogy ne ártson , igy tselekedgyél. Vels *Kenyeret a' vízbe* , forrald-fel , de ne főzd tovább ,

váb, mert izetlenné léfzen; hűtsd, és szűrd-meg, 's azt igya. A' Izivét Izüntelen mos-sák *Sáfrányos Rofa* etzettel; vagy mártsanak belé darab *Skárlátot*, 's azt tegyék reá.

Utollyára ha tér a' hévség, meg-kell szűnni az ilyen igen hivesítőktől, mert ebből vezzedelmes mély álomba eshetik a' beteg: hanem egyszer-'s-mind ofzlatni-is kell a' *materiát* a' hivesítők közzé melegítőket-is elegyítvén. Így, fokizori nagy háznáról ditséretes ez: Gyűjtsd-meg a' *Camphort* és óltsd *Rofa vízbe*; így tse-lekedvén mind addig, míg jól meg-hattya ere-jével a' *Rofa-vizet*, azzal mossad a' fejét.

Avagy: Főzd-meg a' *Köményt* (jobb a' gyen-ge új) és *Szék-fűvet* erőlen jól óízve-törvén mindenkiket, és ruhára rakván, kólsék azzal a' fejét. Ismét *Szék-fű*, vagy *Kömény-olajjal* ken-nyék homlokát, vak-ízemeit. E' nyavalyá-nak pedig gyógyítását, mikor már annyira kezd épülni a' beteg, ha magában a' természet azt meg nem miveli, valami jó *Rhabarbarumból* készített *Purgatióval* végezzed.

A' mi a' *Dietát* illeti: Elsőben-is az ház, mellyben a' beteg léfzen, sem igen meleg, sem hideg ne légyen, hanem tsak közép a-ránt. Némelly az igen világoson bolondos-kodik inkább; némelly pedig ha sötétés va-gyon: azért azt meg-vigyázván, ahoz kell al-kalmaztatni a' dolgot. Minden mesterséggel alút-ni kell, a' mint oda-fel mondám; mellyre néz-ve valamelly álatnak tüdejét kit-vévén, azon melegen leg-elsőben-is kólsék a' feje-tetejére;

meg

meg mást, ha meg-hül. Bizott baráti, és esmérői legyenek körülötte; és igen távoztatni kell, hogy valamin meg-ne busúllyon. Ha arra veszi magát, enni adgyának valami jó hivesítőkkel, és savanyúkkal készítettett eledelt; mert mennél üresebb a' gyomra, annál inkább háborog a' feje. igen jó a, *Saláta*, *Egres*, *Söska*. Az hasára kell vigyázni, hogy az meg-ne szorúllyon; tsappal 's kristéllyel segítség: mert az ilyen beteg magától semmit nem örökődik, nem-is vizellik, az honnan az-is fel-akad: mellyre nézve adgyának *Turbula-vizet* innya, 's az ágyékát kennyék *Skorpio-olajjal*, 's nyomogásák alá felé a' hójaga táját.

Annak-felette e' nyavalyához illenek mind azok, mellyeket oda-fel az I. Részben a' hévségtől való Fő-fájásról mondtam.

VII. R É S Z.

A Nátháról, és egyéb az Agyvelőről- való Folyásokról.

Féjz- **A'** Nátha, közönséges természetiben ke: **A'** nem egyéb, hanem a' haszontalan nedvességeknak a' főről az alább való részekre alá-takarodása. Minthogy nagy lévén minden allatok felett az ember agya-veleje, mellyre táplálásnak okáért számtalan erek szolgálnak; nem győzi el mind azokat az ereken oda szállott tápláló nedvességeket magában meg-emészteni: hanem azoknak nagy része, mintegy töltésén, az orra, és szájra viszontag

tag alá-takarodik mindennap rend-szerént mértékletelen : mikor pedig mód nélkül vagyon, nyavalya következik belőle , mellyet Nathának hívunk.

OKAI : E' pedig meg-esik mind akkor , mikor az agyvelő rendi felett hideg ; mind pedig mikor mód nélkül meleg. Mikor hideg , a' nedvességek benn roszszúl oszolnak , és főződnek , és vizes nyálá válván le-szivarkoznak : Ha igen meleg , fok gőzt csinál a' nedvességek főzése- közben , mellyek-is el nem oszolnának , ismét vízzé , és nyálá válnak.

Külső Okai derekasban ezek : Mikor ember mód nélkül fok étellel , itallal terbeli magát ; vagy pedig vastag fok szelet , és parat csináló eledelkkel él. Azon kívül az alsó részek , gyomor , máj , lép , mikor vagy igen hevek , vagy hidegek ; és külsőképpen valami az agyvelőt vagy igen meg-hűteti , vagy meghevítheti hirtelen : Mint példának okáért : Nyárban valaki melegen fokot járva meg-hevül , és izzad , mennyen hives helyre hideg-bótba , vagy pintzébe , vegye-le a' süveget , hirtelen meg-hűlvén a' feje , ottan meg-nathazik a' külső hives aertől szorittatván , és nyomtatván a' fok nedvességü agyvelő , mint mikor a' spondiából ki-nyomjuk a' vizet. Ez az oka , hogy óízszel olly bő a' náthas ember ; mert a' hóízszas nyari melegben meg-nyilatkozott részek , hirtelen meg-rekednek , és szorúlván ki-nyomjak a' nedvességeket magokból valamelly uton lehet.

A' mi a' részeket illeti, a' mellyekre reá izivárkoznak felyül a' nedveségek, meg-kell tudni, hogy az ilyen nedveségek, mindenkor az erőtleneb réizre sietnek aia: mint ha a' tüdő lenyveti, a' tüdőre; ha a' gyomor hideg, a' gyomorra, 's a' többi. Kivált képpen pedig három nevezetes helyek vagyon, a' mellyekre ülepdnek, az ember mellyére, torkára, 's orrára; honnan néha nagy Rekedések szoktak izarmazni. Noha egyéb réizeken is le-takarodnak az ereken a' pacsenyék között, a' válla közin, vállain, karjain alá, melly-is olyankor nagy langadsággal mutattya-ki magát; mellyet köz nével a' Magyarok Tsómörnek hínak. Hasonlatosképpen le-takarodnak néha a' szemekre, fogakra, 's a' többi: honnan Szem könyvezés, nagy Fog-fájások, forró lafsú hideg-lelések, és néha mint egy Kőszvényi fájdalmi-is a' tagoknak, következenek.

Némelly Nátha olly erős, és lós nedveségekből áll, hogy a' tüdőre szálván azt ki-rágja, sebesíti, és hoizszas Hurutot (*Ptibisist*) izerez. Némelly ugyan a' tüdőre szálván, ott vastagsága miatt annak lyukaiban meg-reked, és az ember szörnyen fojtogattya.

JELEI: A' kire a' Nátha akar jönni, nehéz e' feje, és minden érzékenységei tompák, teste tunya, puha, álomban telhetetlen, sokat ptrúizkól, nyála foly, 's a, többi. Ha hideg Nátha vagyon emberen, jelei ezek: Hamar meg-fázik, sárgúl, a' *phlegma*, melly le-izivárkozik, édes ízű a' izájában; savanyú bőfögések jönek

jönnek a' torkára, és egész teste a' *pblegmától* elvagyon áradva. Ha ellenben meleg a' Nátha, piros (szokáia kivül) az embernek ortzája, nagy a' szomjúága, sós ízű a' szájában a' nyála, hevülnek a' részei, mellyeket a' Nátha áll, ugymint szemei, vakszemei, 's a' t. Az ilyen többet ptrűlzkől, kevelet alhatik.

JELENTÉSEI: Jelentései a' Náthának, kivált-képpen ezek: Minden Nátha nehezebben gyógyuló, és szenvedhető a' Vénen, mint az Ifjan, mivel a' Vénen természeti-hidege is azt hozza magával. Ha á' szájra, torokra, 's onnán a' tüdőre szivárog a' nedvesség, fokkal veszedelmesebb, mintha csak az orrán foly.

ORVOSSÁGAI: Az orvoslásban vigyázni kell a' Nátha eredetire 's okára: hogy azt orvotollyuk, a' részt a' honnan szivárog, erősítsük, a' fok nedvességet szárazszuk; ha veszedelmes helyre, ugymint tüdőre liet, onnan el-fogjuk.

A' fejét mind azokkal erősíthetni, mellyeket a' hideg Fő-tájásban, és Gutta-útésben előszámláltam: fűstöllye magát, lüvegben hallyon, mind lüvegét pedig, mind magát fűstöllye ilyen formán: *Gyantát, Tömjént, aszszú veres Rosát fejer Mák magvát*, mindeniket egyaránt törjön őszve, mind lüvegét, mellyben hál, mind fejét, hogy az orraba-is hasson, azzal fűstöllye; kiválképpen éjelre. Avagy jó *Rosa etzetet* ttepegeffen hév téglára, fejét beboritván, fejét, orrát, száját, azzal párollya. Avagy így: *Korpát, Kőlest, apró sot* pergellyenek őszve vas serpenyőben, jó melegen két jó va-

stagn, de lágy ruha közzé rakják, 's fejét kő-
sék-bé véle, gyakorta újítván ha meg-hűl-
Ajzsa Sállját s' Majoránát - is igen jó közzibe
tenni. Avagy pedig, *Tömjennel*, és *Gyantával*
füstöllyenek ruhát, 's azzal jó melegen dörgöl-
vén a' fejét, ottan meg-füstölvén a' ruhát.

És mivel akármelly nyavallya-is úgy gyógyúl
jól, ha annak az okát el-fogjuk, 's kevesítjük;
azért, ha e' nyavalya hózszas talál lenni, él-
lyen a' Náthás ember minden harmad - nap
estve le-fektekor arra rendeltetett jó *Pilulákkal*,
minémű *Pilula de Succino*, *de Cynoglossa*, &c.
mellyeket a' Patikákban szerezhet, módgyát-
is azokkal való élésnek meg-értheti. Avagy:
Végy két fusták nyomó *Bolus Arménust*, egy
fusták nyomó *Cámfort*, meg-annyi *Búdós követ*,
törd-meg igen aprón, és ízítáld-meg, azután
egy sültt *Birs-almának*, vagy öreg *Kórtvélynek*
a' húsával törd ujjolag ószve, vagy *Czukkert*,
vagy *nád-Mézet*, vagy csak *szin-Mézet*, tégy
bővön belé, vatsora után le-fektekor, egy
mogyorónyit egyék-meg belőle; ha éjfélkor
fel-serken, akkor-is, hasonló-képpen reggel-is.
Jó *Térjéssel* is azon-képpen élhet.

Ismét: Reggel-reggel éhomra egy borsónyi
Tömjént, vagy *Mástixot*, vagy *Cámfort* nyel-
lyen-el; mind az agyvelőt, mind a' gyomrot
erősíti, 's a' Nátha *materiáját* kevesíti.

Ismét *Szeretsen*-diót, *Mástixot*, avagy *Töm-
jént*, *Gummi Arabicumot* mindeniket egyaránt,
törj ószve jól, egy kevés *Rósa* vízzel elegyítsd
ószve tésztáva, formáld apró pogátsákba mint

egy pénz, szárazd-meg jól, egyet-egyed azok között ráfogás, hogy a' nyálat sűrítse, kevesítse, 's a' melyedtől el-fogja. Vannak a' Patikában egyéb Nátha, és Hurut ellen való mind fehér 's mind fekete *Pogácsák*; mellyekkel is élni hasznoson.

A' szegény ember ha egyebet nem kaphat, rája a' *Tabák levelét* gyakorta, a' nedveséget, mellyet ki-szív, pókja; így a' Náthát ízépen enyhíti.

És mivel leg-jobb a' Nátha *materiáját* az orrára szíttatni, 's szoktatni; jó prüszköltető porokat szíjjon, ilyen formán: *Gyöngy-virágot*, *Spikinárdot*, egy kevés fekete *Zafspát*, vagy a' helytén *Tabákot* és nád-*Mézet* törj őlzve, azt szíjjad; igen szépen tisztít.

Vagy ilyen formán: *Reszely veres Tzéklat*, fatsard-ki a' levét, *Majoránna*, vagy *Spikinárd* vízzel elegyítsd őlve, forrald-fel, és meg-hűtvén szídd-fel a' markodból az orrodba; minden erőltetés nélkül igen jól tisztítja az agyvelőt.

Közönségesen a' Náthában, kivált-képpen gyermeknek, ez a' forma igen alkalmas, és hathatós: Törj aprón *Gyantát*, kösd gyenge ruhába, egy mázos edénybe tölts *Eget-bort* rá, és főzd-meg gyenge tűznél, hogy meg ne gyúljon, tsepents tiz tizenkét tsepp *Gyanta olajat*-is belé; ázzal mossad gyakorta a' lágyát, vak szemeit, orrát.

Ha el-akarod a' Náthát fogni, hogy alá ne takarodgyék, mikor a' vak-szemeidnél érzed le-takarodni a' nedveségeket, mellyet a' fájdalom

lom ki-mutat; így tselekedgyél: *Etzetet*, *Bolus-Arménust*, és *Tyukmony fejerit* jó sűrűn keverj őszve, ruhára kenvén azzal raggassad. Avagy így, melly fokkal hathatósb: *Fatsard-ki* a' *Talánnak a' levét*, *Liszt-lángból* tlnály *Tesztát* véle, 's azt flastrom formán tedd a' vak-szemeidre.

A' mi a' *Dietát* illeti: Benn ülljön, szélen, hidegen ne járjon. Száraz légyen inkább, mint, sem leves, az elesége; sültt, mint-sem főtt. A' vatsora kivált-képpen vékony légyen; mivel természet szerént-is éjjelre szoktanak megindúlni a' testben a' nedvességek: mert az éjj kivált-képpen tizenkét órakorig, olyan, mint az *Észendőben* az *Ősz*. Keveset igyék, az légyen *Fa-béjjal* és *Árpával* főtt viz: a' sós ételt igea távoztassa; kivált-képpen hamar sósra ne igyék.

VIII. R É S Z.

A' Meg-nyomáfról, vagy Lúdértzról.

E' Nyavalya nem egyéb, hanem olly meg-nehezedeése a' testnek, mellyet alvás közbe érezvén, a' képzelő elme vagy egy, vagy más állatnak rájta-fekvését, és annak terhes nyomását képzeli; úgy, hogy alig vehet lélekzetet is miatta. noha ez a' nyomás nem a' képzelte állattól, hanem a' nyers, és még a' természetből eléggé meg nem főződött, 's készített bö nedvességtől vagyon. Innen vagyon, hogy ezt az ember akkor szenvedi inkább, mikor elő-álomban mélyen el-aluszik, és kivált-képpen mikor hanyottá talál fekünni, meg-

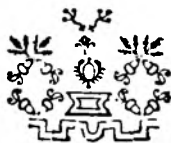
nyomattván mind a' hátának minden erei a' hanyortá fekvéstől, mind pedig belől a' háta gerentzin le-menő erek a' teli béleknek rajtok fekvésétől. Hasonló-képpen az ilyen állapotban, a' gyomorból fel-gőzölő nyers párák el-fogják, és nyomják az agyvelőt, az ember mellyét, abban a' szüvet, és tüdöket; innen vagyon, hogy az ilyenek mintha majd meg-fuladnának, úgy tetszik.

Ennek külső Oka gyakrabban a' mértékletlen rosz *Dieta*. Ennek azért orvoslására mind jó, a' mi a' rosz nedvelséget a' testben kevesíti, és a' vért meg-frisseli: minémű a' jó *Purgatio*; kivált-képpen ha *purgáló Satskoról* íszik vagy két hétig, annak módgya szerént, az ilyen ember. Vagy pedig *Pápa-füvel*, *Ürömmel* éllyen, *Borba* hányvan; és róla iván fok ideig, *Éjtszaka*, *éjféltájban*, kétszer háromszor egy hétben egyék-meg egy-egy mogyorónyi *Terjéket*, az le nyomja az olyan, agyvelőt háborító nyers párákat. Gyakran mosassa lábait, melly-is alá-felé vonnya az olyan *materiát*. Jó a' meleg ruhákkal való gyakor dörgölés-is ugyan-azoknak oszlatására. Köppülyt-is hányafson a' lába száraira, és a' vállalai közzé. Etele után rágjon vagy *Gyömbért* vagy *Cubebét*, vagy *vad-Kömény magot*, vagy *Fa-héjjat*, vagy pedig (ha ki-telik) a' mint a' Patikában hinak *Tabulæ Aromaticæ Rosatæ*, egyet-egyét 's többet-is egyék-meg közbe-közbe belőle.

Néha - néha élyen *ptrúszkóltető porokkal* - is Fejét tartsa melegben éjtszakára. Háló-süve-
gét füstöllye-meg Gyanta porral, 's úgy nyom-
ja fejébe. Vagy : Tsnáltasson, a' kitől ki-te-
lik, agyvelőt erősítő eszközökkel meg-rakott,
és fűzött sapkát, 's azt viselleye. Mellyét, 's
gyomrát kennyék *Birs-alma*, vagy *Mastix o-
lajjal*; vagy aprón törtt *aszszu Sállját*, és *Fenyő
magot* *Vajha* elegyítvén, kennyék véle, meleg
ruhákkal bé-rakván a' kenés ntán-

Minthogy pedig a' mértékletlenségtől esik
e' nyavalya inkább, el-kell azt távoztatni
mind az ételben, mind az italban. A' va-
tsorától, nevezet szerént, tartóztassa-meg az
ilyen ember magát. Élyen, ha lehet, kön-
nyű emészttőkkel; ne olyanokkal, mellyek a'
gyomorban sokáig heverjenek. A' Bor - ital
az ilyeneknek agya-velejét hamar meg-za-
varja: a' Viz, és Szalad-ser gyomrokat fel-
fúja, puffasztya. Mindenek felett *commendálta-
tik* ezeknek a' *Méh-ser*.

Az ilyen nyavalyára hajlandó ember ha vé-
res, hasznoson eret vágathat magán. Azon-
ban az illyent, mielt mélyen kezd alundi,
fel-kell költeni, és az oldalára fektetni.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

MASODIK KÖNYV.

A' Fő némelly részeinek, Szemnek,
Fülnek, Ornak, Nyelvnek, Fogoknak,
Inynek és Toroknak Nyavalyáiról.

ELSŐ RÉSZ.

A' Szem-fájásról.

Nem lévén e' munkában szándékom, hogy
a' Nyavalyának minden nemeiről szóllyak;
hanem tsak a' közönségelebbekről, mellyek
gyakrabban forognak az emberek között, és
a' mellyek hoszizas, munkás hozzá való ké-
szület, és gyakorlott kezi mesterseg nélkül
orvosolhatók; mert amazokra tudós Orvos-
nak jelen-léte kívántatik, ki ez én irásom
nélkül nem szükölködik: Itt-is azért a' ritka-
ban eső, és munkásabb orvoslasó nyavalyákat,
mellyek e' Réizekben jenni szoktanak, mind
elő nem számlálom.

Mert

Mert minthogy a' szem a' több részei között embernek, majd leg-bőltsebb teremtese Istennek, ugymint melly egy-néhány hárttyák-ból (mellyek között ki - vastagabb, ki - vékonyab) és azok között az hárttyák között bé-rekelzetett nedvességekből (mellyek között is ki - hígabb, ki - sűrűbb) mesterségesen szerkeztetett őszve : úgy annak mindeniknek eshetik nyavalyája, mellyben ki-orvosolható, ki-nem; a' melly pedig orvosolható-is, mind inkább Borbély kezec, munkás, és mesterseges hozzá-kezületet, tót, vagdalást, 's a' t. mintsem Doctori italt, vagy kötést kíván.

FÉSZKEI: A' mi azért a' Szem-fájást illeti, ez esik a' Szem külső fejer hárttyájának akármi okon való meg-hevülésétől és meg-gyulladásától: melly miatt hol egélsen, hol pedig tsak rész-ízeréut el-boritya a' szemet a' vér-is; néha pedig ugyan ki is dagad, 's akkor körülötte az ér is keményen vér-fel

OKAI; Gyakorta a' fő-kaponyát bé-borító hárttyától vélsen eredetet e' nyavalya, mellyen igen lok erek terjednek-el; azoknak az ereknek pedig apró ágai a' fül tövénél jövén-el, a' szemnek külső hárttyájára oszolnak. Néha ez könyvezéssel vagyon, néha nagy vízketéssel, néha nagy szurdalással, mintha tót vernének belé. Végre sok rútság, típa szokott ki-takarodni, és meg-rakodni, a' szem szegeletein, melly néha a' szemet-is bé-tapasztja.

E' nyavalyának hol az agyvelőből le-fzivárgó hidegebb nedvesség, a' *phlegma*; hol a'

hevebb, a' *bilis*, az oka: a' minthogy az hévség-is hol nagyobb, hol kissebb. Ha *bilis*, az évő termézetű, és szúrja; ha *phlegma* több a' tífia, 's nem olly nagy a' hévség, a' szem-is nem olly igen veres.

Ha a' főnek belső részeiből származik; Főfájással jár, és a' izem gyökerén kezdődik a' Szem-fajás. Ha a' külső kaponyát bé-takaró hártýáról száll-le, dagadtak lésznek az homlok és vak-szem erek, 's a' többi. Mind ezek pedig lésznek közönségesen a' vérnek a' testben való igen bővölködésétől, melly vérben néha a' *phlegma*, uéha a' *bilis* több. E' bővölködő vért pedig sok külső okok zavarhattýák-fel, hogy az a' szemeken üsse ki magát. Néha aunak oka az időnek vagy heves, vagy szeles, és száraz vólta. Néha az ételben itálban való dobzódás, részegeskedés, ütés, füst, és egyéb efféliek. Így a' *Hippocrates* tanitása szerént, ha a' Tél száraz dérrrel, és szelekkel mégyen véghez, a' Tavasz pedig utánna nedves, és Déli-szelekkel lészzen; azon a' Nyáron igen fog uralkodni az embereken a' Szem-fajás.

JELEI, és JELENTÉSEI: A' mi e' Jeleket, és Jelentéleket illeti: Mentől kün ólőbbek valakinek a' szemei, annál hamarébb esik e' nyavalyában. A' főnek belső részéből származó veszedelmesebb; mert hamar Hályog követ-heti: mellytől annal inkább félhetni, mennél nagyobb hévséggel, rággással és szurdalással vagon. Ha az hafa meg-indúl a' Szem-fájó embernek;

bernek ; szeme könnyebülését várja utánna:

ORVOSSÁGAI: Minthogy e' nyavalyát a' has rekedés felette segíti , azt kell meg - látni mindenek előtt, hogy az hafa könnyen megyen, mivel mihelyt az meg - szorúl ; a' fel - gőzőlő párok a' fájós szemet annál izörnnyebb fájdalommal feszítik , és hevítik. E' végre éllyea gyenge has lágyító eszközökkel , főtt alszú hufos Szilvával, Bor - köves tehen - hús lével ; és ha a' szükség hozza, ezeknél erősebbekkel.

Minthogy pedig másodsor , a' vérnek bőségtől esik e' nyavalya, melly bőség hol fellyebb, hol alább , a' mint az ő jeleiből meglátizik ; ér - vágással éllyen a' beteg , melly az hévséget - is igen hatalmason óltani fogja : vágják - meg a' *Cephalicát* , és jó bővön vegyenek vért belőle , a' mint mind - azáltal a' betegnek mivólta engedi. Azután pedig harmad - nappal a' nedvességeknak a' szemről való visszazizitatására , nem árt nyakát , és válla közit meg köppölyözni.

De a' mint oda - fel meg - irtam , mivel a' szemnek külső hártájára szolgáló erek a' fül tövére oszolnak - el a' szem - felé ; igen hasznos lészén a' két füle tövére hójag szítató flastro - mot tenni , a' kár - tévő erős , sós nedvességeknek a' szemiről ereken való visszazizitatására. Mellyet igen - hamar így készíthetiz - el:

Végy hat, vagy hét *Körös - jéget* , fejeit , 's lábait azoknak veld - el , a' többit törd - meg jó aprón egy mosárban , keverd egy di'nyi *Juvanyu Kovájába* egy kevés borral együtt ,
kend

kend egy-egy negyed rész tallérnyi irhára, vagy ruhára, ragaszd a' két füle tövére, álljon rajta egy nap vagy egy éjjel; sár-vízzel teli hójag szivódik allattok, mellyet fakasz-meg, és ragasz egy darabotska *nyers Káposzta levelet* reá, hogy így lassan-lassan szivárogdogallyon belőle a' rútság.

Bort ne igyék, ha nagy a' forrósága; hanem *mezet Söskának a' gyökerével tfinállyanak Főtt vizet*, 's azt igya, igen jó hivelítő.

Hogy pedig még-is a' hév nedvesség a' szemekre ne rohannon, *A' Tsalánnak a' levét* fatsard-ki, *Búza lisztből tfinálly jó lágy tésztát* véle, flastrom formán vond ruhára, 's kösd-bé a' vak-szemeit, és homlokát véle; ennek igen kiváltképpen-való jó lzorító ereje vagyon arra.

Avagy így: *Tömjént, Mástixot*, mindenikből egy-aránt vévén, tórd-meg aprón, *Tyukmony-fejertvel* habard-őszve erősen, márts ruhát belé, kösd-bé a' homlokát, és vak-szemeit véle, azon ereje vagyon.

Avagy így azon végre: *Mástixot, Tömjént, Myrbát*, mindenikből hat-hat póltura nyomót; *Bolus Arménust, Bab lisztet* egy egy lótot; *Sáfrányt* négy pénz nyomót: tórd aprón ezeket *Tyukmony fejertvel, Rósa vízzel*, 's egy kevés *Étzettet* habard őszve jó hígan márts ruhát belé, tedd a' homlokára, 's vak-szemeire. Mind ezeket pedig gyakorta újítván, mivel hamar meg-megül.

Ha egyéb nints: *Uti-füvet, veres Rósat* ronts őszve erősen *Étzetben*, elegyits, és tórj őszve egy

egy *Tyukmony székít* véle, kősd-bé a' homlokát 's vák-szemeit. Télben pedig ha egyebet nem kaphatsz, *Törj* meg egy marok *Disznó babot* mosárban, *törj* egy ló *Tömjént* hozzá, *szitáld* meg, *Tyukmony feje*ivel, és *jo Ezzettel* kőpüld őszve, márts ruhát belé, 's azon módon tselekedgyél.

A' nagy fájdalom enyhítésére, *Egy édes Almat* süs-meg jól paráfa alatt, annak a' *lány* húsát vedd külön, *felényi feje* *Tzipó bé*lél, egy *Tyukmony székivel*, 's egy kevés *Sáfránnyal* 's *Tets-téjjel* *törd* őszve erősen tiszta ruhára kenvén, azzal kősd-bé a' fájdalmas szemet; igen jó.

Avagy így: *Vedd* a' *sült Almának* a' húsát, *tégy Címfort*, *Sáfrányt* egy egy póltura nyomót belé, *Rósa vízzel* 's *Tets-téjjel* kőpüld őszve jól, tiszta ruhára tévén kősd a' fájdalmas szemedre.

Avagy így: *Egy kevés feje* *Tzipó bé*let, *Rósa vizet*, és *Tets-tejet* őszve elegyítvén, abban *ásztald*-meg, kősd-bé a' szemét vele.

Vagy így hamarjában: *Akkor* nyúzott marhából, *tehé*ből, *avagy* *berbéts*ből, *vagy* *bárány*ből *mets* egy *szeletske* *hi*st, *azon* jó melegen kősd a' fájós szemedre; igen enyhíti.

Vagy pedig: *mikor* annak *ideje* *vagyon*, *ij édes lány* *Sajt*ot kőls reá.

Ha pedig ugyan nem szünnék ezekkel; *Ha* *módod* *vagyon* benne, *végy* a' *Patikában* *Szemfájásról* való *Opiummal* *tlináltt feje* *Trocischust* *vagy* *tél* *lót*ot, *Eufrázia*, *Rósa*, *vagy* *Borza* *virá*g *vizben*; *vagy* *őszve* *habartt* *Tyukmony feje*ri-*nek* a' *le-eresz*kedett *vizében* *olvasz*d-el, *ottan*-
ottan

ottan egy két tseppet erefsz a' fájdalmas szembe belőle.

Mind a' hévség óltására , mind a' fájdalom enyhítésére, igen jó a' *vén Borza fának* az oldalán, vagy tövén termő *Gomba*, melyet *Rofa*, vagy *Eufrásia vizben* meg-áztatván köls a' szemedre; gyakran újítsd.

Vagy így, hogy a' vértől-is tisztítsa a' szemet. Főzz-meg egy *Tyukmonyat keményen*, vedd-ki a' *székít* egéizen, a' *fejét* pedig hintsd meg égetett meg-tört *Gálitz-kóvel*, törtt *Gyómbérrel* és *Szek-füvel*, ályon úgy egy darabig; azután tiszta ruha által mind azoknak *levét* fátárd-ki, erefsz egy két tseppet belőle a' szembe.

Igen jól tisztítja a' véreftségtől a' *Galambnak meleg vére-is*, ha tseppenként belé-erefszted; kivált-képpen ha a' jobb szárnya alatt megsérted, 's onnan botsátasz melegen belé.

Ez-is igen jó: Végy a' Patikában egy lót *Crocus Metallorumot*, vagy *Eufrásia*, vagy *Kömény vizet* tölts reá, 's annak a' higgatt *vizévet* mossad a' szemeidet.

Vagy így: Végy *fejér* vagy *Romai Gálitz-követ*, abból négy pénz nyomónyt meg-törvén, nyólts lót nyomó *Rofa vizben* (melly mint-egy fél-ejtelnék negyed részét téfzi) a' tűznél egy mázos edényben olvaísz-el; 's abból erefsz gyakorta a' véres, és fájós szembe.

A' kinek szemeit gyakorta járja e' nyavaly a' Végyen a' Patikában *Apátza iret*, vagy *Unguentum de Tutia*, 's abból kennyen egy egy lentse izemnyit minden éjjelre a' izeme szegéletibe.

Igen

Igen jó ez-is a véretség oszlatására: *Afszszú Szurok füvet*, *Majoránát*, *Polét*, *Borza-fa virágát* rontsolly, és vagdally aprón őrve, tégy egy kevés *Sáfránt* hozzá, tfinaly gyenge ruhából annyi apró fatskókat, mellyek a szemet bé-lepjék, tölts teli mindeniket ezekkel, és erős *Borban* forrald-fel, jó melegen végyki kettőt, és egy kevelsé ki-fatsarván, a mint el-állhatod a melegét, kődd a szemedre; ha meg-hűl, ismét mált's a t. Így jól meg-párolván miudennap négyszer, szépen szini, és tisztítani fogja a szemet.

Mikor hirtelen egyebet nem kaphatsz: Főzz meg keményen egy *Tyukmonyat*, hasítsd ketté, azon melegen a mint el-állhatod, kődd a szemedre.

Tsak a tiszta *Bor-is* vagy kis *Nádmézzel* egygyütt szépen tisztitya a szemet.

Ismét: *Kömény vizet* meg-annyi *savanyú Borral* elegits őrve, azzal mossad a szemeidet.

Ez igen ditsértetik: Egy marok *tiszta Buzát*, és fél marok *lágý Sót* tégy egy réz edénybe, tölts tiszta *fejér Bort* reá, hogy a *Bor* két újni-val ezeken felyül légyen; fedd-bé, állyon ugy, vagy egy hétig, miudennap fel-kevérvén tiszta lapotzkával ez meg-zöldül szépen: szürd-le a levét sűrű ruhán, vagy szürke papiroson által, abban egy-egy tseppet eresztvén a szembe, mind a vért oszlattya, mind pedig egyéb rútságoktól tisztitya, és enyhíti a szemet.

Ez-is jó Mihelyt *új levele jó Tavaszfal* a *Birs-almának*, szedd-meg, tedd-el jó helyre hogy
por,

por, és füst ne érje. Akármikor (ha szükség) végy-elé benne, és főzd-meg *tiszta forrás-vízben*, annak a' *levél*el mossad a' szemeidet.

Ha rutúl tsipázik, mint a' gyermekeknek, és öregeknek-is néha: Tépj igen szép gyengén *tiszta Gyapottat* abból az újjaidal annyit, mennyi izemetet bé-éri, szépen őszve nyomván, kösd éjjelre a' szemedre; azon éjjel kifolyó rútságot szépen fel-szítja 's száraztja, csak gyakran élly így véle.

II. R É S Z.

A' Szem - Könyvezésről.

Okai. A' Szemnek könyvezése-is mind ugyan azon okoktól származhatik, melly-is néha melegebb, néha hidegebb nedvességeknek a' főről való le-szállásokból ered; melyet meg-kell jól vigyázni. Néha a' szemek minden fájdalom nélkül könyveznek; néha a' könyvezés mellet nagy a' fájdalom-is, szemnek szurása, évése, 's együtt jár néha a' Náthával.

Valamellyeket azért felyebb az Első Részben a' bő nedvességeknek kevesítésére, és a' szemről való vízszá-szítására mondtam, mind élhetni e' nyavalyában-is azokkal.

ORVOSSÁGAI: Annak felette a' holl ugyan semmi nem használ, és hozzás e' nyavalya, hójag szító flastrommal, elébb meg-beretváltván, az egész feje tetejét fedesse-bé, 's úgy szítassa a' sár-vizet; de elébb gyengébbel kell próbálni, ilyen formán:

Főzd-

Főzd-meg a' Tyukmonyat keményen, vedd-ki a' székít, annak a' helyét töltsd-meg égetett *fejér Gálitz kővel*; azután tedd ismét őszve, és tekerd-meg tzeruával, a' pintzében egy tiszta edényre keresztül apró veszfzőkel rakván tedd reá; hogy meg-olvadva benne 'a *Gálitz-kő* tsepegjen az edénybe: azt erezfzed minden-nap kétszer, 's többízör-is a' szemed-be, meg annyi *Rósa*, vagy *Uti fű vizzel* őszve elegyítvén azt a' le-folyt levet. Jó ezzel élni az új Hályogban-is.

Ismét: Egy-egy Tyukmony hajban mennyi férne, annyi *Uti fű*, *Rósa*, *Eufrásia*, és *Kómény vizeket* tölts őszve, abba veis égetett *Temsöt* és égetett *Gálitz-követ* mindeniket két-két póltura nyomót, forrald-fel őket egy kevés *Nád-mézet*-is vetvén belé; ha meg-hűl, azzal mossad könyvező szemeidet. Ha mindenik'vizet nem kaphatod: a' mellyiket kaphatod, azokba főzzed.

Az homlokát, vak-szemeit, a' fellyebb-való Részben le-irtt szorító flastromokkal e' nyavalyában-is használatos lészen bé-kőtni.

Egy summában azért, hogy mindent ide elő ne hordjak: Mikor osztán a' izem mind könyvtől mind vértől annyira tisztul, és vagy jelét látod, vagy félsz, hogy Hályog ne erezfkedgyék: ilyen formán orvosold a' szemet mind végig:

Az *Antimoniumot*, mellyet az Ötvelek *Piskoltznak* hínak, hevítsd-meg a' tűzben, és óltsd-meg vagy *Eufrásia*, vagy *Kómény*, vagy *Vere-*
büllo

billó fű, vagy *Borza virág vizben*, egy néhány-szor meg-hevítvén és belé öltvén, igen szépen szűrj meg sűrű ruhán egynéhány izben, tiszta tépett ruhát márts belé, és kösd a' szemedre éjjelre.

Ha pedig ugyan homályos a' szemed, és mintegy szitán által úgy látsz; azon *vizbe* egy kevés *fejér Gálitz-követ*, és *tiszta Sálétromot* eresztel- 's azt ereszteld a' szemedbe, és tépett ruhát meg-álztatván benne, felyül azzal kössed-bé. De ha ugyan még sem szűnik, sőt mint-egy pók háló formán Hályog látszik; ugyan azokhoz tégy még egy-keves *Szalamiá-
kot*, és így az új Hályog szépen lé-ragódik, azon formában élvén ezzel-is.

III. R É S Z.

A' Fül-zúgásról.

Fész- **A'** Fül-zúgás esik akkor, midőn a' főnek *ke:* **A** belső részeire, 's azon az agyvelő-re menő szoros útak 's apró likatskak valami okon bé-dugúlnak, és a' benn rekedt *ner* ki-kiváncozván, ott-benn fok-féle formában való zúgást, vagy a' bé-dugúlt útakon ki-útvén magát, külömb-külobb féle hangot, és sipolást szerez; mint a' ízél az házak héjjan meg-rekedvén, és valamelly szoros uton ki-menekedvén, szokott sipolni néha.

OKAI: Ezek pedig meg-rekednek, és dugúlnak néha az agyvelőről oda szálló sűrű *eny-*
ves nedvességektől meg-rakodván; néha hú-
fotska

fotska növény benne : néha pedig valami külső októl, vagy ütéstől, vagy egyéb oda hulló, 's ott meg-rakodó gáztól. Néha minden rekedés, és dugulás nélkül-is meg-efük ez, kivált-képpen az Heves, és Hagymázos betegségekben a' vérnek meg-gyúladásától, és az agyvelőn el-ofzlott apró erekben való forrasától, és pesgésétől. Néha pedig a' nedveségekből benn a' fülben lótt *statusok*tól, vagy gőzölgő páráktól.

Ez fülben való zengés pedig az ötet szerző okok szerént igen sok-féle formán mutattya magát, néha sipolás, néha dobolás, néha süvöltés, 's a' t. formán.

ORVOSSÁGA: A' mi e' nyavalyának orvoslását illeti: Minek-előtte a' fülhöz hozzá nyúlmal, meg-kell vizgálni, ha vagy a' vérnek, vagy *bilis*nek sárnak, vagy *phlegmának* bősége nem hozta-é azt; és azt meg-tudván, vagy ér-vágással, vagy ahoz illendő *purgatio*val kell azokat elébb a' testben kevesíteni. A' *phlegmának* vagy nyálas nedveségeknek bőségétől lévén pedig ez gyákrabban; igen hasznos léfzen ezeket izzasztó, és vizellet indító orvosságokkal-is szárazítani. Melly aránt igen jó a' *Lignum sanctummal*, *Sassafrással*, és *Salsparillával* (mellyet Szártsa gyökérnek-is hinak) készített *fort Vizzel* egy darabig élni.

Azután készíts gyenge ruhából apró fatskókat, mellyek a' fület bé-lepjék; azokat töltsd-meg ezekkel: *Betomika levelet*, *Rütdt*, *Sallyát*, *Majoránndt*, *Polét*, *Köményt*, *Pál-fü*
E
magot,

magot, Szék-füvet, vagy mind, vagy a' mellyiket ezek között kaphatod, őszve-vagdaltván és törvén; azután a' teli látskókat főzd-meg erős Borban, 's ki-fatsarván, jó melegen egyiket a' másik után, mihelyt hűl, változtatván kösd a' fülre, 's úgy párollyad minden-nap. Vagy: Márts e' Borba spondiát, 's ki-fatsarván, jó melegen, a' mint el-állhatod, kösd a' füledre.

A' párlás után, vagy tsak Fa-olajat, vagy Mandola, vagy Baratzk-mag, vagy Róta olajat meg-annyi Eggett-borral és egykevés Tehén-epével (leg jobb a' Tuka-epe) őszve-clegyitvén, egy két tseppenként eresz a' fülbe-

Vagy: Veres-bagymának ki-fatsartt levét, Eggett-borral 's egy kevés Terjékkel timporálly őszve, 's azt bortsá a' füledbe tseppenként.

Vagy: Tört Borsot, Szék-füvet, Veres-bagyma ki-fatsartt levében főzz-meg, és meg-szűrvén azt eresz a' fülbe.

Vagy: A' Veres-bagymának belső réttyeit kivévén, abba tölts Mondola, Róta, vagy Baratzk-mag olajat, vagy közönséges Fa-olajat, vizes tsepűbe takarván fűsd-meg a' parála alatt, fatsard-ki úgy az olajat levestől, 's azt eresz a' fülbe.

Vagy így: Varj annyi spondiát kerekén őszve, hogy mint a' süveget vonhasd a' fejedbe: melegítsd-meg a' Bányá-feredő fermé-szett meleg Vízet, 's azt töltsd egy edényből láúnteleu a' fejedre vontt spondiara jó-melegen; úgy töltögeisék egy óraig, meleg házban, mindennap háromszor, az agyvelőben
való

való gőzölgéseknek osztatására. Ha olyan *Vizet* nem kaphatni: A' fellyebb említett faskónak való egyetmásokból tünálly *tűgot*, abban feredgy, és melegen a' fejedre töltséd azon formán.

Ismét: Főzd-meg az *Ürmöt*, és *Szápóra-fűvet* *Tejben*, és annak meleg paráját töltésén bortsáffad a' füleidbe, úgy párollyad minden nap egynéhányszor.

Vagy pedig: Egy *Tzipót* ki-vévén a' kemen-tzéből, azon melegen meid-el a' fenekét, öntözd-meg erős *Égett borral*, annak *gőzivel* párol a' füleidet.

IV. R É S Z.

A' belső Fül-fájásról, mellyet más-képpen Főben, és Fülben való Kelésnek-is hívak.

I Gen nehéz nyavalya ez, és veszedelmes, 's gyakorta forró Hideg-lelés következik miatta.

FÉSZKEI, 's OKAI: Ez gyakrabban a' vérnek forró hévségétől vagyon, melly benn a' fülben Keléssel, vagy Fokadékkal úti ki magát; melly miatt rettenetes Nyilalások következnek, mintha belé lőnének. Melly mikor osztán meg-érvén meg-fakad, néha csak magában-is meg-fzokott gyógyúlni, ki-foly ván a' lok rútság bőlöle.

JELENTÉSEI: E' nyavalya az Ifjabbakat járja inkább, kikben melegebb, és könnyebben gyúladó a' vér. Ha e' nyavalya pedig sokáig tart, (mert rend-fzerént heted napig

el-válik dolga:) és sok ideig mind szivárogo-
dogal a' genyetség ; jele hogy a' tsont-is benn
a' fülben meg vezett, és ott kevés reménség
vagy a' gyógyulás felől.

ORVONSÁGAI : E' nyavalyában mindjárt
meg-kell vagni a' *Cephalica* eret onnan-fellyül,
a' honnan a' fájdalom. A' Kőpölyözés-is igen
hasznos, főképpen a' fül tövén. Sőt nadál-
lyal-is, annak módgya szerént, a' vért a' tüle-
tövén szítatni, nagy könnyebbségre volna.

Az meg-lévén, mindjárt keressenek *nyers
Tábák levelet*, 's kőlsék-bé béboritván a' fülét
véle. Ha nyersét nem kaphatni, *száraz Tábák
levelet* ásztalsák meg *Borban*, 's kőlsék reá.

Avagy : Sülség-meg hamu alatt a' *Veresbogy-
mát*, rontsák-ólzve, mint a' pépet, *Szék-fü*,
Kömény, vagy *Baratzk-mag olajjal*, vagy min-
denikből vevén egy keveset, tegyenek egy
kevés *uj Vaját*, és törtt jó *Sáfránt* hozzá, fla-
strom formán ruhára kenvén, a' fülét, 's füle
tájékát kőlsék-bé véle ; mind érleli, mind
a' fájdalmat igen enyhíti.

Azonban : Egy, vagy két tsepp *Rúta*, vagy
keserű Mondola olajat erizenek belé.

Vagy : *Tyukmony-fejérmek* a' vizét, melly
a' meg-habaras, vagy sodrás után ereszkezik,
meg-annyi *tiets* - *Téjjel* elegyits őlzve, és tsep-
penként ereszd a' fülbe.

Vagy pedig : Tsak fejezs belé a' fülben vala-
melly szoptató *Álfszonnyal* ; igen érleli, 's
fájdalmat enyhíti.

Avagy:

Avagy : *Uti-fünek*, *Eb-szólót*, *Szék-füvet* és *Mén-füvet* főzd-meg édes *Téjben*, tégy az edényre egy töltsért, 's annak a' páráját ereszd a' fűledbe, gyakran meg-melegítvén, és ilyen módon párolván.

Ha ugyan felette nagy hévséggel vagyon, (melly miatt néha esze nélkül-is vagyon az ilyen beteg:) a' *Vizi-tóknak*, avagy *Uti-fü*, *Eb-szólóknak* levét fatsard-ki, *Rósa olajjal* habard ólvoz, 's azt ereszszed a' fülbe; igen jól hívesít.

Igen ditsérik ezt is a' fül belső meg-keelésének orvlatására: A' *nyers Kőrös-fát* rakd a' tűzre, 's a' melly leve a' végén ki-tsepeg, szedd egy üveg edénybe, 's azt eresz tseppenként a' fülbe.

Ha el-nem ólzol, hanem ki akar fokadni, (melly meg-tetfzik ebből, hogy a' fájdalom nevekedik, ugyan fel-vér a' fájdalom, és hévség-is nagyobb) legíteni kell a' természet, és érleltetni a' Kelést, ilyen módokon:

Főzd-meg édes *Téjben* a' *fehér Kenyér belet*, mint a' pépet, vagy két *Tyukmony székrel* 's egy kevés *jo-féle Sáfránnyal* törd-ólvoz jól; jó-melegen ruhára kevnén köldbé a' fületet véle, újitván ha meg-hül.

Vagy így: A' *sült Veres-bagymát* egy kevés *ij Vajjal*, *Szék-fü*, vagy *Rósa olajjal*, vagy mindenikkel, és *tört Sáfránnyal* törd-ólvoz jól pép formán, melegítsd-meg egy edényben, és jó melegen ruhára kevnén köld-bé véle; ezt-is újitván ha meg-hül.

Ha meg-fakad, és falyni kezd; arra a' fülére fekügyék a' beteg, hogy jobban ki-folhasson.

Akkor oltsán , hogy a' feb tisztúllyon , és gyógyúllyon , így tselekedgyél.

Főzd-meg erőlen az *Arpa-kását* , annak sűrű levét elegyítsd-őszve *Rósa mézzel* , 's azt ereszd a' fülbe.

Azután *Lopot* főzz - meg *Borban* erősen , szúrd-le a' levét , vels *Mézet* belé , forrald-fel , el-hányván a' tajtékát ; 's azt ereszd a' fülbe.

Valamikor pedig belé akarsz eresztetni , egy veszfőre vagy tollra tekerj gyapottat , 's tisz-títsd-meg a' fület véle.

Ha ezek nem használják : *Tömjént* , *Myrbát* , *Aloét* ; egy kevés *Grijpánt* főzz - meg *Borban* ; szúrd-meg , és a' mint mondtam mézeld - meg ; 's úgy ereszd belé.

Vagy ha egyéb nints : Egy kevés égetett *Timót* elegíts meleg *Borba* , 's ereszd belé ; igen szépen száralztya.

Jó ezen végre *Myrbát* , és *Tömjént* őszve e-legyíteni , és meg-törni , 's azzal füstolni gya-korta töltésén által ; igen szépen száralztya.

Ha ugyan a' fülnek belső iebes Kelevénye másképpen gyógyúlni nem akar : nem a' *Galénus* tanácsa : A' *vasnak salakját* ; mellyet a' *Kovácsok* ki-hánynak ; törd-meg aprón , és szitáld - meg , főzd-meg erős *Étzetben* mind addig , míg el-szárad az *Étzet* róla , és újobban törd-meg ; így főzted , és törjed hét izben : azután szép *szin-Mézzel* ereszd-fel , 's azt botsáld a' fülbe.

De azért a' fülnek nem minden folyását kell így száralztani , kivált-képpen a' nedves termé-szetű gyermekekben 's ifjákban , kiknek gya-koita

korta nagy hafznokkal szokott a' bő nedveség fülókból ki folyni.

Néha a' férgek-is meg-teremnek a' fülben, a' főből ki-szivárkozó bő nedveségeknek ott meg-veszéséből. Ezeknek ki-vesztésére, ha kaphatni, igen jó a' Szek-fű olaj, (*oleum Caryophyllorum*) egy-néhány tseppet egy kevés Tyúk hajjal elegyits ószve, 's ereszd belé gyakorta tseppenként: Vagy pedig Tyúk hajban oltsad-el a' Kénesót - meg-olvasztván, ereszd-belé tseppenként; bizonyosan ki-veszti.

Ki-veszti az Ürömnek, vagy Föld-epéjének, vagy Hunyornak ki-fatsartt leve-is ha belé-ereszted. Vagy pedig főzd-meg Borban ezeket, és mossad véle. Törd-meg a' fűrtősi Viola magot, elegyitsd-fel Borral, 's ereszd-belé. Vagy: Sártsókót, vagy Zászpát főzd-meg Borban, ereszd-belé; meg-óli, és ki-veszti. Vagy, akármelly Epet-Égett-borral elegyítvén, ereszd belé.

A' Diétában, mind ételc, itala légyen hivesítő.

V. R É S Z.

A' Fül töve meg-dagadásáról.

Fészke. **M**Eg-dagad néha az embernek Füle-Külsőmb. **M**töve csak magában minden előléget. járó nyavalya nélkül, a' bővelkődő roziz nedveségeket arra takarítván-ki termézet, az hol a' fül tövéen természet szerént lenni szokott mirigy forma hús, mint a' spondia a' vizet, magába bé-szítja a' nedveségeket. Néha pedig a' Főrrő-betegségekben, és

Hideg-lelésekben. E' pedig, vagy mindjárt a' nyavalyának elcin csik, vagy pedig vége felé a' nyavalya már tágulván, 's annak *materia* arra olzolván.

E' dagadás néha retenetes fájdalommal ki-
noz; néha pedig nem annyira: a' mint az oda folyó *materia* is néha igen forró hæv nedveség, néha pedig hideg *phlegm*ás.

ORVOSSÁGAI: Ha nagy hévséggel, és fájdalommal vagyon, leg-első gond legyen ez, hogy a' jobb karján vágjanak eret; de ha másféle, az nem szükséges.

Azután próbálni kell, ha el-olzolna; de hivesítőkkel nem kell viszfza-venni, mert annak mérge az agyvelőre hatna, meg-ölné a' beteget.

Azért: *Fejér Kenyér belet Tejben* főzzenek-meg, jó *Sáfrannyal*, *Tyukmony székivel* és *Szék-fü olajjal* törjék őszve, mint a' pépet, kenyék melegen ruhára, 's azzal kőlsék. Azzon kívül, vagy *Szék-fü*, vagy *Kömény olajba* gyenge tollat mártván, azzal kenegessék.

Ha olzolni nem akar; hanem nő mind a' fájdalom, mind a' daganaat; érlelni kell. Azért:

Fejér Malva, és *fejér Liliom tövet*, 's egy vagy két *Fügét* törjenek-őszve erősen, egy kevés *Fa-olajat* erelztvén közébe 's egy kevés *Sáfranyt*, ruhára kenvén azzal ragassak.

Ha mind nem kaphatni, akármeddig azok közzül főzzék-meg *Sáfrányos Tejben*, törjék-meg, 's azzal ragassak.

Vagy

Vágy így, *Árpa kását Len magot törj-meg aprón, és szitald-meg; főzd-meg külön a' szederjes Viola levelet, Szék füvet, és fejér Málva tövet: ezeknek a' levébe tedd azt a' két-féle, Lisztet, és vagy két Fügét 's egy darab dísznő hájjat, főzz, és törj őzve, mint a' pépet, melegen ruhára kenvén azzal köffed.*

Mihelyt annyira érik, és lagyúl, nem kell sokáig várakozni, hanem ottan vágasd-ki; hadd folyon a' rútság: mellyet, mint egyéb febet, tisztogasson, és gyógyítson az ő mester-sége Izerént, a' Borbély.

VI. R É S Z.

A Süketségről, és nehezen-Hallásról.

Fészkei. A' Süketség néha az emberrel véle születik, mellyel együtt jár a' Némaság-is; és ez a' mesterség erejével nem gyógyúlható: Gyakorta pedig meg-esik azután-is mind a' fellyebb való Részekben elő számláltt okokból, mind egyebekből, melly-is nem mindenkor enged az orvoslásnak, kivált-képpen ha meg-rögzött a' nyavalya, és ha a' Véneken esik. Egyéb Süketség pedig, melly a' fülnek a' Sűrű sültt nedveiségektől való el-áradásában szokott következni, minémű az Hagymázban-is esik, könnyebben gyógyúlható.

Nem számlállok azért itt sem okára; sem külömségére nézve semmit elé; mivel ide ahoz értő Orvos Doctornak jelen-léte, és bajos munka kívántatik. Egy-néhány orvosa-

gpkat mindazáltal a' közönségelebbekből , és könnyebben szerezhetőkből , meg- említek.

ORVOSSÁGAI: Mindazáltal itt-is igen reá kell vigyázni , minémű legyen egészen a' Testnek állapata; mert ha vagy *phlegmávil* , vagy *bilissel* bővös , és vagy a' vércnek buzgó forrásától , vagy pedig sűrű nyálafságától vélsen eredett , a' szerént kell elsőben az egész testet azoktól meg- tisztítani , és üresíteni , és úgy kell osztán a' nehezen- halló fülhöz nyúlai , ilyen formakban :

Itt e' nyavalyában mind azok hasznoson elő vétethetnek , mellyeket fellyebb az III. Részben meg- irtam.

Igen- jó ezaránt az osztató füstölés és párlás. E' végre , a' Fülzerizám *Szék-füvet* meg- törvéa vedd eleven szénre , és annak a' *füstivel* töltésér által füstöllyed gyakorta a' füleidet.

Mindjárt az ilyen füstölés után , *Rúta* , vagy *keserü Mondola* , vagy *Biratzk- mag* olajat melegen ereszsz a' fülbe , 's úgy fekügyél- le.

Annál hathatófabb leszén , ha ez *olajba* vagy *Rosmárin* , vagy *Mujoránna* , vagy *Sállya* , vagy *Kömény* , vagy *Spikmárd* , vagy *Szék fű* olajat egy vagy két tseppet tseppentesz.

Ha ezeket nem kaphatod : Törd- meg a' *Zász- pdt* , *Egett- borban* ásztafd - meg , 's azt erelzd a' fülbe.

Igen ditsértetik a' *nyers fának- is leve* , mellyet ilyen módon végy : Egy- néhány darab *nyers Kőrös- fat* rakj a' tűzre , 's a' végén belőle ki- tseppelő *vizet* szedd egy ügvegbe , és ab-
ból

ból egy-két tseppet minden-nap kétszer a párlás, vagy füstölés után eresztés a fülbe. Ha erősebben akarod, meg-annyi *Égett-borral* e *Vizet* elegyítsd-meg, és hathatósabb léfzen.

A' kinek módgya vagyon benne, a' Patikában végyen *Terpentina spiritust*, azt eresztse e' mód szerént a' fülébe: alig lehet ennél jobb.

A' párlást pedig, ha egyéb nintsen, így kövesd-el: Főzd-meg *Vizben* a' *difznó Babot*, szürd-le a' levét, 's a' párájával töltéséren által gyakran párollyad a' füleidet.

Vagy pedig: *Fenyő magot*, és *fái-Cyprus* (mellyet *Sabinának* hínak) *levelét* főzd-meg *Borban*; s' annak a' párájával párold, 's úgy eresztés belé valamit.

Vagy: A' *Kenyeret* a' mint a' kementzéből ki-szedik, azon melegen szeld-meg, erős *Égett-borral* öntözd-meg, 's azzal párold.

A' fülbe ezeket-is eresztethni, a' mint mellyiket kaphattya az ember: A' *Nyúl*, *Ketske*, *Fogoly madár*, vagy *Tuka epéjét*, egy kevés *Mézzel* és *Veres-hagyma* ki-fatsartt *levével*, 's meg-annyi *Égett-borral* egy edényben habard, és melegítsd őszve, 's azt eresztés belé.

Ditsérik ezt-is: A' *Hungya-tőjást* rontsd-meg *Veres-hagyma* ki-fatsartt *levével* elegyítsd őszve, és ruhán által fatsárd-ki, azt eresztés a' fülbe.

Mindenkor étele után rágjon *Coriándromot*, *karru* avagy *vad Kőmény-magot*.

Az Orr járásáról.

AZ Orrnak fok nyavalyái vannak; ugymint: Annak belől ki-febefedése: belső bűdös meg-vezése: benne való ro'z hűtnak növése 's a' miat rekedése, mellyet Súlynek-is hinak. De mind ezekben-is, valami Borbétyi kezét, és mesterséget kíván, azért Szánizándékkal el mulatom.

KULÓMBSÉGEI: Az Orr vére folyása azért, a' minthogy fok okokból meg-eshetik, úgy hol hasznos a' testnek, hol pediglen káros. Ugyan-is némellyekre bizonyos időben ugyan reá tart, testeknek nagy könnyebségekkel: néha pedig hosszúas betegségeket végez el, mellyekben mesterséges ér-vágás gyanánt esik, és szemlátomást használ.

De ha mód nélkül való, igen meg-erőtleníti a' testet; sőt néha ugyan el-is fogyattya az életet.

OKAI: Akárhogy esék e' VÉR-folyás, vagy ez vagy a' vérnek nagy bőségétől, melly akkor, mint a' busultt bor a' hordókból, kiűti magát az érből, meg-szakasztván azt: vagy a' vérnek sóságától, melly miatt ki-rágódik az ér: vagy a' nagy testből erőtleniségtől, mellyben az érnek-is réttyei meg-tágúlnak, és így a' vér folyton-foly, ha egy kevelsé szűnik-is, de ottan hamar meg-indúl.

JELEI: Ha azért az Orr-vér folyás a' vérnek bőségétől vagyon, jelei ezek: Veres az embernek mind ortzája 's mind szemei. Ha a' gyengeségtől; fokáig tart a' VÉR folyás, sárga

sárga embernek ábrázattya, és az egész testben nagy az erőtlenség. Ha az Aszfzonyokban a' méhaktól vagyon; a' hó számnak egy-néhány hónapokon meg-rekedéle jelenti Ha *Crisisben*, az az, a' Forró nyavalya valamellyik heted napon változván; nagy könnyebbedést fog érezni utánna a' beteg. Ha az orr-likáiban való erekből foly; szorító orvosságoknak fel-szivásával mindjárt szűnik. Ha pedig az agyvelőről, vagy a' főnek valamely részéről izarmazik; az orrodba fel-szított orvosság keveset használ.

Mikor meg-akar eredni, ilyen Jelei vannak: Az ember mind vereffel álmodozik, és mind olyakat képzeli. feje, 's nyaka fajása ottan ottan meg-indúl: vák-szemeiben nehezség, és az ér benne igen vér: gyakran tsendül a' fül: kaprozik a' szem: veres mind szeme 's ortzája: foly a' könnye: és mintha valami járna mindenkor a' szemei előtt úgy tetszik; 's a' t.

JELENTÉSEI: Ha mindjárt valamely nagy nyavalyának elein foly az orr-vér, rossz jel; mivel a' természetnek igen nagy meg-erőltetését jelenti.

Ha a' vér onnan-fellyül való orr-likából foly, a' honnan a' fájdalom vagyon; jobb, mintsem ha más-fellyül: Így a' Máj nyavalyájában ha bal fellyül foly rosszúl esik.

A' hosszú Orr-vér folyás, gyakran Vizkorságá valik: hasonló-képpen a' hosszú negyed napi Hideg-lelésben is.

ORVOSSÁGAI: A' mi az orvosláft illeti : A' mint mondam, nem minden Orr-vér folyáft jó meg-állítani ; mert sokszor hafzonra vagyon. A' káros Vér-folyáft pedig ottan annak rendszerént szüntetni kell.

Az orvoslasban pedig igen reá kell vigyázni e' nyavalyának Okara, honnan ered ; hogy vagy a' vérnek más utra való vonását, vagy pedig fzoritással való meg-szüntetését a' izereént alkalmaztathassa ember.

Az ér vágás ezaránt, kivált-képpen a' véres emberekben, igen hathatós eszköz. Az ellenben való eret kell pedig meg-vágni ; úgy hogy ha a' bal orra likán foly, az ér-vágás legyen a' jobb-karján.

Hafznal a' tagoknak-is karjainak, és tzomjainak szorois meg-kötése ; mert az a' meg-szorítás, az orr felé liető vért útyában meg-gátolja, 's el-fogja.

Ha ezek - is el-nem foghattyak ; jó öreg köppölyt csak úgy szárazon vadálás nélkül a' jobb vékonyára vessenek, a' fel-felé liető busúltt vért igen tartoztattya. Néha az embernek lábaira vetett köppölyök-is, midön egyéb nem hafznált, hatalmason meg-állították az ilyen Vér-folyáft.

Ezeken kezdvén e' nyavalyának orvoslását, úgy kell osztán a' vért izorító eszközökkel gatolni ; mert másképpen, ha mindjárt izorítani kezdgyük, a' meg-busúltt főrró vér hirtelen meg-tolyúlván, valahol valamelly érnek meg-izakasztásával ki-úti magát, mellyből Ne-
héz

héz lélekzet-vétel, és Fuladozás, Gutta-ütés, és sokára Viz kórság-is következhetik. Annak idejében azért így kell tselekedni:

Bolus-Arménust, *Sárkány vért Tömjént*, *Máfixot*, és *Alvét*, mindenikből egy-aránt törj-őszve, *Liszt lánggal*, és aprón vagdaltt *Nyúl apro pelyhes szörivel*, vagy *Tyukmony fejeriben*: és vagy *Uti-fü*, vagy pedig *Éb-jzóló ki-fatsartt levében* mind ezeket keverd jól őszve; és ruhára kenvén, 's ottan ottan, ha meg-hűl, újítván, köld-bé az homlokát, és vak szemeit véle.

Vagy hamarjában: A' *Bolus-Arménust*, vagy a' helyén, a' tűzhelyben verésé égett *Afzszú agyagot* meg-törvén, *erős Étzettel*, és *Tyukmony fejerivel* keverd jól őszve, 's hasonló-képpen tselekedgyél véle.

Igen jó ez-is: Törd-meg aprón a' *Gelétet*, keverd *erős Étzetbe*, 's jó vastagon ruhára kenvén azzal köld-bé hasonló formában. Né-melleyek a' mód nélkül való *Vér-folyásban* a' háió süveget egészen ezekben meg-mártván, és levét ki-fatsarván, az újonnan meg-beretvált főre ezt vonnyák.

Jó néha csak ez-is: Hirtelen eszébe nem vévén, öntsék artzúl jó *bideg Vizzel*; attól való meg-ijedés meg-hűti a' testet, és a' vért meg-állítja: ugyan-is itt akármelley meg-ijesztés hasznos.

Vagy: *Hideg-vizbe* mártsanak *ruhát*, vak-szemeit 's homlokát kölsék-bé véle, gyakor-ta újtván ha meg-melegszik. Néha jobb, ha vagy *Uti-fünek*, vagy *Ports-fünek*, vagy *Tál-*

mosó fűnek, vagy *Pap erszénye* nevű fűnek levét, ki-fatsarván, 's azt *Etzettel* őlzve-elegyítvén, abban ruhát mártanak, 's azzal kötik-bé. Sőt csak *tiszta Etzetbe-is* spondiát mártani, 's ki-fatsarván, homlokát, 's vak-szem-eit azzal bekötöni, igen jó. Ugyan azon úttal egy darab spondiát *Etzetbe* mártván, dugják az orra likába.

Nem csak a' homlokát pedig, hanem néha a' nyakát-is igen hasznos e' nyavalyában *bideg Etzetbe* mártott ruhával bé-tekerni; és gyakran, ha meg-melegszik, újítani.

Hasznos ez-is: Ha ember az *Etzetes vizet* szájába tartya, 's azt gyakorta újítja; mert leg-alabb a' vért, hogy a' torkán alá ne-menyen, el-fogja.

Igen jó a' vérnek az orrtól való el-fogására ez-is: Ha a' fellyül, a' melly fellyül foly, egy-néhány csepp erős *Etzetet* cseppentenek a' fülébe.

Ezt-is hasznoson mivelik: egy *Babot* hosszúra ketté hásítanak, 's az orr gyökerére az ott meg-dagadtt érre a' két szemöldök közzé azt kötik, erősen által-szorítván: vagy a' helyén egy *ezüst pénzt*, annál jobb ha azon fellyül *gelétes Tyukmony fejéret* len tsepüre takarván, reá kötik.

Ísmét: Hevíts-meg egy nagy *vasat*, tseppentsd reá az erős *Etzetet*, 's annak gőzét szijjad az orrodba: vagy pedig a' tenyeredbe tölts a' szű égett *Agyaggal* őlzve-elegyítetett *Etzetet*, 's azt szijjad az orrodba.

Ha az orr likáiban való erekből foly a' vér, azt mindjárt szorító eszközökkel kell illetni:

Hamar-

Hamarjában azért ha egyebet nem kaphatsz, a' pamutos, vagy gyapotas Téntából végy - ki egy - darab gyapotat, a' téntát ki - fatsarván belőle, kérő formán dugd az orrod likába, megáll véle; mivel mind a' Gálles, mind a' Gálitz-kő szorító erejű.

Ez-is noha nem tinos, de igen hatható erejű a' vér meg-állításában. Az új *Diszno ganéjt* erős *Ezettel* elegyítsd-őlzve, 's azt szagolgya.

Vagy így: *Tomjént*, *Aluét*, *Sáfrány vért*, *Liszt-lángot*, *Pök-halot*, é' apró *Nvul szórt törjénck* és vagdallyanak jól őlzve, *U.i'funek ki-fatsartt levével* fel-erelztvén, gyapotból tinallyanak kérőt, 's azt belé mártván, tegye az orra likába.

Vagy így: A' *Tyukmony béjját*, 's *Papirófat* éged-meg, 's azoknak a' hamuát fűjjak az orra likába: de akkor teli vegye a' száját hideg vízzel, hogy a' por belé ne hasson.

Igen ditséretes a' mint minden-féle Vér-folyásban, úgy ebben is a' *Tsalán*, mind maga, mind töve: fatsard - ki a' levét, 's igyál - meg két vagy három kalánnal belőle. Ugyan azt az orrodba-is hasznoson használod. Vagy: *Főzz tiszta Vízet* a' gyökerével, 's azt igyad. Ha csak a' szádban tartod-is a' gyökerét, használ. A' ki-fatsartt levével gyúrj *Lisztből téfziát*, 's kösd-bé az homlokodat véle.

Ugyan-azon *Tsalán levét Szamár ganéval* elegyítsd őlzve, szárazd-meg, törd porrá, teddel; 's mikor orrod vére indul, szij - fel benne az orrodba.

Igen ditsértetik ez-is e' nyavalyának szüntetésére : A' *Spikuardot* tórd-meg igen aprón, 's minden-nap reggel egy kés hegyin vévén belőle, vesd egy kalán *Uti-fű vizbe*, 's idd-meg.

A' *Mumia-is* igen jó , ha egy öreg borsónyit belőle *meleg Borban* meg-íszol.

Mindeniket itt elő nem számlalok , mellyek e' nyavalyában ditsérttetnek ; ezek léven a' nevezetesebbek.

A' kin el-hatalmazik , itala légyen *Tsálán tövével*, és egy kevés *tiszta Salétrommal főit viz*, ez mind hevesítvén , mind a' vért sűrítven és szorítván-is, igen használ. Vagy pedig : Hevítsen-meg egy-darab *vafat*, 's azt sűsse az italba, 's úgy igya.

Száraz , és vastag, hivesítő, és egy kevelsé szorító eledellel élyen, sűttel inkább , mint főttel : minémű minden *Egresses*, *Czitromos*, minden-féle *Soska*, egyebek.

VIII. R É S Z.

Az Orrnak egyéb nyavalyáiról.

AZ Orrban sok fogyatkozások eshetnek , a' mint oda fel-is irtam ; de nagyobbára Borbély kezét kívánnak.

Néha a' szaglása éppen el-vész : melly kivált-köppen esik a' bő *phlegmas* nedvelségektől el-áradván a' szagló réizek. Mellyektől e' nyavalyában egészen annak módgya szerént megkell, szabadítani a' testet. Azután az orrat kell tisztítani ptrűszkölőkkel , a' mint a' Fő-
neck

nek nyavalyáiban meg-irtam. Mindenek felett ditsértetik a' *Majoránának* Patikai Mesterséggel tfináltt *sava* azt ugyan *Majoránna* vizben el-olvalztván, 's gyakorta abból fel-szíván. Jó a' *Majoránna* olaj-is, ha amazt nem kaphatni, ezzel gyakorta kenvén az orrát, 's vak-szemeit. Mind *savát*, *olaját*, reggel 's este egy-egy kalán meleg *Borban* igya, azon kívül: Sokan ezzel ki-épültének belőle. Néha néha ptrútzkölte-övel-is éllyen.

Néna az orrban rút bűdös gombás hús nő; melly miat szüntelen rút bűdőségekben vagyon az ember. Ez, minthogy a' rozsz nedvességekkel elegyedett vértől vagyon, a' testet minnek előtte ahoz nyúlnál, meg-kell tisztítani ahoz illeudó *Purgátiókkal*; azután szárasztó, vagy évő eszközökkel kell illetni, hogy el-emésztdgyék; és ha külömbben nem, *Borbély* kézzel-is, sütéssel, vágással hozzá kell nyúlni.

E' nyavalyában fő eszköz ez *Óreg Gentiána* gyökérből mellyet *Szent László fűvének*-is hílnak, faragj annyi *tsapokat*, hogy az orr likába jól belé-férjenek; tégy az orrodba egyet, meg-kenvén e' kenettel: *Lúd hájat fejer Málva* gyökérével erősen törj őszve, főzd őszve, és ruhán által szürvén azzal kend-meg. Vagy ezzel: *Uj Vajat*, *Kappan hájat*, *Fa-olajat*, egy-kevés *Viaszszat* melegits, és olvalsz őszve; kenet léfzen belőle, mellyel a' gyökérből való *tsapot* meg-kennyed, 's úgy tedd az orrodba, gyakorta újítván, és éjjel nappal benne tartván.

Ha ez nem használ; étető, 's azután szárazító *Mercuriomas*, és egyéb eszközökhöz kell nyúlni; de azokról nem írok, mivel ahoz értő ember jelen-léte nélkül azok kártévkök, nem használók.

Ez orvoslásokkal pedig az Hóldnak fogytán az utolsó negyedben kell élni; mivel akkor kissebb a' daganat, 's könnyebben eméltődik.

Néha minden daganat, ki-növés nélkül, az orr belől ki-vész, és meg-fekélyesedik; melly néha meg-varasodik, de ottan ismét ki-újúl. Ezzel így kell bántani:

Ha kemény a' vara; lágyítsd-meg, *Lúd*, vagy *Tyúk hájjal*, vagy *Mondola olajjal*, vagy pedig egy-kevés *uj Vajjal* meg-kenvén. Ha a' vara el-elik: tisztító és gyógyító eszközei ezek.

Rósa olajat, vagy *Tyúkny olajat* ón-tálban jól meg-kópulván azzal kenved. Vagy: Főzd-meg erőssen az *Arpa kását* annak sűrű levét jól mézeld-meg, azzal mossad.

Ezek pedig leg-hathatósabbak: *Dulcis mercuriust* végy a' Patikában, *Uti-fü vizben* egy-keveset belőle olvaszsz-el, azzal mossad. Vagy pedig azzal, a' mit *Zöld-viznek* szoktanak hinni, mellyet így-készíts: Végy egy fustak nyomó *Grispánt*, más-fél fustak nyomó *Arany sárga* nevű *festéket*, törd-meg ezeket igen apró porra, főzd-meg nyóltz lótot nyomó *Borban*, addig főzvén míg fele el-apad a' Bornak. Ha meg-hül, tóls *Rósa*, és *Eb-szőlő vizet* hozzá, mindenikből négy lótot, ruha kérőt e' vízbe mártván, azt tedd belé, gyakran újtván.

IX. R É S Z.

A Nyelvnek Bekájáról, és egyéb
Dagadásáról.

Fész. A' Nyelvnek Békaja esik a' nyelv alatt.
ke: A' Így hivattatik: mert ez a' Dagadás olyan formában düllyed-ki, és közepi iránt két felé vagyon válva, mint a' békának az utólyja

JELENTÉSE: Nehéz nyavalya, noha nem igen veszedelmes, csak lássanak hozzá: kivált-képpen az apró gyermekekben serényen kell hozzá látni, hogy meg-ne fuladjsa.

OKVOSSÁGAI: Azért leg-elsőben-is így nyúlly hozzája: *Pomagránát béjját, aszszú Isőpot, Söt,* mindenikből két-két iusták nyomót vévén törj-ő-zve apró porrá, 's ezzel dörgöld a' nyelve allyát minden-nap egy-néhányszor. Még jobb, kivált-képpen a' nagyokban, ha a' *So* helyében annyi *Szalamiákat* töriz.

Azon kívül: *Pomagránát béjját, Témst, és Gallest,* mindenikből egy-aránt vévén főzz-meg *Borban,* 's azzal mossad a' száját: Minden vagdalás nélkül csak ezzel-is szokszor meg-gyógyult e' nyavalya.

Tiszta *forrás: Vizbe* hányon *Borz-fa Gombáját,* 's arról igyék.

Ha ezeknek nem enged, és meg nem fakad vágja ki a' *Borbély,* jó-nagyotska légyen a' lyuk, hogy az a' sűrű *materia,* mellyel teli, kijohessen rajta, mind a' két felén pedig hozzáfára haúrsa a' daganatot, hogy a' *materia* egy-ize 's mind nyomódgyék-ki belőle. Azután

mossa *Rósa-mézes Borral*, vagy *mézes Etzettel*; a' míg szépen meg-tisztúl. Ha pedig meg-tisztúl, mossa *témsos Borral*; ez a' lebet szépen bé-állitya.

Ha ugyan ezeknek sem engedne, (melly ritka dolog) *Büdös-kő oljjal* érteffed ilyen formán: öt tsepp *Rósa vízhez* egy tsepp *olaj* elég lélzen, 's azzal mossad.

Egyéb *Dagadása*-is elik a' nyelvnek, a' testben való bű nedvességeknek eláradása, és az agyvelőből oda a' nyelvre való le-szállása miatt.

Ekkor a' testet, *phlegmát* tisztító *purgatio*-val kel meg-tisztítani; nyakát 's válla közit kőp-pólyózni; hójagot-is füle tövén nem árt szíratni; azután a' száját ilyen formákban mosni.

Ha a' *Dagadás* hécséggel vagyon: *Fatsardki* a' *Salátának*; és *Sederjnek* a' levét, ezeket őszve elegyítvén mossad vélek gyakorta.

Vagy: *Sznrok-füvet* (*fekete Gyopart*) és *Tárkonyt* főzz-meg *mézes vízben*, 's azzal mossad: ez inkább lohasztya.

Másképpen így: *Mézeld-meg az Etzetet*, vels *tört Gyömbért* és *Szalamiákat* belé, 's azzal mossad; meg-is fakasztya ez, meg-is gyógyitya.

Czirrom, *Pomagránát* lev, *Sóska*, és *Uti-fűki-fatsart* leve, itt mind jó ennek mosására. Ha ugyan nem enged semminek; vagy érvágó vassal kell meg-vagdaltatni, vagy nadalyokkal meg-szíratni.

X. R É S Z.

A' Fog-fájásról.

Rész- **A'** Fogak egyéb minden tsontoktól *é-*
kei. **A** ben különböznek, hogy ők hártya-
val bé nem bóritattnak mint egyebek; még-is
mindazáltal ér és vagyon benne. Oka ez,
mert ha külső részekkel ézenének, a' tsik-
landás, és fájdalom miat vélek nem rághatnánk;
hogy pedig éreznek, oka ez, mert belől az
ő gyökereken a' mint az apró eretskék, és
élet-eretskék, úgy a' vékony inatskák is (*ner-*
vusok) beléjük bé hatatnak.

Minthogy azért semminémű érzés sem fájdalom nintsen semmi részben, mellyben inatskak nem ágazódtanak volna-le, (ugyan-is a. kármint vagdálnák az agyvelőt, tudót, majat; nem fájna) úgy itt-is minden fájdalom a' benne való inat áktól függ.

OKAI: Melly inatskákat (*nervusokat*) hol hév, hol hideg, hol sós, hol savanyú, évő és erős nedvelségek, mellyek az agyvelőről 's egyébünnen-is rájuk folynak; hol pedig a' fogban való rothatt nedvelségekben termett férgek ke ervesen érdeklék, és ki-beszélhetetlenül kinozzák; a' mint a' mindennapi példa tanitnya.

Mind ezeket pedig külső okok-is szokták fel-gerjeszteni; a' szelek: hol hév, hol hideg idők; mind ételben itálban való mértékletlenségek: igen hév vagy fűszerzamos ételek: hév ételre hirtelen igen hideg italok, 's egyéb effélék.

JELEI: Ha meleg nedvességektől vagyont, hirtelenebb, és élefebb a' fájdalom; ha hidegtől pedig, hosszafabb. Hogy féreg legyen a' fogban, annak orvoslása, rothatt bűdősége, a' fájdalomnak-is ottan-ottan meg, szűnése, és visszontag meg-eredése, alkalmainak bizonyítvák.

Ha a' fog-fáió embernek ortzája dagad; jele, hogy a' fogba szállott sértő nedvesség, a' fogról a' külső részekre olzol; és így a' fájdalom-is szűnik.

ORVOSLAGAI: E' nyavalyában nem nézhetünk arra, mint egyéb nyavalyákban szoktunk tselekedni, hogy a' fájdalomnak szerző okát fogjuk elsőben el, ér-vázással, *purgatív*-val, 's több effélékkel, 's azután úgy enyhítsük őszán a' fájdalmat; mert itt a' fájdalomnak nagy volta miatt, elsőben-is annak enyhítéséhez kell nyúlnunk; és azután, hogy azott fájdalom ismét meg ne újuljon, ennek szerző okának ki-gyomlálásáról kell gondolkodnunk.

Ha azért módgya vagyont benne, annyira tágulván fájdalma; ményen gőz feredőbe, ott izzadjon, és kőpölyöztesse meg magát nyakán 's vállán.

Ísmét hogy a' fogta menő *matariát* valamennyire onnan vontathassa: Szítasson hójagot a' két füté tövében; ez a' fogra rohanó évő nedvességet magához szíja.

A' homlokát pedig azon nedvességeknek míg úttjokban való el-fogására, ilyen főrmán költse-bé.

A' fekete *Nadály*nak gyökerét törjék-őszve erősen, mint a' pépet, 's azt kőssék a' homlokára, 's míg nyakára-is, ruhára kenvén flastrom formában.

Hathatósabb ugyan ennél az a' flastrom (ha kaphatni) mellyet a' Patikában hínak, *Emplastrum Siccicum Crollii*, azon módon ruhára vonván; és véle élvén.

Vagy ez: *Témsót*, és *Gállest* törj apró porrá, *szúrt Szurokkal* melegítsd, és elegyítsd őszve, vond ruhára flastrom formán, 's azzal kőssed.

Mint hogy a' fülékben el őszlott ereknek, és inatskáknak (*nervusok*nak) nagy meg-egyezések vagyón a' fogra menő erekkel; azért igen rendszeren tselekelznek, a' kik a' fog-fájást a' fül által-is orvó ollyak.

Azért a' melly fellyül a' fog-fáj, eresztzenek abba a' fülbe keserű *Mondola* olajat. Vagy pedig: A' *Foghagyma*nak ki-fatsarit levét jó *Terjékkel* őszve-elegyítvén, azt eresztzék a' fülébe. Vagy tsak hamarjában egy fokát a' *Foghagyma*nak tisztítsák-meg jól, 's azt dugják a' fülébe. Vagy *Polét*, vagy *Szurok-jüvet* főzzenek-meg *Etzetben*, 's annak páráját jó melegen bortsáskák a' fülébe.

Ha hévséggel vagyón, tsak *bideg Etzetet* töltsenek a' fülébe, a' melly fellyül a' fog fáj. Vagy így: *Szent György virágának* (*Primula veris*) a' tövét ki-ásván, mozd, és aszald-meg; azt *Etzetben* áztassad, és azt az *Etzetet* a' márkódból szűrd fel az orrod likába, a' melly fellyül a' fogad fáj.

A' melly eszközzel pedig a' nagy fájdalom enyhítésére a' fogat izokták illetni, kiváltképpen ezek .

Egy - kis gyapotha tseppents jó - erős *spiritus Vutrioli* , vagy *fűszerzám Szek-fű* , vagy *Fa-béj olajat* , tedd a' fájó fogadra , 's meg-állittya.

Igen jó hathatós erejű , azon formán élvén véle (ha kaphatni) a' *Cámsor olaj* - is. Ismét , e' *Puszpáng* , és *Mogyoro fa olaj* , mellyet *oleum Heracleum* -nak hírnak ; mert ez a' férget is , ha vagyon a' fogban , meg - öli , 's a' nedvességet belőle igen szija.

Ha egyebet nem kaphatsz : *Belénd* , vagy *Bolondító fű-gyökeret* , és *Tárkony gyökeret* főzz-meg *Borban* , jó melegen annak levét szádba vévén , azt tartsad a' fogadon.

Ez mindenek felett óltya a' fájdalmat : Törd-meg aprón a' *Petreselyem magot* , elegyítsd-őszve *Opiummal* 's egy kevés *Viaszszal* , formald egy leutse izemnyi , golyóbilotskákba , azt tedd a' fogadba , ha udvas.

Hirtelen csak ez-is jó : *Meleg Tejet* , vagy *meleg Vízet* végy szádba , 's tartsad a' fogadon : annál jobb , ha a' *Vízben Lignum Sanctumot* főlsz , 's azzal érteted melegen. Ha udvas a' fog tégy *Pirebrum gyökeret* , vagy *Szegfűvet* belé : azután *Gällest* főzz-meg *Etzeiben* , 's azzal mossad a' fogaidat.

Vagy így : *Rosa* , és *Uti-fű viz* közzé tölts egy kevés *Etzetet* , 's azzal mossad. Avagy : *Veres Borban* főzz öt levelű fűvet vagy *Tormentillát* , *vères Fuz gyenge ágat* , és *Gällest* , mossad véle : szorító

erc-

erejével a' fogakra rohanó fluxust vízfza-veri.

Hójagot-is a' füle tövén szíthatni, igen jó a' fluxu nak el-vonására.

E ek után olyanokkal kell élni, mellyek ofzlató erejekkel is enyhítsék a' fájdalmat:

Fül-fűnek 's Eb szőlőnek a' levét fatsard-ki tölts három-annyi édes Tejjet hozzá, azokhoz egy kevés Szegfü olajit, vagy Rosa olajit, abba Belénd-fü ki-fatsartt levét egy keveset, io-féle Sáfránt, egy keveset: timporáld-ószve jó ezeket, 's ruhát belé mártván, köld-bé az álla-kaptzáját, a' melly fellyül fáj, véle; gyakorta újítvan.

Vagy így: A' Borza-fának belő zöld héjját faragd le, főzd-meg édes Tejben; azt a' Tejet tartsa a' fájába gyakorta.

Vagy így: Főtt, vagy sültt Almának a' kásás bélit, etzetes Korpát egy kevés Rosa, vagy Fiolajit, Sáfránt, Belénd fűnek ki-fatsartt levét, ószve-elegyítvén, flastrom formán kend ruhára, 's azzal kössed a' fájó ortzáját.

Vagy így, hogy inkább ofzlafla: Két Tyukmonynak a' fejéit kópöld-meg erősen Rosa vizben töltsd szépen gyenge len tsepüre, törtt Borssal fellyül hintsd-meg jól, az egéiz ortzáját a' fájdalom fellyül borítsd-bé véle.

Mindazáltal itt reá kell vigyázni, ha tú-és-séggel vagyon az ortza-dagadás, efféle hivesétőkkel nem kell hirtelen érteni; mert a' túzet a' torkára vízfza-vervén, nagy gonosz jőne belőle. Jobb akkor az ortzáját egy kevés Szék-fü olajjal keneketni. 's fellyül (ha kaphatni) Emplastrum de Meliloto reá tenni. Ha

nem kaphatni, tsak *Éget boros meleg rubát* tegyen reá a' kenés után.

A' fájdalom, 's nyavalya tágulván, hogy hamar itmét meg - ne újúllyon, tisztán tartsad a' szádat, fogaidat, 's Inyedet, ilyen formán: *Az aszszu Komlot főzd meg etzetes Vízben*, minden nap kétszer - háromszor azzal mossad a' szádat.

Vagy így: Egy pohár *Vizet spiritus Vitriolival* savanyítsanak - meg, 's azzal mossad. Vagy: A' *Tier-fának belő veres héjját főzd - meg Borban*, mossad azzal.

Ez mindeneknél hathatósabb, mellyel a' fájdalom idején - is élhetni: A' *Hunyor levelét a' Belénd-fü gyökerének le - báatott héjját*, mindenikből egy aránt vévén, főzd - meg *Rosa etzetben*, 's annak a' levelét mossad a' szádat.

Ha féreg benne: Egy kevés *Aloét*, és *Cámfort Éget - borban* olva sziz - el, gyapottat belémártván dugd az udvába; meg - öli.

Ha rosiz a' fog, vonasd - ki. Itt pedig megvigyázd, hogy nem ollyankor kell ki - vonni, mikor a' fájdalom nagy mértékben vagyon; hanem mikor valamit szünik. Akkor sem jó, mikor nagy a' dagadás. Nem is kell egyszer 's - mind egy vonással; hanem lógassa - meg. Ki - vonván, nyomja jól bé az helyét: *etzetes Vízet* forgaíson a' szájában: hideg szélre véle mindjára ki ne mennyen. Ha vére meg - nem akar állani; *tépett rubát* golyóbis formán tinalván, azt tartsd raj a az ujjoddal keményen egy óráig: vagy, *ézet Gáliz követ* nyomj oda fellyül, *etzetes tépet rubát* nyomván reá az ujjaddal.

Vagy

Vagy pedig: A' Gelétet aprón meg-törvén, keverd *Tukmony. fejeribe*, 's azt tedd rá.

A' ki a' Borbély kéztől irtózik, a' kissebbikéle *Zájpának*, mellyet *Helleborasternek* hínak, levelét rontsollya őszve, azzal dörgöllye meg a' fogát, a' melyet ki-akar vesztetni, ki-vész magában; de a' többit oltalmazza tőle.

Avagy: *Eb téznek levében* aprón tört *Tömjént* elegyítsen egy kevés *Keményítővel* együtt, hogy apró golyóbisba formálhassa, 's azt tegye a' foga udvába; 's ki-vész.

A' dagadt ortzádra tégy ilyen flastromot: *Figét, fejer Kenyér bélet, Isalán tövet* törj őszve erőssen, főzd-meg *sájrányos Tejben*, ruhára kenvén kőfd-bé véle.

Ha a' fogaidat tisztán akarod tartani: Nintsen arra jobb, mint a' *Búdós-kő spiritus*; savanyíts vizet véle, 's azzal mossad minden-nap.

Jó az égett *Tabáknak hamva* - is, ha gyakran dörgölöd véle.

XI. R É S Z.

A Száj Búdóségéről.

A' Száj Búdósége nehezebb másnak, mint magának, a' kin vagyon. Nem-is minden olyan, mint ama, *Római nagy embernek Duiliusnak* a' felesége: mert midőn e' nagy ember vőtte volna elzébe, hogy irtóznak a' több nagy rendek mellette úlni a' *Tanatsba*, mondgya otthon a' *Feleségének*: miért nem mondotta volna meg eddig, hogy az ő szája búdós;

bűdös; Imez azt feleli, hogy ő azt elméjére sem vötte volna; mivel azt gondolta, hogy minden Férfiúnak olyannak kell lenni a' Izájának.

Ez fok féle októl meg-esik, néha tsak a' fogok, közzött marad eledelnek-is meg-vezésé.öl; néha a' száj-rothadáástól; néha a' gyomor Izájának meg tágulásától, melly miat a' bélek doha fel-hat a' Izájra, néha egyéb belső vezettségétől.

Ez szerént hát az orvoslásban, illik e' nyavalyának okára vigyázni, 's azt el-hárítani, ha ki-tanúlhatni. Tartsa tisztán az ilyen ember száját, fogait: mindennap sós *Vizzel*, vagy *etzetes Vizzel*, vagy *Spiritus Vitriolival savanyított Vizzel*. Ha rosziz a' fog, és ürege vagyon, vonnyák-ki onnan; mert semmi hasznót ott nem téizen. Ha a' gyomortól vagyon, élyen illendő *Purgatioval*, *Aloéból* készített *Plulákkal*; mellyek mind a' belső rothadást gyógyítják, mind jó illatott szereznek a' Izájnak. Igyék *Úrómról*, mert az *Úróm-is* azon erejű az *Aloéval*: igen el-is veri a' Izájnak dohat. *Angelica gyökeret* gyakran rágjon, *Cubebét*, *Anist*, *Fabéjjat*. Reggel-reggel egynéhány szem *Mástixot* nyeljen-el; ez-is igen hasznos. Vagyon egy *Liktáriomnak* neme, mellynek neve a' Patikában, *Trypœra magna*; abból mindennap vehet-bé kétszer egy-egy mogyorónyt; jó szagot, ízt, és szint szerez embernek, minden orvos-ságok felett. A' kitől ki-telik, *Moschus*, és *Ambrával* készített jó szagú *Rotulák Pogárisátskák* fűzöte-

szüntelen legyenek nála, mellyekből egyet-egyét vegyen a' szájába: A' kinek egyéb nintsen, tsak a' *Czitrom béja-is* jó, *Viola-gyökér*, *Örmény gyökér*, ha rágja gyakorta. Jó egy-egy tsepp *Fa-héj olajat* egy kalán vagy *Rósa vizben*, azon végre, bé-innya. Mikor ételét végzi, hogy a' gyomor száját bé-szorítsa, sült *Birsalmát*, vagy *Kórvélyt* egyék.

XII. R É S Z.

Az Inynek, vagy Fog hújának nyavalyáiról.

Okai. **A**Z embernek ínye ki-vész néha, és ki-evődik, a' testben uralkodó, és ott magát ki-verő sós erős nedvességek miatt ki-vált képpen.

ORVOSSÁGAI: E' nyavalyában igen használ ahhoz illendő satskóval való *Purgatio*, mellyet *Borba* tévén, igyék róla minden-nap a' beteg: és így szép gyengén tisztulván, az egész vér-is meg-izabadul a' sós évő nedvességektől; mellyek így az inyekről-is visszsa szívódván, azok szépen helyre állanak.

E' mellett az ínyét-is hozzá illendő szükséges orvolságakkal értetni kell, illyen formákban:

Tölgy-maknak a' tokját, *Gallest*, *Pomagránátot*, mindenikből két lótot törj-meg daraboson, tölts reá *veres savanyú Bort*, és két-annyi vizet, mellybe süs bév süzes atzélts elsőben, hogy annál szorítóbb legyen, vés egy kevés *Témsöt* belé, főzd-őszve jól; 's azzal mossad minden-nap egynéhányszor.

Vagy

Vagy így: *Aszfü Harang-virág levelét*, *Sáallyát*, *Rutat*, *Szeretien-diót*, egy kevés *Témsot* végy, tórd, és szitald-meg mind ezeket keverd annyi *Izop szin-Mézbe*, hogy mint *liktdrom* vagy híg kenet olyan legyen; 's ezzel kennyed ottan ottan az ínyedet.

Vagy így: *Rosa-mézet* olvalsz-el *tiszta Vízben*, lavanyítsd-meg egy néhány csepp *Gálitz kő* vagy *Budós-kő spiritussal*; 's azzal dörgöllyed.

Vagy így, melly mind hasznos, mind pedig kedves-lészen: *Csukkert*, és *jo féle Myrhat*, mindenikből egy-aránt vévén, törj-őszve; egy, vagy két *Tyukmonyat* keményen meg-főzvé, holzfára hasítsd ketté; vedd-ki mind a' székít, 's töltsd-meg az helyét e' *porral*; tedd őszve, és tsérnaival őszve-kőtven, annal fogva akaszd-tel a' pintzében; meg-olvadván benne a' *por*, t-epegjen egy tiszta üveg edénybe: azzal, mint hathatos, és szép *Balsamommal*, az ínyedet napjában gyakorta dörgöllyed.

Vagy így: *Veres Rósát*, *Uti-füvet*, *Rutát*, *Sáallyát* vagdally-őszve; egy-egy sutták nyomó *Grispánt*, *Tomjént*, *Máflixot*, *Témsot* törj-őszve, tórd mind addig ezeket fél-éjtel *etzetes Vízben*, míg fele a' viznek el-apad; azután a' levét le-szűrvén, olvalsz-el benne két ló *Rosa mézet*; igen hathatós ez.

Mind ezekkel, a' Szájnak ki-velzésében-is, és rothadásában, hasznoson élhetni,

XIII. R É S Z.

A' Nyelv tsapja le-eséséről.

Fészke, A' Nyelv tsapja le-esik ; vagy igazab-
's *Okai.* A' ban, meg-nő, és le-tsügg az ember-
torkára, mintha mindenkor valamit kellene
le-nyelni, az agyvelőből oda szívárkozó *phleg-*
más nedvességek miat, mellyeket e' puha rész,
mint valami *spondia*, magába bé-sziv.

ORVOSSÁGAI: Itt közönségesen az agy-
velőre nézve, mind jók azok, mellyeket az
I. Könyvben a' Náthának alkalmazásával,
az ilyen *phlegmának* a' testben való meg-keve-
sítéséről mondtunk. A' mi pedig a' többit
illeti: az ebben áll, hogy a' nyelv tsapot, szá-
raztó, és szorító eszközökkel értesük ottan.

Azért: *Lopot*, *Sályát*, *Pomagránát héjját*
főzzenek meg *erzetes Vízben*, 's azzal gargari-
zállya torkát.

Azután *Pomagránát héjját* meg-törvén, szit-
tálván, és egy kevés *törtt Borfot* közibe ele-
gyitvén, nyomd-fel véle a' nyelv tsapját.

A' lágyát pedig a' fejének, köld-bé ilyen
módon: Főzd-meg keményen a' *Tyukmonyat*,
hasítsd ketté; 's azzal olly melegen, a' mint
el-álhattya, köldbé, 's tartsa rajta sokáig; jól
használ ez minden *Torok-fájásban*, kivált-kép-
pen a' gyermekeknek.

Fel-nyomhatni csak *lágy Sóval-is*, és *törtt Bor-*
sal, őszve-elegyitvén ezeket, végyen az újja
hegyire belőle, s' nyomja-fel véle. Jobb a'
közönséges *Borfnál* az *hószszú Bors*, mellyet a'

Párikában találhatni; törd-meg azt, és megannyi *lány Söt*, és *Té.a.ot* elegyits-hozzá, nyomd-fel véle; ez mindeneknél hathatóbb száraztöbb, és szoritóbb.

XIV. R É S Z.

A' Torok fájásról és Torok-gyékről.

Okai. **A'** Torok fájás mindenkor inkább hévséggel vagyon, hol nagyobb, hol kisebb, a' vérnek buzgó forrásától, és ugyan a' vérben meg-száporodott 's az agyvelőből az ő üttyáin a' torokra le-izálló bő nedvességektől: mellyek miá hol csak kívül rakodik-meg embernek a' nyaka, 's torka allya, futosó mirigyekkel; hol pedig belől-is a' torka két mondolája meg-dagad két fellyül: és ilyenkor ebben érzik a' fájda.om, 's nehezen nyelhetni miatta.

A' mondolák dagadását, mind szemével meglátja ember belől, belé-nézvén a' torkába; mind pedig tapogatván kezével meg-érzi kívül, két fellyül az álla alatt.

ORVOSSÁG AI: E' nyavalyában is igen dicséretes a' fellyebb-való XI-dik Részben dicsértet fatskó által való *Purgatio*. Azon kívül pedig: ha külső mirigyekkel vagyon rakva, csak keneni és dörgölni kell *Skorpio*, vagy *Gyék olajjal*, melyben ha egy kevés *apron tört Szalamiákat* elegyit, annál hathatófabb lesz. Hasonló kenettel kell élni a' mondolák dagadásában-is.

A' dörgölés után kölsék-bé ilyen formán: Egy *Fetske-féjzket* törj és szitally-meg, főzd-meg

meg sáfrányos Tejben, kend ruhára, 's azzal köld-bé; ottan újítván, ha meg-húl.

Vagy: *Mályva ro át, sejer Mályva gyökérnek a' hóját, főzd-meg Borban; de ha nagy a' fájdalom; ezt-is sáfrányos Tejben, mint a' pépet: kend ruhára, 's köld-bé véle; újítván; ha meg-húl, jó-meleggel.*

Vagy így: Faragj-meg egy dararab *Scappant*, egy ölzve-marok *Len-maggal* hánd *Sáfrányos Tejbe*, főzd-meg; és péppé velik; hasonló formában ély ezzel-is.

Belsőképpen pedig *U.i-fü vizben*, vagy pedig csak tiszta forrás *Vizben* elegyítsenek *Diamorumot* egy kevés tiszttott *Salétrommal* egygyütt, (mellynek neve a' Patikában *Sal-Prunellæ*) 's azzal gargarizallya a' torkát.

Ha egyebet nem kaphatsz: Olvaszsz tiszta *Vizben Salétromot*-el, ereszsz egy kevés *Tritrom* levet belé, 's azzal gargarizáld. Ha kifakad: *Róza-mézes Vizzel* gargarizáld; szépen meg-tisztítja 's gyógyítja.

FÉSZKE: A' mi a' Torok-gyékot illeti, az nem egyéb, hanem a' torok belső részeinek, kivált-képpen pedig a' nyeldekő körül való apró petytyéknek tüzesen való meg-dagadása; melly miatt ember többire se lélekzetet nem vehet, sem semmit le-nem nyelhet.

JELENESEI: Ez veszedelmes nyavalya; mert a' testi életnek minden úttyat el-fogja, azon-kivül az embert igen hirtelen fogja; mellyből vagy hamar meg-fordúl, vagy pedig hamar el-vélz benne a' beteg.

KÜLÖMBŒÉGEI : Ez néha a' toroknak belsõ réizeit fogja-el, 's az veszedelmesebb-is; néha a' külsõt, melly ugyan kívül meg-is lát-szik, mert nagy tüzetséggel üti-ki magát: de a' belsõ nem mindjárt; mindenik pedig forró-zó Hideg-leléffel, hol nagyobbal, hol gyen-gébbel jár egygyütt.

A' belsõben nehezebb mind lélekzet-vétel, mind nyelés, mind izólás, de a' külsõben könnyebb mindenik :

OKAI : E' nyavalya rend szerént az ifjabb idejü embereken esik meg, mind a' vérnek bö-ségétõl, mind pedig a' *bilis*nek; melly miatt-is a' vér, mint az hordóban a' bor, fel-forr, és útat keres, az hol ki-üffe magát; ki-üti pedig a' torokban könnyebben magát; mivel tág, és puha húfokkal rakva.

E' vér forrásának pedig és *bilis* szaporodásá-nak, okot izolgáltat gyakrabban a' mértékletlen élet, a' fû-szerzfámolokkal, és erõs borokkal, való élés, kiváltképpen embernek azzal való magát erõltetése: italtól való meg-melegülés után erõs hidegen való járas, 's többek effélék.

JELENTÉSEI : A' belsõ gyúlasztó dagadás miatt való Torok-gyéknék harmad nap alatt el-válík dolga. Mellyben kevés a' reménség, ha mind hévség, mind fájdalom igen nagy, nyel-vét ki-veti, szemei el-fordúlnak, semmi olly tüzetség, és dagadás azonban magát ki-felé ver-ni nem tetzik, száján tajtékot túr, itala az orrán jó-ki, nyughatatlankodik, ajaka szeder-jesedik; mert az ilyen nehezen marad-meg,
 hogy

hogy meg ne fuladgyon. Jobb reménség mindjárt, bár-tsak valamennyire üfle-ki magát a' tűzesség, és daganat. Jó jel ez-is, ha hamar és könnyen pökhet; de ha enyves, vastág, és kevés a' pökése, veszedelmes. Igen veszedelmes jel az-is, ha a' daganat, és tűzesség hirtelen minden észre vehető ok-nélkül el-vész.

ORVOSSÁGAI: Mivel ez igen hirtelen fogó, 's hirtelen egy-felé el-való nyavalya, legelső gond-is az, hogy a' *Media eret* meg-vágják sem idejére, sem nemére 's alla apattyára nem nézvén semmit; mivel-semmi nintsen, a' mi azt a' buzgó, és forró vért úgy tseudesitse, és a' testet hivesitse, mint ez. Bővön eresz-szenek vért- Ha egyszeri nem tágit, másodszor-is vágasson; a' mint a' szűkség meg-tanít.

Igen jó a' karján való ér-vágás után más nap, vagy ha ugyan azon napon-is, a' nyelve alatt-is eret vágatni; mivel ez közelebbről vonzza a' forró vért. Jó igen, és lokakban tágitást tött, kiváltképpen a' lélekzet vételre nézve, a' köppöllyözés, ha mind nyákára, mind pedig elől az álla allat a' torkára vettett két-fellyül.

A' mi az egyéb orvosságokat illeti: Kivül belől ottan ostromlani kell e' nyavalyát azokkal-is; belől hivesítőkkel kell a' hévséget üzni ki-elé; kívül pedig melegítő eszközökkel szítatni, és oszlatni.

Pomazránát levében elegyítsenek - el *Diamorumot*, egy-kevés *Sal Prunellat*, vagy pedig csak *Salétromot*, azzal gargarizállyá; ha pedig ez a' torkában való rottyogtatás nem lehet, lőj-

jék-bé fetskendővel ; vagy pedig hanyotrá fe-
kúvén, tartsa a' torkában a' míg lehet, azután
pökje-ki ; ezzel pedig gyakorta kell-élni.

Vagy csak *Pomagránát* lévben ereszfzenek *Sa-
létromot*, azzal-is meg-lehet.

Vagy pedig *Sonak*, vagy *Rúds-kőnek*, vagy
Gálicz-kőnek *spiritusával* lávanyítsanak *tiszta Vi-
zet*, azzal mossa gyakorta torkát : mikor an-
nyira tágul, ihattya-is ugyan azt.

Vagy így *Uti-fű*, vagy *Rósa* vizbe ereszfz
Viola zulepet vagy *sirupot*, savanyítsd-meg *Czi-
trom* levével, hogy édes tsípős légyen ; 's azzal
mossad a' le irt mód szerént.

A' ki egyebet nem kaphat : Főzzön *Szeder-
jet* meg *tiszta Vízben*, vagy alszú *Köként*, vagy
Barkotzát, vagy *fai-Soskát*, vagy *tengeri Szőlőt* ;
vagy *mezei-Soskát*, a' levébe tegyen *Salétromot* ;
Rósa-mézet, vagy pedig csak *tiszta Mézet*, 's
azzal mossa.

Kivül-is mindjárt bé kell a' torkát kőrti, il-
lyen formákban : *Szék-fű*, *fejér Liliom* és *Mon-
dola olajat*, mindenikből két lótot : *Tyuk hájját*
's *új Vajat*, mindenikből három lótot, és egy-
kevés *Sáfrányt* ószve-elegyítvén, gyenge tűz-
nél ; töltsd egy-darab *gyapjúra* melegen ; és
kősd-bé az egéiz torkát véle.

Vagy így A' *Fet-ke fészket* égetzen *tollasflól* ;
gazosflól főzd meg *Fa-olajban*, vagy *Petz olajban*,
vagy *új Vajban*, (jobb, ha annyira-valót
kaphatni, *Szék-fű*, vagy *fejér Liliom olajban*)
meg-főzvén, szitán törd által, az *Ebnek fejér*
ajszú ganéját meg-törvén elegyítsd-belé, jó-me-
legen,

legen, mint valami pépet, hirtelen kend ruhára, 's kösd-bé egészen a' torkát véle; ha meghűl, újítsd-meg.

Vagy így: *Fetske fészket, fejér Liliom tövet, fejér Mályva tövet*, egy néhány *Füget* főzz-meg *Vizben* erősen, szítán mind ezeket verd-által, mint valami pépet; azután *Tyúk hájjal, Vajjal, Sáfránnyal* elegyítsd, és m-legítsd őszve, és jól melegen ruhára kenvén, kösd-bé a' torkát véle.

Azokkal-is mind jó kötni, mellyeket fellyebb ezen Részben a' Torok-fájásról írtam.

Tsak így-is meg-lehet: Az *Ebnek fejér aszszü ganéját* törd-meg, azt *Fetskének meg-égetett hamvával Mézbe*, 's ő hájba elegyítsd-el, kend ruhára, melegen kösd-bé véle.

Mihellyt annyira tagúl a' nyavalya, hogy könnyebben lehel, és nyel-ilyen formán mossa a' torkát: *Isópot, Uti-süvet, édes Gyökeret, Fügét, Arpa kását, veres Rórá*t főzz-őszve erősen, fatsárd-ki jól tisztá ruhán által a' levét, mellybe tégy *Rósa Mézet*; 's azzal mossa a' torkát.

Kivül pedig mind-egyre kell kötni.

Ha meg-fakad: *Arpa-kását* Főzz meg, annak sűrű levébe elegyíts *Rósa-mézet*, azzal mossa. Azután hogy bé-gyógyúllyon. *Temsós Méhferrel* értesse.

Ha a' nagy hévségben meg-szárad 's el-feke-
tedik a' nyelve, a' mint gyakran meg-elik: *Szép-vékonyan*, 's lapossan szelljen kővér *Szalonnát*, azt tartsa rajta, szépen meg-tisztítsa.
Vagy: *Hánts*-meg a' külső héjjától a' *Bab* leveleű *fűnek*, vagy *Fül-fűnek*, vagy kővér *Por-*

tsinnak -levelét ; hánd *Rósa* vízbe , egyet-egyed-
tarts al nyelvden belóle.

Ha a' nyelv ki-vész , és sebesedik : *Salétromos* *Rósa* mézzel kell mosni.

E' *Víz* pedig mind nyelvnek , szájnak , to-
rokknak sebbét szépen tisztítja , 's gyógyítja :

Egy lusták nyomó *Cámfort* erős *Égett borba* :
vetvén , és éjjel rajta tartván , olvaszsz-el benne , bé tsinálván jól az edény száját más nap ,
Témsot , *Tömjént* , *Mástitot* , jó-jéle *Myrbát* ,
mindeniket egy lótot főzz-meg egy meszszely
Borban jól : mellyet a' tüztől ki-vévén töltsd
hozzá e' *Cámforos Égett-bort* , és újobban for-
rald fel jól ; azután izúrd egy úvegbe , 's azzal
mossd gyakorta.

A' mi a' *Diétát* illeti e' szorgos nyavalyában ,
igy viselje magát : Benn légyen , a' ízél ne
érisse ; mert vezedelmelebben el-fojlódik. *Arpa-
kásának* a' levét , mellyet *Tzitrom* lével meg-sava-
nyithatni , hőrpögesse *Higan* sültt *Tyukmonvat* ,
Korpa-izibrét , *Egrefes* levét , mellyben *Bor-kő-is*
légyen , 's egyéb ehez hasonlókát egyék osztán ,
ha nyelhet , el-távoztatván minden fűszerzá-
mot igen. Bort ne igyék ; hanem *Árpával* , 's
Fügevel főtt *Vízet* , *Tamarindussal-is* igen jó főtt
Vízet lavanyu izút főzhetni ; ezt a' Patikában
találhatni , Az hasára igen vigyázzon , meg-ne
szorullyon az ; mert annál vezedelmesebb hév-
ség követi miatta. Mellyre nézve igen jó
minden *Bor-kővel savanyított leves* étel.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

HARMADIK KÖNYV.

A' Mellynek , abban a' Tüdőnek, és
Szűnek nyavalyáiról.

EL S Ö R F E S Z.

Az Hurutról, és Rekedésről.

Fész. GYakran szokott esni szorulás a' Tü-
ke. G dőnek sok felé ágazó ereiben; az pe-
dig külömb-külobb-féle okokból, úgymint az
enyves sűrű pblegmától, apró mirigyes tsomók-
tól, a' tődőre szálló sós, savanyu, erős, és
évő nedvelségekől; Mellyek miá következ-
nek külömb-külobb-féle nyavalyák. Hurut ne-
héz lélekzet-vétel Száraz-betegség, mellyet
*Phtyis*nek hinak, 's több effélék.

JELENTÉSEI: A' Tüdőnek nyavalyái
közzül, az Hurutnál semmi gyakrabban meg
nem esik, sem ennél bajosabb nintien. sem pe-
dig a' melly tovább tartson. Melly miatt, ki-
vált-képpén mikor feletébb erőltet, ér-fzaka-

dások, a' Tüdőnek ki-sebefedése, és sokszor meg-fojlódás-is szokott következni.

OKAI: Minden Hurrut a' természetnek erőltetése, mellyben valamit, a' mi a' természetnek nehéz, igyekezik kivetni. Ez olyan munkája a' természetnek a' Tüdőben, minémű a' P.rúszentés a' Főben. Ebben elsőben a' Tüdő fel-fuvodik, azután ísmét hirtelen meglohad; és az hasat a' melytől által elrekesztő hártya-is (*Diaphragma.*) fel 's alá verődik. Innen vagyon, hogy az hurut miá a' vékonyában fájdalmat érez ember; mellyet a' Magyarok köz-szóval, Hurut meg-izaggatásának, Sérvés fel-indulásának izoktanak hini: Ugyanis az erős Hurutban, mind máj, mind lép őszve verődik: mert ezek az által rekesztő hártya alatt vannak, 's hozzá ragadnak; de ugyan a' tulajdon félszke a' Tüdőben vagyon.

Közönségesen az Hurutnak oka, a' Tüdőre szállott, 's azt érdeklő nedvesség; melly ha igen bővön rohan oda, füladozást-is csinál egyszer-'s-mind. E' nedvesség hól vastagabb, hól vékonyabb, hól, sós, hól édes, hól savanyú, 's a' többi. Melly nedvességek hogy a' testben meg-indúlhassanak, és az agyvelőből 'oda-alá szállyanak, segit az időnek mivolta-is, mind mikor felette nedves, és esős; mind midőn igen meleg, és száraz; mint pedig az hideg-idő: Az hideg bé-szorítván a' nedvességeket az agyvelőre, melly miatt nem gőzölöghet-ki az ő útyán: A' meleg pedig azon nedvességeket meg-vékonyítván igen; és a' test-

ben a' szélllyel el-fo'yásra alkalmasof-á tévén-
 Árt ezen okon igen melegről hirtelen hidegre
 menni, és hirtelen hivedni. Az Huratot
 szerzi igen meleg házban való lakás-is; mert
 az minden nedvességet, mellyet a' testben ta-
 lál, meg-indit. higit, és szélllyel, folytat.

Ide járúl az étel, ital is ha az rendeletlen;
 az éjjeli dobzódás, mellyet követ reggel há-
 kógas, hurutas. Az huratot segití minden sza-
 vanyú, igen sós, és erős fü-szerfzamos eledel,
 az hideg ital, 's t'bbek effélék: il nét fűstnek,
 pornak; 's egyéb efféléknek bé-sziváfa.

Mint hogy pedig a' Lép embernek olly ré-
 sze, melly az emberben való vért mintegy
 meg-szűri, kivált-képpen a' fekete sártól: meg-
 efsik az néha; hogy a' Lépnek erei meg-dugul-
 nak, mellyet Lép-rekedéinek hinak, melly mi-
 att egy rövid éren, melly a' gyomor fenekére
 szolgál, a' fekete sár a' gyomorba takarodik;
 melly sár mivel szavanyú, annak fel-gőzölgő
 erős évő páraja érdekelvén a' tüdőt, hofzízás
 és mélyen való Huratot szerez. Ez illyen
 emberek pedig rend-izerént sok étel kivanók;
 de roszízúl emésztők.

KÜLÖMBSÉGEI: Az Hurut némelly szá-
 raz; némellyben pedig sok *phlegmát* hany ki
 az ember. A' száraz meg-efsik a' lélekzet vé-
 vő sipak-is darabofságától a' *phlegmának* a'
 hévség miatt a' Melyben való őszve-sülésétől,
 néha pedig attól. hogy az Hurutnak oka nem
 ki-hányható *phlegma*, hanem erős, vagy keserű,
 és sós fel gőzölgő pára.

Ha az Hurut miá ember nem alhatik, roszsz ; mert a' testet igen erőtlentí. ételi kivánságát el-vészi, az emészttést gátóllyá, el-hülvén miatta a. gyomor. Az hószszas, akár száraz akár nedves Hurut, gyakortább Száraz-betegségen végzódik: vagy az erőltetés miatt ért szakaszt, mellyből Vér pókés következik. Igen veszedelmes, ha a' nedves Hurut hirtelen szárazzá válik, kivált-képpen ha a' Mellyében nehezséget, mint egy terhet, érez ember.

ORVOSSÁGAI: A' mi az Hurutnak orvoslását illeti, igen meg-kell abban vigyázni okait ; mert ha vékony sós nedvességektől vagy, azokat meg-kell állítani, hogy a' Melyre ne rohannyanak ; vagy pedig el-kell oízlatni. Ha sűrű, azt vékonyítani kell ; ha őszve sültt enyves, azt áízlatni, 's lágyítani, és a' könnyeben való ki-hányásra készíteni. Azon kívül az Hurutban többire mind azok, mellyeket az I. Könyvben a' Nátháról előszámláltam, hasznoson elő vehetők.

Igen jó orvoiság telik, kivált-képen az erős, sós nedvességeknek a' tüdőre alá-szállásában, illy formán.

Főzd-meg a' Répát, (jobb a' karo-Répát mert édelebb) a' levét, szűrd-le ; és abba tégy *Malo-fa* szőlőt, édes Gyökeret, *Viola* gyökeret, vagy kék *Liliom* gyökeret ; főzd-meg erőssen mind egygyütt. Ennek-is a' levét szűrd-le, és tégy bővön nád-Mézet, vagy szép tisztált *szin-Mézet* belé, 's főzd-meg jól újobban ; estve, 's reggel jó melegen igyék belőle az ember.

Ha

Ha a' Melyet, és Tüdőt enyves sült *phlegma* töltötte-el, így kelly fel-szaggatni: *Büdos-kó spiritusát*, *Veronica*, vagy *marti Lapu*, vagy földi *Borosgyány*, vagy *Isop* vízbe tseppentvén, hogy a' víz valamennyire meg-savanyodgyék tőle, abból igyék-meg gyakorta egy-egy kálánál. Ha a' *phlegma* szakadozni kezd: *Terpentina spiritust* négy, öt tseppet vegyen-bé *Isop* vízben reggel reggel; mert ez a' *Terpentina spiritus*, ha valami benn a' Melyben meg-izakadt, és veszni tért-is, szépen meg-tisztítja, 's gyógyítja. A' ki *Büdos-kó spiritus* fra szert nem tehet, *Etzeres* czibrét hőrpögeffen gyakorta; de elsőben *Tárkonyt*, és *Sályát* kell meg-főzni benne, 's meg-szűrvén úgy kell olztán fel-forralni *Mézzel*, és véle élni.

Vagy pedig *Liktárium* formában illyet készíts, mellyből reggel, 's este egy mogyórónyt egyél-meg: Végy négy lót *Örmény gyökeret*, fél font *fehér Malyva gyökeret*, mindenkét meg-alzalvan törd apró pórrá: tégy öt, vagy hat öreg *Birs-almának* az *büsát* hozzá, főzd-meg jól *marti Lapu*, vagy *Isop* vízben, törd-által a' szűrő izitán; 's ebből egy fontot vévén, tégy hozzá két font *szép tiszta Mézet*, főzd-meg jól ezeket új mázos edényben. Azután a' tüztől ki-vévén, tedd ismét im ezeket belé: Egy *susták nyomó Betsi törtt Sáfrányt*, egy lót aprón törtt, és szitáltt *édes Gyökeret*, hat *poltura nyomó törtt Büdos-követ*, (jobb lészen a' *Büdos-kó virág*) egy néhány tsepp *Anis*, és *Kömény olajat*, és ha ki telik, *Fa-béj olajat*;

is; ha *olajokat* ezeknek nem kaphatod, törd magokat apró porrá, ízitald-meg, és keverd-belé: hogy p-dig egy-kis lavanyúsága érez-zék, ereszsz egy néhány csepp *Büddös-kő sábrituft*-is belé; de ez ki-maradhat. Mind ezeket erőssen keverd, és elegyítsd-őszve; 's azután főzzed ismét addig, míg meg-sűrűdik mint egy *Terjék* formán: azután tedd más, vagy mázos, vagy üveg edénybe, és minden-nap élly véle: Igen hathatós kivált-keppen való orvosság ez minden Hurutban.

Vagy így rövideden: *Édes-gyökeret*, *Örmény gyökeret*, *kék Liliom gyökeret*, mindenikből egy-aránt vévén törj, és ízitaly-meg, *Liktáriom* formán keverd tiszta *szain-mézbe*, főzzed egy-kevelsé, estve, 's reggel élly azon módra véle.

Az apró gyermekeknek. *Viola*, és *Édes-gyöker* *sirupot* elegyíts-őszve, 's azt kennyed gyakorta a' szájokba. Ímét *Czukkert*, vagy ha a' nintsen, *Nád Mézet* törj-meg, *bigan sült tyukmonyda* kevervén, azt add enniek. *Tsetsemőnek* pedig *Czukkert*, vagy *Nád Mézet* ol-valísz-el *Tet-téjben*, azt add innya kalámból.

Külsőképpen: *Kappan*, vagy *Tyuk bájat* törj őszve *Fokbagymával*, 's a' tenyerét, és talpát azzal kennyed a' tűz előtt. A' *Mellyét*, *Fenyő-mag*, vagy *Mandola*, vagy *Liliom olajjal*, vagy *apron törtt*, és *ízitalit Fenyő magot* régi *Kappan bájba* elegyíts, 's azzal kennyed.

Igen jó a' *Terjékkal* való élés-is a' Hurutban: mert mind a' gyomrot melegítvén, azt étel kívánásra, 's annak jó meg-főzésére tegélli, mind
a' fel-

a' fel-gőzlgő párákat pedig, és a' főről alá szálló nedvességeket, sűrítő erejével el-fogja.

Ajzszú veres Rosát, Szék-füvet, Spikindót és serpenyőben meg-pergeltt Korpát, kettős gyenge ruha közt köfös a' feje lágyára, kivalképpen éjjel, mindhogy a' Hurut akkor uralkodik inkább, úgy hállyon.

A' fejer Lilium tövét, és veres-bagymát tüzes hamu alatt süd-meg, törd őszve Vajjal erőssen, mint a' pépet; kend ruhára, mint flastromot, jó melegen, 's kösd-bé a' Meliyét véle.

Jó a' Hurut ellen a' Túze, Szent János kenyere, Malofa, Édes-gyökér, és a' mellyek ezekből készittetnek; némellyek Égett bort töltenek rá, meg-gyujtyák rajta, 's úgy elik; nem-is ok nélkül.

Igen hasznos ez-is, mellyel a' Németek igen élnek: Meg-sütni a' Veres-bagymát, és jó Nád-mézes új Vajba hánnyi, 's azon jó melegen meg-enni.

Vagy így: A' Veres-bagymának (jobb a' fejer) belső réttjeit ki-vévén, tégy jó Térjéket belé, 's úgy süd-meg hamu alatt, elébb vizes szőszbe takarván, fatsard-ki mindenestől úgy a' levét, Czukkert, vagy Nád-mézet olvaszsz-el benne, egy kalámból azt nyalogassad-bé.

Ez mind Huruttól, mind Rekedéstől igen jó: A' nyakas Töknek virágát szedd-meg, szárazd-meg, Borban főzd-meg, 's azt igyad. Jó azon haszonra az Örmény gyökeres Bor-is. Vagy: Fenyő-magot vékony Borban főzd-meg, 's melegen igyad. Annál jobb. ha Kakuk-füvet, és Isópot-is télszel hozzá. A'

Ⓛ A' forraltt Tejet sáfrányozd, és Nád-mézeld jól meg, 's melegen azt igyad. Igen jó a' *Veronica* viz-is, ha meg Nád-mézeled, 's úgy iszod.

Jó igen a' rekedéssel való Hurutban a' *kóvár Porisinnak* (*Portulacának*) levele, ha meg főzöd, Nád-mézeled, 's úgy elzed.

Jó a' *Cubium*-is vagy *Cubebe*, kivált-képpen ha a' hidegtől vagyon, ha *Malosa* szőlővel őszve-töröd, és eszed.

Mikor pedig ember Huruttól való orvossággal él, haunyattá fekégyék; mert úgy könnyebben a' Tüdőre hat.

Jó az *Árpával*, *Fügevél*, *Malosával*, és *Kömény gyökérrel* főtt *Viz*, ha azzal él szomjú-ágtól. Ragjon gyakran *Anis*, és *Kömény magot*, *Édes gyökeret*. Távoztasson minden savanyú, és erős eleséget. Távoztassa a' déli álmot-is; mivel a' *pölegmát*, igen bőviti.

II. R É S Z.

A' Fuladozásról.

Külömb- A' Fuladozásnak, vagy nehezen való ségei. A' lehellésnek, egy néhány gráditokban való nemei vannak. Néha az ember nehezen, de szaporán lehell, és piheg, de minden nagy hallatos zúgás, és hergés nélkül. Néha igen herg, és zúg; és azt hajak tulajdonképpen *Albmanak*. Néha annyira vagyon, hogy hanemha fenn ülve, és nyakát egyenesen tartván, másképpen lélekzetet nem vehet ember; minthogy a' fekvésben minden részei
a' Mely-

a Melynek inkább egy máfra ereszkednek, és nyomódnak : melly miatt inkább zúg természet-szerént-is feküve az ember, mint ülve, vagy álva. Mind ezek a' Fuladozások pedig, forróság nélkül szoktak lenni.

FÉSZKE : E' Nyavalyának fészke a' Tüdőben vagyon ; mellyet segit a' Melyet az Hástól el-rekesztő hártyának is (*Diaphragmának*) állapottya. Meg-esik pedig emberen e' nyavalya, mikor a' Tüdőben való erek, és fok-felé ágazó utak meg-dugulnak, vagy az ott meg-gyülekezett sűrű, ö-zve-sültt, enyves *phlegmától* ; vagy valami dagadástól ; vagy a' vérnek bőségétől, és sűrűségétől, melynek minthogy a' Tüdőn kell által-szűrődni, ott meg tolyúl ; vagy pedig néha a' Melynek úregiben meg-gyültt lenvedt víztől ; néha azon melynek úregiben való ízéltől, melly a' Tüdőt fesziti, és nyomja. Néha, a' mint mondtam az által rekesztő hártyánk is állapottyától, mikor azt az alatta fekvő vagy Gyomor, vagy Lép, vagy Máj meg-dagadván fel-tollya ; melly miatt, mint a' rendes lehellésben természet szerént kellene lenni, fel's alá az a' hártya szabadon nem mozdulhat. Ez az oka, hogy a' kiket a' Viz-korság igen el-ér, nehezen vesznek lélekzetet ; mert a' viz ezt az hártyát fel-felé tollya, melly miatt szabadon nem járhat.

OKAI : Leg-közönségesebben a' Fuladozás esik, a' Tüdőn fok holyagos lyukainak bédugulásától ; de meg-esik néha a' roíziz, vagy

H

sűrű.

sűrű, égett, vagy nyálas vérnek, a' Tüdő e-reiben való meg-tolyulásától : és akkor a' betegnek vizelleti-is zavaros igen, és vastag, zúgála-is, és hergése a' torkában nintsen: de midőn a' Tüdőnek hójagos lyukai bé-dugulnak nem-lehet nagy hergés nélkül a' lélekzet vétel. Innen vagyon, hogy a' hergés nélkül való Fuladozásban igen használ mindjárt ér-vagás. Azonban a' kik ilyen okon fuladozók, dagadoznak-is egyszer-'s mind vagy lábokban, vagy egyébütt, melly jele a' rozsz poshatt vérnek.

JELEI: A' Jelekben ezekre kell fő-képpen vigyázni: Ha a' Fuladozás az enyves *phlegmá*-túl vagyon, mellyel a' Tüdőnek lyukai meg-rakodtanak, gráditsonként szokott ott nevedkedni a' Fuladozás, azonban Huruttal 's hergéssel vagyon; és ha valami *phlegmát* ki-vethet, szűnik mindjárt a' Fuladas. Ha a' főről száll a' *phlegma*, a' Fuladással együtt Nátha-is vagyon.

JELENTÉSEI: A' Fuladozás hoszszas nyavalya szokott lenni, és végre Viz-korsággá válik, ha eleit nem veszik. A' vénekben e' nyavalya ritkán gyógyúl-meg. A' kik nevedékeny korokban az erős Hurut, vagy Fuladozás miá meg görbülnek, halálos. Ha a' Fuladozást forrosággal való Oldal nyilallás követi, az-is halálos dolog.

ORVOSSÁGAI: A' mi e' nyavalyának orvoslását illeti; ha a' bő vértől vagyon, melly az ő tulajdon jeléből ki-tetszik, eret kell vágatni; masképpen nem. Ha nem, a' mint az Hurut-

Hurutról, és az I. Könyvken a' Nátháról mon-
dottam, a' bő nedvességet azon az uton mind
az agyvelőben kell fogyatni, mind a' Tüdőről,
hogy az meg ne rakodgyék, el-kell fogni.
phlegmát purgáló gyenge orvossággal élhetni
egy néhányszor. leg-alább egy holnapban két-
fizer; hogy így minden erőltetés nélkül lassan
lassan a' rozíz nedvesség takarodgyék a' testből.

Igen hathatóson szaggattya, és hányattya a'
Tobák levele az őszve-sültt enyves *phlegmát*,
mellyet így készits. Fatsard-ki a' *nyers Tobák-
nak levét*, két-annyi *Nád-mézet*, vagy *tízta
szin-Mézet*, hozzá tévén főzd-meg, egy kalán-
kával vegyen belőle minden harmadnap reggel.
Ha *nyersen* nem kaphatni, főzd-meg az *aszszü
Tobák levét*, hasonlóképpen bányál a' le-
vével.

Avagy: A' *kék Liliom tövet* meg-törvén,
levét fatsard-ki. hasonlóképpen két-annyi *Méz-
zel* készitsd-el, és élly véle. Azon jó hasz-
nú a' *Retek-is*, ha meg-reszelvén 's levét ki-fa-
tsarván jó nád-mézelen kalánnal iszod; de
minden-nap ujitani kell, mert ha áll, igen bűdös.

Vagy így: Végy *Fa-béj vizet*, igyál-meg
minden reggel. 's este egy kalánnal. Hogy
pedig szaggatóbb és ásztatóbb legyen, tégy
Viola Julepet, vagy csak *Nád-mézet* belé, tli-
pósón lavanyítsd-meg egy kevés *Bűdös-kő spiri-
tussal*, vagy ha az nintsen, *Etzettel*, 's úgy élly
véle egy-egy kalánnal bé-vévén.

Vagy: *Sállya*, *Rosmarint* vagy *Anis olajat* jó-
félét négy, vagy öt tseppet, minden reggel 's

estve egy kalán meleg Borban vegyen - bé. Jó tsak a' Sáfrányos meleg Bor is e' nyavalyában.

Vagy így : Löpöt , Sállyát , földi Borostyánt , két Liliom tövet főzz - meg erőssen Vízben , míg mintegy fele el - apad , fatsard - ki jól ruhán által a' levét , tégy két - annyi Mézet hozzá (jobb a' nád - méz) főzd - meg újabban , tajtékát el - hányván , míg mint a' sűrű szilva lévő olyan lézen : minden - nap reggel , 's estve egy - egy kalánnal végy - bé.

Igen hathatós ezen nyavalyában a' Búdós - kőnek mind *spiritussa* , mind *olaja* , mind *balsamója* , mind *teje* , mellyeket fel - találhatni a' Patikákban ; ha öt , vagy hat cseppet ezekből vagy Égett - borban , vagy meleg - borban , vagy Isóp vízben bé - vélsen ember.

Igen dicsérik a' Kőrös - fa olaját - is , ha egy sutták nyomót bé - vélsen ember belőle reggel reggel Isóp vízben. Jó igen az új Mondola olaj - is , ha ember meg nád - mézeli , és fél kalánnal bé - vélsen belőle.

Jó e' nyavalyában a' földi tőknek ki - fatsartt leve - is , nád - mézeld - meg , tseppents egy néhány csepp Gálitz - kő , vagy Búdós - kő *spiritust* belé ; reggel , 's estve egy - egy kalánnal belőle végy - bé. Azon módon , és hatzonnal kell bánni az Örmény gyökérrel - is.

Jó igen a' verei Káposzta - is , fatsard - ki a' levét , két annyi nád mézzel , vagy tiszta szőlő - mézzel főzd - meg , 's élly véle réggel , 's estve.

Vagy így : Isóp vizet , és vékony fehér bort elegyíts - őzve , olvasz - el Szármákat benne , 's abból igyál ; szemlátomást használ. Ki -

Kivül a' Melyét kennyék ilyen formán : Szék-fü olajat , Liliom olajat , Mondola olaját , Tyuk hájat , fejér Mályva gyökernek és kék Lihom gyökernek a' porát elegyítsd - őszve , olvaszsz egy kevés *Viaszat-is* közébe , 's azzal kennyed. Ha egyéb nintsen : Törd-meg aprón a' *Len magot* , és az aszszú fejér mályva gyökeret főzd-meg *Vajban* , 's azzal kennyed. A' Patikában kétféle találni ehhez a' nyavalyához való kenetet , mellyet híznak *Unguentum Agrippæ* , 's azzal kenne a' Melyét.

Hideg szélen ne járjon. Enyves nehezen emészthető eledellel ne éllyen. *Iopról* vagy *Sállvárról* , vagy *Pápa fűről* igyék. *Étletes mézes Czirbrét* gyakran egyék , mellyben *Tárkonyt* kell e-lébb jól meg-főzni. A' déli álmot távoztassa ; mivel sok *pblegmát* , gyűjt a' testben.

III. R É S Z.

Az Oldal - nyilallásról.

Jelen. **AZ** Oldal-nyilallás , mellyet *Pleuritisnek* téseik. **A** hinak a' *Medicus Doctorok* , leg-nehezebb , veszedelmesebb , és ijesztőbb , a' Mellynek nyavalyái közzül. Ez az embernek életét igen izorgosan ostromollya , vagy hirtelen meg-öl , vagy hamar tágul ; harmad nap alatt alkalmasint el-válik ki-menetele.

FÉSZKE : E' nyavalya nem egyéb , hanem a' Melynek belső boltozattját kárpit módra bé-vonó hártjának , vagy pedig az oldal csontok között való , és patsenyés húlnak , olyan

meg-hevülése, melly miatt azon, vagy egy, vagy más felől, Kelés fakadék kél vagy pattan: mellynek tüze miatt forró-Hideglelés; szaporán, de nehezen lehellés; száraz Hurut; rettenetes sebes Oldal-nyilallás, melly alól fel az honyallyára, onnan meg-ismét alá lövellik, szokott ottan következni.

OKAI: E' nyavalyának oka mind az, valami a' vért vagy hevesen fel-forrasztván, vagy hideggel igen meg-szorítván meg-búsítja, és hogy utat keressen, 's magát ki-üsse, arra készíti; a' mint ezt a' Vér-kópélról való Részben meg-láthatni bővebben.

KÜLÖMBSÉGEI: Ez a' Nyilalló fájdalom hol alá felé úri magát az oldal-tsontok alá, hol pedig fel-felé lövellik, melly esik az hártjának a' dagadás miatt való feszítésétől. Szapora és nehéz a' lélekzés; mert a' fájdalom miá szabadon nem mozdulhatnak a' lélekző részek. Száraz az Hurut, de az nem tart sokáig; hanem mihelyt a' Kelevény meg-fakad, sok-féle *materiát* hány, elsőben tiszta vérest, azután tiszta genyetségeft. E' nyavalyában könnyebben feketik a' fájó felén a' beteg; mert ha a' más felére fekszik, a' Tűdő magával vonnya a' fájós Oldal hártyait, melly miá rettenetes fuladás és fájdalom következik; de ugyan ha lehet, jobb hanyattá feküdni.

JELEI: E' nyavalya éjjelre nehezedik inkább. Mikor e' Kelevény érni kezd, akkor leg-nehezebb a' beteg; tüze, és forrósága se-
bebebo;

besebb, fájdalma kínosabb; lélekezete nehezebb, melly másod, vagy hermad napra szokott meg-esni: azért nem kell ezen meg-ijjedni, mivel ez a' Kelevény meg-érésének jó jele, mellyet követ a' genyetséges *Materiának* ki hányása; noha néha magában-is útát keresvén magának e' Kelevénynek *materiája*, vagy a' vizelleten, vagy a' béleken tsudálatoson (zépen el-öszöl, minden a' száján való ki-hányás nélkül; és meg-könnyebbedik a' beteg. Néha vagy az ágyékán, vagy füle tövén, vagy torokán, vagy egyébütt fakad e' *materia* ki; úgy tágul e' nyavalya a' betegen.

Vagyon más ehez hasonlító, de nem ilyen veszedelmes, nem-is ezen okból származó Oldal-fájás-is, mellyet *Spuria Pleuritis*-nek hívják: ebben noha kínos a' nyilalló fájdalom, de niitsen forróság, sem Hurút rend-szerént; e' pedig esik a' ben rekedt széltől, melly ide-ísa tova üti magát; és nagy nyilalló fájdalmokat szerez.

JELENTÉSEI: Ha a' *Pulsus* lafsú, és gyenge e' nyavalyában, veszedelmes dolog. Ha semmit nem pökhet-ki, vagy ha pökni kezdi ugyan a' rossz *materiát*, de azonban csak hamar meg-szűnik a' pökés, azonban meg-vagyon a' fájdalom, és nagy terh érzés a' Mellyékben, ez-is rossz dolog. Ha zöldes, vagy fekete a' mit pök; az-is veszedelmes. Ha tizenötöd napig ki nem tisztul a' pökés által, vagy Hús-folyás követi, az-is igen rossz. Ha vagy hószász nyavalya után következik, vagy

Véneken esik ez Illyen Oldal-fájás ; kevés reménység a' gyógyulás felől. Mentől erősebb, izmosabb, és muukához szokottabb embereken esik e' nyavalya, annál nehezebben lábolják-meg.

ORVÓSSÁGAI: E' nyavályanak orvoslásában, elsőbben-is a' Melyre rohanó forró vért kell onnan minden mesterséggel el-fogni. Mellyre nézve mindjárt e' nyavalyának kezdetin az'ér-vágás mindenek felett szükséges, válogatás nélkül, ifjan, véneo, éjjel, vagy nappal, akármelly részében esék az esztendőnek, férfian, és afiszonyi nemen, ha szintén terhes; vagy havi állapotban volna-is, a' felől való karján, melly felől a' fájdalom vagon. A' vért pedig bővön kell botsátani, ha el-ájúlna-is belé, annal jobb, mert ezt a' tüzet femmi inkább nem enyhíti, és nem óltya ennél. Ha pedig a' nyavalya elein el-múlt az ér-vágás, azonban lsten, 's a' természet segitségéből meg-indult a' száján a' fekélyes materiának tisztulása, nem kell eret-vágni; mert így a' természet meg-gátolódnék.

E' mellett mindjárt kéfzen legyenek a' hivelő Julepek: Vagy mezei Mák, vagy Uti-fü, vagy Saláta, vagy Cichoria vizet, eresz Viola julepet belé, és egy kevés tört Salprunellát; 's azt igya gyakran.

A' ki hirtelen egyebet nem kapha; Pözessen Arpával folt-vizet; annal jobb, ha Lüge, Mallosa szőlő, avagy tsak egy ónány szem aszón Szilva léfzen benne; vesica egy marok Saétro-

mot belé, 's úgy igya. Nem jó itt semmi la-
vanyuval hivelíteni; mivel az Hurutot inditya,
és a' fájdalmat neveli. A' Bortól tellyeséggel
el-kell tiltani.

E' mellett kenység - meg a' fájo Oldalát ,
Szek - fű , vagy fehér Liliom ; vagy Mondola olajjal,
vagy csak Tyuk-hájjal , vagy új Vajjal , fellyül
reá lok rét meleg ruhát tévén.

Vagy pedig : Föld - meg a' Szék fűvet és
Som-koró levelét 's virágát Etzetben , azzal öntözz
meg egy darab nemest , vagy jó-tömött pokrottot
annyit, mennyi az Oldalát bé-lepi ; azt két héu
in téglá közzé tegyed , hogy a' leve ki-mennyen
és csak nyirkoson maradjon ; azt jó melegen
valamint el-álhattya , tedd az Oldalára , 's ta-
kard-bé jól.

Mihelyt az meleg-lélfzen, mindjárt ez oszlató
és izzasztó italt igya-bé, semmit egyebet után-
na nem iván, sem ki nem takarozván két, vagy
három oráig : Négy Rák örmenyt törj-meg aprón,
téggy meg annyi aprón meg-törtt Tsuka állat
hozzá ; keverd egy öreg mogyorónyi Terjébe
belé jól ; mellyet osztán mindenestől olvaszsz-
el Polé , vagy Szék-fű , vagy Pápa-fű vizben,
téggy (ha kaphatiz) egy kevés Szalamiákot - is
hozzá ; igya-meg mindenestől , 's légyen úgy
veszteg a' mint mondám.

Igen jó a' veres Mogyoró bélnek le-hántott felső
haja , ha meg-töröd aprón , meg annyi törtt
Tsuka állat ölzve elegyítvén , ha a' meg'irtt vi-
sek közzül valamellyikben bé-ülziza.

Külsőképpen nem kell el-hagyni az Oldala melegítését, ilyen formákban : Főzd-meg a' Som-korót, és Szék füvet Borhan, márts spondiát belé, fatsard-ki, hogy tsak nyirkolon maradjon; jó-melegen kösd az Oldalara, 's allyon rajta mig meg-hül. Vagy : Meleg édes Téjjel tölts meg egy Tehén bojagot, tedd a' fájós Oldalához, ályon ott vagy két oráig: azután az Oldalat kend-meg *Dialthea*, nevű kenettel, vagy Tyuk hájjal, azon-kivül vony egy darab irhára flastrom formán jó Terjéket, tedd fellyül reá, 's takard-bé.

Ha sem el-nem olzol, sem meg nem fakad a' Kelevény, (mellyet meg-tudhat:sz abból, hogy semmit ki-nem vét, azonban mind fájdalom mind a' terh meg-vagyon a' Melyben:) így tégy . A' fejer Liliom tövet o hájjal törd-ölzve erősen, mind a' pépet, kend ruhára, kösd-bé az Oldalát véle ; ez meg-fakasztya.

Hogy a' fájdalmat-is enyhitse : Fejer Malva gyökeret, fejer Liliom tövet, Viola levelet, Szék-já virágot, Borza fa virágot, és Len magot törj-ölzve erősen ; azután hányd sáfrányos édes Tejbe 's főzd-meg jól, rakjad ruhára, és a' fájós Oldalát jó melegen kösd-bé véle. Vagy pedig a' levet le-szűrven, és jól ki-fatsarvan töltsé Tehén bojagba ; 's azt jó melegen, a' mint el-alhattya, tedd ez Oldalára.

Vagy így : Kend-meg *Dialthea* kenettel, vagy magával, vagy édes Mondola olajjal őlzve-elegyítvén, fellyül hintsd-bé aprón törtt és szitáltt

szitáltt *Kömény maggal*, azon fellyűt tűznél fonnyasztott *nyers Káposzta levelet* tégy, és takard bé jól.

Vagy így: A' *Berbétsnek fadgyát* egészen vedd ki, vagy pedig a' *túdejét*, 's azon lágy melegen kösd rá; igen enyhíti a' fájdalmat. Hasonló ereje vagyon, ha mint a' *Kenyeret* a' *Kement-t*éből ki-vezzik, otrán ketté ízelik, meg-vajazzák, 's az Oldalához tézzik.

Ha az hévség miatt semmit nem alhatik: *Tsináilyanak Mondolá tejet*, *Tök*, *Dimye*, *Mák*, és *Ugorka maggal* egygyütt őszve törvén, *Árpával* főt *Vizzel* fel-eresztvén, és vagy *Édes gyökér*, vagy tsak *juleppel*, vagy pedig *Viola serbettel*, vagy tsak *Nád-mézzel*, meg-édősítvén.

Hogy az Hurutás könnyebb legyen, és a' *materia*- is a' melyéből jobban takarodgyék, melly gyakrabban negyed napra magában is megszokott indulni: Tartson a' *szajában Czukert*, vagy Hurutól való *Trociscust*, 's egyéb *Nád-mézből* tsináltt apró *Pogatsát*, kivált-képpen a' mellyet *Rotulæ Diäireosnak* hírnak. Vagy pedig: *Édes Almának* az *bisát*, *Vajjal*, *Mézzel*, és egy kevés *Nád-mézzel* főzzék-őszve, 's a' kés hegyin abból vegyen gyakorta.

Igen jó az *új Mondola olaj-is*, ha meg-nádmézzelik, 's kalánból azt nyalogattya-bé gyakorta jó hasonló-képpen *nád-mézzel* az *új Fa-olaj-is*. A' ki ezt nem akarja: A' *kék Káposztát* törjemeg, annak *ki-fusárit levét* *nád-mézzel* főzze-őszve, 's azt nyalogassa.

Ha a' *materia*, melly a' Mellyéből ki-takarodik, őszve-sültt, és vastag: Áztatni, és lágyítani kell azt; mellyre igen alkalmas eszköz a' Mézes viz: annál inkább a' Sállával, és Tárkomnyal főtt etzetes Czibie jól meg-mézelve, vagy nád-mézelve. Ismét; A' *Viola ferret*; egy-kevés Búdsi-kő *spiritust* ereltvén beléje.

Vannak egyéb közönséges orvosságok-is a' Nyilallástól igen jók; mellyekkel, az alkalmasóság a' mint hozza, élhet ember: Illyen a' *Kan fog* vagy agyar, mellyet aprón megtörvén; egy-sülttük nyomót igyék-bé *Pápa-fű*, vagy *Szék-fű* vízben. Jó hasonlóképpen a' tört *Kaláris-is*. Ismét: Egy nem igen savanyú *Almanak* vájd-ki a' középit, töltsd meg törtt *Tomjénnel*, süsd-meg szépen, egye-meg a' beteg; igyék meg fellyül reá egy tsész *Pápa-fű* vizet. Vagy pedig azon vízben aprón megtörtt *Jényes Kornot* egy süttük nyomót igyék-meg, jól bé takarozván utánna.

A' *Dieta* e' nyavalyában szorofs gondviseléssel légyen; mivel csak kitsinben igen veszedelmes, sőt halálos vétség lehet. Mig e' nyavalya tart, egészen el-kell fogni a' Bortól; elégedgyék-meg az *Arpával*, *Fügevél*, 's a' t. főtt *Vizzel* ihatik gyenge *Méh-fert*, ha a' gyomorra alhattya az édest. Közönségesen pedig a' mit iszik, ne légyen igen hideg; mivel az *Hurutot*, melly e' nyavalyában igen kínos, gerjeszti: minden savanyútól azon okon ójja-meg magát. Étele semmi kővér, és siros ne légyon;

légyen ; mivel az olyan hamar gyúlad , és hévséget nemz , azon kívül-is elég-nagy lévén itt a' tűz. *Arpa-kása*, *Tyúknak a' leve*, *Füge*, *Maloja*, *Mondola*, *aszfzú Szilva*, *édes Alma kása*, 's többek ezekhez hasonlók meg-engedtetnek. Semmi Tejes nem jó ; mivel a' hév gyomorban meg-kefередik, és forróságot csinál. Széltől, 's hidegtől óltalmaznak. A' hasára vigyázzanak , hogy meg ne izorullyon, más-képpen annál inkább meg-nevekedik a' hévség.

IV. R É S Z.

A' Vér-pökésről

Okai. **N**EM lévén a' vérnek arra úttya, hogy a' száján folyjon ; mindenféle Vér-pökés azért, rend kívül, és természet ellen való dolog. E' pedig gyákorta meg-esik fok okokból: mind a' nagy hévségtől, fel-forrván a' vér, és meg-ritkulván, melly miatt utat keres, a' hol valamelly ér-szakasztással ki-üsse magát: mind az erős hidegtől, ben izorulván, és meg-bufulván a' vér, úgy-is ki-furja magát; mind a' vérnek sós erős nedvességekkel való meg-elegyedésétől, melly miá az ereken által rája magát.

Ezekre pedig alkalmatosságot adhatnak a' melegítő ételek: erős borokkal kivált-képpen mértékletlenül való élés: igen melegen való járás: ísmét hevülés után hirtelen való meg-hülés, mint mikor ember rélzegen hidegre, és
szélre

szélre megyen: Télben ágyból fel-kelevén hirtelen öltözet nélkül a' hidegre ki-menés: munkától, vagy egyéb járástól meg-forrozván, jeges víz ivás, 's többek effélék. Néha ismét esés, útés kiáltással, fuvással, erős huruttal vagy okadással való erőltetés

JELEI, és FÉSZKEI: A' mi a' VÉR-pökének jeleit, és fészkeit illeti: Ha a' Szájból 's annak részeiből, vagy az agyvelőből fel-lyúl alá-szivárog, meg-érzi ember a' Torkában, mert tsiklandgya azt, és a' pökéssel mindenkor megyen: Ha a' Tüdőről jó-fel, tajtékos, és huruttal tisztul: Ha a' Gyomorból, és egyéb mellette való részekből, okadással jó fel a' szájra; és fekete alutt-vér forma: Ha a' vérnek sós vizelségétől és egyéb rozfszaságtól vagyon, meg-tetszik az embernek ábrázat-tyán; mert sarga, zöld színű, 's a' t. Néha meg-esik az Alszonyokban a' hó-számnak meg-szorulásától, olyankor-is a' vér fel-felé ki-úti magát. De erről szólunk ide-alább az ő helyén. Néha meg-esik a' Férfiakon-is, az alfeleken való Súlynek, melly az előtt folyt, meg-szorulásában.

JELENTÉSEI: E' nyavalyában a' jelentélek főképpen ezek: Ha a' VÉR-pökés hévség nélkül vagyon, több reménség gyógyulása felől, mint sem ha azzal. Ha vér pökés után Genyétség-pökés következik, rozfsz igen; mert az már nagy sebnek jele, és *Pbtbisszel* fenyeget. Ha a' izakatt ér harmad napig özve nem forr, hanem a' vér szüntelen foly; azután

azután kevés reménség forradása felől, hanem sebessen maradván, csak el-szárazítja lassan-lassan az embert.

ORVOSSÁGI: Fő orvoslása nyavalyának az, ha a' vért arról az útról, mellyet a' száján keregett magának, más felé el-fogjuk; melly, ha az embernek ereje engedi, ér-vágással mégyen leg-jobban végbe. Vágjanak eret azért a' karján, kivált-képpen ha valami nehézséget érez az oldalán, vagy pedig a' láb-ban bokájánál, vagy a' hüvelkénél, főképpen ha a' hó-szám miatt vagyon. Ha a' Súlytól vagyon; nints jobb, mint ha Nadállyal izitattyák-ki annak mestersége szerént a' vért-Halznos a' kópölyözés-is a' válla között. Ismét, ez-is igen tártóztattya a' rohanó vért: ha csak szárazon jó öreg kópölyt vettet a' vékonyára.

Márod renden való orvolságok azok, mellyek mind hivesítenek, mind a' hig vért sűritik, és annak évő, és rágó erejét el-vészik. Ilyenek kivált-képpen ezek.

Erőssen őszve-habartt, vagy meg-sodrott Tyúkmony fejérinek magában cresskedett vizét, két fufták nyomót, Czukkert, vagy Nád-mézset, vagy Rosa mézset, két lótót; Keményítőt három fufták nyomót: elegyítsd őszve jól ezeket, és egy kalánból gyakorta bé-nyalogassad.

Vagy; Fatsard-ki a' kóvér Portsinnak vagy Portulacának a' levét, két-annyi, Nád-mézzel, vagy tisztalt mézzet főzd-őszve, 's halonló-

képpen ély véle Ha *Portulácát* nem kaphatsz; jó az *Uti-fü level is*.

Vagy így: *Uti-fü vizet, mezei vizet*, minde-
niket négy lótot; aszizú *veres Rosa Julepet* két
lótót; *tisztított Salétromot* egy lútak nyomót,
elegyits, és olvasziz jól őszve; 's azt hőrpó-
gesséd kalánból apronként.

Vagy így: *Uti-fü vizet kő spiritussal* savanyis-
meg, igyál-meg egy tsészével belőle, ez mind-
járt állittya a' VÉR pökést, és a' meg-szakatt
eret bé-varázza.

Igen jó (a' ki szert tehet reá) a' *Kaláris si-
rup, vagy julep*, mellyet a' Patikákban árúloak,
minden-nap reggel, s' estve egy-egy kalánnal
nyalogassou bé belőle.

Jó a' *Gyanta olaj is*, ha két tseppet *Uti-fü
vizben* bé-vélzen ember egy kalánból.

A' vizek közzül leg-jobbak ezek: *Pap-er-
szénye fü viz, Uti-fü viz, Portulaca, Vad mák,*
és *Szederj viz*.

Igen jó Iszoritó, és sűrítő ereje vagyon a'
Tsalány levelének is, mellyet *Uti-fü vízzel* meg-
öntözvéa törj-őszve jól, levét erőssen fatsard-
ki, nád-mézeld-meg, 's minden reggel é-
homra egy tsészével igyék-meg belőle. Sőt
mikor gyenge, *Paréjnak Tejével* meg-főzni,
's meg-enni, igen használ e' nyavalyában.
Akármikor-is pedig főzd-meg *Tyúk-fival*,
's hőrpöld levét.

Hasznolok ezek-is: *Terra-sigillata, Bolus-
Armenus, VÉR-kő*, akármellyiket igen apró
porrá

porrá törjed, mint a' Liszt-láng ; két poltura nyomót adgy - bé egy kalán *Pomagranát* levében : vagy ha azt nem kaphatod , annyi *Portsin* kifatsartt levében , meg-nád-mézelvén.

Hogy a' vérnek forrósága enyhüllyön , külösképpen arra a' Vékonyára , az hol a' Máj fekszik , tegyed ezt *Rosa* , *Uti-fü* , és *Cichoria* vagy *Katáng-vizet* elegyíts-meg *Rosa* etzettel , márts ruhat belé , lágy - melegen azt tedd reá. Vagy pedig : Kenesse *Rosa* irrel azon Mája tájékát , és alá az hata geréntzit. Vagy : A' *Rosa* irrel *Rosa* etzettel elegyítsék , és melegítsék ólзве , 's azzal kennyék.

A' *Diatája* ez légyen : Igyék *Arpával* , és egy kevés *Ezer-levelü füvel* , és égetett *Szarvas Szarvával* főtt *Vizet*. Bort , kivált-képpen elsőben uegyed napig , tellyeséggel ne-igyék ; mert a' sebnek forradását meg-gátolna. A' főtt *Vizbe* mindenkor óltsanak vagy háromszor tűzes atzéli meg , hogy szoritóbb légyen. Étele hivesítő : minémű az *Egres* , aszszü *Medgy* , (ha az Hurut engedi) *Sáláta* , *Biri-alma* , *Pomagranát* : marháknak , ugymint *Tenének* , *Diznonak* lábai : mivel az ő enyvelségekkel a' vért sűritik , és sós erejét tompityák : e' végre , *Hal* , *Rák* , mind hasznos e' nyavalyában. Mindentől , valami a' vért fel-melegitheti , ugymint erős járától , kiáltástól , 's a' többi , oltalmazza magát.

V. R É S Z.

*A Száraz-betegségről, vagy
Potbifis-ról.*

Fézf. **A'** Száraz-betegség vagy *Potbifis* nem eke. **A'** gyéb, hanem a' tudónek olly sebe és veszetsége, melly miá ember gyenge Hideglelési forróságban, és hurutozásban lévén, lassan-lassan idővel el-szárad, és mind erejében, 's mind teste állapotjában el-fogy.

JELEI: E nyavalyában szüntelen a' lafsú Hideglelés; melly étel után, mikoron a' gyorsan derekasbban volna a' főzés, leg-inkább forroztattya az embert. E' forrozás pedig a' Tudónek sebetől vagyon, mellynek rothatt gőzö géli a' közel való Szívet el-hattyák, és meg-hévitik; mellyről olttán az hétség az e-géi teste ki-hat.

OKAI: Az hurutás vagyon a' Tudóre szálló sós nedvességtől elsőben; de azután az evés gene ségtől, melly a' Tudót rájja: melly Hurut noha elsőben száraz; de ha ugyan meg-nem tér, azután geneztéges pökéffel vagyon egygyütt.

Szárad e' nyavalyában a' teste; mert a' szüntelen forrozás a' mi nedvesség benne volna, el-emélti: annak-felette, mert e' nyavalyában valók igen gyakran izzadnak, a' fok izzadás pedig, a' testnek merő azon olvaiztása, 's bád-gyalztása.

Végre e' nyavalyában nehezen lehellés-is vagyon; mert a' Tudó rothadva, senyvedt

materiával telik - el a' Melynek belső ürege; melly sennyvedt víz, az ott közel való Szívet fojtogattya, és az által rekesztő hárttyát (*Diaphragmat*) le-felé nyomja; melly miatt nem lehet szabados lélekzés.

A' Tüdőnek pedig ki-sebefedése, a' mine fellyebb a' Vér-pökéiről meg-irtam, az oda szálló évő materiától, vagy egyéb ér szakadástól esik.

Külső okai a' mi illeti: tudni való, hogy itt mind a' rendetlen étel, ital, mozgás, ugrás, esés, ütés, hidegek, 's egyebek, igen erős készítő, és legítő eszközök lehetnek. Ide járúl az olyan nyavalyában való emberekkel, kiknek igen el-hatalmazott, igen közel való tárfalkodás, egy edényből vélek ivás, gyakran való lehelleteknek bé-ízivása; mert annak a' sennyvedtségnek dőgi, bizonyos hogy az ép Tüdőt-is szokszor meg-hatotta, és benne rothadást indított.

ORVOSSÁGAI: A' mi e' nyavalyának orvoslását illeti: ebben mindjárt jó-idején kell valamit próbálni; mert ha akkor nem, azután késő. Igen bajosan gyógyúl a' Tüdőnek sebe; mert az orvosság oda nehezen hat: a' mi gyógyúl-is, azt mindjárt el-bontya az Hurut. Ebben az ember szokszor hús, húszonöt eszten-dőkiig-is el-vesződik, fenn jár, 's dolgát téfzi; noha igen erőtlen.

De hogyha forró és hamar fogó nyavalya után következik e' nyavalya, hamar meg-öli az embert. Hasonló-képpen: ha a' mit pök,

igen bűdös, vagy az hafa igen meg-indul, nem ehetik, színe el-változott, annál inkább ha az haja-is kezd hullani; közel ott az halál. Azért nem igen kell a' *Pb:hijs*ben való embernek az ha át meg-indítani, annál inkább valami erős *Pur:atio*val értetni; mert el-kell vesztetni miatta.

Azért mindenek felett ételére vigyázzon: olly eledelrel élyen, melly mind nedves, mind hivelitő legyen: azonban a' Tüdőnek sebet ne vesse, hanem inkább tisztítsa. Mindenek-felett ditséretes ez-aránt a' *Téj*, és minden *Tejes* étel; mert ez, az ő savós részével a' sebet tisztítja; turós részével forrasztja, és gyógyítja; vajas részével pedig a' száraztat testet táplálja. Leg alkalmatosabb a' *Ketske Téj*. A' Téjjel pedig mindjárt, mibelyt kifejtek, azon lágy melegen kell élni, mert akkor több erő vagyon benne; sőt jobb, ha az edényt meg-melegítik, mellybe akarják fejni. Előben kevesebbet igyék; azután többet még hozzá izokik. Hogy pedig meg ne keseredgyék a' gyomorban, egy kevés *Nád-méz*et kell a' *Tejbe* vetni; annál jobb (ha kaphatni) a' rosás *Nád-méz*, (*Saccharum rosatum*) A' *Téj* ital után mindjárt ne aludgyék, se ne egyék; hanem várakozzék, míg a' gyomorban megfőződik. Kétszer igyék *Tejet* napjában, a' két fejskor. Reá vigyázzon pedig, hogy ha forrósága talál lenni, akkor ne igyék; mert a' hæv gyomorban ottan meg-vész a' *Téj*.

Igen jó a rósis Nád-méz, ha közbe-közbe eddegeli ember. A' kinek természeti a' Tétől ír-ózik, élyen Rosa liktáriommal; tsak azzal fok gyógyúl-meg.

Ha n. hezen lehell, és pök: Vagy Isóp, vagy marti lapu, vagy Édes gyökér sirupra tegyen szert, 's azt nyalogassa-bé

Vagy pedig: Földi Bor-sfyanak fatsarja-ki a' levét két-anyni nyomó Nád-mézzel főzze őszve jó-sűrűn, mint a' Szilva lév, 's azt nyalogassa. Annál jobb, ha Búdós-kő virágat, vagy igen aprón törtt, és szitáltt Búdós követ elegyitenek belé.

Vagy: Tsen ő-fűnek a' virágát meg-szedvén Liktáriom formán főzz-meg tiszta Mézben 's gyakran egye. Vagy: A' Nadály-fűnek gyökere-t meg-alzalván, törje, és szitálja-meg; Mézben vagy Nád-mézben liktáriomnak meg-főz-vén, egye gyakorta.

Vagy: Búdós-kő virágát, vagy aprón törtt 's szitáltt Búdós követ, és aprón törtt Tomént, négy péz nyomót mindeniket, egy szép Almának közepit ki-ájván tedd belé, süsd úgy-meg, és meg nád-mézelvén edd-meg éhomra.

A' Mondola Tej-is igen jó meg-nád-mézelve, ha gyakran él ember véle. Halontó Tejet ké-szithetoi Tok, és Dinnye magból-is, és igen hasznosion élhetni véle.

Ezeken kívül élhetni azokkal-is, a' mint a' szükség fogja kivanni, mellyeket az Hurutról 's a' Vér-pökésről fellyebb le-irtunk; mivel e' nyavalyában azok-is fel-találtatnak.

A' füstölés is az ő száraztó erejével használhat : *Tömjént, Myrhat, Mástlixot, Benzonyt* a' Patikában vévén, tórd-őszve, vels eleven szénre benne, füstöllye véle az házat, mellyben sz ilyen beteg lakik, Tótséren-is szijja, és nyellve.

Vagy így : *Martt lapút, Isopot* vagdally-őszve, hányd egy új fazékba, *Vizzel* parahold meg, tégy hozzá-illendő fedőt reá-ragaszd-bé körül téztás ruhával, furj egy lyukat a' fedőn: mikor a' Kenyér fél-sülésében, tedd-bé a' kementzébe; azután ki-vévén bontsd-ki a' lyukát, és azon jövő párát ereizszed tótséren által a' szádba, 's az orrodon botsáld-ki; hatalmason tisztitya a' Tüdőt.

A' Melyét, 's Hátát kenhorni *Salétromos Vajjal*, vagy *Rofa irrel*.

Ételében minden erős, savanyu, és sós, veszedelmes; hanem az édes, *Tejas*, mind alkalmasabb; ismét, *gyenge állatoknak húsa*, új *Tyukmonyak*, *alutt hideg étkek*, kivált-képpen *Malatzból*, és *Halból* valók, apró *Halak*, fő-képpen a' *Rákok*, *Ris-kásás*, és *Arpa-kásás* levek, *Mondola*, *Matosa*, *Füge*, hasznos ételben.

A' Bortól, kivált-képpen ha meg-szokta, tellyességgel el-nem tilthadni: igyék azért keveset, *édes kedvűt*; de nagyobb részént itala legyen *Arpával*, és *Malosával*, vagy *ajéjzu Szilvával főtt Viz*, vagy *Mézes viz*. *Tsengő-füből*, és *fejér Mályvából* főzzenek *féredött tsak lágy melegen*, mint a' nyári viz úgy hadgyák, 's abban gyakran feredgyék.

VI. R É S Z.

Az El-ájulásról, vagy El-halásról

Külömb- A Z El ájulás az El halástól kül^omböze-
sérei. **A** imez elől jár; ez azután követke-
zik: imez nem egytzer-'s-mind éri-el; ebben
pedig tsak hirtelen le-rogygyan az ember: de
okaira; féltkére, és orvoslására nézve mind
egy.

FÉSZKE: E' nyavalyának féltke kivált-
képpen a' Szüben vagy on; melly meg-terfzik
tsak abból-is, hogy ebben a' *Pulsus* meg-fogyat-
kozik; 's a' tagok meg-hülnek. Oka pedig e'
nyavalyának vagy magában a' Szüben vagy on,
vagy máshonnan izármazik, 's úgy fojtya-el
olztán a' Szívet.

JELEI: Jelei ennek ezek az emberen:
El-izédül, színe, ábrázattya el-változik, el-hal,
külső tagjai meg-hülnek, izzad. Néha minden
ok nélkül való busúláson kezdődik, úgy ájúl
olztán-el, vagy le-rogyik, semmi tagjat nem
mozdithattya. Néha valami rút képzeléseken
kezdődik tsak hirtelen, szólni akarván szava
el-fogódik, lélekzetet nem vehet, szeme el-
hunvik, *Pulsusa* izűnik.

OKAI: E' nyavalyára sok dolgok adhatnak
okot; 's egy szóval mind azok, valamellyek
az éltető, és elevenítő *spiritus*okat fogyatják,
vagy pedig azonokat a' Szüben meg-fojtják:
minémű az hofszú ideig való álatlanság, izo-
moruság, busulás, nagy félelem, fájdalom,
hoztizú Hidegletés, héség, veriték, hányás,

has-menés', és vér-folyás által-való a' test-
mek nagy meg üresítése : mellyek miatt a' *spi-
ritusok*-is (mellyek nem egyebek , hanem a'
vérenek leg-jobb, és vékonyabb része:) meg-
fogyatkoznak. Ísmét, okot adhat erre az ü-
tés, esés ; melly miá a' Szű hirtelen meg-
szorúl, és fojlódik. Néha a' gyomorból fel-
menő ke'erű mérges páráknak fojtó erejek ;
mellyek a' Szivet érdekelvén, azt el-fojtyák :
ez meg-elik a' Geleisztáktól-is, kivált-képpen
a' gyermekekben. Hasonló veszett mérges
gőzölgések mennek-fel az aszízonyokban a'
méhekről-is, és e' nyavalyát szerzik.

JELENTÉSEI: E' nyavalyában ezeket
kell meg-jedzeni : A' kik gyakorta e' nya-
valyába esnek , azok rend-szerént hirtelen
halnak-meg. A' ki e' nyavalyában öntözés-
fel, ptrúzkölő elközőkkel semmit nem a-
kar ébredni ; meg-hal. Sőt ha ébred-is ;
de ha a' *Pulsusa* , szine , és melege meg nem
jó ; veszedelmes dolga. Ha a' Nyaka e' nya-
valyában a' Vállára, vagy Melyére ízegik ,
és tsügg, *Pulsusa* meg-ízünik , kékül ortzaja,
utolsó reménség.

ORVOSSÁGAI: Okaira nézve e' nyava-
lyáuk orvoslása-is külömböz. Ha hoszszas ét-
lenségtől vagyon : *Pirtott Kenyeret* hányon jó
Borba , s azt egye ; mindjárt meg-újul tőle ;
igen hamar erőt ad a' *Bortól* , *Nád-mézből* , és
Tyukmony székből tsináltt leveis-is , mellyet *Bor-
sufának* vagy *Lengyel Czihrének* hínak a' konyhák-
kon : *Fa bájjal* kell meg-szeríszamozni. Ha igen
meleg-

melegtől : *Rósa olajjal* kell kenni ; 's légyen hivess helyen , afzszonyokban a' méhektől vagyon , arról szólunk ide alább.

Ha valami mérges eszközöktől vagyon, mint néha az meg-elik : mindjárt okádtató orvossággal ki-kell hánytatni ; és mérges erejét ; vagy *Fa olajnak* , vagy *Mondola olajnak* , vagy új *Vajnak* italával el-ölni , vagy valami egyéb kövér lével , *Téjjel* , 's a' többi. Ha a' fok vérnek folyásától vagyon : fektefsék ágyra ; a' Feje alá tsügjön , Ortzáját , Nyakát mos-ák *Rósa vizzel*. Egy-kevés *Vizzel elegyített Eort* adgyanak innya. Ha a' felettébb-való purgá-ódástól , vagy hányástól vagyon : egyék új *Terjéket* , vagy *Biri-alma* , vagy *Dio Liktáriumot* , vagy eleven *Gyömbért*. Az Hasát , Gyomrát kennyed ezzel : *Úróm* , és *Biri-alma olajat* melegits *Rósa etzettel* , 's azzal kennyed. Egyék *Borban ázott piritott Kenyeret*. Azonban akár vér-folyás , akár egyéb felettébb való tisztulástól légyen , ahoz kell látni annak módgya szerént , a' mint kit-kit az ő helyén le-irunk.

Ha fok izzadáástól elik : hivesítőkkel kell azt vizfza-vernü ; hideg *Vizzel* , *Rósa vizzel* , *Etzettel* öntözzék az ábrázattyát. Legyezövel hajtsanak szelet reá , Mártisanak ruhát , vagy posztot *Boros Rósa vízbe* , vagy *Rósa Etzetbe* , 's tegyék a' Szüvére. *Füz ágakat* , *Szólu leveleket* , vagy annak idejében *Rosat* hánnyanak az ágyába , 's azokon fekügyék. Ha a' vérnek bőségtől , vagy ijedéstől elik : vágjanak eret rajta , kétfzer , háromszor-is.

Akármi mi okon legyen; mihelyt e' nyavalya reá következik: jó éles ruhával dörgöllyék a' testét, a' Nyelvét *Terjéssel*; *ptrüzkőből* eszközt fujjanak az Orrába; kennyék az Háta gerénczít alá *Szék-fű*, vagy *fejér Liliom*, vagy *Kömény*, vagy *Kapor olajjal*.

Vannak igen-jó Szívet erősítő olajak is, melyekből két három tseppet egy-kalán *Borban* bé-adhatni; ilyen a' *Czitrom-haj olaj*, *Fa-béj olaj*, 's a' többi. Ilyen az *Alkermes*, *Czitrom sirup*, *Confectio de Hyacinto*, *Fa-béj sirup*, *Fa-béj viz*, 's a' többi. Hirtelen csak ez-is igen jól használ: *Fejér Czipó belet Sáfrányos Borban* főzzenek meg, jó melegen fiastrom formán ruhára vonván, kólsék-bé a' Szívet véle. *Bolus Arménust*-is tehetni belé. *Sáfrányos Tejben-is Bolus Arménussal* el-készíthetni.

VII. R É S Z.

A' Szű - dobogásról.

A' Szű dobogáson itt értyük a' Szűnek azt a' fel-verését, melly rendeletlen, és természet ellen vagyon. Fel-vér pedig ilyenképpen a' Szű, valamelly őtet keservelen érdeklő dolognak onnan el-hárítására.

FÉSZKEI: A' Szű ugyan itt a' meg-sértődött réz, de a' nyavalyának oka nem mindenkor a' Szűben vagyon, hanem gyakrabban más egyéb részekről ered, és úgy származik a' Szűre; azt érdekelvén, és a' rendeletlen mozgásra fel-indítván. Melly mozgása a' Szűnek néha olly nagy, hogy ugyan hal-

latos

latos kopogással verődik - fel; néha a' rajta fekvő öltözetet - is láttatik meg - mozditani. E' nyavalyában még a' lélekzet-vétel-is gyengébb, és az élet-erek mindenütt a' testben rendetlenül vernek - fel.

OKAI: E' nyavalyának oka néha a' Szűben' vagyon, a' mint moncám; vagy valami a' Szű körül való dagadáستól; vagy hűnak a' Szű fülei körül rend kívül növéستől; vagy a' *plemás*, nyalas, és sűrű alutt-vérnek a' Szűben való meg-tolyulásától; vagy a' Szívetkörnyül-vévő hártában valami erős, sós és keserű nedveségnek meg-bővüléséstől, sőt néha ugyan abban termett apró fergektől. Melly okoktól ha vagyon a' Szű dobogás, hosszúszas szokott lenni, és ritkán gyógyúható.

Gyakrabban pedig, a' mint moncám, máfunnan ered, 's úgy hat osztán a' Szívre; egymint a' Gyomorról, Májról, Lépről, a' Bélékben való gelesztákról; kivált-képpen pedig igen gyakorta az alizonyokban a' méhek-ről fel-gőzölgő keserű, évő, 's a' Szívet keservesen érdeklő, 's fojtogató páráktól, vagy a' vér el-ható bő fekete sártól.

JELENTÉSEI: E' nyavalya ha eszten-dőnél tovább tart, azután-is az emberen igen rajta marad, és ugyan végét-is éri; kivált-képpen ha az afféle dagadáستól, hús növéستől vagyon, mellyekhez az orvóságokkal nem férhetni.

ORVOSSÁGAI: Innen látjuk, hogy e' nyavalyának is orvóságait az ő okai szeréne kell szabni; mellyekről-is az ő tulajdon helyeken

Iyeken szolunk: itt azokat igyekezzük-meg; mellyek közönségesen is használhatnak.

Igen izokszor e' nyavalyában ditséretesen használta az ér vágás: azért, ha tsak az erő meg-engedi, el-nem kell azt mulatni a' Karjáu, a' belső éren, mellyet *Basilicának* híják. Annál inkább, ha vagy a' Süly a' férjében, vagy az hó-szam az arzfzonyban nem foly. Ha a' *phlegmás* bő nedvetségtől: ahhoz illendő fasskót kell csinálni, mellyről izüntelen igyék a' beteg, és a' nedvetségeket eméltize. Ha a' fel-gőzölgő párákhoz vagyon gyanú, melly igen meg-tetzi az érlenségből; mind a' Szive tiszta, mind pedig egyébüvé a' Mellyén vetteffen száraz köppölyt gyakorta.

A' gyermekekben gyakrabban a' Gelesztától vagyon, kikkell igy ély: *Aloét*, *Myrbat*, két-két fusták nyomót; *Sáfrant*, négy pénz nyomót, meg-törvén, két fusták nyomó *Czitrom leuben*, és egy fusták nyomó *Borban* elegyis jól-el, ruhát belé mártván tedd a' Szüvére.

Imét; Három fusták nyomó *aprón törtt Aloét*, két fusták nyomó *Úrómi ki-járatott levét* elegyis egy *Ókór epéje* közzé, azzal *Ros lisztből* gyúrj *Pogátát*, mellyet meg-égett boroz. van fellyül, kösd-bó a' köldökét véle.

Igen hasznos e' nyavalyában a' fekete *Ise-tesznye viz* a' *Borraço*, *Pápa-fü*, *Bu,lossa*, vagy *Ókór nyelü fü viz*, ha gyakran iszik belőle.

Annál jobb, ha ezekkel egy kevés *Alker-mest*, vagy *Hyacintina Confectiot* fel-eteszt, 's
úgy

úgy iszja. Igen jó a' Szarvasnak meg-ráspolyozott szarvával főtt *Viz-is*, rend szerént való italara. A' kitől ki-telik : három három *Árpa-szem* nyomó *Möschust*, és *Ambrát* fél-ejtél *Borba* vetni, 's gyakran egy-egy kalánnal belöle meg-innya.

Ismét : *Gyöngy-virág* olajat, *Tégla* olajat, meg-annyi *Aquavitával* elegyítsenek öfzve, 's azzal kennyék a' Szíve, arant.

A' mint minden-féle nyavalyáiban a' Szűnek, úgy itt-is halzós a' *Bezoár*, vagy annak helyén, a' Szarvasnak szivében termett tsont : megtörvén, és négy pénz nyomót *Borban*, vagy *fekete Terefenve* vizben Meg-iván. Jó a' *Melissa*, az-az, mind kertt mind mezei *Meb-fű* viz, *Hárs-fa* virág viz; kivált-képpen ha ezekben, vagy *Alkermest*, vagy *Kalaris* sirupot el-olvasztasz, 's úgy ilzod : ismét, a' *Fa-béj* viz. Használ ez-is. *Ajzszű Méb-fűvel* töltse-nek vánkost-meg; 's azon fekűgyék. Vagy, főzzék-meg erős *Borban*, 's köisék a' Szívére. Ha hévsége vagyon : *Soska* vízbe, *Czirom* ju-lepet elegyítsen, 's azt igya.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

NEGYEDIK KÖNYV.

A' Gyomornak , és Béleknek Nyavalyáirúl.

ELSŐ RÉSZ.

A' Gyomornak erőtlenségéről , Tsómórról , és étel nem kívánásról.

EZek többire mind egygyütt járnak, és egyik a' másíknak oka; mert a' kinek a' Gyomra gyenge; ez hamar utál mindent, és tsómórlík: efféle gyakor Tsómórlés-is pedig, aanál inkább erőtlentiti vízfontág a' Gyomrot.

OKAI: Mind ezeknek a' Gyomor hibáinak oka, hol a' hidegségben vagyon; ugymint mikor a' Gyomor a' fok nyálas nedvességekkel el-telvén, meg-húl: olyankor kívül-is ha tapasztyák, hidegnek érzik a' Gyomort: savanyút bőfög-fel; sem hévség, sem szomjúság niatsen az emberen; és ha jó melegítőt eszik, vagy iszik, ottan jobban utánna. Ez a' Gyomor
hideg-

hidegsége pedig, a' Máj miá - is meg - esik, mikor az igen hév; mellynek hévsége, a' rajta tekvő Gyomornak ha mi kitsiny melege volna is, azt is magához vonnya, és szija. Azért, vékeznek a' kik mindjárt, a' Gyomor erőtlén lévén, egészen az Hátat melegítőkkel borították - bé mert a' Májjat annál is inkább hevítik. Vagy ezeknek oka vagyon a' melegségben, és szárazságban: olyankor szüntelen száraz bőfőgések vannak, szárad a' száj, és nehéz a' lélekzés; 's hivesítő nedves ételek ugyan meg újítják a' beteget. Vagy a' sárga sárban, mellyet *Cholerának* hinak: és olyankor keferű a' száj; a' bőfőség, miut a' tyukmogy székinck a' szaga; szomjúzik, keferűt hány. Vagy a' fekete sárban: és olyankor savanyú foitos jő-fel az ember torkára: kívánnya, és bé-vész a' Gyomor az ételt: de nem emésztheti meg.

JELEI: E' Gyomor' gyengesége, és Etel nem kívánás, a' gyermekekben rozsfzabb jel, mint az öregekben; mert amazokba, természet szerent is több melegeknek kell lenni. Ha valaki valamelly nyavalyából gyógyulván szépen ételre kap, 's azonban hirtelen vilzontag Etel kívánása el - vész, jele, hogy megindul a' nyavalya újabban rajta.

ORVOSSAGAI: E' nyavalyának gyógyítását; ha lehet, *Purgátton* kell el - kezdeni; vagy tellyül hányván, vagy alól tisztulván, a' mint a' dolog kívánnya; vagy *pblegma*, vagy sár, vagy fekete sár tisztító *Purgátioval* élvén.

élvén. A' közönségebbek közzül igen dicséretesek, as *Rhabarbarum Folia Senne*, *Manna*. Ha fellyül akar hányni : jó igen a' *Sal vitrioli* a' nyal ki-tisztítására. Vagy egó fusták nyomó aprón törtt, 's szitáltt *Kapotnyak gyökeret* igyék-meg *Borban*.

Ha hidegségtől vagyon : a' sárt vagy *Pilulákkal*, vagy itali *Purgatívával* ki-tisztítván előbbben, azután a' Gyomrot melegíteni 's erősíteni kell. Igen jó itt ezaránt az *Urómból tfináltt sirup*, vagy *julep*, az úrmós *Bor*, úrmónak, vagy *Fodor-mentának a' sava*, *Borban*, vagy *Étek lében* gyakorta egy fusták nyomót bévévén belőle. Jó a' *Narants-héj Étek lében*, *Fodormenta viz*, *Majoránna viz*, *úróm viz* éhomra egy-egy keveset meg-iván belőle. Jó a' *Terpentina-is*, és *Terpentina olaj* két három tsepp egy kalán *Egett-borban*, vagy *Fa-héj vizben* : a' *Fa-héj vizzel* való élés magánoson-is igen hasznos minden Gyomor gyengeségében. Vagy : *Fa-héj olajat* egy - két tseppet erős meleg *Borban*, vagy egy kalán *Egett-borban* estve reggel bévetni.

Vagy igy : Két fusták nyomó *Terpentinat*, két poltura nyomó *Mastixot*, négy pénz nyomó *Szeretsen Dio virágát* őszve-törvén, keverj jól őszve, és formally egy-egy borsonyi *Pilulákat* belőlők ; étel előtt két órával mindenkör hármat, vagy négyet végy-bé

Vagy : *Balsamon olajat* három tseppet tseppents *Nád-vézhé*, 's nyeld-le éhomra: Igen dicséretes a' *Zedoaria*, vagy *Czitvar gyöker*,
akár

akár meg-törvén, és meleg borban meg-iván, akár pedig csak úgy szárazon minden reggel egy darabot meg-rágván . 's el-nyelvén; ennek pedig a' ki hasznát akarja venni, sok ideig ilyen véle,

Vagy így : *Alvét, Myrbát, Mástixot, Zedoariát* törj-őszve egyaránt; tölts annyi *Egett bort* reá; hogy három ujnival felette legyen azokon, álljon úgy, és az higgattyából egyegy kalánnal reggel reggel vegyen-bé ember belőle : *Nád-mézzel* meg-édesítheti. Ez a' Gyomrot mind szépen tisztítja, mind pedig erősíti.

Jó a' *Mástixsal, és Calamus aromaticussal, vagy Anissal* vőte *Egett-bor-is* éhomra, vagy este le-fektekor. Jó azon módon a' *Terjék-is, vagy maga, vagy Egett-borral* elegyítve; este le-fektekor élhet ember véle. Jó az eleven *Gyömber-is.*

Vagy így : Két három darabba törvén hét, nyolcz, vagy kilentz szem *Borsot* nyell-el rágatlan, vagy *Gyömbért*, hasonló formán; ottan meg-melegíti a' gyenge Gyomrot. Vagy pedig : egy sufták nyomó *Borsot, Borban* meg-lágyított *Ostyában*, aprónként takarván, nyeld-el csak úgy, igyál egy ital jó *Bort* reá este, 's úgy feküdjél-le.

Riverius azon formán a' *Fogbagymát* javallya, egy, vagy két fokot, vagy gerezedet tisztíts meg a' külső héjától, had rajta a' belső hártyáját, és meg ne sértsed azt; mert másképpen fel-bőfög, és a' Gyomrot rájja : nyeld el ügg

egészen mint a' *Pilulát* szokták, meg ne rágjad, feküdjél-le véle; csendesen tartya azon éjjel a' Gyomrot.

Vagy. A' *Fodor-mentát* rántsd-meg *Tyukmonyban*, 's *Vajban*, mint a' Sállját szoktak; s azzal élly gyakran.

Ismét: Törd-meg aprón akár a' kerti, akár a' vad *Kömény magot*, apró *Sovat* elegyítsd őszve, 's azzal főzz higan sült *Tyukmonyat*, azt egyed éhomra.

Ha ezek a' Gyomor erőtlenségei a' fele-ébb való teliségtől esnek: a' fellyúl való hányás, a' mint fellyebb-is mondám, ottan könnyeb-séget hoz a' Gyomornak. Mellyet csak így is véghez vihet. Igyék *lagy-meleg Vízet*, 's nyújtsa-bé a' torkába az ujját. Vagy *Reket*, *Tzeklát* főzzon-meg *Vizben*, annak a' levében igyék jól; az-is meg inditya.

Kivül a' Gyomrat ezekkel kennyék: *Üröm Fodor-menta Spikinárd*, vagy *Birs-alma*, vagy *Szeretsen dio olajat*, vagy külön ezekkel, vagy ezekben egynéhányat, a' ki kaphatni, őszve-elegyítvén, és beléjek, hogy sűrűbb legyen, egy-kis *Viaszat* olvasztván.

Igen jó kenet ez-is: *Máslix olajat*, és *Szeretsen dio olajat*, *Balsamom olajat*, *Üröm olajat* elegyíts-őszve.

Crató, a' ki három egy-más-után következett *Tsafzaroknak* volt *Medicula Bétsben*, és a' *Magyorok* között-is fokot probált volt, felett-igen ditséri e' *flastromot*: Végy a' Patikában *Ladanumot* négy lótot, vagy többet, két annyi

Via.

Viaszal a' tűznél olvaszd őszve, vond egy darab irhára hálstrom formán a' mennyi a' Gyomrodát bé-lepi, tedd, és varrasd reá, légyen rajta éjjel, nappal harmad napig, azután újtsák; ez az a' Gyomor melegét igen segiti, és így az eméiztéft-is, a' szelet ofzlatya.

Igen jó kenni a' *Laurus*, és *Ruta* olaj-is.

Vagy így: *Úrmót*, *Fodor-mentát*, *Sállját*, nyertlen törj őszve erőssen, hintsd-meg *Borral*, 's egy serpenyőben melegítsd-meg, jó melegen ruhára rakván kösd - bé a' Gyomrát véle. Ha nyertlet nem kaphatni, ezek aszszún is jók; megkell *Borban* jól főzni, 's azután úgy kell meg törni.

Vagy így: *Aszszú mentát*, *Úrmót*, *veres Ró.át*, *Szék-fü virágot* rontsolly őszve, piritott kenyeret törj apró porrá, hintsd-meg jól véle a' füveket; azután mind őszve főzd-meg jól erős *Borban* annál jobb ha aprón tört *Máslixot*, vagy *Tomjéns* téizsz közibe, melegen rakd ruhára, kösd-bé véle.

Vagy: Az *aszszú Mentát*, *Úrmót*, *Sállját* törd, és szitald - meg, hasonlóképpen a' piritott kenyér bélet; mind ezeket főtt *Birs almának*, vagy *közönleges almának* az *hu.ával* őszve-törvén, és mint a' sűrű pépet erős *Borban* meg-főzvéu, (annál jobb ha *Gyömbér* is léstzen benne:) kend melegen ruhára, 's kösd-bé véle.

K' nyavalyáiban a' Gyomornak, közönségesen az emberek sokat javallanak, sokat-is tapasztalnak hasznosnak, mellyet kiki követhet: én itt mindent elő nem hordok. Hanem az *É-telack* módgyát kell igen meg-tartani. Azért

a' gyenge gyomru ember mohon ne egyék, se sokkal egyszer meg ne terhellye magát, hanem csak a' mennyit el-birhat a' gyenge Gyomor. Egyszer évén azután, ne-egyék, se iyyék ha lehet addig, mig az előbenic jól meg nem eméizti a' Gyomor. Könnyen eméiztőkkel élyen: arra igen vigyázzon, mitsoda ételt szenved inkább nehézség-nélkül a' Gyomorra, 's azzal élyen: fűtöltt, aszaltt, és sós ételek ártalma'ok. Ételt fűszerzámoztassa *Szeretsen díóval, annak virágával, Gyómbérral, Fahéjjal.* Mindenek felett használ e' nyavalyákban a' természet szerént meleg *feredd Bányá,* sőt ugyan italára-is annak *vize.*

Ha az erőtlenségnek a' Gyomornak hévségtől vannak: mindenek előtt, a' mint oda fel emlitém, az ételre kell vigyázni, hogy az ember ollyat ne egyék, a' melly a' Gyomorban hamar meg-vész, rothad, és hévséget szerez: ilyen minden kővér eledel, akár húsnak, akár halnak kővére; sőt az halé hamarabb meg-vész. Ilyen a' Tej, és minden Tejes, Vajas, mellyek a' meleg Gyomorban ottan meg-kefere'nek: úgy a' Tyukmoay-is kivált képpen rantva, és a' Mézes ételek, mellyek-is a' Gyomor hévsége miatt hamar méreggé valnak: úgy az édes gyümöltök-is, Diányék, Tseresznyék, Almák: és hamar megveszők, minéműek minden-féle Baratzkok: ismét az hevitők, minéműek az Hagymának minden nemel, kivált képpen nyersen; az igen fűszerzámós eledelek; azért Sajt, 's többek ezekhez hasonlók. Azért;

Azért: itt használatosok az hivesítők, kivált-
képpen mellyek egyszer-'s-mind savanyúk - is;
mert ez ételt kívántattyák. Fő dicséretre méltó
ezaránt a' természet ízerént savanyú Víz mert
mind hivesít, mind a' rozsz nedveiséget (az
hasat lágyi. án) tisztitya: nyári 's téli Saláta,
akár maga, akár vize minden-féle Sóska, akár
ételben, akár vize italban: minden Egreses,
Olajfá gyümöltök, Citrom Narants, Pomagránát.
Ha bort ízik, az - is savanyú ízű legyen. Leg-
jobb a' Tamarindussal fő.t víz, mellyet a' Pati-
kában kaphatni; jó savanyú, és has lágyító.
Vagy: főtt vizet savanyítsanak Citrommal,
vagy rülepet tinnályanak Citrom, vagy Sóska
sírappal, vagy Gálitz - kő spirittussal: E' spiritust
mindazáltal nem kell adni azoknak, a' kikben
fok a' sár, míg attól meg nem tisztúlnak;
mert annál nagyobb buzgást forrást tinnál a'
Gyomorban: sem gyermeknek, sem afzszony
embereknek igen gyakran; mert a' Sóska a'
méheknek árt.

Vagyon igen rendetlen, és képtelen Étel
kiváns-is, mellyet a' Deákok Picának hívnak;
mellyben ember hol egyet, hol mást igen
meg-kiván, olyat-is, a' melly másképpen ide-
gen dolog, és irtozáfra való.

Ez gyakrabban esik-meg a' terhes afzszonyi
állatokban, mindjárt a' második holnapban, és
el-tart a' negyedik holnapig, a' mikor osztán
magában-is meg-ízúnik; mivel addig a' fok o-
kadozással az a' rozsz nedveiség, melly a'
nyavalyat ízerzi, igen ki-tisztúl, azoban ma-

gában-is el-apad; mert a' gyermek-is el-szítja: nem is fokot eszik az olyan aszfony ollyankor.

E' nyavalyában igen jó a' *Fa héj viz*. Jó a' *Narants-héjas Égett-bor-ts.* Jó a' *Rák örmiény* vagy csak a' *Créta-ts*, meg törvén, és borban bé-iván. Jó ez-is igen, ha idején reá gondot viselvén, meg-szedik a' *Szőlő-fa levét*, 's egy-egy kalánnal itzik belőle.

II. R É S Z.

Az Étel ki-hányásról, nem Emésztés-ről, és Tsuklásról.

Okai. Sokszor meg-esik, hogy a' Gyomor *Feskei*. S kívánnya, és bé-fogadgya az ételt; de csak hamar, vagy fellyül, vagy alól azon nyersen, 's emésztetlen ki-megyén, néha Tsuklással, néha pedig a' nélkül. Ennek okai mind azok, valamelyek a' Gyomrot meg-erőtleníthetik, (mellyekről fellyebb az I. Részben szoltunk:) kivált képpen a' Gyomornak sok hitván nedvességekkel való telisége, a' miatt el-húlása, ázála, és sükülása; melly miá, a' mi benne vagyon, meg nem tarthattya: néha pedig a' benne való nedvességnek erős évő keferúsége, vagy savanyú-ága, melly az ő rá-gásával az hányásra erőlteti: néha a' Bor italban való mértékletlenség; vagy valaminek utálva való ételle, itala; kövér étkek; 's egyebek. E' savanyú, és erős nedvességeket pedig ortan fel-indítja, az hozzájuk hasonló étel, vagy ital; ugymint a' savanyút, a' Bor
ital,

ital, és Etzetes étek a' keferü, évö, erős nedvességet, az Hagyma, 's egyéb hasonló. Néha hányásra erőltet az erős Hurut-is.

JELEI: Mind ezek mia ha el-hül a' Gyomor, következik osztán a' Tsuklás; hogy pedig a' Tsuklás osztán a' Gyomor meg-hüléséből származzék, meg-tetszik avagy tsak abból, hogy a' kik szoktatásból mindjárt étel után a' késsel fogokat fokáig vájják, (mint a' parázok közön-égeten szoktak:) minden ártalom nélkül nagyokat szoktanak tsuklani, meg-hülvén Izajok el-tátása miá a' teli Gyomor, melly ottan el múlik, ha bé-fogják Izajokat. Noha a' Tsuklás nem tsak a' teliségtől, hanem néna az úreliségtől-is meg-esik, és a' mérges páráktól; mint a' Pestisben, 's egyéb mérges Hidegleléiekben, felettéb erős, és erőltető *Purgatio* után, és a' nagy Vér-has után, meg szokott történni néha.

JELENTÉSEI: Ha az hányásra való erőltetés, és nem-emésztés a' teliségtől vagon, vagy az erős évö nedvességektől; hányással gyógyul meg, a' mondás szerént: *Vomitus vomitu curatur.* Ha annak hideg-égetől, el-ázásáól, és sikulásától; melegítőkkel, és erősítőkkel, minémüekről az I. Rézben szólotunk. A' tsuklás után ha Petrúszszentés következik; gyakrabban meg-szúnik. De a' mérges bolondozó forró Hidegleléiekben a' Tsuklás gyakorra halálos jel.

ORVOSSÁGAI: Azért, a' mint aránza-ember az I. Rézben mondott módok szerént,

ha kivántatik, hánytassa fellyül a' bő roszfz
 matériát; azután erősitse a' Gyomrot ahoz
 illendőkkel, sült *Birs-almával*, vagy *Körtvé-*
lyel, *Fa-héjas Nád-mézzel* meg-hintvén annál
 jobb lesz. Vagy: Egynéhány szem *Masli-*
xot az hányás után nyeljen-el; vagy *piritott*
Kenyeret egyék, vagy jó *Terjéket*, vagy eleven
Gyömbért, kívül bé-körtvén úrómmal, mentával,
 a' mint fellyebb meg-irtam.

Jó igen ez-is: A' *Fodormenta* vizet *Pomagránát*
lével savanyítsd jól meg, tégy - egy - kevés
Nád-mézet belé, 's, idd azt gyakran kalán-
 nal. Jó a' régi *veres Rósa Conserva*, vagy
Liktárium is. Szomjúságtól igyék *atzélos vizet*,
 vagy *Soska vizet*; annál jobb lesz, ha aprón
 tört *Bolus-Arménus* elegyítesz belé.

Jó a' hányás ellen a' *Babnak* vagy *lentsének*
második leve-is, ha ifjod. Annál hathatófabb ez:
 Reszeld-meg a' *Birs-almát*, fatsard-ki a' levét
 abból egy vagy két kalánnal igyék; ottan használ.

Galitz-kőspiritussal savanyíts *Vizet*, 's azt igyad,
 ellenzi igen a' hányást. Ha ugyan míg-is e-
 rőtlet; annal inkább savanyítsd-meg, úgy
 igyad. Ha az nintsen, igyál erős *Etzetet*. An-
 nal jobb, ha azon *spiritusból* öt-hat tseppet
Borba eresztesz, 's azt ifjod éhomra minden-
 nap egy kalánnal. Vagy Azon *spiritussal* sava-
 nyíts úrómm vizet, ereszsz egy kevés *Fodormenta*
 levét belé, azt igyad kalánnal.

Külső-képpen, jó a' hányás ellen a' *Cámfort-*
is szaglalni. Ilmét: *Veres-bagyma-is* vízlíza
 veri, ha szaglod. A' mi pedig a' kenét, és
 kötést

kötést illeti ; mind azokkal élhetni , mellyeket az I. Réizben meg-jegyzettem.

Vagy így , Főzd-meg erős etzetben a' spondiát, fatsard-ki az etzetyét , tsak úgy nyirkoson jó-melegen , a' mint el-álhattya , kősdék a Gyomrara. Annál jobb , ha az etzetet elsőben Fodormentával , és Szék-füvel fel-forralod. Vagy pedig : A' nyers Fodormentának a' levét fatsard-ki, tölts meg-annyi Bort hozzá, forrald fel, márts spondiát belé , és ki-fatsarván , jó-melegen kősdé reá.

Vagy így : A' Birs-almát hámozd-meg , főzd-meg Gyómbéres borban ; azután aprón törtt szitáltt aszszú Fodormentával tórd újlag , és főz-zed-őszve mint a' pépet , melegen kend ruhára , 's kősd-bé a' Gyomrát véle.

Vagy így : úrmót , Mentát , Méh-füvet , főzz-meg etzetes Vízben , melegen kősd a' Gyomrára ; meg-újítván , ha meg-húl.

Vagy így : Fodormentának a' levét ki-fatsarván , elegyítsd-meg Etzettel , azzal jó savanyú kovászt gyúrj-meg , és meg-lágyítván kend ruhára , 's kősd a' Gyomrára.

Tsak ez-is használ néha : Kezeit , és Nyakát ha jó hideg vízzel meg-nedvešti ; sőt ugyan tartsa benne a' Kezeit egy ideig ; a' Nyakára pedig hideg vizes ruhát tegyen ; a' Torkán pedig az Alla alatt egy Tyukmonyat tartson. A' Tsuklásban , ha a' teliségtől , és a' Gyomor hidegségétől vagyon , mind ezek használnak. Sőt tsak ez-is hasznos annak szüntetésére ; Rájj Kómiény magot , tartsd-meg a' lélekzetet egy

darabig; azután azt mint meg - melegültt párát nyeld-el, tégy úgy egynéhánzor; meg-szűd k.

Minthogy a' Pstrű z zentés - is meg szünteti néha: szíjj p.rújzkoló port fel. Jó hirtelen a' *Terjék - is*, ha egy mogyorónyt meg - elzel. Tarts *hideg vizet* a' izádban azután. Vettels egy nagy kőp'lyt a' kőldöködre, ha ugyan nem f'úotk. A' tűzes *Javátnakot borral* óltsd ki, melegen rakjad runara, kősd-bé a' Gyomrat véle. Az ijesztés, vagy *hideg vízzel* véletlen arztúl óntés-is, használ néha.

Ha valami mérges *matériától* vagyon - (mint a' forró Hideglelékekben meg - esik:) leg-jobb orvosság a' *Terjék*, Ismét: *Pápa-fu magot*, *Kemény magot*, *Fa héjat főzzd, meg borban*, 's azt igyad kalánnal.

III. R É S Z.

A' Gyomor - fájásról.

Fész. **A'** Gyomor fájásban, meg-kell tudni a' *kei.* **A'** fájásnak mind fészket, mind okát. A' minthogy azért a' Gyomornak három része vagyon, ugymint aznak felső, és alsó szája vagy kapuja, és ismét az egész több része tömlője, vagy úrege, Ha a' felső szája fáj, minthogy azon igen sok érzékeny inatskák (*neruufok*) szövdnek fonódnak-ólzve; rettenetes a' fájdalom, és minthogy a' Szűhöz közel vagyon, a' Szűnek fájdalmát-is, és elfojlását magával hozza; az honnan ngyan *Cardialgiának*-is, vagy Szű fájdalomnak hívják.

Ha

Ha az alsó szája fáj a' Gyomornak, a' melyen az emésztett étel a' Bélekre ki-mégyen; az inkább tulajdonképpen hivat-atik Gyomor-fájdalomnak: melly mikor a' Gyomornak üregiben meg-gyülekezett, és ezt az alsó száját feszítő, 's tekerő széltől vagyon, hivat-tatik Kőldök tsömörnek, melly Deákúl *Colica flatulenta*, vagy *Colica ventriculi*.

OKAI: De e' rágó, és kinzó fájdalom, gyakrabban a' keserű, évd, sós, savanyú, és a' Gyomornak hol felső, hol alsó igen érzékeny kapuját érdeklő, 's ostromló nedvességektől, és gőzöktől vagyon. Melly meg-tetfzik csak abból is, hogy gyakrabban nem állandó ez; hanem hol az étel után, mikor az emésztésnek kellene lenni, akkor kinoz a' Gyomorban regett rozsz sülte nedvesség, az új ételtől, italtól, mint a' méz a' víztől, fellobbanván, forrván, és a' Gyomor háboruját szerezvén, melly minden-felé üti magát; és valahol a' Gyomor részait éri, az ő erős évd erejével azt sérti, sebheti: Hol pediglen éhomra fáj, és akkor a' koplalással nevezedik a' fájdalom, az eledel vétellel pedig tsendefedik; akkor elik pedig ez, mikor tudni-illik bő a' sárga, vagy fekete savanyú sár a' Gyomorban, az pedig hig, melly az ő élelségével, mikor csak maga vagyoa, sérti a' Gyomrot; de ha az új étellel meg-elegyedik kiváltképpen ha nem hozzá hasonló erős, vagy savanyú az eledel, nem annyira sebhethet. Ez meg-elik néha a' fok ideig való koplalásban, meg-

meg-élesedvén, és mint-egy meg-erzetesedvén a' Gyomorbéli nedvesség. Néha ismét rettenetes fájdalom következik a' Gyomornak tőle-is, midőn az, vagy meg-kél, és ki-fakad, vagy valami egyéb okon ki-lebefedik; ez ilyen fájdalomnak semmi szünési pintsen.

KÜLÖMBSEGEI: A' gyomor-fájás pedig, néha forrozással, nehéz lélekzéssel, 's elinebusúlásával vagyon; néha pedig a' nélkül, és ha, vagy hányás, vagy alól tisztulás követi; a' beteg gyakrabban könnyebséget érez belőle.

A' nagy forrozó Hideglelésben, ha egyszer-smind nagy gyomor-fájás-is következik, igen veszedelmes jele a' gyomor nagy fel-gyulladásának, és többire halálos.

ORVOSSÁGAI: A' mi orvoslását illeti: ételére kell, és italára igen vigyázni, mint-hogy az étel ital leg-elsőbbén-is a' gyomros éri; melly ha alkalmatlan, ugyan a' gyomor-is érzi egyéb belső réizeknél hamarébb meg. Étele azért legyen könnyű emészthő, jól megfőtt, leves inkább, mint száraz, jó meleg, az ő rendes idejében; és a' mit a' gyomor egyszer könnyen el-fogad, és magában nehézség nélkül el-szenved, azt meg-kell szokni, és többször-is elő kell venni. Az étel sokféle ne legyen; mert egyik a' másikkal öszveforrvan, és fel buzogván, kiváltképpen ha ellenkező természetűek, mint a' Mézes vagy Tejes az Etzeteffel; a' gyomornak újabb kint szerez: legyen egy, vagy kettő jó; igen etzetes, fű-szerzamos, és sós ne legyen: a' fű-

szer-

szerszámok közzül leg-jobb a' Szeretsen-dió vi-
 rág, a' Fa-héj, és Sajrány; mert ez természeti
 szerént is fájdalom enyhítő. Sáltya, Fenyő,
 és Kő-nény mag, 's Kapor, a' miben illik, ki ne
 maradjon, Itala legyen egy darabig, vagy
 vizes Bor, vagy Fa-héjjal, 's Árpával főtt víz,
 csak hűvösen, ne igen hidegen; mert a' gyom-
 ornak a' mi kevés ereje volna--is, azt is
 el-rontya az igen-hideg, és az étel kívánást-
 is el-vélzi. Reggel, estve, vagy egy-kis
 Tejéket, vagy Fa-héj vizet, végyen-bé. Nap-
 pal ne aludgyék; mert ez csak meg-keferiti,
 fonnyasztja, nem meg-főzti az eledelt, mint
 ama nyers tüstőlő faból való tűz; az éjjelt
 pedig minden meiterséggel legitse. Arra igen
 vigyázon, hogy az Hása mindenkor szaba-
 dos legyen. Bűtől, bánattól, haragtól ma-
 gát igen ójja, mert ez mindenik a' gyomrot
 erőtlentti, és az emésztést gátolván, a' ned-
 velségeket keferiti, a' vért sűríti, nyálasztja;
 a' Béleket szorítja, miatha által-ővedzoné;
 a' fájdalom a' Vékonyát; Lépét puffasztja;
 és egy summában, a' mint Salomon szól, a'
 esonryokat szárasztja.

E' nyavalyában elsőben-is a' gyomrot a' fok-
 vezett nedvvelségektől tisztítani kell; de csak
 lassan-lassan, egynéhány nap áztatván: és
 csak úgy gyengén a' testből ki-takarítván;
 mert egyszeri erős Purgatio csak el-trapja ma-
 gat, mint a' sebes patak, a' mi útyában va-
 gyon, magával azt ki-viszi: de a' sűrű eny-
 ves sültt nedvvelséget fel nem áztattya, ha-
 nem

nem a' testben hadgya ; és így a' testet-is héjában meg-erőtleníti.

Azért, fellyebb az I. Részben le-irtt *Aloés*, *Myrbá*, *Egett borral* élyen a' beteg, reggel, 's estve egy-egy kalánnal bé-vévén, meg-nád-méz-elheti a' ki akarja : egy hétig tovább-is élhet ember ezzel. Vagy : Tsináltasson valami jó *facculust* (satskót) mellyet *Borban* tartván, arról igyék minden-nap ebéd, 's vatsora előtt két-két orával, egy hétig 's tovább is. Ez így-is mindjárt meg-lehet : *Földi epét* (*Centauria minor*) *Témondád-fü gyökeret* (*Eryngium*) *Di-Elamnus gyökeret*, *Apro Bojtorján levelet*, *Kapotnyak gyökeret*, *Eb tej gyöker báját* egy keveset, *Kömény magot*, *Is-báját*, vagdallya-ószve, rakjad satskóba, tedd egy ejtel borba, állyon benne ; és az idő szerént, a' mint mondám, egy-egy tsészével végyen-bé. Vagy pedig : *Stomachalis Pilulákat* vegyen, és minden héten kétszer, ugymint Szeredáp, Szombaton le-fektekor, hetet-hetet nyeljen-el benne. A' mi a' *facculust* illeti ; annal jobb izút-is készítettethet ember Patikában ; mert ez keferű : erre mindazáltal ákar-ki szert tehet.

Alig lehet belsőképpen a' Gyomor-fájásban egy job a' *Szék-fü viznél*, ha azt ízfűza a' beteg. Ha azt nem kaphatni a' *Szék-fü virágot* forrás vizben főzze meg, 's azt igya melegen.

Annal jobb, ha a' *Kömény magot* darabolon meg töröd. *Szék-fü vizben* meg-főzöd, megsűröd, nád-mézeled, 's azt íszod. Vagy pediglen : *Szék-fü vizben* olvaszsz *Terjéket* el, 's azt igyad kalánnal.

Va-

Vagyon a' Patikában egy jó *Electuarium*, mellyet hinak, *Electuarium de Baccis Lauri*; ez a' Gyomornak minden nyavalyáiban halz-nalatos, akár csak úgy *Terjék* formán egye ember; akár meleg *Borba*, akár *Szek-fü* vízbe elegyítse, 's igya kalánnal.

Vagy így: *Mondola* belet, *Tök*, *Ugorka*, és *Görögdinnye* magot törjön erőssen őlzve az ember, ereszze-fel akár mezei *Mák* virág, akár *Saláta*, akár *Uti-fü* vízzel, 's mint a' tej olyan lélzen; veslen, ha akár, egy-kevés *Nád-mézet* belé, 's azt igya gyakran kalánnal.

Ha *Mák* virág vizet nem kaphatni; jó a' *Fodormenta* víz-ü.

Külsőképpen tselekedgyél így: *Fejér Mályva* gyökere, *veres Rosát*, *Szek-fü* virágot, és *úróm* virágot, főzz-meg, *tiszta* *Vizben*; annal jobb lélzen *Szek-fü* vízben. Ha hévsége vagyon a' Gyomornak: a' főzés közben töltsenek egy-kevés *Rósa* etzetet, vagy *Rósa* vizes etzetet kö-zibe, szűrjék - meg, egynéhány rét ruhát (jobb a' *pondia*, vagy *nemez*) belé-mártván, és levét jól ki-fatsarván, nedvesen jó-melegen kölsék a' Gyomrára, 's azzal párollyák napjában egynéhányszor.

A' párlás után, *Ruta*, vagy *Kapor*, vagy *Kómény* olajjal kennyék-meg a' Gyomrát mind-jart: annal jobb, ha az olajat jó *Eget-borral* őlzve elegyíted, 's úgy kend.

A' kenés után ragasztanak *fiestromot* a meg-kentt Gyomorra, jó *Emplastrum de Baccis Lauri* a' Patikában. Vagy pedig: *Aprón* törtt *Kó-mény*

mény, vagy *Kapor magot* főzz - meg jól *Méxben*, kend ruhára, 's kösd a Gyomrára.

Jó a' *Fa-héj* vízzel való élés is. Ilmét: É-homra két, vagy három *keserű Mondola belet*, vagy *Baratzk magot* meg-enni.

A' Nagy tekeréssel való Gyomor-fájásban, hirtelen használ ez-is: ha a' köldökére egy öreg köppölyt, vagy egy tsuprot vetnek.

Vagy: A' kemenczéből ki-vött meleg *Kenyeret* két-felé szelvéu, hirtsek-meg felét aprón törtt *Gyómbérrel*, vagy *Komeny maggal*, s' jó melegen, a' mint el-áihattya, kölsék a' Gyomrára.

Ha ugyan nem szűnik a' fájdalom: Főzzenek *feredő fejer Mályvából tövestől*, *Szék-füdből*, és *Somkoróból*, 's abban üllőn kétfzer napjában, étel előtt: a' feredő jó-meleg legyen, a' mint el-áihattya a' teste.

Jó ez-is külsőképpen a' fájdalom enyhítésére, *Tyukmony székiel* ereszszék-fel az *édes Tejet*: jól safranyozzak-meg; azután vessenek *fejer Tzipo belet* belé, főzzék-meg erőssen mint a' pépet, kennyék melegen ruhára, és kölsék a' Gyomrára.

Vagy így: Szép vékonyon szelyled szeletekre a' *Kenyeret*, pirítsd-meg, öntőzd-meg *Rósa etzettel* főtt, vagy sültt *Birs-almának* a' busával, Télben *Birs-alma liktariommal*, tórd öszve jól, erelzd-tel *savanyú Borral* mint a' pépet, vels belé törtt *Máslixot*, vagy *Tömjént*, törtt, és szitáltt *üröm*, és *Szék-fü virágot*, egy-kevés *Szeretsen-dió virágot*, *Rósa*, és *Szék-fü olajat*.

alaját-is erefsz belé, főzd ezeket mind őszve, kend ruhára, 's kösd-bé a' Gyomrát véle jó melegben; ha meg-hül, újítani kell.

A' Szerentsen dió olaj-tis igen jó, ha Szék-fő olajjal őszve-olvasztván, és elegyítvén, a' gyomrot kenik véle.

A' savanyú sártól való rágó fájdalom-bán, ez-is hirtelen használ gyakorta: Végy szép se-jér Crétát egy lótot, Szerentsen diót egy lútták nyomót, Nád-mézet két lótot; törd ezeket apró porrá, és egy mogyoróyit e' porból vé-vén, 's egy kalán meleg Fodormenta vízben ele-gyítvén, idd-bé akár-mikor, mikor a' fájdalom kínoz.

Vagy: Egy-kevés úróms sirupot elegyítvén egy kalán vad Mák vízben, azt idd-bé.

IV. R É S Z.

Az Has-szorulásról, és Kólyikáról.

Külömb-NEM minden Has-szorulás Kólyika, ségei. N a' mint ellenben nem minden Has menés Vér-has. Mert néha az emészttett mé-gyen ugyan, de csak resten; azonban pedig ugyan szorúlva az Has; melly miá a' rút párák fel-gőzölögnek, a' Gyomrot érdekelvén vesztegetik, az étel kívánást el-rontyák, és nagy Fő-fájásokat szereznek.

Ez Has-szorulásra némelly emberek ugyan ter-mézetek szerint hajlandók, meleg, száraz test-tek állapottyával vagy temperamentummal birván; úgy hogy akár-mi kitűny okból otan meg-szor-úl a' bélek.

L

OKAI:

OKAI: E' pedig olyan dolog, hogy, valamint hogy e' belső hévség oka az Has-szorulásnak; úgy ellenben az Has-szorulás-is nemzi az hévséget, és így ezek egymást igen segítik.

Nem tsak az hévség, és izarazság szerzi pedig ezt mindenkor, hanem néha az hideg-is, így a' Gutta útésben, annak nyálas hidege miatt el-veszvéen a' Béleknek erőlködő erejek, Has-szorulás szokott következni.

Ezt segítik minden enyves, száraz, füstött, nehezen emészttó eleségek, igen hideg italok, és éretlen savanyú Borok; mert noha a' savanyú Bor lágyítani látszik is az Halat; de zintén azután a' lágyítás után szokott leg-velzedelmesebb izorulás következni: mert lágyít ugyan bor-kővível; de szorit leprejével.

A' kiknek ellenben az ő izorulások az hévségtől, és izaraz természetűl vagyon, azoknak minden izaraz, és hévítő éttek italok, nyavalyájoknak újítására valók.

A' valóságos Kólyikában pedig nem tsak szorulás, hanem rettenetes tekerő, furcaló, és nyilaltató fájdalmak, és belső égések-is vannak; kivált-képpen a' bal Vékonyában az Ágyékára alá.

Ebben pedig a' szorulásnak okai fok-félék: Néha meleg, forró, rágó epés sár; néha hideg, enyves, nyálas, taknyos *materia*; néha meg-rekett szél; néha ben termett, és ott meg-rekett, férgek. Innen mondatik az Hideg, Meleg, és Szél kólyika:

Meg-

Meg-kell pedig ezt itt tudni: hogy, kivált-képpen a' meleg Kólyikának oka, nem mindenkor ben a' Bélekben vagyon tsak; hanem az Hasnak üregiben a' Béleken kívül a' fodor-Haj körül, oda hatván valami úton az epe-sár-melley rettenetes fádajlmakat, 's égéseket fre-rez, mintha valósággal-való Kólyika volna. Ez, hogy nem a' Bélekben légyen, meg-ret-ízik ebből, mert a' kristélyezés semmit nem enyhít. Ebben a' beteg tsak el-szárad, és lafsú Hideg-is leli miatta. Ez illyen formájú Kólyikában esnek-el a' tagok, kivált-képpen a' felsők; sőt a' Nehéz nyavalya-is ki-ron ya miatta, fel-hatván az agyvelőbe az az epés rá-gó *materia*

FESZKE: A' Kólyikában a' fájdalom néha tsak egy helyen vagyon; néha pedig széllyel jár az Hasban: és hol jobb, hol a' bal részre, hul alá, hol fel üti magát. A' Bélek a' Kólyi-kában gyakrabban meg-szorúlva vannak; úgy-hogy még' szél sem mehet; és ha megyen-is valami, az, ószve sültt golyóbis, és ízélel e-legy vagyon. Néha mégyen az Has még-is meg-vagyon a' Kólyikai fájdalom; mert az ószve sültt golyobisok, a' gerézdés vastag Bélben el-maradnak, ha az higja tágul-is.

JELEI: A' nyálás, és taknyos Kólyika, mellyben a' szél-is inkább uralkodik, leg-kinof-sabb, és nehezebben tágul. Ha a' széltől va-gyon: puffad az has, és nagy zörgést korgást mű-vel. Ha az epe-sártól: nagy az hévség, Hideg-leléi forrózás, szomjúság; és a' vizellet-is láng színű.

KÜLÖMBSEGEI: E' Kólyikás fádalmat a' Vese fádalmától nehéz mindenkor meg-külömböztetni annak-is a' ki Izenvedi; ez pedig kivált-képpen a' külömbség; 1. A' Vese-fájdalom a' Vesénél kezdődvén, egyenesen az Agyékra, és Szeméremre hat alá: A' Kólyikai fádalom pedig széllyel jár, és mint-egy által-övedzi az Háfát. 2. A' Kólyikai fádalom étel után öregbedik, a' Bélek meg-nyomólván a' teli Gyomortól; de a' Vese-fájdalom, ellenben az étellel szünik inkább.

JELENTÉSEI: A' mi a' jelentéseket illeti: A' Kólyika, ha meg nem rögzőtt, ha bujdosó fádalmú, és egy helyen nem reked meg, ha néha néha a' fádalomnak szüneti vagy, 's tellyeséggel úgy meg nem rekesztette a' Béleket, hogy ugyan semmi ne menne; reménséget nyújt a' gyógyúlatra.

Ha pedig igen nagy a' fádalom, és tsak ugyan azon helyben, szüneti nintsen, semmi nem mégycn tőle, semmit nem alhatik a' beteg, azonban az hányás erőlteti, tsuklik, eszén nintsen, tagjai hűlnek, hideg a' veréjték; nintsen ort gyógyúlatra reménség.

ORVOSSÁGAI: Minden Has-szorulásban jó segítség a' rendes *Kristély*; de gyakran nem kell véle élni, mivel osztán a' természet annyira reá szokik, hogy a' nélkül semmit nem erőlködik; sőt néha többet használ egy kevés *Manna*, és *Mondola* olaj, egy kevés *Tyuk lében* bé-vévén, mint-tem harmintz *Kristély*.

Éllyen lágyító eszközökkel az ilyen beteg; kivált-képpen egyéb étel előtt, ugymint *olajos*, vagy *Vajas levesekkel*.

Jó a' fött *aszszü Szilva*, kivált-képpen ha jól meg-nád-mézeled; ezt pedig ebéd előtt egy orával egye, 's egy jó-ital *vizes bort* igyék reá; nyilván meg-inditya. Jó, azon módon élvén véle, a' *Vasban*, és *Nád-mézben* fött *Alma-is*.

Vagy igy: Ebéd előtt egy orával egyék-meg egy diónyi *iros Vajat*, igyék-meg azon módon egy jó ital *veres bort* reá.

Minden héten pedig egyszer igy tselekedgyél: Végy két lót *lágycáfiát*, egy *susták nyomó készített Bor* követ keverd-őszve jól, és nyeld-el éhomra.

Vagy igy: Három lót *Mannát* egy kevés *Étek lében* olvaszsz-el, 's hőrpögd-fel éhomra.

Vagy igy: *Uj Mondola olajat*, *Mannát*, mindeniket egy lótot, vagy *Korpa Czibrében*, vagy *Káposzta lében*, vagy *Szilva lében* elegyíts-el, 's azt hőrpögd-fel két orával ebéd előtt.

Vagy igy: *Veres Czékla levét* főzz-meg *Tebén bis lében*, 's azt hőrpölld azon időben.

Vagy: Főzz *aszszü bisos Szilvát*-meg, egy kevés *Folia Sennet* ruhába kötven főzd-meg közte; annak mind leve, 's mind szilvája igen jó has lágyító.

Kivül kenni kell az *Hasát Fa-olajjal*, vagy *Lud báj serral*, vagy pedig ilyen kenettel:

Vagdald-meg aprón a' *fejer Mályva levelét* főzd-meg *Vajhan* egy serpenyőben, és jó erős ruha által fatsard -ki jól, azon *ki-fatsart 'zirhan* főzd újlag más *vagdaltt Mályva levelét*, és fatsard jól ki: háromszor így tselekedvén, ezzel kennyed; igen szépen lágyítja.

Jó ezen végre, kenni véle: a' *fejer Lillom olaj-is*, a' *Dialthea* nevű kenet; *Laurus olaj*; 's a' többek effélék. Ismét: *kó-olaj*, *Ruta olaj*, *Castoreum olaj*, akár külön-külön, akár ólzye-elegyítve.

A' mi a' Kólyikát illeti, minthogy gyakrabban esik-meg az Hideg nyálás, és Szél Kólyika: elsőben-is ennek gyógyításban ilyen formát kell tartani:

1. A' Béleket tellyeséggel meg nem kell engedni szorúlni; és mihelyt valami szorúlást érez, ottan lágyítani kell. 2. Elsőben alól keil inkább próbálni kristéllyel, mint-sem fellyül valami itallal. 3. Ha a' szorulás tagúl: fájdalom enyhítő orvosságokat kell adni.

Igen jó azért a' Kólyika elein, akár az *édes akar a' keferú Mondola olaj*, ha *meleg Borban* őt; vagy hat löt nyomót meg-íszik a' beteg belőle: mind a' fájdalmat enyhíti igen; mind pedig a' meg-feneklett enyves *materiát* izép gyengén felasztatván, azt a' testből ki-viszi.

Igen jó fájdalom enyhítők ezek-is az Hideg Kólyikában: Mosd-ki *fejer Borban a' Farkas bélit*; azután kementzében meg-aszalván, törd apró porrá: E' porból egy sultak nyomót vévén, vedd egy kevés *fejer Borba*; hirtelen

telen enyhíti a' fájdalmat, ha meg - iszod.

Vagy így: Forrally *tiszta vizet*; azután ne-nyed részénnyi *Fa-olajat* mennyi a' *Viz*, tölts kőzzé, boríold meg: Ebből jó - melegen, a' mint el - izenvedheti, vegyen - bé a' beteg egy két kalánnal; a' fájdalmat igen óltya.

Vagy így: Három, vagy négy löt *Mondola olajat*, egy kalán *Mák sirupal* elegyíts meleg - bor - ba, igya - meg.

Vagy pedig: Egy mogyorónyi, *Terjéket*, vagy magát csak, vagy pedig *meleg borban* el olvaízt - ván, vegyen - bé, ez - is igen használ Hideg Kólyika fájdalmiban.

Mind azokkal pedig a' Kólyikában is élhet - ni, a' mellyeket fellyebb ezen Részben lagyi - tálnak okaért le - irtam.

Ha a' széltől igen feszül az *Hasa*: *Galenus* tanátsából, vessenek tsuprot, vagy valami nagy kőpölyt a' Köldökére; mindjárt szűnik a' fájdalom.

Ismét: Melegítsenek *Kölest*, *Zabot*, és *apró Söt* egy serpenyőben őszve, tegyék ezeket ruha látskóba, és jó - melegen kölsék az *Ha - sára*. Vagy pedig: *Hamar Téglat* melegítván, 's ruhába takarván; jó - melegen tegyék az *Hasára*.

Belsőképpen, a' szél ellen ez igen hathatós, *Electuarium de Baccis Lauri*, végy a' Patiká - ban, egy diónyit elegyíts - el egy mezfizely jó úrmós borban, tseppents négy, vagy öt tsepp *vad Kőmény olajat* belé, jó - melegen gyakran egy - egy kalánnal vegyen - bé belőle.

Vagy ez helyén : Törj *Bahirt* (*Bál-fü magot*) és *Komény magot* apró porrá, szitáld-meg, *Borban* forrald-fel, vels (ha vagyón) *Mannát*; vagy *Fa-olajat* tölts belé, jó-melegen azt hőrpögesse.

A' *Kristély* aránt pedig e' *Kólyikában* megakell tudni : hogy, egy-féle *Kristély* nem mindenkor használ; mert néha olly enyves *phlegma* rakodik-meg a' *Béleknek* belső oldalain, hogy azon a' *kővér Kristély* semmit nem fog, ha tőpő ereje nintsen; olyankor azért így tsel-kedgyél:

Vég *izen erős Bort* annyit, mennyi egy *Kristély*hez elég, tégy hat lőt *Dió olajat*, vagy *Len mag olajat* belé, négy vagy öt kalán *erős Égett-bort*, *Fennyő-mag olajat*, *Ruta olajat*, mindeniket két-két *lusták nyomót*; melegíts-őszve ezeket, és *kristélyezzék-meg* véle: tsudálatoson használ nagy *kinokban*.

Vagy így: *Gyermek bugyát* vég *annyit* mennyi elég, *Dió*, vagy *Len-mag olajat* nyóltz lótot *eresziz-belé*, *Térjéket* két *lusták nyomót*, melegíts, és melegíts-őszve, 's *kristélyezd-meg* véle.

A' *Kristélyezés után* mindjárt, *Mondola olajat*, vagy *Fa-olajat* a' mint *oda-fel* írtam, *igyék-bé*.

Ditséretes por a' *Kólyikában* ez-is: Egy *fazakat* aprón *vagdaltt fejer úrómmal* tölts meg, tölts két *ejtel Bort* reá, *hufzon-négy óráig* *azék*, *felét* a' *bornak* *osztán* *iszúrd-le* más *edénybe*, a' *málikat* *pedig főzzed*, *aprónként* *ezt-is* reá *töltögetvén* *mind addig*, *míg* *ma-*

den Bor az ürömről el-apat, és fő. E' fő-
vés közben meg-látod, hogy fellyül a' fazék
oldalaira fok szép veres por ragad, mellyet
szegy-le. E' porból, három nap egy-más után
minden reggel, egy kés hegyin vevén vefs
egy kalán borba, igya-meg; hatalmason eny-
hiti a' kint.

Jó ezen végre a' *Narants* bēja-is, ha meg-
töröd, szitálod, és *Borban* iszod. Jó a' *Na-
rants-béj* olaj, *Fenyő-maz* olaj, *Castoreum* olaj,
három négy tseppet meleg *Borban* bé-
vén.

Ismét: Szerentsen dió olajba elegyits *Pésmát*,
kead véle kívül a' köldöke táját:

Igen jó belől a' *Castoreum*, egy borsónyit
olvaszsz-el *Méh-serben*, 's idd-meg; alig-is
lehet ennél jobb, ha gyakran élsz véle.

Ismét *Májusban* szed-meg a' *Tebén* ganéjt,
és meg-afzalván, tedd-el. Ebből törj-meg
porrá, elegyitsd *Liliom*, *Ruta*, *Szék-fü*, vagy
csak *közönleges Fa-olajba*; ezzel kennyék az
Hasát a' fájalmokban.

Ismét: *Zabot*, *Kölest*, varjanak egy lats-
kóba, főzzék meg meleg *Borban*, 's azt te-
gyék az Hasára míg a' melege tart; azután
újtsák.

Süvén a' fájalmak, hogy azok meg ne
újjályanak, igyekezni kell azon, hogy a'
pblegmás nedvelség jobban-is ki-takarodgyék:
Azért, *Folia Sennét*, *Rhabarbarumot*, *Mannát*,
Bor követ, *Föld-epe füvet* (*Centaurea minor*)
Kömény magot, egy latskóba rakván, eresz-
fzék fél éjtel *Borba*, tartsak meleg helyen,

's mindennap egy-egy tsészével éhomra igyék-meg a' beteg, míg benne tart. Vagy pedig: A' faskót készítsék úgy, a' mint fellyebb a' III. Részben le-irtam.

Az ki-takarodván, valami jó Gyomrot, és Béleket erősítő, 's szelet ofzlató *spiritusokkal* élyen. Illyenek: *spiritus Terebintine*, *spiritus Salis*, *Anis*; és Fenyő-mag olaj; mellyekből miadennap négy, vagy öt tseppet étele előtt meleg borban vegyen-bé.

Ezen kívül halznos ezen végre a' *Fa-hej viz* *Anis viz*, *Czitvar viz*, reggel, 's estve le-fektekör élvén véle akár-mellyikkel.

Az Epe-sártól eredett, és meleg Kólyikában, lágyító, de egyfzer'smind nedvesítő, és valamennyire hivesítő; 's fájdalom enyhítő Kristélyek kívántatnak. Kivált-képpen jók a' *Téjből*, *Olajból*, *Terpentinából*, *Tyukmony székiből*: *Mályvából*, *Czékla levélből*, *Sávoból*, 's t. valok.

Az Hasára-is olyanokat tegyenek; mellyek mind melegitsenek, mind egyfzertmind nedvesitsenek, mintegy feredő: illyen az *Ókór-bojag*, mellyet félig töltsenek meg meleg *Téjjel*, vagy *Vizzel*, vagy *Fa-olajjal*, kőlsék-bé, 's tegyék az Hasára; a' fájdalmat igen enyhíti.

Vagy így: *Árpa lisztét*, és *Len magot* főzék-meg *Szék-fu olajban*, azt flastrom módra ruhára kenvén; jó melegen kőlsék az Hasára.

Némellyek az illyen kinban gyenge *apro Kutyta kólyeketes* raknak az Halokra, 's igen halzal.

Azon-

Azonban, minthogy az ilyen Kólyikában a' Máj igen hevül, azt így kell hivesíteni Salátának, Katáng koró levelének ki-fatsart levét: Rosa etzettel elegyits-őszve, márts ruhát belé, 's tedd a' Májára.

Ismét: Tsinállyanak hivesítő jülepeket, mezei Mák vízzel, Saláta vízzel, Ciboria, vagy Soska vízzel, őszve elegyítvén Viola vagy vad Mák siruppal, 's azt igya, mind a' fájdalomrá 's mind a' izomjúságra nézve.

Ha a' fájdalom enyhűly, a' sárt szép gyengén tisztítani kell ilyen módon: Három vagy négy fusták nyomó Rhabarbarúrat főzz-meg Ciboria vízben, fatsard-ki jól ruha által, nád-mézeld-meg, vagy olvaísz Mannát el benne, idd-bé.

A' fájdalom enyhűlvén, a' sár-is tisztúlván, mikor annak ideje vagyon, igen jó a' szomjúság enyhítésére a' Görög - dinnyével-való élés. Jó a' Savanyú vízzel való élés-is annak módgya szerént, ebéd, 's vatsora előtt egy vagy két órával. Jó a' Savóval való élés-is; és a' Korpa - Czibre.

Mind ezek felett-való, mind szomjúságot óltani, mind Hast lágyítani, a' Tamarindus a' Patikákban: ebben két lótot főzz-meg egy ejtel forrás vízben szépen meg-savanyitya; azt igyad izomjúságtól-

Kivül az Hasát kennyék Mandola, vagy Lilióm olajjal, vagy Viola olajjal, vagy közönséges Fa olajjal Leg jobb pedig az a' Kenet, melyet a' Patikákban Galbanetumnak hinak.

Mind

Mind ezek így menvén-is véghez ; de ugyan a' kristélyezést-is nem kell abban hagyni, hanem mihelyt valami szorúlást, vagy fájdalmat érez, véghez kell vinni. Azért pedig csak *Tejből*, *Olajból*, *Tyukmány székiből*, és *Terpentinából* kell őszve-timporálni.

Ez ilyen Kólyikában hamar el-esznek a' tagok azon az okon, a' mint oda-fel meg-irtam. Melly hogy ne légyen, idején kell gondot vifélni : minden reggel azért az egész Hasát úrom olajjal kennyék-meg ; ez mind erősti a' részeket ; mind a' szelet oszlattya. Annál jobb, ha big *Ambróval* (a' kitől ki-telik) és *Myrha olajjal* őszve timporállya, 's úgy kengeti.

Belső-képpen, kivált-képpen éjjelre, gyenge meleg Borban aprón tört *Zedoariat* (*Czitvart*) és *Myrhat* elegyítvén igyék.

Ilmét : *Kővér* berbétstnek a' fagygyát azon melegen a' mint ki-vézik, terítsék, és kőtsék az Hasára. Vagy, gyenge *Kutya kólykóket*, mellyek a' miatt meg-kólyikádnak magok-is, és el-vesznek. Vagy, eleven *Rétzének* az *Hasát* mellyeszfűk-meg, és tegyék az Hasára.

Ha ugyan a' taga el-esik ; Kenyék azt *Galbanetummal*, vagy *Sállvás borral*, vagy *Égett-borral*; *Lud*, *Rétze*, *Medve*, vagy *Borzhájjal*, ezeket aprón meg-törtt és szitáltt *Sállya porral* őszve-kevervén.

A' mi a' *Dietát* illeti : Meleg házban légyen, szél ne érje. Hideg italt ne igyék : Vízet tellyességgel ne ; hanem *Bort* keveset. A' Meleg

leg Kólyikában vizes bort, jó-főlt Vízet Fa-béjjal, Kóménnyel, 's Arpával. A' szomjúság szenvedés itt leg-többet használ.

Étele könnyű eméltő legyen, leves inkább mint Izáraz, olajos, vajas, tevéen bús firs, gyenge húsú állatok főve, nem sütvé. Minden rántott igen árt. Az ételében, az hova illik, Sállya, Petreselyem, Majoránna, Tomborá, vad Kómény, legyen. Keveset egyék egyszer. A' bufulálnak alkalmatóságait-is távoztassa; mert vezedelmesül meg-árt.

V. R É S Z.

Az Has-menésről, es Vér-hasról.

Külömh- NEM minden Has-menés Vér-has; séget. N mert néha természetnek jó-munkája az Has menés, és ember nagy könnyebbséget érez utána. Néha pedig nagy erőtlenségére vagyon, és meg-orvoslásra való nyavalya.

E' pedig vagy fájdalom, vagy Has-tekerés és Bélek ki-sebesedése nélkül vagyon; és mondatik közönséges Has-folyásnak, *Diarrhœának*: vagy nagy tekeréssel, ki-sebesedésével a' Béleknek; és mondatik tulajdonképpen Vérhasnak, *Dysenterianak*.

Az Has-folyással néha eméltett nedvelségek tisztúlnak; néha pedig csak úgy mégyen eméltetleu-ki az eledel, a' mint bé-ment; és ez hivattatik *Lienterianak*, az - az Has-sikülésének néha pedig csak ez erőltetés, és gyakor le-ülésre való kívánckozás vagyon, de többre

bire semmi nem mégyen ; ez hivattatik *Tenesmusnak*.

OKAI : A' mi a' seb, és tekerés nélkül való Has-menéseket illeti : akár nyersen , akár emésztve takarodgyék felettébb a' fok rútság ; mind annak oka a' Gyomor alsó erőtlensége, kivált-képpen a' Gyomor alsó szájának vagy kapujának el-ázása, és meg-likulása 's tágulása, melly miatt a' benne való étel, és ital az ő rendes ideig benne nem maradhat, és meg nem főhet. Ide járúl a' Béleknek-is erőtlenségek ; mellyek a' bő nyálas nedvesség miá néha annyira el-áznak, és likúlnak, hogy magokban meg nem szorithatják a' Gyomorból ki-mentt emésztett *Chylust*, mellynek egy részéből még jó vérnek kelleve lenni ; hanem mind java, mind roszsza ki-takarodik a' testből : és így a' test meg erőtlenedik, 's jó vére nem szaporodvan, veszni kezd.

Néha nem annyira a' bő nedvességgel való el-ázástól vagyon : hanem attól, hogy a' nedvesség igen erős, és évvő, 's rágó erejű, melly érdekelvén 's rágván a' Gyomor kapuját és Béleket, az léfzen, hogy nem nyughatván a' Bélek ; idő előtt ki-adgyák a' mi benne vagyon.

A' mi a' gyakor le-ülésre való erőltetést illeti, mellyben vagy semmi nem, vagy pedig igen kevés, és taknyos *materia* mégyen : annak oka és fészke csak a' vég Hurkában vagyon, mikor tudillik az erős rágó nedvességek, fekete sár, sós *phlegma* miatt, ki-évvődik, sebesedik.

JELEI : A' tulajdonképpen - való Vér - hasban pedig , gyakor , és véres Has - menés vagyon , nagy Has - tekeréssel , kínos fájdalommal , és a' Béleknek ki - lebeledésével.

OKAI : Ennek oka minden rosz nedveség , valami a' Béleket ki - rághattya ; néha a' sós *pblegma* ; néha a' sarga , néha a' fekete sár ; néha pedig valami rothadás. E' nyavalyára külső - képpen alkalmasot : ágót izogáltat minden eledel , valamelly a' Gyomorbaq hamar megvesz : ilyen a' lok gyümöls étel , kivált - képpen éretlen ; roszlz poshat viznek itala ; 's a' többi. Sőt néha ugyan az idő járása hozza magával e' nyavalyát , és ollyankor ugyan közönségesen uralkodik : mint mikor az igen hideg és száraz Tél után igen esős Tavasz következik , azon a' következő Nyáron félni kell a' Vér hasnak uralkodásától ; vagy ha a' Tél esős , és lágy lejend , utána pedig száraz , és hideg Tavasz. E' nyavalya pedig egyszer dögölebb , mint masszor.

Jelein ennek nem kell munkálódni. A' mi pedig Jelentéseit illeti ; kivált - képpen - valók ezek :

JELENTÉSEI : Ha a' Vér - has a' fekete sártól vagyon . minthogy az igen rothasztó , és Fenét hoz a' Bélekre ; veszedelmes a' nyavalya. Ha a' taknyos nyáltól vagyon ; úgy - is kínosabb , mint - sem a' sarga epés sártól ; mert imez enyves ragadó lévén , tovább hever a' Béleknek oldalain.

Ha a' Vér-hasban való ember nem ehetik , nem alhatik , tiszta fekete *materia* és bő vér mégyen tölle , tsuklik , okádozik , 's nagy a' szomjúsága , és forrósága , többire halalos. Ha pedig darab hulok , és kővérségek mennek töle ; az-is halalos.

A' gyermekek , és vének ; nehezebben lábollyák meg , mint a' középi idejük.

A' nehezkes a' szfzonyok , akarmelly Has-menésben , hamar idétlent szűlnek.

ORVOSSÁGAI : A' mi az Has-menésbéli nyavalyáknak orvoslását illeti ; minthogy ezek nem meiszze vannak egy-mástól , és tsak néminémű kórnyúl-álló dolgokra nézve különböznek : Elsőbben-is a' közönséges Has folyásban , és akarmelly Has-sikulásban , akár emésztt , akár emészttelen *materia* mennyen felleltébb , így kell tselekedni :

Igen reá kell az okára vigyázni , a' Gyomortól vagyon - é inkább , vagy a' Béleknek gyengeségétől az Has-menés ; mert néha az a' Geleztától-is meg - esik , és úgy kell osztán az orvoslást alkalmaztatni. Ha nyersen , és emészttelen megyen , a' Gyomortól vagyon inkább : azért , gyengén tisztítani kell a' Gyomrot fellyül hánytató orvossággal ; azután pedig erősíteni , és táplálni mind belső 's külső e'zkozókkel.

Jó segítség itt ezaránt belső - képpen a' régi *veres Rósa Conserva* Liktáriom , akár külön élvén ennek valamellyikével , akár pedig őszve - elegyítvén. Jó igen itt , ha a' betegnek nagy hévsége nintsen , a' *Terjék*-is, Kül-

Külső képpen, Fodormentát, veres Rósát, úrmót, Czitrom béjat vagdally őszve, rakj-meg két fatskót vélek, és főzd-meg, hogy egy rakásba ne mennyenek. Főzd meg a' fatskót veres Borban, vagy atzélis vizben, fatsard-ki, 's jó melegen páralva tedd egyiket a' Gyomrára; ha ez meg hűl, tedd a' másikat reá, ezt pedig vedd újjolag a' meleg Borba; és így egyiket a' másikkal meg-váltván, párollyad véle minden-nap kétszer-háromszor, jó darabig.

A' mi a' külső kenést, flastromozást, és kötést illeti pedig: e' nyavalyákban mind hasznosok azok, mellyeket fellyebb ezen Könyvben az I. és II. Részekben elő-számláltam: 's azokkal kell itt-is élni.

Ha pedig emészttet *materia* mégyen az has folyásban, (melly a' *Diarrhea*,) abban-is meg kell vigyázni honnan ered kiváltképpen: mert ez mind a' Majból, mind a' Lépből, Gyomorból, Bélekből mind pedig az afzszonyi rendben a' Nádrajokról takarodhatik; 's arra kell igen vigyázni. Noha mindazáltal akár honnan légyen a' bő, meg-vezett, hol epés, hol nyálas, hol fekete sáros nedveségeknak bősége, szokott ez eredni a' testben. Azért, elsőben-is e' nedveségeket kell tisztítani; de úgy azért, hogy az Has-indító orvosság, szoritson-is egyszer-'s-mind.

Illyen erejű a' *Rhabarbarum*, kivált-képpen ha meg-pergelik a' tűzön. Végy azért egy vagy két fustak nyomó *Rhabarbarumot*, vag-

dald apróra ; egy tsélze úróm , vagy *Cichoria* vagy *atzeles vizben*, vagy *veres Borban* áztassad egy éjjel , reggel ruha által fatsrd--ki jól ; e' ki-fatsartt lévőbe tégy újolag jó aprón megtört *Rhabarbarumot* két portura nyomót ; 's idd-meg. *Téjjel*, vagy *Savoval*, vagy *Káposzta* lével készített *Kristélyt* is nem árt béadni.

Sabadulván ez hitván nedvességektől a' test ; azutan bátran adhatni *Has-szorító* eszközöket is ;

Végy *Etzetet*, 's két-annyi *Vizet*, minde-
 nikbe süs egy néhányszor *túses vasat*, őízve-
 elegyítvén, főzz-benbe *Nyoszpolyát*, *Barkó-
 ztát*, és *Birs-almát*, *levelével* egygyütt főzz
 egy marok *Tölgy makkot* is közébe, főzd-meg
 jól ezeket, míg fele el-apad : márts *ipondiát*
 belé, levét ki-fatsarván, jó-melegen, a' mint
 el-álhattya, kösd a' Gyomrára ; ha meg hul,
 újítsad. Kennyék a' Gyomrát, és *Hasát*, vagy
Máslix, vagy *Birs-alma*, vagy *Mirtus* *dajjal*,
 vagy külön valamellyikkel ; vagy őízve-
 elegyítvén : és hogy szorítóbb legyen, aprón
 tört *Abel vért* (*Sangui. Draconis*) vagy *Töm-
 jent* közébe elegyítvén, ezzel kennyék a' par-
 lás után.

Ilmét : *Atzeles Etzetbe* hány piritott kenyér-
 belet, sült *Birs-almának* az búsát, főzd, és törd
 őízve, hogy jó sűrű legyen mint a' pép ; e-
 legyíts közébe aprón tört, ízitált *Máslixot*,
Tömjént, *Abel vért*, vagy *Bolus Arménust*, kend
 jó-melegen ruhára, 's kösd-bé a' Gyomrát.

Ha Igen rágja a' rozsfz nedvesség a' Gyomrát : Igyék *Mondolából*, *Ugorka*, *Dumye*, és *Tök-magból*, *Uti-fü* vízzel készített *Tejet*, *Főzessen T. engő fúvel*, és mezei mentával *Feredőt*, üllőn belé, úgy, hogy csak a' Gyomrát érje-fel.

Két sufták nyomó *Máslixot* főzd-meg egy ejtel forrás *Vizben*, (annál jobb léfzen, ha tüzés vasat sütsz belé) 's azt igya mikor szomjúzik. Vagy: *Főzzön Tormentilla gyökeret* *Vizben*, vagy *aszalt Barkotzát*, 's azt igya.

A' *Balha fúnek*, vagy *Hunyornak* (job a' melly babos tarkás) *levelét* veid eleven szénre, lyukas székea annak füstivel párollyak az al-telét; igen használ minden *Has-menésben*. Annál jobb, ha azon *fúvet meleg eizettel* ólzve-törvén, és ruhára rakván, a' párlás után a' Gyomrát bé-kő-ik véle. Jó azon módon az *Ókór-fark kőre levelével*-is párolni, főzzék-meg *Téjben* öntözzenek bév kovás kővet véle.

Igen hasznos a' *Kaláris sirup*-is, (mellyre a' gazdagabbak szert tehetnek) minden-nap egy néhányszor egy-egy keveset bé-venni belőle.

Ismét: A' *tsipke Rósa gyümölsét*, mikor meg-érik, szedd-meg, meg-hasítván, magvát kihányván, *aszald-meg*: a' mikor szükség, főzd, és edd-meg; igen szünteti has-menést. Sokszor, mikor semmi nem használ, a' *Nyosz-polyával* való élés meg-gyógyította e' nyavalyát; de az ilyen igen szorítókkal nem kell

élni addig, míg a' bő sártól meg nem tisztítjuk a' testet; mert azt meg-rekeztvén, több kárt téstzen, miut hasznot.

Akármelly régi has-folyásban-is ditséretes, és nagy hasznú ez: A' vizes helyen termő *tarka levelű Hunyornak*, és *Fül-fúnek* (meg-törvén) levét fatsard-ki, mindenikből egy-aránt vévén elegyítsd-őszve, főzd addig, míg harmada el-apad, 's éhomra egy-egy kalánnal vegyen-bé meg-nád-mézelhetni, ha tetzik.

Néha az Has-folyás, vizelletnek meg-indításával szűnik-meg, el-szivárogván más felé a' Bélekről a' fok rosfsz nedvesség, illen formán: *Fenyő magot főzzenek-meg veres Borban*, annak a' levét igya, vagy három nap éhomra, melegen. Vagy: *Alzally-meg egynéhány mezei Pritűskót*, tórd apró porra, mellyből egy fusták nyomót végy-bé egy kevés *fehér Borban*.

A' tulajdon-képpen való VÉR-hásban, mind ezekkel a' meg-mondott eszközökkel élhetni ugyan; de nagy vigyázással, óva, és tapogattva: mert a' izorító eszköz e' nyavalyában szokizor veszedelmes, a' fellyúl vótt orvos-ság gyakorta semmit nem munkálkodik; legjobban pedig a' Kristély: azért eszeien megkell vigyázni, minek vagon ideje, minnek nintsen. Mert az erős évő nedvességet, melly mind a' sebet a' Bélekben, 's mind pedig ezt a' nagy rágó fájdalmat szerzi, erőltenteni, és enyhíteni kell, azonban lassan-lassan tisztítani; a' Béleknek tebeit tisztítani, 's gyógyítani: és osztán a' Béleket izorítani mind az ó rendi ízerént.

Leg-

Leg-elsőben azért mindjárt kevesíteni kell a' nedvességet valami gyenge *Purgatio*val, nem gondolván azzal, hogy azon kívül-is eléggé megyen az Has; mert e' nyavalya, annak a' ragó *materiának* kevelítésével, nem pedig ben szorításával orvoslódik: melyet ha mindjárt elsőben szorító eszközökkel meg-állítanál, olyan volna, mintha a' Farkast rekesztenéd Márháid közé az ifállóban.

Leg-alkalmasabb erre a' *Rhabarbarum*, mellyből két tusták nyomót törj-meg, tedd egy kevés *Uti-fű*, vagy *Cichoria*, vagy *Pap-erszénye vizébe*, vagy pedig *atsélos vizbe*, áztassad benne egynéhány óráig, és mindeusztól fogva idd-meg mindjárt a' nyavalya elein.

Italod pedig elein két-három nap, legyen ez. Két, vagy három löt *Tamarindust főzz-meg* egy ejtelenyi *tiszta vizben*, 's annak levét igyad.

Ha azt nem káphatod: *Savoba*, vagy *Korpa czibrébe tiszta tűzes Vafat* süts egynéhányszor, 's azt igyad e' nyavalya elein izomjúságtól.

. Az Ér vágás forog itt kérdésben: Azért, ha a' beteg veres természetű, és jó erőben vagyon, azonban nagy az hévsége: Első, vagy második napján e' nyavalyának, vághat eret szabadon, és hasznoson; mert ezzel-is kevesedik a' *materia*, hivesedik a' test, és hivesedvén szorúl, az álom-is inkább reá jó: e' nyavalyában pedig az alhatlanság leg-veszedelmesebb; az álom szerez pedig valami jót, mivel másképpen-is az alvás közben szorúlni szokott az Has.

Azonban, minthogy a' Béleket leg-hamarabb, és könnyebben minden erő szakasztás-nélkül tisztítja, és öblíti a' sok ragó nedveségektől a' Kristély; azt el-nem kell hagyni; hanem míg elein azt a' nyavályához illendőképpen el-kéltitvén bé-kell adni, nem egyszer kétszer, hanem egynéhány napon; változtatván mindazáltal annak kéltítését, úgy hogy néha tisztiton inkább, néha a' fájdalmat enyhítse; és a' sebet gyógyítsa inkább, néha szoritson inkább a' bé-adott Kristély.

Tisztítani a' Kristélyt kéltítsed *Savóval*; vagy *Korpa czibrével*, ezeket főzvé meg benne *Fekete Nadály gyökereit*; *Ökör-fark koró levelét*; 's *virágát*, *Uti-fűvet*, *veres Rosát*, *pergeltt Arpát*: ezeknek meg-fő t, és le-szűrtt levében végy a' mennyi elég, *Rósa mézet*; vagy tsak *szin Mézet* tégy, és három *Tyukmony sejerit* köppüllybelé; és ha *Nyár* vagyon, vagy *Egér-fark fűnek*, vagy *Portsinnak* ki-fatsartt levét elegyítsd; 's úgy add-bé annak módgya szerént.

Fájdalom enyhíteni, tsak így-is meg-lehet: *Tejet*, mennyi elég, forrallyanak; ereszték-fel két, vagy három *Tyukmony széki*vel; ha vagyon, *Rósa mézet*, ha nintsen *szin mézet*, és egy kevés *Terpentinát*, ólзве törvé *Tyukmony széki*vel; elegyítsenek-el jól benne, 's adgyák-bé kristélyül. Ha lehet, egy Kristélyből-is ne maradjon -ki a' *Terpentina*: mivel az a' sebet tisztítja, mind szépen gyógyítja.

Vagy így : Egy *Jub*, vagy *Berbéts fejet* mind bőróstól darabolly-el, főzd-meg erőssen addig, míg a' húsa-nyan le-iorvad, le-szűrven e' nyálas lévből annyit, mennyi egy *Kristélyhoz* elég, forrally-fel újjolag *Isengő füvet*, megtört *Tormentilla gyökeret* benne, és újjolag meg-szűrven, három *Tyukmony székít* erefsz fel benne, 's add-bé, ez mind szorit, mind gyógyt.

Tsak ez-is jó hamarjában : *Arpa-kása levében*, vagy *Tejben* főzz *Utt-füvet*, szüzd-meg, tégy *Tyukmony székít*, 's *Mézet* belé, 's add-bé.

Vagy így *Arpa kása levében*, mennyi elég, vagy két *Tyukmony fejerit* köppülly, tégy azon kívül két löt *Gumi Arabcumot* belé, megannvi *olvasztot Ketské fädgyát*, egy kevés *Bolust Arménust*, forrald-fel, és illendö melegen add-bé.

Etféle nyálas *Kristély* után pedig hogy az ő enyves, és tapadó erejével kárt ne tegyen, másod napon újjolag seb tisztító *kristélyt* adgy bé, ilyen formán ; *Korpa czibrében* főzz *Arpa kását levében* annyit, mennyi elég, le-szűrven, veis *Nád-mézet*, vagy *Rosa mézet*, vagy *szin mézet* belé, 's add-bé.

Egy szóval : Tisztítani a' *kristélyt* tsináld vagy *Korpa czibrével*, vagy *Sávoval*; mert a' *Káposzta* lév igen rágja, és a' kint neveli. Fájdalom cyhiteni, 's gyógyítani, *Rosa mézes Tejben* téjjel; ebbe ha tüzes *Arzél*; sütsz, nagyobb ereje leszzen a' gyógyításra.

Azonban: Étélében is hasznos az *Árpa-kása*: *lév*, *Korpa czibre*, *Savó ital*; és ha nagy hévsége nintsen, igen jó a' *sáfrányos édes Tej*- is e' nyavalyában.

Vagy pedig: Igen szép *Lisztből Tyukmony székivel* gyurjanak *Czipót*, süsék meg kementzében; abból *Nád-mézes Tejbe* morfalyanak, hogy mint valami pép olyan legyen, 's abból egyik kétszer-háromszor napjában.

Jó a' jól meg-főtt *Borjá húsnak-is leve*, ha gyakran hőrpöli; *Szeretsen diót* is vethetni belé: annál jobb, ha azt *Ris-kásával* főzik 's úgy eheti. Jó a' *Ris-kását* higan *édes Tejben* meg-főzvé, vagy két *Tyukmony szék*it belé tévé, kalánnal enni e' nyavalyában. Az *Árpa-kásának* pedig *sűrű levét* ha gyakran hőrpöld e' nyavalyában, mind tisztitya a' sebet, mind pedig szépen hivesít.

Két *Narants* héját főzz - meg két ejtel *Vizben*, azt igya szomjúságtól. Vagy pedig: Főzz *Vizet Tal* mosó füvel, *Tormentilla* gyökérrel, *Egér-fark* füvel, *aszfzu veres Rósával*, 's azt igya. Mind sűtve, mind főve, mind *Liktárium* formában, igen jó a' *Birs-álma* étel. Vagy így tselekedgyél véle: *Hasíts* ketté, vaj - ki mind a' torsáját, tölts - meg *fejér Viaszfal*, 's tedd - őszve, és *vizes len tsepübe* takarván, 's erőssen őszve kötvé, *farátnak* alatt sűsd - meg; illyet egyél egy néhány nap 's kivált - képpen használ.

Keményen meg - főzvé egy néhány *Tyukmonyat*, szedd - ki a' *szék*it, *morsald Rósa vizbe*,
nád-

nád-mézeld, és Szeretsen dióval hintsd-meg; ilyet egyél egy néhányszor.

Ísmét: öt, vagy hat lót *Uti-fű*, vagy földi *Borostány* ki-fatsart levét meg-nád-mézelvén, ilyal meg; az utolsó kivált-képpen ditséretes.

A' gazdagok a' *Kaláris sirupra* szert tehetnek, 's igen jó e' nyavalyában, vagy csak úgy magában, vagy *Rosa* vízben bé-vévén belőle gyakorta.

A' Vér-has izülvén; hogy mind a' Gyomor, mind a' Bélek erősödjenek úróm, és *Fodor-menta sirupot* őszve-elegyítvén egy aránt, azt nyalogassa kalánból gyakorta. Sőt ha a' Vér-has a' fők gyümöls ételtől e'ert; a' nyavalya elein-is bé-veheti az úróm sirupot, 's egy kevés *Fa-héj* vizet igyék-meg fellyül reá; igen használ: azonban, jó melegítőkkal kössek a' Gyomrát; a' mint ezen Részben a' folyásról meg-irtam

Jó e' a' Vér hasban ez-is: Egy *Galamb finak* bélt ki-vetvén, és az helyét *Viaszfal* meg-töltvén, süld-meg, 's edd-meg éhomra. Közönségés nem igen savanyú *Almával*-is hasonló-képpen tselekedhetel; mint a' *Biri-alma* felől irtam. Annál jobb, ha a' *Viaszfal* egygütt *Gumi Arabicumot*-télzíz belé.

Jó e' nyavalyában, elegendő tisztulás után, mind a' *Nyofzpolyával*, mind a' *Barkotszával* való élés.

Ísmét: Tavaszszal, a' *Tölgy fának* gyökerén szokott teremni valami szorító elzköz, melly veres, és formájára nézve mint-egy szőlő-szem,

mint-egy Gombának neme ez : ezt Tavaszszál szedvén és meg-afzalván 's meg-törvén, ennek a' porrából Uti-fü vízben egy keveset bé-venni, igen hasznos.

Vagy így, melly a' rothatt nedvelségek-től való Vér-hasban hasznos : Egy Czipót ász-tals-meg Etzetben ; azután kementzében aszald-meg ; má-odszor-is meg-áztatván Etzetben, újjolag keményen aszald-meg, meg-törvén é-des Tejbe, vagy Korpa czibrébe, vagy Árpa ká-sás lévbe vessen belőle, hogy sűrűtske legyen, azt egye. Hasonló-képpen élhetni Bolus Armé-nussal-is valami lévben egy fusták nyomót bé-vévén belőle.

A' Gyermekeknek főzz Tejben Gumi 'Ara-bicumot, vagy Keményitót, vagy Viza hójagot meg-sáfrányozván, azt adgyad enniek, fel-lyebb említett Tyukmonyos Czipóval, vagy a' nélhül-is. Igyanak Árpával főtt Vízet, mellybe Szarvafnak meg-égetet szarvát vels egy darabot 's arról igyanak. Ismét : Adgy enniek gya-korta, mentől régibb veres Rosa conservát, vagy Liktáriumot.

Ha nem alhatik : Vad Mákból csinált sirupot és Birs-alma sirupot egyaránt ólzve-elegyítvén, 's ugyan Mák vizével fel-eresztvén, abból igyék gyakorta egy 's két kalánnal ; mind álmod hoz mind hivesít, mind szorit.

A' közönvégeien el-hatalmazott Vér-hasban pedig, minthogy az mérgetség nélkül nintsen ; a' meg mondott orvoságokon kívül, új Ter-jekkel, *Diascordiummal*, aprón tört Gyanta por-ral,

val, *Pápa-fü vízben ebből két poltura nyomót bé-vé. én gyakorta : hasonlóképpen, Szarvasnak Patikái módon el-készített, vagy pedig akár csak meg-égetett szarvával, Bolus Arménussal, Pimpinella (Bába íre) gyökere, és Tormentilla gyökere porával egy sütték nyomóval azon vízből kell gyakorta élni. A' rendes ital pedig légyen Arpával, Tormentilla gyökérrel, és ráspulyozott Szarva szarvával főtt Víz.

Mint hogy pedig e' nyavalya minden Nemzetben igen közönséges ; eleitől fogva, szegények, bódogok sokképpen probáltak orvoslását, lokra-is reá akadtanak ; mindeneket elő nem számlállok ; hanem minék előtte a' külsőkre lépnek, a' szegényekért egynéhányat míg le-írok.

- Tízta Vízbe süts vagy háromszor tües Vasat ; azután a' tűzhelyben, vagy süttő kementzében meg-égett, 's veressedett Agyagot megtörvén, 's szítálván, 's abba Vízbe kevervén abból adgy egynéhányszor innya a' betegnek.

Vagy így : Végy két, vagy három öszve-marokkal Liszt-lángot, négy, vagy öt aprón törtt Szerentsen diót, annyi Tyukmony székít, mennyi elég ezeknek meg-gyúrására, meg-gyúrván, tsináld Pogácsákba, süsd-meg a' kementzében ; akár Tejbe morsolva, akár csak úgy magánoson egyék ebből egyet reggel, 's estve mindennap a' beteg.

Ísmét : Vedd vizét Tavaszszal a' Tser-fa jóbésének, és gyenge leveleinek, 's azt igya. Jó igen

igen a' *Dio-olaj*-is akar *Levesben*, akár *Pogátsát* vele gyúrai, 's meg-enni igen jó

Ismét : A' *Rak* béjját *Szeretsen-dios Borban* főzz-meg erőssen, meg-afzalván, apró porrá törd-meg; mindennap kétszer *Pápa-fű*, vagy *Uti fű* vízben ebből igyék-meg annyit, mennyit egy kés hegyin vehetiz.

Vagy igy : Egy vas serpenvőben, egy *Tyukmony székít Fa olajban*, vagy *Dio-olajban* ráuts-meg, 's egye-meg éhomra; ha az nem használ, másod napon-is hasonlóképpen tselekedgyél, ha annak sem érzi semmi hasznát, igen roszszúl dolga.

Vagy igy : Hevits-meg egy *Téglát*, úls egy *Tyukmony székít* reá, hintsd meg hamar jól meg törtt *Szeretsen dióval*, annál jobb, ha apróu törtt *Makkal* hinted meg, meg-súlvén egye-meg. Ismét : Főzze-meg a' *Lentsét*, 's igya a' levét.

Hogy a' *Béleknek* sebe gyógyúllon, igen jó ez : Egy lót *Terpentinát* (jobb a' *Velentzei*) egy *Tyukmony székivel* egy tányéron törd-őzve jól; azt *Pap erőszere fű*, vagy *Uti-fű* vízzel vagy tsak tisztá *Apával* készített fött *Vízzel*; eretz-fel, 's mint a' tej olyan lézzen, szürd-meg ruhán, nád-mézeld meg, ha lehet, egy egy tsélzével minden reggel, 's estve igyék meg:betőle.

Külsőképpen, keonyék az egész *Hasát* *Birsalma olajjal*, vagy *Rosú olajjal*, vagy pediglen erőellen *Fa-olajjal* (ha kaphatoi) vagy *Fa-olajat* főzz-meg harmad rélzéayi *Etzettel*, mind addig,

dig, míg az *Etzette* el-apad, 's azzal kényyék. A' Gyomor kedvéért, *Máslix*, vagy úróm olajat is elegyithetni hozzá.

Meg-kenvén az Hasát, fellyül hintsd-bé ime szorító porokkal, vagy külön-külön véiek, vagy pedig ólzve elegyítvén őket: Illyen az aprón meg-törtt: *Pomagránát haj*, *Gálles*, *Máknak a' tokja*, *veres Róza*, *Tomyén*, *Máslix*. Vagy ezeket a' porokat elegítsd az olajokba, egy kevés *Viaszfat* belé vetvén: és ólzve olvasztván, tsinálly Kenetett belölök, 's azzal kennyed.

Vagy: *Bolus Arménust* hat fusták nyomót, *Tömént* egy lótot, *Abel*, vagy *Sárkány vért*, *Máslixot*, *Mumiát*, mindeniket két fusták nyomót, törd porrá ezeket, és *Tyukmony fejé-rirel* ólzve köppültt *Etzetbe* elegyítvén, 's az után ruhát belé-mártván, a' *Köldöke* alatt kösd bé véle.

Vagy: Egy falka *Pok-bálot* keverj-ólzve *Tyukmony fejé-rirel*, rántsd-meg *Dió-olajban*, vagy *Fa-olajban*, egy serpenyőben, 's jó melegen a' *Köldöke* táját kösd-bé véle.

Ha a' Vér has járovány; mint hogy az méreggel vagyon, akkor *Terra sigillatával* ólzve-elegyitet *Terjéket* kenny ruhára, 's azt tedd az Hasára: tsak magával a' *Terjékkal*-is meglehet.

Vagy: úrmót, *Mentát*, *Uti-füvet*, *tser-fa levelet*, *Birs-alma levelet*, *Tál mosó füvet*, *temondád füvet*, *Szeretsen diót* ólzve-vagdálván, és törvén, rakjad egy satskóba, mellyet főzz-meg *veres Borral* ólzve elegyített *atxélos vízben*;
ki-vé-

ki-vévén belőle, s' levét ki-fatsárván, jó melegen kösd az Hasára, 's azzal párollyad, gyakorta újítván.

Vagy: Gyenge ruhából tsináltt *fatskot* töltsemeg *Korpával*, főzd-meg *Etzetben*, 's ki-fatsárván kösd reá azon módon, újítván. Ha a' fájdalom igen nagy; ezeket *sáfrányos tejben* kell meg-főzni, 's úgy kell bé-kötni.

Ugyan ezeket *hév kováts köre* öntözvén, üllyön a' beteg lyukas székre, 's úgy párollyák az alfelét.

A' mi a' *Diatát* illeti: E' nyavalyában mind az igen hideg, 's mind a' meleg ártalmas; hanem tsak mértékletesen legyen. Ettele könnyű emészto' legyen; száraz inkább, mint leves; sültt inkább, mint-~~sem~~ főtt; keményen sültt, vagy főtt *tyukmönny*, és ha nagy hévsége nintsen; minden *tés*, és *tejes étek*, *Ris-kása*, *Árpa kása*, hasznos. Minden erő, sós, etzetes, neveli a' kint. Itala legyen azok közzül, mellyeket le-irtam; ha nagy hévsége nints, *veres Bort*, vagy *fajtolttat* igyék keveset. Minden mesterséggel azon kell lenni e' nyavalyában, hogy a' beteg alhalsék.

A' gyakor le-ülésre való kívánkozásban, mellyben többire semmi nem mégyen, mellyet (a' mint oda fel meg-mondottam) *tenemusnak* hunak, többire majd azont kell követni, azon *Purgatioval* élni, mellyel a' Vér-hásban, 's azon *Kristéslyel*, ha szükség; tsak hogy itt kevesebb *materiát* kell a' *Kristéllyel* bévetni.

Leg-

Leg-többet téfzen itt a' párlás: azért, az *ókör-fark koró levelét*, 's *virágát*, *úróm virágot*, rakj két *satskoba*, vagy *többe*, főzd-meg *téjben*, *Ha-át*, és *Alfelét jó-melegen kősd-bé véle*; mindjárt *újitván*, és *változtatván*, ha meg *hül*. Vagy: *Veres Rosát*, és *Szék-fü virágot* főzz meg *téjben*, márts *spondiát* belé jó melegen, 's arra *üllyön* a' beteg; *újitván* ez-is, ha meg-*hül*. Vagy: *Két satskót* tölts-meg *Korpával*, főzd-meg *Etzetben*; onnan *ki-vé- vén*, hol egyikre, hol másikra *üllyön* jó me-
legen.

A' *fái Cyprus levelét* főzd-meg *etzetes vízben*, *lyukas széken* *bév kováts kőről* azzal *párollyák* az *Alfelét*. Vagy pedig: *Szurkot*, *tómjént*, *őszve-elegyítván*, *velsék eleven szénre*, 's azzal *fűstöllyék* *lyukas széken*; igen *hasznal*.

Vagy így: *Jubnak*, vagy *Bérbétsnek lábait*, 's *fejét* *darabokra* *vagdaltván*, *hasonlóképpen* *egy*, vagy *két dísznö tököt* *el-darabolván* *főzzék-meg* *erőssen Feredőnek*, *mellybe* *egynéhányszor* *ülhet napjában*, *mindenkor* *meg-melegítván*.

límét: A' *Ketike fagyát* *tsinállyák* *tsap formán*, 's *tegyék-bé*, *mint a' szappan tsapot* *szoktak*, *az al-felébe*; *enyhíti a' fájdalmat*, és *gyógyítja a' ki-lebefedett részt*.

Az *Has-menéshez*, és *erőtetéshez* *való*, a' *Vég-hurkának* vagy *Bélnek le-járása-is*; *melly* *gyakran* *meg-esik*, *kiváltképpen a' gyermekekben*, *ha tudniilik* *teftnek* *belső állapottya* *hideg*, és *nedves*; *erre* *pedig* *gyakrabban* *o-*
kot *szolgáltat* *a' lok ivás*.

Azért: Az illyent az italból, a' mennyire lehet, igen el-kell fogni. Ha mikor pedig le-jő: kennyék-meg *Rosa olajjal*: vagy *Utt-füvet*, vagy *tál mosó füvet* főzzenek-meg *Borhan*, 's azzal melegen mofsák meg; és fellyül hintsék meg aprón törtt *Gálleffel*, vagy *Tölgy-maknak a' tokjával*, vagy *Bolu*, *Arménussal*, vagy *tömjénnel*, 's nyomják úgy fel. Azután párol-lyák, lyukas székre ültetvén, a' mint a' VÉR-hásról meg-irtam ide-fel. Vagy: *tömjéa*, *ve-re: affu* *Rosát* ós *ve-törvén*, velsék *eleven-Szénre*, 's azzal füstöllyék lyukas székekben. Az hidegtől óltalmazták, meg ne tsipje; mert ottan belé elik a' Fene: Ha székbéli szükséget akarja tenni: ne üljön le, hanem fenálva tegye; inkább nem megyen-le a' Béle.

Ismét: Egy darab gyalultt *tser-fa deszkát* melegítsenek meg, 's a' mint melegét el-álhat-tya, mezeitelen *Alfellel* üljön rajta.

VI. R É S Z.

A' Gelesztákról közönségesen.

*Külömb-N*oha a' Geleszták a' Béleken kívül-ségei. *N* is meg-teremhetnek ugyan; de az ritka dolog: szölok azért csak a' Bélekben termőkről. Ezek három-félék: vagy gömbölyű hofzszak, és vastagok, és ezek teremnek a' Gyomor táján a' vékony Bélekben, 's gyakran a' Gyomorra, sőt az ember Szájára, 's Orrába-is fel-jönek: vagy Gömbölyük, 's igen vékonyok, és ezek ugyan tészkefen
igen

Igen számoson teremnek - meg a' vastag Bélékben: vagyon ezen kívül (noha ritka) lapos Geleztá - is, melly mint-egy hosszsan hasított szij, úgy nyúl-el hosszszára a' Bélen.

OKAI: Ezek meg-termésének oka minden eledel, valamelly hamar meg-vész, és rothad; mellyből lélzen olly poshatt édes nedvesség, mint a' sajtban-is, és egyebekben látjuk, hogy a' belső meleg azt táplálván, abból osztán a' meg-mondott férgek elevenednek 's teremnek.

Innea vagyon, hogy a' melly tsetsemőt hamar hús ételre fognak, abban leg-hamarébb meg-terem a' Geleztá; mert a' hús nehezebb emészttő lévén, a' téjnél, sokáig hever a' Gyomorotkájokban, melly miá ugyan ott meg-vész, és a' Geleztá meg-termésre okot ad. De ha Téjjel él csak, ez nem következik: mert ha meg-vész-is a' Gyomorban a' Táj, meg-savanyodik: ezek a' férgek pedig az édes nedvességből teremnek; a' savanyótól pedig el-vesznek.

Terem pedig a' Geleztá olyan édesből, melly hamar meg-vész; de nem terem a' Mézből, Nád-mézből, mert ezek szárazítottok, és rothadás ellen valók: a' Mézes étel után ugyan fel-indúl a' Geleztá, de nem azért, hogy abból teremne, mert már meg-vagyon; hanem hogy azt igen szereti szini, és szopni, 's igen táplálódnaak tőle mint a' téjtől, és Tyukmonytól-is. Mellyre nézve ugyan ezekben is tsalhatni meg, mint-egy étető méreggel a' Geleztát, hogy meg-hallyon, és a' testből kiveszizen.

JELÉI: A' melly emberben Gelelztá va-
gyon, ki-mutattya magát, mind az alvás köz-
ben, 's mind azon kívül. Mikor aluszik;
ijjedez, beszél, fogait tsikorgattya; 's a' t.
Ha nem aluszik: orra vízket, okádozik,
fokat izzik, szája mint-egy savanyú bűdőséggel
dohos, hurut, az eméltett, melly mégyen-
sóle, olyan mint a' Tehén ganéj, 's poshatt
's a' t. De nem mindenben mutatódik min-
denik jel ki; hanem kiben egyik, 's kiben
másik.

JELENTÉSEI: A' Gelelztáktól az ember-
ben lok nyavalyák: El-ájulások, Nyavalya
ki-rontás, forró Hideglelés, néha kólyika 's
egyebek szoktak következni; néha pedig hir-
telen halál-is, által rágván, és furván azok
a' Béleket.

ORVOSSÁGAI: A' mi orvoslását illeti e'
nyavalyáknak: itt mindjárt mihelyt észünkbe
veszszük, azon kell lenni, hogy vagy ele-
venen, vagy holtan ki-takaríthassuk azokat.
Igen jó azért itt leg-elsőben-is *Rhabarbaru-*
mot bé-adni, két, három, vagy négy poltu-
ra nyomót (a' mint a' betegnek ideje kívá-
nya) aprón meg-törvén, vagy *Mézbe* kever-
jék, 's úgy egye-meg, vagy egy kevés *forraltt*
téjbe igya-bé; ez üzi a' Gelelztát fellyül alá
felé. Alól pedig úgy kell tselekedni, hogy
kritélyel olyat vessenek-bé, a' melly után
let a' Gelelztá: ilyen a' *Mézzel*, *Petz olajjal*
elegyített *édes téj*: azt adgyák-bé kritélyben,
annyi mértékben, a' mint a' beteg ideje lé-
tzen.

Abban kell azért igyekezni, hogy fel-fellyül alá-felé takarodgyék a' Geleztá : mellyre nézve fellyül a' Száján kekerű orvosság illik ; vagy ha kekerű nem léfzen-is , leg-alább olyan , mellytől a' Geleztá távozzék : alól pedig kristélyben olyat kell bé-adni , a' mellyet szeressen , és a' melly után indullyon ; úgy hogy emez felső hajtsa , és az alsó hija ; és így az eméiztettel szépen ki-takarodgyék. Ugyan ezen végre külső Geleztát úzó kötésekkel-is egyszer's-mind élhetni.

K' végre : Végy fél fusták , vagy egy fusták nyomó *Rhabarbarumot* (a' beteg idejékhez képest) meg-annyi *Geleztá port* (*semen Cine*) tégy hozzá ; ha ez nintsen , jó léfzen a' *Vradus koró magva-is* , meg-alzaván 's meg-törvén jól a' *Rhabarbarummal* egygyütt , *Portsin fű* (*Portulaca*) vizben , vagy *Perje fű* vizben , vagy egy kevés meleg borba igya-bé ; mind gyengén purgálya , miad a' Geleztát meg-óli , és ki-úzi.

Mint hogy pedig az ilyen beteg szomjúzik : Az itálban vessenek , vagy két magyarólyi *Kénesó* , jól benne habarják - meg , állyon rajta két óráig ; azután az italt róla le-szürvén , azt igya. Minden szomjúságtól-való itala ilyen *Kénesós* légyen ; mert a' *Kénesós* ital meg-óli a' Geleztát : annál jobb , ha fel-forralod a' vizet véle , 's úgy szüröd-le.

Igen jó a' Geleztá ellen a' *Fokbagyma-is* főve , és minden *Fokbagymás* eledel. Főzd-meg tejben erőfzen a' *Fokbagymás* , add-meg a' tejet a' gyermekeknek enni.

Ismét : A' *Mogyoró-fának* két fazék között vedd olajja; ; abból két, három, leg-felleybb négy tseppet (a' miat a' beteg ideje enged) adgy-bé *Perje sű vizben*, vagy *Fokbagymás édes tejben* vagy *Kénesős italban*, egy kis *Bortan*; meg-öli, 's ki-vízi akár a' *Gelesztát*, akár egyéb férget.

-Jó éhombra az *úróm viz*, *Centauria* (*Föld-epe*) viz, egy tsészével meg-innya; vagy pedig ezekbe-is *Kénesőt* habarjanak, róla le-fzűrvén úgy igya, 's jobb ereje léfzen.

Vagy így : Egy kevés *Buza liszt lángot* forrally-fel *tisza Vizben*, hogy sűrűske legyen, 's *Téj* gyanánt azt add gyakorta cani, a' *Gelesztát* ki-vefzi.

Ismét : Vajd-ki egy *Narantsnak* a' bélit, tölts befé *Laurus olajat*, *Úrómnak* ki-fatsartt levét, *Terjeket*, *Geleszta-port*, vagy *Vrádits-koró magot*; takard-bé jól *Len-tsepűbe*, sűsd-meg tüzes sarátnak alatt jól; aztán fatsard-ki mindenestől a' levét, mellyel kend-meg a' *Köldökét*, *Szívét*, *Vakszemeit*, 's a' *Pulsusokat*. Azon kivől az *Hasát*, Melyet kend-bé *Égett borral*, hints bé fellyúl apró meg-törtt *Myrhával*, vagy *úrom*, vagy *Vrádits-koró virága porával*.

Vagy : A' *Tengő fűnek* levelét, 's virágát ronts-ólzve jól, rakjad ruhára, 's köld-bé a' *Köldökét* váles, bé kötvén; mindjárt a' mellett igyék *Liszt lángos Vizet*, vagy *Rbabarbarumot*, vagy *Mén-szében Geleszta port*, vagy *fokbagymás tejet*.

Vagy

Vagy így : *Geleştta port* , *Szarvásnak égetett szarvát* , mindeaiból egy-aránt vévén , apróm törj-ólvve ; abból két , három , vagy négy poltura nyomót vegyen-bé reggel 's estve meleg Borban , vagy Úróm vizben , vagy fokhagymás Tejben .

Vagy : A' *Geleştta port* áztald Etzethen , vagy két óráig , azután tiszta mézzel főzzed sűrű *Liktáriommá* mint a' *Terjék* , abból reggel 's estve adgy-bé egy mogyorónyit .

Vagy , *Meleg Borban* adgy *Fa-olajat*-bé innya gyakorta , vagy *Fa-olajas levest* adgy enni gyakran , vagy *Vajast* ; mivel az *Olajostól* , és *Sirostól* el-véiz a' *Geleştta* . Igen jó a' *Baratzk mag olaj-is* , akár kívül kennyed a' köldökét véle , akár pedig add-bé meleg Borban innya , akár mindenikét tselekedd .

Jó , rendes italnak a' *Búdós-kő* , vagy *Gálitzkő spiritussal* savanyított *Vizet*-is innya ; mert ezek , mint a' rothatt poshatt nedvességeknek orvolsági , miad a' *Geleştát*-is úzik .

Vagy pedig : Rendes italnak főzd-meg a' *Perje füvet* , vagy a' szárban induló *Búzát* , vagy *Rosot* ; az-is mind úzi a' *Geleştát* , ha véle-él .

Vagy : Olvaszd-meg a' *fejér Onat* hatszor egy-más-után , 's mindenkor öntsd az italba , vagy *Viz* , vagy *Bor* lészén az , meg-szűrvén azt igya szomjúságtól :

Vagy : *Búdós-kő virágát* egy sulták nyomót , *Bolus Arménust* egy poltura nyomót , adgy-bé innya *Úróm vizben* , vagy *Baratzk-lévvél vizben* , vagy *Úrmós borban* .

Jó igen a' *Paratzk virág sirup*-is, egy-kalánkával bé-adván nyalogatni; mind az *Hasát* lágyítja, mind a' *Gelesztát* úzi.

Jó a' *Diſſamnus gyökér*-is akár meg-főrvén *Borban* igya a' *levét*; akár pedig aprón meg-törvén fél *lufák nyomót*, többet-is, adgyanak-bé *meleg borban* innya belőle.

Kivül ezek használtnak: Az *Úróm olaj*, *Fodormenta olaj*, *keſerű Mondola olaj*, *Baratzk-mag olaj*, *kennyed vélo* az *Hasát*. Vagy: *Sár-tóknak* a' *bélit* főzd-meg *Fa-olajban*, 's *kennyed* az *Hasát*; a' *bélit* pedig *kösd* a' *köldökére*. Jó a' *veres Olaj*-is, *mellyet Tsengő fű virágból* készitnek, véle kenni.

Ísmét: A' *Sár-tóknak bélit* ki-vévén, 's *magvától* meg-tisztitván, *törd-őszve erőssen* *Tebén epével*, 's egy *kevés Borral*, vagy *Egett borral* mint a' *pépet*, *ruhára* *kenvén* *kösd-bé* a' *köldökét véle*.

Ísmét: *Flirtós Viola magot* (*Lupinorum*) egy *kevés Myrhát*, *Aloét*, *mindeniket* *apró porrá* *törvén*, *Tebén epével*, vagy *egyéb epével* *őszve-törvén* mint a' *pépet*, egy *kevés Úróm olajat*-is *erelzhetni* *belé*, *flastrom-formán* *ruhára* *kennyék*, 's *kölsék-bé* a' *köldökét*; és a' *Derekára*-is ha *tésznek*, *annál hathatósbb*.

Vagy így: *Urmót*, *Isten fáját*, *Vrádits-koró virágát*, *zöld Fok-bagyoma szárát*, *Mályva*, és *Viola levelet*; *Föld epét*, *főzzenek-meg* *ézetes vízben*, 's *kölsék-bé* véle *jó-melegen* az *Hasát* *egéizen*.

Vagy :

Vagy : Gyurjanak *Epével Liszthól Tésztát* ,
 Pogátsa formán laposítsak - meg , könnyék -
 meg azt *Égett borral* , 's kölsék - bé a' köldő -
 két véie.

A' vég - Hurkában való apró Geleisztákat a'
 mi illeti : annak orvoslására igen hathatós a'
 Kríftély , mellyet igen keserűkből kell készí -
 teni : Főzzenek *Föld epét* , *Apró Bojtorján Ká -*
poszta lévén , tegyenek *Aloét* bővön belé , és
O.ait , adjak - bé annak rendi szerént.

Ujméc : *Szappanból* , *Mézből* , bővön *Aloét* té -
 vén belé , főzzenek tsapot , tűnállják jó hosz -
 szan , tegyék - bé , 's magával ki - hozza. A'
 fellyebb meg - irtt Geleizta úzó orvofságok -
 ból azonban fellyül is vegyen - bé. Vagy : *Sajt -*
ból tűnállják a' tsapot , könnyék - meg *vasas*
Mézzel , 's tegyék - bé ; magával ki - hozza az a -
 pró Geleisztákat,

VII. R É S Z.

A' vég - Hurkában való Súlyról.

Jelen - **E**Zen az uton való takarodása a' ver -
 tései. **E**nek , sokszor igen használatos , és
 nagy nyavalyákat kerültet - el , ugy - mint : Ol -
 dal - fájásokat , Nyilallásokat , *Meláncholiai* tébo -
 lyodást , *Arénát* 's a' t. De ha felettébb va -
 gyon , veszedelmes ; az egész testet minden
 belső részekkel egygyütt erőtleníti , fogyattya ,
 természeti melegétől fosztja : honnan : *Viz -*
korság , 's a' t.

OKAI: Ennek oka, a' vérnek néha bősége, néha vezetsége, sós é.ő ereje; melyek miá keresvén utat magának minden-felé, itt a' vég-Hurka erein úti o.iztan ki magát egy, fzer, a.antan is pedig azon útra reá tart: A' mint az III. Könyvnek III. IV. Részében idefel meg.irtam. Gyakrabb pedig ennek oka, a' sűrű fekete vér; mely mind seprőtségére nézve, mind sós é.ő erejérre nézve kinozza az ilyen beteget.

FÉSZKEI, KÜLÖMBSEGEI: E' nyavalyának fészke a' vég-Hurkaban vagyon; mert néha azon el-ágazott ereknek végei úgy ki-düllyednek, hogy azokat ízemmel láthatni, és ez a' Külső Súly: néha pedig a' belső ágazási, melyek belől a' Bélekben ágazódnak azok dagadnak-meg, 's akkor nem látszanak, és ez a' Belső Súly; ez pedig mindenik nagy fájdalommal vagyon mind addig, míg semmi vér ki nem takarodhatik belőlök, és ez a' Dagadó Súly. Vagyon pedig Folyó Súlyis, mert néha mind a' két helyről takarodik a' vér: a' Belső Súlyból, az emésztett után; a' külső Súlyból, az emésztett előtt. Ez pedig néha minden fájdalom, és dagadás nélkül takarodik, és nagy könnyebséget hoz az egész testnek, (mint fellyebb mondám) bizonyos időben kerülvén elő nagy haszonnal, majd mint az aszszonyokban a' természetű szokások. De néha ismét mód-nélkül foly; és nem csak a' rozíz fekete vér, hanem a' jó-is igen ki-takarodik nagy erőtlenségével a' testnek.

Ennek

Ennek oka, kivált-képpen, a' természetnek *temperamentuma*; embernek belső, kivált-képpen a' *Meláncholiára* hajlandó állapotja. Ehez járulnak azt segítő, sós, etzetes, füstölt, 's egyéb minden nehéz eméltő eledetek; és azon-kivül, valami a' testnek természeti melegét fogyathattya; úgy-mint: mértékletlen bujáság, harag, félelem, mellyek a' vért sűrítik, égetik, és sok képpen fel-zavarják.

ORVOSSÁGAI: Elsőben-is a' mi a' Dagadó Súlynek orvoslását illeti: minthogy az mindenkor nagy fájdalommal vagon ózve-köttetve, (mert heves ez a' Dagadás) mind-járt azon kell igyekezni, hogy a' fájdalom enyhüllyön. Azért: *Fejér Mályvának*, *Mályva rósának levelét*, 's *virágát*, *Len magot*, *Szék-fü virágát*, és *Kapor magot* *Téjben* erőssen főzz-meg, 's annak párájával párollyad lyukas széken. Vagy: *Márts gyenge ruhát* vagy *spondiát* belé, 's tedd reá, vagy üllyön reá jó melegen.

Vagy így: *Popiumot*, egy *Tyukmony székít* és törtt *Sáfránt* elegyits jól ózve ön edényben, kenny gyenge tépet ruhát, vagy gyapottat meg véle, 's tedd a' Dagad Súlyre; igen enyhíti. Ha ugyan nem szűnik: Törj egy kevés *Opi-umot* belé, meg-tsendesedik.

Vagy *Ókörfark-körö levelét*, 's *virágát*, *Som-köröt* *Szék-fü virágot* főzz-meg *Téjben*, *márts ruhát* belé, 's melegen tedd reá

Vagy: *Veres-bagyma fejének a' rojttyát* törd-meg egy falkát, *Fa-olajban* főzd-meg erőssen, 's azzal kennyed: a' rojttyát tedd reá fellyül.

Vagy: *Borza fának aszszü levelét* tórd apró porrá, hintsd - bé véle tsudálatoson enyhíti a' fájdalmat.

A' *Len-levelü fünek (Linaria)* sárga kövér virágát szed meg, új *Hájjal*, vagy új *Vajjal* tórd-ólzve erőssen, 's azzal kennyed; *Ökör-fark virágát* - is ronthatod közzé. Jó igen kenni a' *Baratzk mag olaj-is.*

Ismét: *Egynéhány Rákot* főzz *Fa-olajban* mind addig, míg a' *Fa-olaj* meg-sűrűdik mint a' *Méz*, azzal kennyed; igen hamar enyhíti. Azután: A' *Fokhagymának nyers szárát* meg-égetvén, 's apróra törvén, hintsd - bé véle. Jó a' *Gémnek hájja-is* *Görög fejéivel* tórd-ólzve erőssen, 's kennyed véle. *Tyukmony olaj*, *Dió olaj*; kivált-képpen pedig a' *Puszpán; olaj*, mellyben igen nagy fájdalom enyhítő erő vagyona, úgy hogy a' rettenetes *Fog-fájást*-is semmi inkább nem szünteti, mint ha azzal értetik. Jó a' *Mák olaj-is*. Ismét: A' *Belén fünek magvából vött olaj*, kenni véle; egy vefszőcske végire gyenge ruhát, vagy gyapottat tekerjenek, az *olajba* mártván, azzal kennyék. Ez *olajokkal* akár külön, akár pedig egymással ólzve-elegyítve élhetni; mint: ha egy lót *Len olajhoz* két poltura nyomó *Puszpán; olajat*; vagy *Belénd-mag olajat* télszsz, egy kevés *tiszta Viaszat* belé olvalztván; szépen meg-sűríti, és kenet forma lesz en.

Vagy így: *Tyuk hájat* törj ólzve erőssen sültt *Almának* a' *busával*, sáfrányozd-meg jól, és újjolag egy kevés *Popiummal*, 's egy *Tyukmony székivel*

kivel elegyítsd, és tórd-őszve erőssen, 's azzal kennyék.

Vagy: Új vajat fekete ón edényben a' Nap fényén, vagy melegen kópully erőssen mind addig, míg a' Vaj az óntól meg-feketedik; 's igen jó véle kenni. Vagy: Kénesó két fusták nyomót tórd-meg erőssen négy lót *Rosa irban*, 's azzal kennyed,

A' melly orvosságok mind a' fájdalmat enyhítik, 's mind pedig a' daganatot lohaszttják, ilyenek: Süsd-meg sarátnak alatt a' *Veres-hagy-mát*, meg-tisztítván, és új vajjal erőssen őszve-törvén, kennyék véle. Ilyen a' keferú *Mon-dola olaj*, és a' *Baratzk-mag olaj*, akár külön, akár elegyítve. Ismét: A' *Tsengó-körö virá-gának olajja* (*Veres olaj*) és a' *Tyukmony olaj*; ha pedig ezek közzé egy kevés *Büdös-kü bal-samumat* (*Balsamum sulphuris*) elegyítelz, igen hatható,

Ismét: *Liszt-láughól*, *Rosa olajból*, és *Tyuk-mony székből* Téjben főzz pépet, jó melegen kend egy tenyérayi ruhára, és halmánt fekü-vén a' beteg, tegyék a' Súlyre; gyakorta újít-ván ha meg-húl. Vagy pedig: *Tsak zöld Bor-za levelet* főzz-meg erőssen *Vizben*, míg ugyan el-rothad, azt kend melegen ruhára, 's a' mint mondám újítsad. Vagy: A' kóvér *Por-tsin* (*Portulaca*) tórd-meg erőssen, 't azt tedd reá azon formán; ez, ha sebes vólna-is, gyógyítja.

Főzzenek *Feredőt fejer Málvától*, köz *Mály-vából*, *Somkőből*, *Ókorsark köröből*, *Borza fa-leve-*

leveléből, 's virágából, Kaporból, Szék-fűből, 's a' t. 's abba üllőn gyakorta.

Ha ugyan még-is dagad: Főzz vizel elegyített Borban erdei Édes-gyökeret (*Polypodium*) és Tsengő-füvet, spondiába vévén jó-melegen a' levét, tsorgassad a' Dagadt Súlyre; szemlátomást lohad. Jó a' feredő-Bánya uze-is. Jó a' fül-fűnek ki-fatsartt leve-is. Jó a' meg-higgadott meszes Viz-is lohadztani. Jó a' Meggyújtott hűdős-kőnek fűti-is igen, ha lyukas székre ülven azzal fűtőlük az Alfelét, Vagy: Erős Etzetet hűv kováts Kőre tsorgassanak, 's azzal párollyák.

Ha be'só a' Súly: Uti-fűnek ki-fatsartt levét elegyítéd őszve Rosa olajjal, vagy közönséges olajjal, vagy keserű Mondola olajjal, 's Kristélyben adgyák-bé. Vagy: Ketske fagyából egy kevés Opiummal egygyütt tsinállyanak tsapot, 's tegyék-bé. Vagy Ketskének a' tüdejét azon melegen a' miat ki-vészik, tegyék, reá; igen enyhíti.

Súly ellen, némelly eszközök italúl-is használnak: Jó az Egér-fark-fű, ha Vizben főződ 's levét iszod. Az ókórfark levét meg-aszalván, 's meg-törvén, édes Tejben főzd-meg, úgy egyed. Vagy: Azon fűnek levét ki-fatsarván, Nád-mézzel főzz sirupot belőle; 's azt nyalgassad gyakorta. Szent György, 's Pünköst közötr izedvén az Arva tsalánt, aszald-meg, törd-meg, a' porát tedd-el, 's a' Súly ellen egyed bigan sült Ivakmonyban. Vagy: Ugyan Arva tsalámbol tsinállj Feredőt, *Lorum* gyökeret-is meg-

is meg - rontván főzhetisz egygyütt véle Feredőnek.

Ha ki-sebefedik ; Fekete ón edényben *Tyuk-mony széki olaját* habard addig , míg meg - fekedik , 's azzal kennyed. *Tömjent Myrbát, Sáfránt* aprón özve-törvén , azzal hintsed.

A' Dagadó fájdalmas Súlyben , hasznos a' Karján való Er-vágás ; ezt pediglen háromszor négyyszer-is követtesse-el egy hol-nap alatt : mert ez , az alá-felé rohanó vért szépen vizsgálva-vonnya , a' hévséget hivesíti. Vagy pedig : *Egynéhány Madályt* szedessen ember , tartsa tilzta-kút vizben harmad napig , újtván gyakorta a' vizét ; abból egyet , vagy kétöt ruhás kézzel meg-fogván , tedd a' ki-tsútszott Súlyhoz a' száját , hogy belé ragadgyon ; ha nem akarja , kend-meg elébb *Tyukvérrel* , 's ottan meg-kapja , így szitafs-ki jól abban a' rút seprős vérben ; ha le-akarod venni , hintsd-meg sóval , vagy hamuvál a' fejét , 's mindjárt le-elik.

Ha ki akarod a' Súlyt fokasztani *Törj sültt Veresbagymát* erőssen özve valami *Epével* , 's kennyék véle. Vagy ; *Sártók bélit, Epét* , és *Aloét* törj-özve erőssen , 's tégy reá benne. Vagy : *Veresbagyma ki-fatsartt levét Aloéval* elegyítsd-özve , 's azzal kennyék. Vagy : A' *Ló* , 's egyéb *ganéjt* az utakon Nyárban özve-gömbölygető bogarat szedvén , főzd-meg erőssen *Len olajban* míg el-rothadnak , ruhán által szűrven , 's fatsarván , azzal kennyed. A' kinek pedig az előtt folyt a' Súlys , 's azután
meg-

meg-szünt, melly miatt fájdalma nagy; ves-
senek egy nagy köppölyt az Alfelére, az ki-
szija, és folyani kezd.

Etele, 's itala hivesítőkből álljon. Minden
sós, erős, évő, fűszerzamos eledelt távoz-
tasson, Bort ne-igyék. Hasára igen vigyáz-
zon, meg ne szorúlyon: mert ha meg szor-
rúl, annál kínosabb a' Súly.

A' felettébb Folyó Súlyben pedig szorító,
és sűrítő orvosságokkal kell élni; mert ebből
nagy erőtlenség; gyakor el-ájulás, és halál-is-
következhetnek. Használ itt leg-elsőbben, a'
Karon való Ér-vágás; a' mennyiben az alá-
felé rohanó vér vissza vonódik véle. Azon-
ban: a' Karjait kölsék-meg jó erőssen; ez-
zel-is el-fogodik az alá-felé rohanó vér.
Vessenek azon-kivül jó öreg köppölyt a' Mája
tájára vagy a' Köldökére; ez-is hatalmason
szija vizsgálja.

Ílmét: *Uti-fü vizet*, *Temondád fü vizet* (*E-
ringium*) és *Pap erszénye fü vizet*, vagy ósz-
velséggel, vagy külön vévén, olvasz-el benne
Bolus Arménust, vagy *Terra sigillátát*, 's azt i-
gya. Eteleben jó *Birs-alma*, és *Körsvély*, és
mind azokból készülhető, sülve, főve, vagy
liktáriom formában. E' mellett: Alá az Háta
geréntzit kennyék meg hivesítő Kenetekkel,
ügymint *Rósa olajjal*, *irral*, *Popiummal*, s a' t.

Ha a' Külső Súly foly: Szerezz *Nyir-fa
Gombát*, azt meg-aszalván reszeld aprorá,
hintsék a' ki-fokadott Folyó Súlyre, tsudára
méltó; mint használ.

Ílmét:

Ísmét: Végy olyan *Vizet*, mellybe a' *Ko-vátsok* a' mivelés közben a' vafat sűtik, abban főzz *ókör-fark levelét*, azt *Spondiába* vévén lágy-melegen rakjad reá, vagy pedig, párollyad a' párájával lyukas széken. Vagy; *Törj Tölgy makkot* meg, azt *Tölgy-fa levellel* egygyütt főzd-meg erőssen két *latskóba* rakván; azokat a' *latskókat* egy-más után, mi-helyt egyik hűl, a' máikat tedd reá.

Az *Angolna balnak*, a' sűtés közben *le-tsepegő Jirja* igen használ e' nyavalyában, vagy *mag-tsak*, vagy egyébekkel őszve elegyítvén, ha kenik véle; jó-szorító, és gyógyító ereje vagyon.

Vagy, *Bolus Arménust*, *Aloët*, *Máslixot*, *Tomjént*, *Abel* (*Sárkány*) *vérét*, *Gállést* mindenikből egyaránt *Tyukmony fejjérrivel* jól őszve-törvén, és valamennyire *Uti-fü viznek ki-fatsartt levellel* fel-eresztvén, keanyék véle.

Vagy: *Nyulnak a' szórit égeld-meg*, *Pök bá-lóval* elegyítsd jól őlzve; azután ezeket ke-verd *Tyukmony fejjéribé*, és kend-bé a' *Folyó Sűlt* véle; ha pedig nem látszik a' *Súly*, *tépett ruhából tsinály kéro formán tsapot*, kend-bé ezekkel, és tedd-bé a' vég-hurkába.

Vagy: *Vereibagyma ki-fatsartt levét* *Sappan-nal*, és *Mézzel* főzd-őszve, *Matska szórt*, vagy *Nyul szórt* kevervén jól belé, 's azt tedd reá; ez-is igen szépen bé-fogja 's meg-állitja.

Vagy: Valami álatnak *meleg vérét* vévén, ahoz való fetskendővel velsék-bé azon me-legen a' vég-Hurkába; meg-állit akár mi *Vér-folyást*.

Mind ezek között, hogy a' nyavalya nem csak meg-gyógyúllyon, hanem, hogy többször elő ne kerüllyön közönségesen ahhoz értető Tudók, a' *Lentiscum fának* reszelt forgátsát ditsérik egygyező értelemmel; hogy, az ilyen nyavalyára hajlandó ember azzal főzessen *Vizet*, és rend szerént-való italára azt igya.

Vagyon a' Patikában egy Kenet, *Unguentum Comitiffa* (Grossné ire) igen hasznos a' Folyó Súlyben, ha azzal Vékonyát és Farát gyakorta kenik.

Ismét: Az ilyen embernek a' Szájából az *Eperj gyökere* ne igen szakadgyon-ki; hanem azt tartsa, rágja, és forgassa benne. Ismét: A' *Rosot* égessék-meg, törjék-meg, 's, hintsék-véle; ez-is meg-állitya.

Ismét: A' Patikákban találtatnak, *Pilula de Bdellio*; ezekben vegyen egy lótot, vagy többet, abból minden héten kétszer vegyen-bé éhömra egy lusták nyomot; igen ditséretes hasznú a' Folyó Súlyben.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

ÖTÖDIK KÖNYV.

A' Lépnek , és Veséknek nyava-
lyáiról.

ÉLSŐ RÉSZ.

A' Májnak hévségéről , dagadásáról.

Okai. A' Májnak rend-kívül való hévsége,
Feszkei. A' nehéz nyukhatatlan nyavalya ;
mellynek kivalt-képpen-való oka , a' Májban
való lok apró ereknek , és útaknak meg-szo-
rúléta , 's valami vaitag enyves nedvelségtől
való bé-telése : néha pedig egyéb okokból-is ;
úgy-mint igen hevítő fű-szerizanos étlekből,
italokból, rézgezeskedésből haragoskodásból,
's egyéb effélékből , meg-efik.

JELEI : Jelei e' nyavalyának : a' szömjú-
hozás , gyakor has-rekedés , hús-né-nű étele-
nek utálata , tenyérek , 's talpnak pefgése,
hevülése , néha keserű a' száj , néha Hidegle-
lési forrozók vannak ábrázatnak tarjagsága,
's több effélek.

ORVOSSÁGAI : Nehéz e' nyavalyában a' belső orvoslás : mert mikor a' Máj hevül , gyakrabban a' Gyomor hideg ; és így , ha a' Májat hivesítőekkel hűteni akarjuk , Gyomrot annál - inkább erőtlensyűk. Leg - jobb az **Ervágas** : a' jobb Karján a' *Biflikát* , vagy **Tűző** eret , *Métiát* , vagy *Salvaticát* kell meg - vágni.

Áronban : miot-hogy e' nyavalyában a' bilis , vagy epe-sar uralkodik , azt kell illendő *Purgatív*al tiltakozni : Végy *Folia Sennét* három lustak nyomót ; *Rhabarbarumot* egy , vagy két lusták nyomót ; *Anis* , *Kömény* , vagy *Kapor* magot két pol ura nyomót , meg - annyi *Szeretsen do - virágot* : mind ezek ázzanak egy kevés *Ciburta* , vagy *Rosa vízben* egy éjjel , reggel forrald - fel , fassard - ki jól a' levét , mellyben egy , vagy két lóts *Mannát* otvalszf - el , vagy pedig annyi *Rosa itrapot* , 's igya - meg mind éhomra.

Vagy : Végy *Crocus metallorum* nevű port hét arpa szem nyomót , egy kevés *burhan* az - zék egy éjjel , szűrd - meg reggel , 's igya - meg ; fellyul - hanyatya - ki a' sárt. Vagy : a' ki az itáltól irtozik , végyen aprón meg - tört *Rhabarbarumot* hat pó ura nyomót , 's egy lóts *Cassia* , *Nád - mézzel* keverd össze ezeket , és formald egy gesztenye forma *bolusda* , vagy *faloda* , 's azt egye - meg éhomra.

Itala légyen *Ápával* , *Fa - óéjjal főtt Víz* , *Citrom* levével meg - lavanyitva. Vagy : *Tamarindussal főtt Víz* ; elég egy lóts egy este *Vízhez*.

Vizhez. Vagy: Egy kevés veres *Rosa*: főzzemeg forrás *Vizben*; savanyítsák-meg *Spiritus Vitrioli*val.

Vagy így: Egy ejtél forrás *Vizbe* tégy nyóltz lótt *Czitrom* vizet, annyi *Rosa* vizet; meg-annyi *Nád*-mézet, főzzed mind addig, míg minden tajtékától meg-tisztúl; 's azt meg hűvén apróként igya; igen jó ízű; és hasznos ital. Vagy így: Főzzenek *Vizet* mezei *Soska* gyökérrel, savanyítsák-meg tengeri *Szolónék*, vagy fái *Soska* gyümöltsenek levelivel.

Vagy így: Jól meg-érett *Almát* egy néhányat meg-telzelvén levét fatsard ki, meg-főzvén 's tajtékát el-hányván tisztítsd-meg: arózt töltse meg-annyi *Czitrom* levét, meg-annyi *Rosa* vizet; és (ha vagyon) *Pomaránnát* levét; és *Nád*-mézet mennyi elég, hogy édes tsipős légyen; kedves, és hasznos ital; mellyel akár-melly foróságban élhetni.

Igen alkalmas eszköz a' Máj hivelésére a' tsipke *Rosa* gyümöltse is; bélic ki-tisztván, bő *Nád*-mézszel liktárium formában kell főzni; és enni. Jó a' *Mégy*; és fái *Soska* liktárium-is;

A' kitől ki-telik, olvaszfzon-el *Kalársi Czitrom* levben, vessen egy kevés *Nád*-mézszel belé; 's igya-meg. A' szegény ember igyék *Savót*, elegyítsen (ha kaphat) *Czitrom* levét belé; igen jó. Mind ezeket hatalmason véghez vízi a' savanyú *Vizzel* való élés. Feredgyék-is gvenge meleg *Vizben* gyakorta. Kényék a' *Mája* táját *Rosa* irrel; vagy olajjal. Etzetezzék-meg a' *Rosa* vizet, ruhat mártisanak belé, 's tegyék a' *Májára*. O s Néha

Néha a' Májnak igen heves dagadása va-
gyon, vagy a' bő 's meg-tolyúltt, vagy pe-
dig a' fel-forrott vér miá, külső-képpén arra
alkalmatóságot adván a' fellyebb meg-mondott
okok-is; melly nagy nyilallással, torrozással,
és fájdalommal vagyon. Ebben-is mindenek-
telett hasznos az Ér-vágás, 's a' fellyebb le-
irt hivesítő italok: ezeken kívül hasznos e'
nyavalyában a' jó-féle *Terpentina*, ha egy bab-
nyit, vagy mogyorónyit benne ember meg-
eizik, és apru dojtorján, vagy *Petreselyem*, vagy
Czichoria vizei reá iszik. Itala légyen *Arpaual*,
és *Édes gyökérrel jött Viz*, vagy *Viola sirupos*
ital. Kivül kennyék a' Mája tájat, *Rosa*, *U-*
róm, és *Szek-fü* őszve elegyített olajjával: te-
gyenek reá haszromot, mellynek neve *Empla-*
strum de Meliloto: a' többi-is ide illenek, mel-
lyeket fellyebb ezen Részben le-irtam.

Néha a' Máj dagadása nem heves ugyan;
hanem meg-tolyúlván benne a' sűrű roíziz
vér, fel-tuvódik Máj: és soha nem nyillat-
tató, de igen terhes a' fájdalom; mintha va-
lemi kő fekünnék ott jobb felől az Oldal-
tszontok alatt

a' vérnek sűrűsége pedig, vagy a' sok *phleg-*
mas nyáltól; vagy a' sűrű, zavaros, seprős
fekete sártól vagyon, mellyre alkalmatóságot
szolgáltatnak minden szorító, sűrítő, enyves,
vastag, 's nehéz eméi tő eledelek; poshasztó
gyümölcsök, 's italok.

Néha a' gyomornak hidegsége, 's arótlan-
sége az oka, mellyben csak fűtőlóg, nem fő

az eledel, melly miá vastag, és nyerseséggel tellyes vér mégyen a' Májra, 's azt meg-dugja. Néha ez a' fuvalkodás a' meg-reket flatuoktól, vagy székől-is meg-esik.

E' Máj meg-dugulásának ha eleit nem veszik, ebből olztan nehezen tisztúl-ki az ember; és rothasztó Hideg lelések, hószfzas Hasfolyások, Kolyika, Sárgaság, Viz-korság, 's többek effélék következhetnek belőle.

Ennek orvoslását elsőbben-kell kezdeni a' *Purgation*, mellyre illendőbb a' *Nodus* vagy *Satskó*, arról igyék egy vagy két hétig azou formán, a' mint a' IV. Könyvnek III. Részében le-irtam. A' satskóhoz való egyetmáshoz pedig a' Májra nézve *Petreselyem*, és *Kömeny gyökeret*, és *Tamariscus fának* a' bójját-is tehetni.

Rendes itala légyen *Árpával*, és *Bazoly borsóval főtt Viz*; ez a' Borsó igen nyittya a' szorultt ereket. Minden ételét *Bor-köves éték* lévén kezdgye-el; és jobb lészén, ha vagy *Cre-mort*, vagy *Cbristallus Tartarit* két fusták nyomót vélsen-bé étete előtt egy kalán éték lévén: Igen jó, rendes italára, a' főtt *Vizet* erdei *Édesgyökérrel* (*Polypodium*) főzni: mivel ez a' sűrű fekete sárt szépen fel-áztattya: *Soska*, és *Kömeny gyökeret*-is főzhetni közibe, *Fá-héjjal*, és *Anis maggal* egygyütt.

Minden hólnapban egyszer e' nyavalyában, valamedig jól ki nem tisztúl, vagy *Aloéból*, céizített *Pilulákkal*, vagy *Sennés* és *Mannás Szilva* lévvel éllyen.

Minthogy ez illyen Máj meg-dugulás hófz-
 ezas szokott lenni, akár mint ostromollyák-is,
 hirtelen meg nem tér; hanem lassan-lassan kell
 áztatni a' sűrű nedvelségeket, és nyitni a'
 meg-dugúlt ereket. Erre nézve: igen dícsé-
 řetes a' *savanyú Vizzel* való étés, kivált-kép-
 pen *Máj*-ban, két, vagy három hétig, 's to-
 vább-is *continualván*: azt pedig igya minden
 nap ebéd 's vatsora előtt két-két órával,
 mert mindjárt étel után ha itzod, többet árt,
 mint sem használ, többet rekeszt, mint nyit,
 a' nyers fővetlen nedvelségeket magával egy-
 gyütt a' Gyomorból a' vékony erekre el-tsap-
 van. Mellynek itala, hogy igen meg ne hű-
 tse a' Gyomrot: az ital után mindenkor egy
 mogyorónyi *Terjéket*, vagy *eleven Gyömbért*,
 vagy *gyömbéres piritott Kenyeret* egyék-meg.
 Ha *savanyú Víz*et nem kaphatol: igyék *Búds-kő*
 vagy *Gálicz-kő spiritussával savanyított fölt Vi-*
zet. A' ki azt sem kaphattya, igy tseleked-
 gyék:

Végy aprón meg-tört tiszta *Bor-kővet* há-
 rom lótót, (NB. *Négy suflak egy lótott nyom*)
 Lakatoftól reszelt *Vas port* két lótót, tedd
 egy ejtél *Vizbe*, főzzed új mázos fazékban
 egy egész óráig, szüntelen kevergetvén; az-
 után meg-hűtvén, tiszta polztó által szűr-
 meg: minden-nap vagy egy holnapig illyen
 italt igyék-meg három-három kalánnal ebéd
 's vatsora előtt két-két órával, igen nyittya
 az ereket.

A' *Tsipke-vósa fának a' töve-is*, igen jó a' *Máj meg-dugulásában*: *mold-meg, főzd-meg* *Vizben*, 's azt igyad rend szerént. Hasznos a' *Bárány ürömről*, és *Föld epéről* ital is.

A' kényesebbek éllyenek gyakorta *Katáng kóró gyökér* (*Cichuria*) vagy *Kömény gyökér* *Lik-tarommal*.

Külső-képpen: *Reszeltt Földi-tókbót*, és *fejér Mályva gyökere*: *meg-örvén, főzzék-meg* *Borban*, vagy *Téiben*, vagy *éize:es* *Vizben*, mint a' pépet, ruhára kenvén jó melegen, köf-ék azzal a' *Mája rajékát*. *Kennyék* pedig ugyan ott, vagy *kaporna*, vagy *fejér Lihom olajjal*.

II. R É S Z.

A' Sárgaságról.

Fél-bei A' *Májnak meg-dugulása szerzi*, a' *(kai. A' többi között, a' Sárgaságot is*; mert az meg-dugulván, meg-dagad: és a' rajta lévő *Epe-hójjag nyomul, szorú, és bé-dugó-dik-is néha*: és holott ez *Hójjagból a' Bélekre* kellene az epének lassan-lassan folydogalni, hogy a' *Bélek meg ne rekedgyenek*, hanem ez az epe a' bennük való emésztetett ki-menni, segítse; meg szorulván azért az *Hójjag szája*, a' *Bélekre nem mehet az epe*, hanem fel-felé a' *Májra*, onnan az *erekre*, 's azokon pedig az egész testre ki-hat, és *Sárgaságot hoz*: melly a' *Szemen tetizik hamarébb meg*; mivel ott nintsen annyira hús, hanem csak hártján oszolnak-el apró erek; és ez az oka, hogy ott

mutatja ki hamarébb magát. Néha pedig az Epe-hójjagnak ilyen meg-dugulása nélkül is meg-elik a Sárgaság a testben, az igen el-bővült *biliat*, vagy epe-sarról:

JELEI; A' Epe-hójjag rekedé-ének pedig jelei ezek; A' Bőlekn kemésztése fejeér: Izorúlva az Has; a' vizellet veres-sárga, mint a' sáfrány, meg-festi sárgán a' ruhát, a' mellyhez ér: azonban lemmi Hideg-lelési forróság nintsen a' testben, Ha a' bilisnek bő-ségé-ől vagyon pedig: a' vizellet sárga: forró a' test, és meg-elik az hosszúas Hideg-lelés után-is néha. Valamint pedig a' sárga szín, úgy a' fekete, és zöld szín is el-fogja néha a' testet, a' fekete, és hagyma lévhez Halopló, vagy ugyan grispan színű sárgak a' testben el-bővülésétől,

ORVOSSÁGAI; E' nyavalya gyógyításában; mint egyebekben-is, kivált-képpen a' nyavalya okának fogyatására kell vigyázni, Jó itt-is fellyebb való Réizben ditsértt *Purgátiok*kal való élés; mivel e' nyavalya-is onnan függ; azért, minden ott le-irtt orvosságok itt-is illendők, kivált-képpen a' *Rhabarbarum*,

Jó igen a' *Tvukmony-pirosító* gyökérrel (*Rubea*) *Vere hulló* fü gyökérrel (*Chelidonia*) fött *Vizzel* való élés; mellybe egy kevés *Bárány-ürmöt*, *Föld epét* (*Centaurea*) *Fa-béjat*, és *Sáfrányt* vethetni.

Majd mindenek felett hathatósbb a' Tavaszzal szedett *Lud fark ganéja*, meg-afzalva, törve; töltsenek *Bort* rea: állyon rajta, 's az higgattyat

gattyát le-szűrven, apróként igya éhomra. Vagy : Tsak úgy magóan a' porban vévén egy süllők nyomót, add-bé ionya egy kevés fejer Borban négy nap egymás után éhomra ; épen meg-gyógyittva ; az izért Fa-héjjat, és Nád-mézet tehet közébe. Jó a' Tyuk ganéja fejeri-is, két poltura nyomót, vagy többet éhomra hasonló formán bé-vévén,

Mikor vizellik, vizellyék, a' míg párálló meleg Ló ganéjára, hogy a' paraja hassa-meg ; sokat tézen ez-is.

A' fejer Pesztertze fű ki-fatsart levét (*Marrubium album*) két annyi Nád-mézzel f'zd-őzve, tajtékát el-hanyván tisztítsd-meg, egy egy kalánnal reggel reggel igyék-meg belőle a' Sárgaságban lévő ember.

Vagy így : Törd meg a' Tsalán gyökeret főzd meg előlten fejer Borban, azután megszűrven, és jól ki-fatsarván, ves Sáfrányt beé ; 's minden reggel igyék meg egy-egy jó-italt belőle.

Vagy így : Fejer Pesztertze-füvet, Vére-kulló fű gyökeret, Lavendulát, apró Bostorjánt, Citrom héjját, jól őszve vagdolván ; a' után egy kevés Sáfrányt, és Gyömbért közébe tévén, 's egy kevés Rhabarbarumot-is (na vagyon :) rakják satskóba, azt tegyék egy fejer Borral teli fedeles edényben, 's azt igyák,

Az Epernek levelet, gyökeret, Malafa szőlővel egygyütt főzd-meg jorras Vízhen előlten, 's azt igya rend l'zerén izomiú-ágról.

Vagy : Tien ó koronál, és Epery gyökérrel főtt Vízet igyék, Vére-búto füvet, Tienzó füvet rak-

jon a' sarujában , 's járjon rajta : annál jobb ha kebelét , süvegét - is meg - rakja véle.

Jó ez - is igen , paraszt orvos - ágbán : A' meleg *Ló ganémak* levét fatsard - ki töltöd *Ketike* , *Téj* közzé , 's azt igyad melegen éhomra vagy három napon : *Nád - mézet* , *Sáfrányt* vethetiz bele az izért.

Mosdgyék artzúl *Borhan* , vagy *Bab virág* vizben. Imó : Tsinallyon *Feredőt* , *Vizbe* meg - főzvéen *Szappanozo fűvet* (*Naponaria* ,) *Mályvát* *Cyenge gyokeret* levestől : *Bab lisztet* - is főzhetni belé.

Arpa , és *Bab lisztet* töltsenek - meg egy fatskót , 's azzal dörgöllyék a' testét a' feredőben.

III. R É S Z.

A' *Viz - kórságról.*

Külömb. A' Mit köz névvel *Viz - kórságnak* hívseget. A' vunk , nem mind *Vizes nedveségről* vagyon az ; hanem néha *Szél*től , néha mind *Szél*től , mind *Viz*től. Az honnan három nevei vannak e' nyavalyának. Első az , mellyben a dagadás a' bőr alatt az egész testen minden - felé ki hat ; úgy hogy valahol az újjoddal meg - nyomod , ott marad az helye : ebben míg a' *Szemérem* test - is meg - dagad , és gyakorta forrózással egygyütt vagyon : ennek neve , *Inasárca* , *Malodik* , mikor embernek az *Hála* , és *Lábai* meg - dagadnak , a' felső részei pedig izaradnak : ezt , minthogy ebben

ebben az ember olyan, mint egy fel-főtt tömlő, nevezik *Afite*-nek; ebben kevesebb a' Szél, több a' *Viz*. Harmadik, mellyben sok a' Szél, kevés a' *Viz*; ebben az *Has* úgy fel-főyödik, hogy ugyan fénlík, és kong, ha ütík, mint a' dob: ez a' *Tympanides*.

OKAI: Közönségesen többire minden-féle *Viz - kórságnak* oka. A' nedvességeknek nagy bősége: a' belső részeknek, *Gyomornak*, *Máj-nak*, *Lépnak* nagy hidegsége, és erőtlenése; melly, néha hósz. *Vér - folyás*, és *Has - folyás* után következik, néha a' *Folyó - Súly-nak* meg-állásától, vagy *afszonyokban* az *Hószámnak* meg-ízorulásától; néha az igen hideg italtól, melly miá a' gyenge erekben megfagy a' kővér, téj forma feje *Chylus*, mellynek meg-fagyása miá, ilmet meg-dugúl, és ki-hafad a' gyenge ér; és így, az *Has* úregbe aprónként bé-tsepegdegel a' nedvesség, melly ott meg-gyúlvén, meg-rothad, és poshad; és poshatt *Vizzé* lévén, e' nyavalyat szerzi.

Nem csak az *Hasban* pedig, hanem a' *Melynek* úregiben-is meg-gyúlhet az ilyen senyvett *materia*; és akarmelyik helyen legyen, mikor igen el-hatalmazik, nagy fűlázot ízeréz, vagy fel-tolván, vagy lenyomván a' *Melyet* az *Has*tól által-rekesztő hártat, mellynek a' lélekzet vétel közben szabadon fel's alá kellen járni.

JELFENTÉSEI: A' mi a' jelentéseket illeti: A' bőr alatt az egész testen el-hatott dagadás,

dás, könnyebb a' gyógyításra, mint egyéb
 mehei- Akármelly Viz-kórság pedig, könnyeb-
 nyebben gyógyúl azokban, a' kik túrnek;
 mert e' nyavalya valóba meg-kiványa, ki-
 vált-képpen a' szomjúság túrést; mivel ebben
 a' szomjúság nem itallal, hanem szomjúsággal
 enyhődik. Könnyebben gyógyúl, az a' Lép-
 dagadásától, mint-sem ha a' Máj dagadásától
 vagon, Mennél szűkebben vizelhetik az il-
 lyen beteg, annal veszedelmesebb. A' melly
 Viz-kórság egyszer meg-lohad, és ismét új-
 jolag meg-dagad, végét éri a' betegnek.

Akármelly nagy légyen pedig a' dagadás;
 de ugyan afféól jó reménségben lehetni, ha
 a' betegnek ereje vagon, ha ehetik, könnyen
 emészt, lélekzetet könnyen vehet, vi-
 zelhetik, 's felette nem szomjúhozik: e' je-
 lekben mennél több vagon jelen, annál több
 a' reménség; mennél kevesebb, annál roz-
 szabb. Valamelly Viz-kórságban pedig utol-
 lyara Hurut következik; halálos.

ORVOSSÁGAI: E' nyavalyában-is az or-
 voslást mindjárt az ezen Könyvnek I. Részé-
 ben ditsért *Purgátiok*on kell kezdeni. Mindene-
 ket félre tévén: csak az egy *Rhubarbarummal*
 való élés-is szokszor jóra vitte e' nyavalyát,
 minden harmadik, vagy negyedik napon egy
 egy fusták nyomót meg-törvén, és vagy *üröm*
vizben, vagy *Cichoria vizben*, vagy *atizélos viz-*
ben éhomra bé-iván, mind a' bő-nedvefsége-
 ket vilzi, mind a' Májat erősíti. Ugyan-is:
 nem kell e' nyavalyában erős *Purgatio*, kivált-
 képpen

képpen gyakran ; mert többet árt gyengítésével , mint - sem használna tisztításával : Ervagasnak , köppölyözésnek , 's egyéb lebesítő orvoslásnak e' nyavalyában nincs helye ; mert ez ilyen betegen való sebbe ottan hamar Fenyedik.

Jók az izzasztó orvolságok - is e' nyavalyában : Törjenek - meg darabon *Fenyő magot* , főzzék - meg erős *Borban* , annak a' levéből egy jó tsészével melegen jó - hajnalban egynéhány nap egymás után igyék - meg , jól takarják - bé utánna , 's úgy feküdjék jó - darabig , míg meg - izzadhat.

Vagy így : Jó higatskán , mint valami italt , főzd - meg *Vizben* erőssen a' *Köles kását* , azután szórd - meg , és tölts meg - annyi erős *Bort* hozzá , forrald - fel újjolag , 's abból minden reggel jó melegen igyék - egy tsészével , jól bé - tákarózzván utánna.

Vagy pedig : Minden harmadik este : *Körös - fának a' juvát* (*Sal Fraxini*) tizenöt árpa - szem nyomót *Pápa - jú vizben* el - olvasztván , add - bé innya.

De mindenek felett ditséretes e' nyavalyában az az orvoslás , melly a' vizellet által tisztítja e' sennyvet nedveliségeket. Ezek között leg - nevezetesebb , és hathatósbabb a' *kék Lithom gyökerének leve* , mellyet meg - reszélvén , és levét ki - fatsarván , 's azután meg - annyi *fejér Bort* hozzá töltvén , *Nád - mézzel* édesíts meg , és minden reggel belőle egy - egy tsészével igyék - meg ; mind a' vizelletet indítja , 's mind a' pbleg -

a' pblegmás poshatt nedvességet az Alfelen ki-vi-szi Izeép gyengén.

Vagy így : Azon gyökérnek ki-fatsartt levét három lótot egy-lót Mammával öfzve-elegyítvén, igya-bé éhomra : Vagy pedig Azon ki-fatsartt levéből négy lótot, meg-annyi Mézzel 's kevés Borral öfzve főzvéen igyék meg.

Igen jó a' Turbolyának ki-fatsartt leve-is, abból két lótot vévén, 's meg-annyi Bort hozzá töltvén igya meg éhomra ; így tselekedgyék egynéhány napon egymás után.

A' melly pedig mind izzasztson, 's mind a' vizelletet indítsa ; élly ilyen itallal : Végy fél font Guajacumot ; Sarsaparillát, Sassafraszt, mindeniket négy-négy lótot, tölts reá három ejtel forrás vizet, főzzed mind addig, míg harmada el-apad, egy mázós fazékban ; mellyhez illendő fedőt tértás ruhával ragasz, meg-fürvén a' fedőt, hogy egy velzőtske belé mehesse, mellyel a' Víznek le-fővését meg-mérhesse. Azután szürd le a' levét : az izért, vesd Maloffa-jzólót 's Fa-béjat bele. Ebből-minden nap hajnalbau melegen igyék-meg egy-jó tsézfével ; ez igen izzasztya.

Az egyszer meg-főtt egygyetmásra, tölts új-jölag három ejtel Vízet, halonló-képpen főzd meg ; Ezt igya somjúságtól akarmikor, ez a' vizelletet igen indítja. Illyen itallal, kívált-képpen ha elein élz, e' nyavalyát épen ki-gyomlálja ; csak egyéb ártalmas italokhoz ne nyullyon a' beteg.

Ez - is jó a' vizellet indításra : Egy hétben kétszer, egy - egy mogyoróuyi *tiszta* lép *Terpentinát* vagy csak úgy magában, vagy *Turbolya* vízben el - olvasztván, vegyen - bé.

De mint - hogy héjában vizeljük - ki a' testből a' vizet, ha a' belső gyenge részeket meg nem erősítjük, hogy a' víz ne forjon : azért akármilyen orvossággal éllyen, mindenkor utánna három órával egy kevés *Fa - héj* vizet igyék a' gyengültt Gyomor, és Maj erősítésére.

Vagy pedig : Jó erős *Borban*, fél font *Malosa* zöldet főzz - meg mint a' pépet, tőrd által a' szitán : aprón törtt *aszfít* *Czirrom* haját, *Fabéjat*, és *Safránvt*, elegyits közibe ; ebből vegyen - bé egy - kés hegyin annyit, mennyit egy - gelztenye. Jó ezen végre a' *Térjek* - is : límét a' *Birs - alma*, vagy *veres Rosa* *Liktáriom* - is.

Jó a' *Tökön* termő *Beka - tentsének* - is ki - fartsartt leve, kivált - képpen ha nagy hévségben vagon az ilyen beteg, ha *Nád - mézzel* vagy *Szin - mézzel* ólve főzvéu vizlve ember ; mind hivesit, mind vizelletet igen indit. Jó azon formán, és végre, a' *fejér Pészertzének* (*Urtica rubium album*) és *Matska* *parénak* (*urtica morua*) ki - fartsartt leve.

Jó igen, a' *Geniffa* nevű fűnek gyökerét ha erős *Borban* meg - főzik, mindennap egy - egy tséizével melegen meg - iizik, csak e zel való élés - is egyedül, for *Víz - kórságban* halznált.

Az italt a' mi illeti : Ebben', kivált - képpen való nagy szomjuság izenvedés kívánatik ;

mert csak ez fő pontya orvoslásnak : melly tûrés , ha-egyéb orvosággal nem élne-is , tsudálatoson használta , noha minthogy e' szenvedés kínos , ritka ember veheti rá magát , kiváltképpen az alszonyi renden. Sőt míg Vizet sem kellene az ilyen betegek mutatni. De ha nem tûrheti : igyék örönn gyökereket , vagy úrmós bort , akár rozósiézes , akár Bárány-úrmómmal légyen. Vagy : Igyék atzélós Bort ; vagy a' fellycob le-irtt *Gnajakum* levét. Vagy , ha nagy a' hévsége : Közbe-közbe igyék egy-egy kevés vagy *Cichoria* , vagy úrmó , vagy job úrmó , vagy *Tál mosó fû vize*. De mint mondám , tsallya inkább a' izomjúságot valamennyire lehet : és mossa száját , szájrá , torkát , mint sem igyék.

Ezen nyavalyának orvoslására , igen jó *Lúgot*-is találtattak-fel a' Tudó-októl. Mert , mint-hogy a' fûveknek erejek az ó savokban vagyou , a' fûveknek pedig savok azoknak hamvokban , mellyből a' főzés közben ki-olvadván , és a' Viz közzé elegyedvén a' só , úgy léizen a' *Pár-lúg* ; nem tsuta azért hogy ennek itala többet használ , mintha csak a' fûvet főznék-meg.

A' *Szóló-venikét* hamuvá égetven , 's megszáítván , tedd *Cichoria* , vagy *Larbolya* , vagy *apro bojtorján* , vagy *Tál mosó fû* , vagy *Eperj vizbe* , vagy pedig csak atzélós *Vizbe* , főzd-meg jól , ruhába kötven a' namvát ; azután azt a' *Lúgot* aba-posztón által (jobb a' takaró szürke papiros) izúrd-meg , vagy tizizer ,
min-

minden reggel melegen egy-egy tsészével ebből igyék a' beteg: tsuda hasznát érzi.

Jók egyéb füveknek - is hamvai, kivált képen a' Korós-fának, *Difznó hab körójának*, *Geniflának*, *Feuó tövisnek*, 's a' t. hamva, vagy külön, vagy öszve-elegyítve, és meg-irt mód szerént meg-főzve, szűrve, és véle élvea.

Jó mind a' Borza-fának, 's mind a' jöl-liborzának töve, főzzenek *Vizet* véle, 's azt igya; igen takarítva-ki a' izenyvett nedveiségeket. Avagy: A' borza-fának belső zöld-héj-ját hántsák-le, azt főzzék-meg *Vizben*, 's azt igya.

Ilmét: Az *bavasi Ugorkának* a' tövét (*Cnaumis Aspinus*) faragják tsap formán, 's tegyék-bé az Al-felébe; tsudaképpen tisztítja maga után a' vizet ki a' testből.

Ilmét: A' földi borza gyümölsének a' magját aszald-meg, tórd apró porrá, 's egy, vagy két susták nyomót igyék-bé *Teóén hús léuben*, vagy egyék-meg *hizan sült Tyukmonyban*; Vagy *Ketske-téj Savóban* főzz *Spikinárdot* meg-erőslen, 's azt igya.

Külső képpen: Kenyék az *Hasát írásm*, vagy *Kömény olajjal*; vagy azzal a' *Keunettel*, mellynek neve a' *Patikában*, *Unzventum Agrippae*. *Feredót* főzzenek erős *tsimos Vizből*; 's abban *feredgyék*.

Ilmét: *Aszszu Ketske* ganéjnak, *Kömény* magának, földi *Borza aszszu* gyökérnek aprón törtt porából, *Ros lisztből*, (annál jobb leszsz, ha *bavasi Ugorka* ki-fatsartt leve lélszen közzötte) E-

ezzel egygyütt főzz flastromot, jó-melegen ruhára rakván, borítsd-bé az hasát véle.

Vagy pedig: A' közönözés Korpát főzd-meg *Barban*, jó melegen rakjad ruhára, tégy más gyenge ruhát fellyül rea, a' ruhát kívül hamarjában aprón törtt *Kom'ny maggal* hiútsdbé, borítsd-bé az Hasát véle, egy néhány nap így tselekedvén: a' vizeletet igen indítja.

Ha a' Széltől vagy a' dagadás: Jó igen az a' flastrom, mellyet *Emplastrum de Baccis lauri* hírnak a' Patikában. Vagy pedig, készíts ilyen formán flastromot: *Ket.ke ganéjt*, *Tebéz ganéjt*, törtt *Búdos - követ*, *Rúta olajat*, vagy az helyén *Petz olajat*, aprón törtt *Bál-fü magot* (*Bab-irt*) főzz őszve flastromnak, jó melegen ruhára rakván, borítsd-bé véle az Hasát.

Vagy így: Mind Hasát, Lábát, az hol dagadt, kend-meg *Eb jzóló vizzel*, vagy pedig *Nyárban* annak ki-fatsartt levével, 's rakd-bé fellyül földi *Borza levéllel*. Ímét: A' *Retket* reizel-meg, *Vére bullo füvel* törd-őszve erőssen, 's köd-bé a' *Talpaik* véle. Jó az *Unguentum Agrippæ* a' Patikában, véle kenni a' dagadt réizeket.

Vagy így: Végy font *Galamb ganéjt*, *húdos-követ*, *Salétromot* egy-egy lótot: aprón törtt, és izitáltt *bál-fü magot*, *Kapor magot*, és *Szék-fü virágot*, mindenikből más fél lótot; aprón törtt, es izitáltt *disznó babot* három lótot, főzd meg ezeket erőssen mind őszve *borban*, két *Lilomnak*, és *földi borza tövének* ki-fatsartt követ,

lévét , 's Mézet tégy azután hozzá , a' menyit akarsz ; főzzed újjolag erőssen mind addig míg meg-sűrűdik mint a' pép , mellyet ruhára kevéen , jó melegen a' dagadt szarait kősd-bé véle.

Ha tüzes a' Szára daganattya , és nagy a' fájdalma ; így tsekedgyél : *Len levelű füvet virágostól (Linaria) és belénd füvet* , mindeniket egy marokkal véven , főzd meg erőssen borban , míg el-apad , azután erőssen fatsard-ki a' levét ; ahhoz tégy egy ló ókor-fark virdg olajat , vagy annyi *Len mag olajat* , akár *Kender mag olajat* , Ismét egy *Tyukmony székít* : és egy kevés *Vídfűszat* ; olvalzizad-óizve , hogy légyen lágy Kenet belőle , 's azzal kenyed.

Ha a' Szemérem teste fel-fuvódik : *Szék-füvet* , *Somkoro levelet virágostól Komény* , és *Kapor virágot* , *Majorannát* , *veres Rosát* , *fejér Mályva gyökeret* főzz-meg erőssen borban ; azután levét le-szűrvén , és jól ki fatsarván , megtörtt *aszszü ganéjjal* , meg-törtt *Tser ja hajjal* főzd óizve újjolag , ruhát belé-martozn , és ki-fatsarván , jó-melegen borítsd-bé véle , mihelyt meg-hült , újítva ; úgy párollyad.

A' Széltől fel-fuvódott fényes hasát , így orvosold : Egy *Tebénnek egyszeri ganéját* , a' prón törtt *aszszü Rutát* , és *Komény magot* , *gyermek vizellel* , *Soval* , *budós-kövel* , *Salcrommal* a' tűznél keverd óizve erőssen , melegen runáta kenvén , borítsd-bé az hasát egészen véle. A' Szájnak-is jó ez.

Minthogy az ilyen beteget a' szomjúság igen izokta kinoszni; annak óltására semmi nints jobb az *úrám senál*, abból, *öt arpa-szem nyomót vegyen-bé úroni*, vagy *Pápa-fű vizbe*, vagy *főit vizbe* gyakorta.

IV. R É S Z.

A' Lép-dagadásról, és fájásról.

Fész. **A'** Lép dagadás, és fájás, sem okára *kei.* **A'** sem gyógyítására nézve, nem sokat különböz a' Máj dagadásától: azért, valamit fellvebb ezen Könyvnek I. Részében irtam, mind ide számlálhatni. Azouban bizonyos, hogy a' lép gyakrabban dagad-meg, mint a' Máj; leg-gyakrabban pedig nem annyira magában a' Lépben vagyon a' dagadás, hanem a' Lép körül meg-gyülekezett Széltől, melly ott fel-tollya magát, és úgy látszik, mintna a' Lép dagadt volna meg.

OKAI: Minthogy pedig a' Lép puha rész, és sok apró hójagotskákból szerkesztetett öltve, azonban az egész vérnek rajta által kell szűrödni; meg-esik az, hogy a' vér sűrű, nyálas, vagy seprős lévén, benne meg-akad, és reked, melly miá fel-fuvódik, és dagad, néha fajdalommal, néha anélkül; és az ilyen dagadás, kivált-képpen ha az hosszúas Hudeglelésben meg-veszett vértől esik, igen sokáig el-tart.

Ennek külső okái mind azok lehetnek, mellyek a' Máj szorulásának, kivált-képpén pedig a' Mézes étel, Tejes, és Etszetes leg-hama-

hamarébb fel-fújja a' Lépet. Ez a' bal Oldalnak feszítésével, futásban, vagy lovaglásban való nyilallásával, sőt ugyan kézzel-is tapasztalható meg-dagadásával, maga ki-mutattya magát: mind ezekkel egygyütt jár az ábrázatnak-is meg-vesztése, sárgulása.

ORVOSSÁGAI: Ennek orvoslása hamar nem szokott lenni; hanem ezt csak lassan-lassan kell orvosolni. A' kitől ki-telik, igen ditséretelek, *Pilula de Armoniaco*, a' Patikában; vagyen egy, vagy két lótot, és minden bétten kétfér estve le-fektekor ötöt ötöt nyel-leyn-el be-tele.

Vagy: Fílyen az I. Réfzben ditsértt *Purgátiok*nak valamelyikével; és a' mint mondám, mind azokkal az orvostásokkal, mellyeket a' Máj meg-dugulásában ditsértem. Itala legyen *atzeles bor*; vagy *savanyú Viz*, a' hol kap-hatni. Étélében gyakorta élylen *Etzettel*, *Mézzel*, és *Vizzel* egygyütt készítettett *Etzetes Czibrével*, mellyben *Sallyát*, *Tárkonyt* főzzenek-meg erőssen, hogy hathátóssbb creje legyen; ezzel *Oximet* gyanánt elhet.

Igen jó a' *Matska paré*-is (*Lanium*, *Urtica moriua*) é' nyavalyában, akár ételüt gyakorta egye, akár *Borban* főzze 's igya, akár meg-atzalváo meg-törje, és *Borban* igya-bé. Jó a' *Kapornával* való élés-is.

Minden italában elegyítsen egy kevés *Oximet*; ez igen el-fúrja magát a' bé-dugútt-Lépen. Annál jobb, ha a' föst *Vizet Borrágó-*

val, Szarvas-nyelvű füvel és *Tamariscus* fa-béjjal főzi, 's Oximelt ereizt belé.

Patikabéli orvosságok között, igen hathatósok e' nyavalyában : *Tartarus Vitriolatus*, *Sal Tamarisc*; *Uróm*, vagy *Pápa fü* vízben egy-egy lustak nyomót 's többet-is bé-venni belőlök, vagy külön, vagy egygyütt.

Ismét : *Spiritus Vatrioli Tartarificatus*, egy néhány tseppet *Pápa fü*, vagy *Uróm* vízben megiváo. Ismét : A' ki e' nyavalyára hajlandó, tünalton *Tamariscus fábol* abbrontsos edényt, 's abból igyék :

Vagy így : Nyoltz ejtel *Bort* tölts egy mázós edénybe, vels belé aprón vagdaltt *Kórós-fa* bajat fél fontot, vagy valamivel többet; mind addig főzd, míg egy ejtel marad belöle, azt szűrd-le, oltszad nyóltz részre, 's nyóltz napokon éhomra idd-meg melegen; nagy erejét fogod tapasztalni.

Ez-is igen jó : Szűretkor, *Borrággóval*, *Szarvas nyelvű füvel*, *Tamariscus béjjal*, *Pápa-füvel* tünállyon egy általag *Bort*, 's igya gya-korta.

Vagy így : Egy-falka *Szarvas-nyelvű füvet* ége's hamuva, e' hamuból *Pápa-fü* vízzel, vagy *Uróm*, vagy ugyan *Szarvas-nyelvű fü*, vagy *Tamariscus* vízzel tünálly *Párlúgot*, szűrd által szürke papiroson, 's abból egy tsészével vévén, ereizt *Oximelt*, vagy csak *Ezetes Méret* belé, 's igya meg-éhomra; így tselekedvén egy, vagy két hétig, vezzi hasznát.

Vagy :

Vagy : A' Szarvas nyelvű füvet meg-afzalván ; és porrá törvén , abból a' porból gyakorta igyek - meg Uróm vízben éhomra.

Külső képpen : Fa-olajban , és Ökör szára velejében a' meg - reszelt földi Tokót rántsd - meg , 's melegen ruhára kenvén , kösd - bé a' Lépit véle.

Vagy : A' jó savanyú Kovászt Fa-olajos Borban főzd - meg erőssen , mint a' pépet , melegen ruhára kenvén , kösd - véle. Jó igen - a' Patikában az flastrom , mellynek neve , *Emplastrum de Cicuta*.

Vagy így : Végy nyers búdds Búrkót vagy nyers Tabák levelet , vagy mindenkét egygyütt , törd - meg erőssen , jó Fa-olajos Borban főzd - meg , 's melegen ruhára kenvén , kösd - bé a' Lépit véle. Vagy , főzzed mind addig , míg a' Bora el apad ; a' többit ki-fatsarván , kennyed véle a' Lépit. Jó azon haszonra , a' Kaporna olaj - is. Jó a' Fa-olajjal pép módra erőssen ózve-törtt sejér Liliom gyöker - is , ha véle bé - kötik.

Vagy így : Ruta , Liliom , és Kaporna olajat , Diszno-hámat , kevés Viaszat ózve olvaiztvan ; és Szarvas nyelvű füvet , Kőrös - fa'héjját meg afzalván , törvén , és közibe elegyítvén , kennyed a' Lépi tájat véle. Jó az *Emplastrum de Melilot-is* ezen haszonra. Ismét , az a' Kenet , mellynek neve a' Patikában , *Unguentum Martiatum*.

Ez - is igen hathatós : Végy egy font havasi Ugorkát , vagy magát , vagy tövét , sejér Mály-

va, és *Viola levelet* egy-egy jó marokkal főzd-meg *Fa-olajos borbon* erőssen mind addig, míg el-rothadnak, azután szitán tórd által: *Kaporna*, vagy *fejér Liliom olajjal*, és egy kevés *Etzettel* újjolag főzd-őszve, melegen ruhára kenvén, kölsed a' Lépit véle.

V. R E S Z.

A' Hypochondriaca Melancholiáról,

Fész **E'** Nyavalya *Melancholiának* hivattatik, **kei.** **E'** nem mintha csak fekete sártól volna mindenkor; mert néha egyéb nyálas nedvelségeknék bőségétől-is meg-efik: hanem azért, hogy, mindenkor a' Lépnék veszetségevel legyen. *Hypochondriának* pedig azért, mert ebben a' terhes fájdalom a' Gyomor alatt mint-egy ugyan által ővedzi az embert, mint-ha valami kő fekünnék ott.

OKAI: Meg-efik azért e' nyavalya: 1. Mikor a' Gyomor hideg lévén, sok nyálas, és enyves nedvelséget gyűjt magába, mellyek a' Bélek között való fodor-Háját-is el-áralztva, abba meg-dugúlnak; és ezt a' Gyomor alatt embert által-ővedzé fájdalmat nemzik. Az illyen állapotban, a' Máj-is meg-dugúl, melly miá meg-hevül: innen a' sok ízél, Hasnak feszülése, és korgása: onnan alább hátvan, a' Lépnék-is fel-fuvódáta: mellyekből a' sok rothatt gőzölgések fel-felé menvén, az Agyvelő-is el-hattják, meg-zavartják; és a' sok héjába-való *phantasiáknak* okai.

Ez

Ez neme a' *Hypochondriaci Melancholiának* kivált-képpen a' mértékletlen éle ú emberekén élük meg. a' Vagyon e' nyavalya magától a-fekete sártól, a' sárga epe sár a' testben elbővölvén, őszve-sülvén, és meg-feketedvén: mellyel osztán kivált-képpen a' Lép telik, és reked-meg, és e' meg-mondott haborúkat izerzi, az Agyvelőt-is pedig gőzölgéssivel eltöltvén, szomorú félelmes gondolkozáfokat hoz emberre.

JELEI: Jelei e' nyavalyának, fő-képpen ezek: fokát pöknek, de vékony nyálat; többet ehetnek, mint-sem a' Gyomor véle birna, a' honnan, kivált-képpen bő vatsora után, nyughatatlan éjtszakájok, mind addig, míg a' Gyomorban az emésztés végbe mehet, Emésztés, okadás, bőfőgés, ízél menés után nagy könnyebséget véiznek. Félelmek az ilyenek, szomorúak, gyanakodók, gondolkodók, minden érzékenységek kétedelmes, álmok háborgó. E' nyavalyában, néha következik nagy Szű-dobogas, szorulás, végre testek csak magában el-izárad, 's több afféle.

JELENTÉSEI: E' nyavalya ugyan nem halálos: de terhes, és hosszúszas szokott lenni: mind azért, hogy a' *materia*-is, a' mellytől vagyon, nehezen enged: mind, hogy az ilyen nyavalyában fetrengők többire szó-fogadatlanok, és az hosszúszas orvoslást fel nem vehetik.

ORVOSSÁGAI : Itt a' vezett nedvességeknek a' testből ki-takarítására, a' fellyebb való I. Részben ditsértt *Purgatívok* hasznosok; kivált-képpen *purgáló* fatskóval való hosztzas élés, annál inkább ha *Folia Senéből*, *Rhabarbarumból*, és *Agaricumból* annak rendi szerént készittetik.

Közbe-közbe pedig, a' meg feneklett *materialt*, gyengén áztatni kell; mert itt hirtelen, és erővel semmit nem vehetni, ama mondás szerént: *Cedit Melancholicus morbus, Cedentibus Medicis*. Azért, így tselekedgyél:

Készített *Bor-követ* (*Cremor Tartari*) egy süsták nyomót, tiz tsepp *Búdos-kó* olajjal elegyítsd-ószve, azután tóltsed egy kevés *Szilva lev* közé, 's idd-meg éhomra, minden héten háromszor így élvén véle; közbe pedig, gyenge *Laxativummal* élly, melly nap ezzel nem élsz.

Jó gyenge *Laxativum* ez: Három, vagy négy süsták nyomó *Folia Sennét*, egy kevés *Kömény*, vagy *Anis magot*, egy kevés *Cremor Tartarit*, vagy tsak *Bor-követ* áztals-meg egy tséle *Czikoria vizben*, vagy *Rósa vizben*, vagy tsak tiszta *forrás Vizben*. Ázzanak egy éjjel, reggel forrald-fel egy-kevéssé, azután ruha által szűrd, és fatsard-ki: olvaszsz-el benne három süsták nyomó *Mannát*, vagy *Rósa sirupot*, vagy tsak *Nád-mézet*; 's idd-meg éhomra.

Tisztúlván a' *Laxativum* által, mindjárt más nap vágjanak Eret rajta a' bal Karján; mivel e' nya-

e' nvaalya , többire a' Lépnek vezettségétől tüg. Mint hogy pedig e' nvaalyaban rendszerént hamar szorúl az Has; élyen olyan leves eledelkkel , mellyekben légyen Bor-kő; mert ez izéő gyengén minden erő nélkül lágyit. Ekképpen tehátz Bor-követ lézbe , vagy Egrefes Tük-fi , vagy Tehén hús lézbe , 's ezekkel élhetz annak módeya szerént.

Azonban Kőbe-közbe , vagy a' fellyebb le-irt purgáló satskót , vagy a' *Folia Senet* , és *Mannas itali* elő-véhezeni.

Igen dicséri *Galenus* e' nvaalyaban a' Feredőt , kivált-képpen ha hivesítő fűvekől áll. Főzzenek azért Sóskaival , fehér Malvaival , Füz ág-gal levéssől , Salátával , öszve-vagdaltt *Dyano* tökkel , vagy Vizi tökkel , Feredőt : annál jobb , ha bővön *Arpát* , és *Almát* meg-vagdolván . belé-fősziz : csak *Arpával* , és *Almával* , 's Tökkel főze is , igen hasznos. E' Feredőben pedig egynéhány napokon feredgyék ; ugyan-azon Feredőt megáithetni mindenkor. E' ferdésnek hasznát ha érzi , gyakran kell véle élni , minek-előtte pedig ember belé ülne , igen jó , ha vagy *Szeretsen dió olajjal* , vagy *Laurus olajjal* , meg-kenik a' Gyomrát : mikor ki-száll pedig bejőle , vagy *Rosa kenettel* , vagy *Rosa-eroves Fa-olajjal* kennyék-meg jobb felől a' Maja száját.

Minekuranna pedig így sok napokig élne a' feredéssel : végre ; igen hasznos volna , ha az Alfelén való Sütyős erek (*Hemorrhoides*) folyini kezdenének , mellyet ha a' természet véghez nem vinnac , meiteréggel kell véghez

vinni , a' szerént , a' mint a' IV. Könyvnek VII. Részében a' Súly ki-fokasztásának módgyát le-irtam. Vagy pedig : Azon ereket szitafák Nadállal (minthogy ez könnyebb-is) a' izerént , a' mint azon Réizben le-irtam:

Ha pedig a' Súly ereken vért nem vehetni ; vagy a' beteg azt fájnálná : A Lábán , vagy a' bokánál , vagy , a' lába fején az hüvelykénél vágjanak Éret ; annak a' sűrű seprős vének ki-tisztulására.

Vagy pedig : A' bal Szárán , az ilyen nyavalyában való ember , vilellyen *Cauteriumot* egész életében , e' nyavalyát szerző rozisz nedvelségeknek szüntelen fogtatására.

Minthogy pedig e' nyavalya , többire hosszszas izokott lenni , és egyszeri *Purgatioval* való tisztulás után , hamar ilmét meg-gyül a' fok seprős nedvelség : azért , szükség , hogy e' nyavalyában ferrengő ember mindekor tartson maga körül valami jó *Pilulákat* ; mellyekből egy holnapban kétszer , vagy minden héten egyszer , vagy ugyan minden harmad naponként estve le-fektekor vegyen-bé. Legjobb-e' haszonra , mellyeket a' Patikában hi-nak , *Pilula Tartarea Quercetani* , mellyekből két poltura nyomó elég egyszer bévétele.

Igen hasznos e' nyavalyában a' Kristély-is , ha szintén a' Bélek meg nem szorúltak , alá-felé szivárogtatván , és szitatván az Agyvelőt sűrű gőzzel , mint valami kóddel , el-töltő nedvediségeket , melly sötét gőz , oka e' nyavalyában a' fok *Melancholizai phantáziának*.

Jó igen e' nyavalyában, a' vizek közzül, a' *Borrágo viz*, *Földi-füst viz*, (*Fumaria*,) *Cichoria viz*, *Téli Saláta viz* (*Endivia*.) limét: *Endiviával*, és *Cichoria gyökérrel*, *Saláta* formán, *Fa-olajjat* való élés jó Nád-mézelen.

Hogy pedig az ereje ne fodgyon: Közbe-közbe élyen ilyen *Liktariommal*, mellynek negyed része légyen *Alkermes*, harmad része pedig *Borrágo virágból*, vagy *Rosiból*-való *Conserua*; keverjék jól őszve, 's egy-egy mogyorónyit néha-néha akár éhokra, akár idő közben vegyen-belőle. Vagy csak magát az *Alkermest*-is bé-veheti; vagy pedig abból egy mogyorónyit *Gyónzy-virág vizben* el-olvaítván, igyék meg hasonló formán, és haszonnal élhetni a' *Hyacintina Confectio*-val-is.

Vagy pedig: öt árpa-szem nyomó *Ambrát*, egy kalán jó *Borban* vegyen-bé; a' *Szívét* hatalmason erőlti. Vagy, jó féle *Bezoárt* öt, vagy hat árpa-szem nyomót azon módon.

A' *Téj savojával* való-élés-is igen hasznos e' nyavalyában, kivált-képpen tavaszfal, ha két, vagy három hétig véle él ember. Vagy igy tselekedgyél: Végy *Ketske savot* öt fontot, *Czitrom levét* és meg-rezeltt *Muskotály alma ki-fatsartt levét* mindeniket fél fontot, *Rosa*, vagy *Viola sirupot*, vagy ezek helyén *Nád-mézet* két, vagy három lótot, két *Tyukmony sejerit* belé-ereltvén, sódó fával erőfien kóp-püllyék-őszve; azután forrald-fel, és ízepen szurd-meg; reggel reggel egy-egy jó tsészével vagy pohárral igyék-meg belőle. Vagy pedig;

Ketske

Ketske Tejbe veflen *Nád-mézett*, 's azt igya : annál jobb a' *Sacharum Rafinatum*, ha azt vét belé.

Mind ezeken kívül : Mind *atnélos italok* h sznolok e' nyavalyaban , a' mint ezen *V-Könyvnek* I. Réizében megírtam. *Ísmét* : ugyan ezen *Könyvnek* IV. Réizében le-írtt mind külső 's mind belső orvosságok.

Igen ditséretes (noha nehezetske izű) a' *Patikában*, *Vitriolum Martis* ; mellyből 12. 15. vagy 20. árpa izem nyomót vegyen-bé, *Pápa-fű*, *Cichoria*, vagy csak *Árpával főtt egy*, vagy két kalan *Vizben* éhombra. Jó a' *Sal Tartari*, hahalonló-képpen két poitura nyomót éhombra bé-vévén. *Ísmét* : A' *Tamariscus*, és *úróm*, vagy *Pápa-fű sava*, azon módon. Az *úróm só*, *úróm Vizben* leg-jobb. ●

Közönséges itala legyen a' *Tsipke-rosa tővével főtt Viz* : vagy a' *Patikában* való *Lignum Nephriticummal*, mellyel-is főzzenek *Vizet*, mind addig, míg a' *Viz* mintegy meg-kékül, 's azt igya. Ide tartoznak külsőképpen, minden ezen *Könyvben*, fellyebb-való *Réizekben* le-írtt *flastromok*, és *kenetek*.

Kéizithetői más formán-is *főtt Vizet*, *Kömény gyökérrel*, *Tamariscus bennaval*, *Földi füstel*, *Szarvas-nyelvű füvel*, *Édes-gyökérrel Malofa szőlővel*, vagy *ajzszű Szilvával* annak módgya szerént.

Hafznál itt az *úróm*s, *Sállás*, *Bárány-lúrmós Bor*-is ; mindazáltal erős borral ne éllyen. E' nyavalyában a' *holzizas* a. o. m. nálzoos : e' végre,

végre, élyen néha *Mák-siruppal*, vagy *ij Terjéssel*, vagy *mezei Mák-vizzel*. Ftele könnyű eméiztő légyen; leveffel inkább, mint szarazzal; főttei inkább, mint-tem sülttel élyen. Oltalmazza igen magát, hogy Béleinek semmi szorúlata ne légyen; Miert e' nyavalyában a' szorulás, minden orvoslasnak eizét vezti. Tejes, kizetes, Mézes, Vajban-rántott eledel, mind ártalmas.

A' *Schorbutus* nevű nyavalyában, (mellynek is eredeti azon, melly e' *Hypochondriá*-nak; de nagyobb veszettségével a' véraek, és így, száj 's fogok meg-veszésével, tsonatok 's izek fájdalmával, és nagy lankatsággal mutatya - ki magát) azon orvoslásnak módgya tartásék. De e' nyavalya: a' Tenger mellyéki Lakólokat veztegeti inkább, nálunk pedig ritka.

VI. R É S Z.

A' Vese fájásról, Arénáról kőzónségefen.

Fész- **A'** Vese fájás, nem mindenkor tsak a' ket. **A'** Vesékben, hanem a' vizelletnek úttaiban, vagy az Hójagra menő tsatornáin - is érzik. E' fájdalomnak lok okai lehetnek; de kivált-képpen, és gyakrabban; fővény forma, vagy annál nagyobb már kővé válttsok formajú, és nagyságú *materia*, mellyet kőzónségefen a' Magyarok *Arénának* hinak, a' Deakok pedig *Calculusnak*.

KÜLÖMBSÉGEI: Ha a' Vesékben vagyon a' fájdalom ; az csak a' Vese táján hátúl az Hát geréntzinél gyötör : ha pedig a' vizellet tsatornáiban vagyon , a' fájdalom hofzszára alá felé lövellik. A' Kólyika fájdalmától ebben ismérteik-meg , hogy a' Kólyikában a' fájdalom az egész Hasat többire el-járja , és bal felől az Agyékban végződik a' kínos fájdalom : a' Vese - fájásban pedig egy helyben vagyon a' fájdalom , a' mint mondám.

OKAI: E' nyavalyának kínos fájdalmait szerzik , azokat az érzékeny rézeket érdeklő , vagy éles fővények , vagy pedig darabos kővek : mellyek ; vagy a' Vesében izorúlván , azt rágják ; vagy pedig a' Veséből alá-felé menvén , a' Vizelletnek hártvás tsatornáját metszik ; és így e' kinokat szerzik. Noha néha ezen részekben meg-tolyúlván , és izorúlván vagy a' sűrű *phlegma* , vagy valami alut-vér , ezen fájdalom meg-lészén ; de ez okoktól a' fájdalom nem olly éles , és metsző , hanem inkább terhes és feszítő. Az említett követkének pedig termésére , okot ad leg-inkább a' belső melegség , az miá válván kővé a' nedvesség : az honnan , az kis természetek szerént könnyen eméltők , és hig hasúak ; ritkán esnek e' nyavalába. Néha a' nyavalya ugyan fájra vonfzon , és az ollyanok sehezen épülnek egészen ki-belőle.

JELEI: E' nyavalya maga ki-mutatya magát , gyakrabban fővénynek vagy követkének a' vizellellettel egygyütt kijövésével. Azonban :

ban: a' melly felől a' Vese-faj, embernek a' feől való isz, szára meg-ízokott szabadni. Ezen kívül: az ilyen beteg nem kívánja az ételt, Gyomra émelyeg, görbedez, 's több efféle. Néha vér vizellel keverve ki-magát; rend-ízerént pedig a' vizellel tisztá e' nyavalyában.

Ha pedig a' kő az Hójjagba le-ment a' Veséből, vagy pedig ugyan csak az Hójjagban termett meg: akkor a' fájdalom inkább az Agyékban vagyon, 's nyilatlik Agyéka: a' Vizellel meg-fogódik, igen nagy erő-le-ése után-is csak csepereg; de rendszeren a' viz nem mehet.

JELENTÉSEI: Jó jel az Arénában: ha elsőben tiszta és vékony lévén a' vizellel, azután vastagodik, sűrűdik, és ha fővenyes materia szall a' vizellő edénynek fenekére mert ennek sűrűdése, a' nyavalya okának takarodásának jele. Egyéb-aránt ez igen kínos nyavalya, úgy mint melly miatt a' Vese ki-sebedik, és rohad: annak felette rettenetes fájdalommal, alhatlansággal, erő-izakadással, és forrózásokkal vesztegeti a' beteget.

ORVOSSÁGI: A' mi orvoslását illeti: minthogy ez heves nyavalya, melly miatt gyakrabban a' Bélek-is meg-sorúznak; igen nagy könnyedséget hoz itt a' Kristély, mellyel a' szorulás meg-előzésére-is határozottan élactai minden héten kétszer: a' Kristély pedig csak gyenge legyen, úgy mint Sáfrányos Tejvel, Terpentinnal, Tyukmony székrel, egy kevés Székju olajjal, vagy Jesér Lillom olajjal, vagy Ruta-
olaj-

olajjal , vagy mindenikkel , annak módyá szerént , készültt.

Ha nagy az hévség , és a' mellett a' betegség véres természetű lejjend : a' jobb Karján vágjanak Eret , a' tzerént , a' mint az erő engedi , bortsátván a' vért ; mind hivesít , mind álmot hoz , 's mind a' fájdalmat enyhíti.

Azonban : fájdalom enyhítő orvosságokkal kell élni , mind külső 's mind belső-képpen. Azután olyanokkal mellyek a' vizelletnek útait lágyítsak , és tágítsák ; és ha valami enyves nedveiség bé-fogná az utat , azt fel-ázassák : ilyenek a' feredők , kövér levelek , és *laxivo flastrumozások* (*Cataplasmák.*) A' vizelloc útait így el-készítvén , úgy kell olztán kő roató , 's morsáló , és azt ki-is úzó orvosságokkal élnünk , nem elébb. Gyomrát pedig mind ezek mellett erőltgetni kell illendő eszközökkel : minémű a' *Szeretien-dio olaj* , *Ménta* , és *Uróm olaj* , 's a' többi ; mellyeket az ő helyén le-irtam. A' nagy hévségben *Rosa* , vagy *Viola olajat* egy kevés *Etzettel* öltve elegyítvén , kennyék véle a' Vesék tájékát. : A' vizellet útainak lágyítására , *fejér Malyva gyökeret* , *fejér Liliom tövet* , *Viola levelet* , egy néhány *Füget* öltve-törvén , *Somkörü* (*Sárcaklep*) *levelet* és *Szék-fü virágot* , aprón törtt , és szitáltt *Anis* , és *Kömény magot* hozzá tévén , főzd-meg erőfien *Fa-olajos* *Vizben* mint a' pépet , kend ruhára , és köld-bé melegén az Agyékát , 's két *Veséje* táját véle ; igaz szépen lágyít.

Azután :

Azután: Vese és Szemérme táját kened- meg jól *Skorpio olajjal*: annal jobb, ha új *Va- jat*, *Tyuk-báj sirt*, *fejér Liliom olajat*, *Mondo- la olajat* elegyítelz hozzá, 's úgy kened-meg.

Vagy: A' *Vereshagymát* reszeld-meg, *Skor- pio olajban*, vagy *fejér Liliom olajban*, vagy *Disz- no báj sirtban*, vagy csak *Vajban*, vagy *Fa-olaj- ban*, vagy mind ezekben, főzd-meg serps- nyóban; mellyet melegen ruhára kenvén, köd- bé a' meg-mondott rézeket véle.

De minthogy e' nyavalya, eredetire néz- ve-is a' fok hitván nedvességektől vagyon, mellyek, a' nyavalyás embert el-érvén, és a' test gyengülvén, annal inkább el-bővülnek: szükség, hogy közbe közbe gyenge *Laxati- vummal* éllyen, mellynek format meg-láthatni e' munkában izéllyel: arra reá vigyázván, hogy az ilyen *Laxativummal* akkor éllyen mikor a' fájdalom valamennyire szűnik, egyébarant ha- szontalan, sőt artalmas.

Azon közben: mind élhet aprónként bel- sőképben-is ollyakkal, mellyek a' vizellet út- tait la-gyítsák: ilyen a' *Patikában*, *Sirupus de Althea P.* ha gyakran egy kalandból nyalogat- tya ember. Vagy az helyén: áfals *fejér Mály- va gyökeret*, meg-mosvan főzd-meg, főzd meg *Vizben kenyér haj* alatt, hogy a' leve sűrűtske légyen, meg-izürvén olvalfz-el fél-annyit nyomó *Nád-mézet* benne, 's azt nyalogassd kalandból gyakorta.

Itala légyen, *Bagoly borsóval*, *fejér Mályva gyökérrel*, *Arpával*, 's kevés *Édes gyökérrel* joss
 G. 2. Viz:

Viz : annál jobb , ha egy kevés *Fa-héjjat* vetsz belé. Jó a' *Mondola* tej is , ha *Turbo-lyá* , vagy *Eperj* vízzel fel-ereizted , 's gyakran iszod. *Mondola* helyett , meg-tisztított *Mogyoro* bélból-kéizithetni. A' ki azután nem járhat : törjön egy-falka *Mogyoro* belet meg , erelze-fel *sorrás* vízzel mint a' tejet , így gyakorta.

Igen jó új édes *Mondola* olaj-is , mind a' lágyítáfra , 's mind a' fájdalom enyhítésére , ha minden-nap kétszer egy-egy kalannal vagy magában , vagy meleg *Borban* meg-iszol belőle. Annal hathatofabb , ha fele édes , fele keferű *Mondola* olaj létszen ; csak hogy legyen új nem régi avas.

Ha mind ezek sem szűnatetik : fejér *Mályvából* gyökereftől , *Tsengő* koróbol , *Somkorubol* , elvagdalt *dijzno-Tókból* főzzenek *Feredőt* , mellybe mindennap ülljön kétszer , háromszor-is. Ha a' *Feredő* mindazáltal erőtlenitené , félben kell hagyni : Leg-alább fokaig nem kell benne ülni.

Jó a' fájdalom enyhítésére , *Eperj* vízzel *Mák* *sirupot* fel-ereizteni jülep formán , egynéhány csepp *Spiritus Salsal* meg-savanyítani , 's úgy édes tsipósón innya.

K' módok szerént kell a' fájdalmat e' nyavalyának enyhíteni. De ha ugyan ezekkel sem szűnik ; jele , hogy nagy a' kő melly a' Vesét , és vizellet utait el-fogta , és felzirti : azért , olyan orvoságokra kell lépni , mellyek azt a' követ ronthatják , morsalhat-
sák ,

sák olvaszthassák, a' következendő módok szerént.

Azért: *Viola siruppal*, és *Kő-rontó fű* (*Saxifraga*) vízzel, vagy az helyett *Petreselyem* vízzel csinálly *Julepet*, egynehány csepp *Spiritus Vitriolival* meg-savanyítván, 's azt igyad. Vagy az helyett *Czitrom levelet* meg-annyi *Borral* őszve elegyítvén, és *Czucker candival* meg-édesítvén, igyék ember.

Vagy: A' *Tyukmony külső héjját* meg-égetvén fejér porrá, és abból egy *lustak nyomót* vévén, igya-bé *fejér Borban*, gyakran élvén véle, igen tisztítja a' *köves materiát*. Vagy

igy: A' *Tyukmony héjját*, és meg-annyi *Rák-örményt* törj-őzve apró porrá, keverd jó fele *Terpeninaba*, és formáld egy *borsónyi Pülülékba*; minden reggel, 's este végy-bé ötöt-ötöt belőle.

Vagy igy: Főzd-meg *Vízben* erőssen a' *Petreselyem gyökeret*, azután vels bővön *Iros vaj* bele, és *Nád-mézet*, főzd őszve újjolag, *izokial* hozzá, 's egyed gyakorta; mind az *Hasát lágyítja*, mind a' *vizellet útait tágtítja*, 's mind pedig a' *követ morsálja*, és *kihajtja*.

Vagy igy: A' *Ketske baknak* vedd *vérét*, meg-aluván, és keményen meg-aszván, azt *törd porrá*; e' porból egy *lustak nyomót* igyék-meg gyakran *Petreselyem vízben*. Annál jobb, ha elébb, minkeelőtte *vérét* vennék, három, vagy négy hétig azon *Ketske-bakot Saxifragával*, *Eperj levéllel*, vagy *Fenyő tövis ágival*,

vagy *Petrefelyem* levéllel tartják. Parafzt orvosiaságban, leg-hatnatolabban munkálódik ezaránt azon *Baknak* bugya, ha mihelyt erefzti, azon melegen iziza a' beteg.

Jó a' *Mubarcsás*, vagy *Paponyás* (*Alkekengi*) *Bor*-is: a' *Mubarcsa* verei gyümölcsét törd-meg, töts fejer *Bort* reá, azután ruhán ki-fatsarván azt igyad; hatharofon hajtya a' követ. Jó a' *Magyoro* bétel, és *Iserejnye* mazzal való élés-is, azon halzonra.

Ismét: Refzel-meg az erős *fekete reiket*, töts fejer *Bort* reá, fatsard-ki levét, 's idd-meg. Jó azon végre, ha a' fái *Cyprusnak* (*Sapinat*) vizét veszed, és iszod. Vagy. Refzeld-meg a' *Vereshagymát*, levét ki-fatsarván, nád-mézeld-meg, 's egy-egy kalannal igyal belőle: jobb a' fejer szinyű *Hagyma*. Itala legyen *spiritus Salissal* savanyított *Eperj*, vagy *Turbolya*, vagy *Petrefelyem* viz. Itt helye van fellyeb a' III. Részben ditsértt *Pár-lügokkal* való élésnek is.

Külsőképben igy segitsed a' köves *materiá-*nak ki-tisztulását: Meleg kézzel kend-meg a' *Vesék*, és *Szemérem* táját *Skorpio* olajjal, sokáig kenegetvén, és dörgölvén a' melegen alá felé a' kezeddél. Ismét: Száraz köppölyt vagdalás nélkül a' *Vele* tájára vetvén, vonnyák alá gyakorta az *Agyéka* felé; segiti a' kő ki-menését: azután újjolag kennyed *Skorpio* olajjal; melly hathatofabb lészén, ha aprón törtt *Körös* *bozárnak* porát elegyited az olajba. Vagy igy: *Viajz* olajat, *Téla* olajat
(*Oleum*

(*Oleum Philosophorum*,) Skorpia olajat, mindenikből egyaránt vévén elegyítsd - öszve, 's azzal kennyed.

Itt pedig észre kell venni ezek körül a' kő-morsáló, és úzó orvosságok körül: hogy, nem mindjárt használ egyszeri vélek való élés; hanem fokáig kell *continúálni*, hogy lassan - lassan adhassák - ki erejeket: mindenkor azok mellett kénéssel, és feresztéssel-is, a' meg-irtt módok szerént, segitvén.

Minekutánna pedig e' kinos nyavalyától egyszer fel-szabadúl a' beteg: ne bizza - el magát, mintha újjolag elő nem kerülne; hanem, a' mint oda - fel meg - irtam, élyen *Purgatióval*, a' fok-seprős nedveségeket idején ki-takarítván a' testből, ne légyen Arénának *materiaja*.

A' *Purgatióval* való élés után, hasznos a' *savanyú Viz* ital, és egyéb orvosságok, melyek a' nyálás, vagy lizthez hasonló seprős *materiát* ki-tisz-ityák a' vesékből, és a' vizet letnek eres útából. Jó e' végre; vagy minden harmad napon reggel, vagy minden héten kétszer jó fele *Terpentinát* egy öreg mogyorónyt, vagy annyit, meonyi egy gesztenye, *Nád-mézbe* kevervén, alá nyelni; igen tisztitya a' Vesét. Vagy így: Töltsed *hév Vassal* a' *Terpentinát*, 's az ott úgy meg-ég, és kőmén-ül, hogy porrá törheted: e' porból egy süsták nyomót végy-be *Turbolya*, vagy *Petresetyem* vizben.

Jó ezen hasznosra, a' *Muharzás*, vagy *Paponyái Borral* való élés-is. Jó a' *Feredő-bányában* való *feredezés*-is: annál inkább, ha a' *Vízet*-is *iszod*. Jó a' *Mogyoró bétet*, és *Mondola bétet*, 's *Turbulya vízzel* készített *Mondola tej*-is *italodra*. Jó a' *virágzó diszno-Babnak* *virágostól*, 's *mindenestől* *víz*et *venni*, 's *innya*.

Ismét: A' *Tripke-rosa gyümölcs*et *magvaitól* jól *ki-tisztítván*, *főzd*-meg jól *Borban*, *nád-mézeld*-meg, 's *egyed*; *mind hivesít*, 's *mind* *vízellel*et *oldit*. Jó a' *Nád-mézes Irós vajjal* való élés-is *reggeleken*. *Hasznos* a' *Mogyoró bét*, *mind keserű*, 's *mind édes* *Mondola bét*, *Baratzk*, és *Cseresnye* *magnak béli*, ha *gyakorta* *elzed*, *kivált képpen éhomra*.

Igen jó *reud-lzerént* való *italára*, ha *Tamondád fű gyökeret* *főz*-meg *gyenge Borban*, 's *azt isza*. *Vagy*: A' *tiszta forrás* *Víz*et *magában* *főzzék*-meg, *spiritus Salissal* *meg-savanyítván*, *azt igya*. Jó a' *Ketske savá* *itala*-is *Tavaltízal*; *igen tisztítja* a' *Veséket*.

Miuchogy *pedig e' nyavalya* a' *Veséknek* *lévségétől* *váizen* *eredetet*; *azokat* *külsőkkel* *is* *kell hivesíteni*: *Salata víz*et, *viz-Tök* *víz*et, *vagy* *az helyén* *Cichoria víz*et, és *Rosa víz*et, 's *egy kevés* *Rosa* *cizet*et *elegyítsd-őzve*; *őzve* *szűrt ruhát* *belé* *szartván*, *reggel*, 's *estve* *tedd* *a' Vesékre*. *Vagy* *pedig*: *Kennyék* a' *Vesé* *szájt* *mindennap* *kétiszor* *Rosa* *irrel*, *vagy* *Alma* *irrel* (*Romium*) *Lapitsanak*-meg *egy* *darab* *onát*, *liggalság*-meg, *vifellye* a' *Veséjén* *két* *falól*; *szép* *hivelen* *tarttya*.

VII. R É S Z.

A' Vizellésnek bontakozásáról.

Külömb. **A'** Vizellés miatt - is sok bajaskodási sézei. **A'** vannak gyakorta az embernek, mert néha vért vizellik; néha akarattya ellen is el-mégyen a' vizellet; Néha pedig fel-akad, és igen eszi, 's rágja a' vizellet útait.

FÉSZKEI: **A'** VÉR-vizellést a' mi illeti: az eszik vagy a' Vesékben, vagy az Hojagban el-ágazott apró ereknek valami okon való, vagy meg-szakadásából, vagy ki-rágattásából. Er-ről szólunk itt; mert tagadhatatlan, hogy embernek más részeiről-is származhatik a' vizellet útaira a' vér, és azon ki-takarodhatik: mint az Oldal meg-romlásában, esésben, ütésben ez meg-eszik. De ez nem ide-való.

OKAI: Meg-szakasztya az apró eret, ha bő igen a' vér: ki rágja a' sós erős nedvesség: ki-febesíti az éles, meg-tolyútt, fősenyes, vagy ugyan köves materia az Arénában

JELÉNTÉSEI: **A'** mi ezt illeti: Ha bővön gyakorta Vért vizellik ember, veszedelmes, mert ez épen el-izárasztya, 's azután Viz-kórságba eszi: vagy pedig a' vizellő részeket ki-rothasztya, és sok gonoltt szerez.

Ha a' vérnek bőségétől eszik ez, (melly meg-tetízik sok jelekből: minojárt vagjanak Eret a' Bokáján, vagy Laba-fején Karjait kölsék-meg, és a' vért úgy fogjak-el az alsó rétekről: a' Lépire, és Majara veszenek egy egy ureg Köppölyt, és egy izitafsak-fel.

ORVOSSÁGAI: Igen ditséretes e' nyava-lyában, a' *Jub tój*, ital, de ennek itala után hamar ne alügyék, se magát meg-ne furaizsza. Piritsd-meg a' tűznél a' *Rhabarharumot*, törd-meg aprón, egy lufák nyomót *veres Borban*, adgy-bé innya.

*Cassia*ba, vagy *veres Rósa liktáriomba*, vagy *Birs - alma liktáriomba* elegyítsd egy lufák nyomó aprón törtt *Uti - jú magot*, vagy *Bolus - Ar-ménust*, vagy *Pomagranát héjjat* 's azt egye-meg.

Főzzenek forrás *Vizben Tálmosó füvet*, *Sze, derj inat* 's *Tormentella gyökeret*, 's azt igya. Tör-jék-meg aprón a' *Gyantát*, 's mindennap egy kés hegyre férőt egy kalán *veres Borban*, vagy *Suska vizben* igyék-bé éhomra belőle. Jó a' *Spiritus Vitriolival* savanyított forrás *Viz* ital-is.

Minthogy pedig a' Vér néha meg-alúszik az *Hojagban*, melly a' terhes felzító fájdalom-ból meg-tetszik: olyankor főzzenek *fejér Mály-va gyökeret*, ahoz tegyenek egy kevés *Etzetet*, és *Mestet*, 's melegen azt igya; az alutt-vért oszlattya, és a' vizelleten ki - viszi.

Kivül kőcsék *veres Borban* fűz *Birs - alma*, vagy *Tölgy - fa levéllel*. Kényék a' kenettel; mellynek neve a' *Patikában*, *Unguentum Comi-tisse*, az *Agyékát*

Néha, vagy a' *Vese*, vagy az *Hojag* meg-kél, melly miatt genyetségest vizellik ember: Ha a' genyetség a' *Vesékről* jó; bővebb, 's a' *Vizellettel* inkább el-elegyedik, és nem olly bűdös: de az *Hojag* minthogy hártya, arról
kevés

kevés genyetség jó, nem-is annyira elegyedik a' Vízellefvel; azonban igen-bűdös.

- Minthogy az Hojag szüntelen nedvesedik, nehezen tisztul az illven genyetség. Minden orvofságok között, használatos e' nyavalyában a' *Terpentinával* való élés. Édes gyökeret törj-meg aprón, abba keverj egy-mogyorónyi, vagy több *Terpentinát*, 's énomra iad-meg, így tselekedvén mindennap.

Igen jól tisztítja e' nyavalyát a' *Téj savojával* való élés, a' *Méh-ser*; vagy ezek helyén, az *Arpával*, és *Édes gyökérrel* főst víz: Ezeknek valamelyikét igya szomjúságtól, a' *savanyú Víz*szel, vagy *Feredo Bán*ának *vizével* való gyakor élés-is. Jó a' *Li num sanctum*, *Sassafrás*, és *Sarsaparillával* való élés-is: ezeket a' közönséges mód szerint *Vízben* meg-főzvé, iván.

- Ezek után: annyira tisztelván a' genyetség, (melly meg-terfzik annak kevesedéséből) éljen gyakorta *veres Rosa lictariommal*. Vagy: Törj-meg a' *Tömjént*, elegyítse *édes Téjbe*; 's azt igya gyakorta. Vagy: *Ud-fü* vízbe süsön hev *Vafut* - 's azt igya. Vagy: Szedgyen *Kokény-fa* mohot, főz-e-meg *édes-serben*, 's azt igya.

Ha nagy a' fájdalom: Igyék *mexi Mák* vizet; szépen enyhíti. Vagy: *Toke* magot tisztíson, és törj-meg bővön, emelje fel *Ud-fü Víz*szel mint a' tejet, 's azt igya gyakran.

Néha a' Vízellef, embernek a' torka ellen is el-mégyen; mely kivált kópp *nyak*, az Hojag nyakát bé-rekelztő *poszony* húsának

meg-puhulásától, ázásától, és erőtlennítettésőtől : mint ez gyakran meg-efik az igen részegesekben. Vagy : a' Vízelletrnek nagy életségétől, melly érdekelvén e' részeket indítja a' vízelletr. De gyakrabban efik az erőtlenségből : melly ismét, vagy a' természet hidegségétől, mint a' vén emberekben ; vagy a' bő-nedvefségektől, mint a' gyermekekben, tapasztalható dolog.

A' véneken, és részegeskedés miatt el-gyengültekben, többire gyógyúlhatatlan e' nyavalya. A' gyermekekben, idővel magától megszűnik.

Ha a' testben bővelkődő éles evő nedvefségektől vagyon : azt a' testből *Purgatio*val kell ki-tiltítani ; azután, szorító, és egyéb ebben próbált eszközökkel kell élni.

Jó igen a' *Gyanta*, vagy *Tömjény*, akármelyikét tórd apróra, és egy lustak nyomót, vagy kevesebbet vévén belőle, igya-bé *veres Borban*, vagy *Kókény utrag vizben*, vagy *Sóska vizben*, vagy *atsélos vizben*.

Kivül a' *Szomérme* táját, *Etzetben* erőssen meg-főtt *Tser-fa törtt hajával*, vagy *levelével*, vagy meg-törtt, és *Etzetben* (mint a' pép) meg-főtt *Tser-makk bétel*, 's jó melegen kölsék-bé.

Ditsérik itt, ha a' *Tsigát* mind *héjjával* egyegyütt egy új paraszt tsuporban meg-égeted, porrá téized, és valamelyik említett *Vizben*, vagy *Borban* gyakran innya adod. Halonlóképpen élhetisz az égett *Mogyoro bétel*, égett *Tyuk-*

Tyukmony héjjal, aprón törtt *aszszú apró Bor* torján levelével, Tyuk zuzának belső meg-afzaltt, és aprón törtt *bartyájával*. Ditséretes azon formában, ha mindeneftől meg-égeted a' *fűly*, vagy *tóvises Díznot*, és *porat* innya adod *gyakorta*.

Rend-szerént való itala légyen *savanyú veres Bor*, vagy *Viz*, mellyben *hev Atzelt* egy néhányszor süffenek, és óltanak. Vagy dedig: új *Téglát* hevits-meg igen, óltad *tiszta Vizbe*, meg-szűrvén azt igya *szomjuságtól*.

Szoktassák ezek mellett arra, ha gyermekek, hogy le fektekor, éjfélnél, hajnalkor, vizelleni kényszerítsék.

A' Vizellet fel-akadását, tsepegését, és a' vizellő részeknek rágását a' mi nézi: ezeknek okai az VI. Részben alkalmalint elő-számláltattak, a' mint hogy orvosságai-is majd azok.

Ha fenn-akad; annak okaira kell vigyázni: *vezedelmes* itt az aránt a' *Vizellésnek* sokáig való tartoztása, mint ezt néha *szégyenlütiben-is* olly helyen meg-fogja az ember. Néha ez elik az *Hójagban* való kötől. Néha elik ez a' *Kólyikában*, *Hójagnak* a' *száját* meg-nyomván a' teli *Bél*. Néha a' *phlegmás* nedveségtől, vagy *genyetségtől* meg-rakodván az *Hójagnak* *szája*.

Akarmi okon légyen; de mindenkor *vezedelmes* az ilyen *Vizellet* meg-fogódás: melly ha heted napig tart, bizonyosan meg-öli az embert: mert annyi ideig semmit-nem vizellik;

zellik : a' Vizelet vissza az erekre szállván, dagadást, és az Agyvelőnek bődülését, hófzás álmot, és abból halalt hoz. Annal inkább, ha az orran-is érzi a' Vizelet szagát ki-jönni, és a' ganéjla-ra való erőltetést is érzi mellette, 's azonban semmi nem mehet, vagy ha miatta tsuklik; nem igen vagy on reménség.

Mind hasznosok e' nyavalyában, a' mellyeket az *Arénákban* elő-izámlaltunk : minémű a' *Térpentinával*, akár étel, akár ital formában való élés : *Fenyő magos*, vagy *Fenyő-mag olajos ital* : *spiritus Salis* salanyított forrás *Víz* ital : *Mukarczás*, vagy *Poponyás Bor* ital. Kilentznek, vagy tiznek egy tsélze *Borban levét* fatsard-ki, 's idő-meg. Egyéb külső, belső az VI. Részben elő-izámlalt orvolsagok, kenőcek, kötések, feresztések.

Ha az Hójjagban való kő rekeszti meg a' Vizeletet : fektessék hanyatra, és *Levált* fel-emelvén rázzak, hogy Hójjag szajaról vizzizamenyén a' kő; Ha úgy nem lehet, ahoz való tsivel (*Batherrel*) vissza kell fel-teni onnan; ottan meg-indul a' vizelet.

Ha nagy ragással vagy on, és gyakran uagy kinnal tseperegve vizeellik ember : (mellyet, a' Vizelet útait rágó erős élés nedvelségek, 's genyetségek, néha azonoktól az Hójjag izájának ki-ievődése s' egyéb efféle szerez) az orvolsásban akkor arra kell vigyázni, 's azt kell fel-keresni, a' mi annak közeltob-való oka.

Jó itt-is a' *Purgatio*, kivált-képpen *Purgáló* fatskóról egy, vagy két hétig innya, és gyengén a' meg-gyülekezett nedvelségeket így tisztogatni. Jó itt azon nedvelségeket *Kristély* által-is kevesíteni, melly az *Hójjag* szajan-is tagitást, és lágyitást téstzen.

Jó itt-is minden *Terpentinds*, *Fenyő-magból*, és *Muharczbol*-való fellyebb le-irtt orvolság, *Mondola* téjjel való élés: *Eperj*, *Turbolya*, és *Petrejéiyem* víz.

Vagy: *Tök*, *Görög*, és *Sárga Dinnye*, és *Ugorka magokat*, törj-meg erőssen: e' vizeknek valamellyikével eretzd-fel mint a' tejet, szurd-meg, és gyakorta igyad.

Igen jó a' *fejér Mályva* gyökérrel, *Edes gyökérrel*, és *Árpával* fött forrás *Víz* ital: a' *Ketske* tej *savó* ital: a' *mezei Mák* víz ital: a' *Feredő banya* víz ital. *Köppölly Rósa* vízbe *Tyuk-mony* fejerit erőssen, 's idd-meg mindenestől, igen enyhíti a' rágástól való fájdalmat. Ide tartoznak minden kenések kötélék, feresztések, mellyek a' VI. Réizben le-irattanak.

Igen jó ez: Egy nagy *Veresbagyma* réttyei közzé eresztiz *Mondola* olajját, vagy *Fa*-olajat súd-meg láratnak alatt, azon jó-melegen törd-meg mint a' pépet, es kösd-bé a' *Szemérme* közit, 's tájat véle.

VIII. R É S Z.

A' Kőszvényről, és Sciaticáról, melyet Farkának, fergo, és kereszt-tont járdalmának - is hívnak.

Fézf. **E'** nyavalyának fészke, kivált-képpen, **kei.** **E'** az izeknek közi, azok közzé ver-vén-bé magát a' vérből kiizakott sós, nyálás, evő, rágó *materia*, melly az izek mellett a' hárttyákat, és a' tsontokat öszve kötő szőszös haj nevelőket (*ligamenta*,) és inas húlokat (*tendines*,) keletves járdalommal felziti.

E' rágó nedvseisgek, néha mindenütt lehetnek a' testben széllyel; de kivált-képpen a' Kéznek, Lábnak izcire, a' Térd-kalatsa alá tartanak; néha pedig a' Tshipő, vagy forgó-tont valutskájába (*acetabulum*) a' Farnak nagy húfai alá furja magát: melly tulajdonképpen *Sciaticának* (*Ijébiadica*) mondatik a' Magyaroknál.

Ugy ki-terjed néha e' nyavalya a' testben, hogy minden izeket el-hat, Hat-geréntzit, Főkoponyát Álkaptzaját, Or zajat, Torkát. A' Kéz, 's Láb fejében, és a' Térdben, ugyan, dagadással, fel verő járdalommal 's tú-eiséggel adgya-ki magát; mellyben sem a' hárk, sem ehetik ember - néha az Hideg-is el-leli miatta, és egész teste forrózik.

OKAI: Belső okai e' nyavalyának (a' mint mondám,) a' nyálás nedvseisgeknek az Agyvelőben, Éreken, Májban, Lépben igen el-bővülése; mellyek ott tovább nem főrven,

min-

minden-felé a' testbe, az hol fészket találnak magoknak, izekre, inakra, hártyákra, ki-áradnak: melly ki-áradás miá az ilyen részek el-áznak, feszülnek, 's gyengülnek; sőt néha idővel meg-sűrűdvén e' nyálas *materia* mint a' mész, úgy ki-tollja magát, hogy a' tag rutúl meg-tsomózik kívül miatta; sőt az izeket meg-tágitván, a' tsontokat-is helyekből rettetes kinokkal ki-hányja.

Külső-képpen, kívált képpen az ilyen nedveségeknak el-bővülését segítik: az igen buja élet, részegeskedés gyakorlása, henyé élet: mellyek miá a' belső részek, Gyomor, Máj, Lép el-hidegedvén, 's gyengülvén, jó főzést, és jó vért nem tsinálnak; hanem az eledel bennek tsak füstölög, mint a' nyers fa a' tűzön, és nagyobb részént nyállá válik. Néha ugyan örökség sizerént száll a' kőszvényes szülékről a' fiakra.

JELENTÉSEI: Többire e' fájdalmak, Tavaszszal, és őzszzel fordulnak elő. Ha idős korban esik emberre: jól soha ki nem gyógyúl belőle. Az ifjakban-is, ha már megtsomósodott: nints reménség. A' Tsipó tsontban való Kőszvényben, jó jel, ha alá-felé száll a' fájdalom; de igen roíz, ha inai, és Szárai libbadnak, 's hamar fáznak. Akármelley Kőszvényben-is nagyobb fájdalom vagon, ha az Hata kemény; könnyebb pedig, ha az Hata tág, és megyen. Ha pedig a' Kőszvény, melly bizonyos időben elő szokott vólt kerülni, elő nem kerül: gyakorta más

veszedelmes nagy nyavalyában veti a' beteget.

ORVOSSÁGAI : E' nyavalya , minthogy hosszúszas unalmas munkát orvoslást , és igen szoros prébendát kíván , már annyira ment , hogy ugyan belé-is szokták mindjárt hagyni ennek orvosoltatását a' Kőszvényesek : melly miá , *Opprobrium Medicorum* , az - az Orvosok gyalázojának , (úgy mint , mellynek semmit nem tehetnek , (mondatik . Mert a' ki jó borhoz , borfos étetekhez szokott , (mint többire a' Magyarok :) nem akárják meg-fogyatkoztatni sem torkokat , sem nyeket : mihelyt az ostor annyira tágul , nehezen vészik magokat a' Bor helyén Tej italra , főtt Vízre ; és a' szerzázmos Étek helyén Víz-levelekre ; 's egyéb effélékre . Nem gondolván - meg ama mondást , melly , nagyobb részére , reájok illik a' Kőszvényesekre :

Qui non vult jejunare Christo , jejunet Galeno.

Ki nem fanyargattya Kristus-ért ő-magat ,
Szenvedgye Gálénus szoros Oskoláját.

Mellyre nézve , talám e' Réz e' munkából ki-maradhatott volna ; de , hogy tsorbája ez-eránt-is ne legyen , jegyzek egy néhány rendelést , mellyeket a' Régiek-is többire , 's mind pedig a' Mostaniak fel-jedzettek .

Egy summában azért , ennek orvoslása ez : hogy , a' mondott nedvelségeknek az izekre való szállását , folyását , minden tehetségével ember fogja - el : Agyvelejét , Gyomrát , azt onnan oszlasa - el : Agyvelejét , Gyomrát , Maját , Lépit úgy erőltgesse , hogy testben

az Isten híván, nedveség ne bővüllyön, hanem rödgyon; melly úgy léfzen-meg, ha a' terhelézet olyanokkal nem terhelődik, mellyekkel ne birjon. Mind ezek mellett (mivel az leg-izorolabb) a' fájdalmat, mennyire lehet, enyhíteni kell.

Azért, ha a' beteg ifjú-erőben, és véres, a' nyavalya-is még kezdésben vagyon: vágjanak ottan Éret a' jobb Karján, ha a' Kőszvény bal felől győtri; ha pedig a' jobb felől való részében vagyon, bal felől kell vagni, annyi vért, 's annyilzor borsátván, mennyi a' nyavalya tullyahoz, és a' beteg erejéhez képest elegendőnek itéltetik lenni.

A' *Purgatio*-is a' nyavalya kezdetiben igen hasznos; mivel az, az-izekre, és inakra menni liető nedvességeket a' Bélekre vizizá-szija, és rendes ú-on a' testből ki-takarítja.

E' nyavalyában pedig, a' *Purgatio* aránt, ketőöt kell meg-tartani. Elsőben: hogy a' *Purgatio* jó erős legyen; mert; a' gyenge csak megzavarná a' nedvességeket, és annál nagyobb kint izerezne. Másodszor: hogy mihely azt bé-vészi a' beteg, a' karjait; és Tzombjait szorítsak-meg ruhával; hogy a' Kéz, és Láb izeiben a' sós nedvesség fel ne háborodgyon miatta, és fel-háborodván annál nagyobb kint ne tégyen. E' végre: *Pomagranát héját, aszszu Tölgy-makkot, Bolus Arménust* meg-törvén aprón, keverjed *Etzettel* őszve habartt *Tyukmony fejeribe*, mellybe ruhát mártván; köldbé a' meg-mondott részeket véle. Vagy hir-

telen : *Etzetes Vizbe* márts ruhát , 's kősd - bé jó szorosan a' Karjait 's Inait véle. Néha e' nyavalyában , a' fellyúl hánytató *Purgatio* - is fokot használ.

A' *Purgatio*val való eléendő tisztulás után , izzadás által - is kell fogyni a' fok nedvességét. Igen jó a' többi kőzött , és könnyen - is szerezhető e' végre , a' keferű *Lapu gyökere* , főzzék - meg *Borban* , vagy *Serben* , vagy *Vizben* ; 's igya melegen ; mind a' vizelletet , 's mind a' veritéket igen inditya. Kül - ső - képpen : izzadhat gőz - *Feredővel* ; vagy a' helyén , kementzéből ki - szedett *Kenyeret* vagy kettőt darabolly fel azon melegen , rakjad a' beteg teste körül , 's takard - bé jól ; hatalmason izzaszt , és használ.

A' nagy fájdalmakban , és hogy az izekről el - fogódgyék az oda siető nedvesség , jó a' *Terjékkel* való élés , ha új , és nem regi a' *Terjék*. Jó az *Hideg Kőszvényben* , *Sassajrás fát* meg - rázpolyozni , 's annak *forzátsát* üvegbe rakni , és *örös Égett - bort* reá töltvén áztatni , míg az *Égett - bor* meg - veresedik , és abból éhomra reggel , 's estve le - fektekor egy - egy kalánnal innya ; a' vért igen tisztitya.

Vagy így : *Föld - epét* (*Centauria minor* ,) *Kapotnyak gyökeret* (*Asarum* ,) mindeniket egyaránt vévén ; főzzék - meg *tiszta Vizben* minden - nap reggel éhomra melegen egy italt igyék belőle vagy két hétig ; izzasztya , 's tisztitya.

De minthogy közönségesen az ilyen betegek e' módot nem követik; hanem, mihelyt a' Kőszvényi fájdalmat érzik, mindjárt kenéshez, kötéshez kapnak; mellyeknek, mivel ezek után kellene következnie, hasznát ritkán érzik. Azért, hogy e' nyavalyában ember a' külső fájdalom enyhítő eszközöknek hasznát érezhesse: a' fellyebb meg-irtt módok szerént, testét elébb el-készítvén, úgy nyuljon a' külső-eszközökhöz, mellyek vagy a' fájdalmat enyhítsék, vagy tagba le-szallott materiát oszlassák, és lágyítván, tsomóolni ne engedgyék. Mellyek, minthogy sokféle Nemzetből álló Tudósok próbája, és javallása szerént, igen sokak, és sok-félék röviden némelleyeket, mellyek a' Magyar humorhoz közelebb einek, elő számlálók, igen sokakat el-hagyván.

Igen jó fájdalom enyhítő csak maga-is az édes Tej, ha mihelyt fejik, és míg lágy-meleget, ruhát belé mártván, azzal raggattyak. Mellyre nézve: *fejős Juhot*, vagy *Ketsket* a' beteghez közel táplálhatni; hogy mihelyt kívántatik *új fejt Tej* legyen.

Vagy. *Édes Tejbe* tegy *Sáfranyt*, főzz *Tzipó belet* benne, és vagy két *Tyukmony székivel* tórd-ólzve erőssen, mint a' pépet; melegen ruhára keenyed. 's köld a' fájdalmas részt véle, gyakran újjítván. *fejér Mályva gyökeret*-is főzhetisz *édes Tejben* mint a' pépet, és hasonló formán élhetisz véle.

Mikoron a' Lába nagy - ujjába érzi a' fájdalmat : az hol fokott kezdődni gyakrabban, *Rosa etzetet*, *Tyukmony fejerit*, *lány Sot* kőpüly őfzve erőssen, gyenge len tsepüt mártás belé, 's kőd-bé véle.

Végy *Bort*, 's *Etzetet*, mindeniket egy aránt, apróra vagdaltt *fejer Málva gyökeret* főzz-meg benne erőssen, tégy *Ros lisztet* hozzá, tőrd-őfzve mint a' pép-t, 's jó melegen ruhára kenvén, kőd-bé a' fájdalmas tagot véle.

A' tüzes fájdalomban, igen dicséretes, ha a' *Béka lentét Szék fü virággal*, és egy ke. és *Árpa lisztet* *Téjben* meg-főzöd, 's véle bé-kőd jó melegen.

Vagy így: Egy néhány *Tyukmony székít Sáfrányos Vajban* legyen főzz-meg: (annal jobb ha *Rosa olajban* főzöd azou formán;) és mikor szép legyen meg-fő, jó melegen ruhára kenvén, bé kőd véle.

Vagy így: Aprón törtt *Sot*, és *Kormot* kőpüly-őfzve *Tyukmony fejérrvel*: mikor elsőben kezdődik a' fájdalom, ruhát belé mártván, kőd-bé véle; újítván ha meg-szarad.

"Vagy így: Az *Ökör-fark fünek virágát* szedd-meg bővön, tölts-meg egy szoros szajú üvegét véle, tedd-ki Nyárban a' nap fényre, 's egészen magában mint-egy olajja válik, tőrd-le más edénybe az higgattyát, 's tedd el: mikor a' szükség hozza, gyenge ruhát belé mártván, a' kínos részt kőd-bé véle, gyakran újítván: annal jobb lefz, ha *eros Égetit bort*, és *jo-féle Sajfnyit*-is elegyítelz hozzá.

Ismét : Tavaszszal, mocsáros helyen, Béka tojásl (*Sperma Ranarum*) szed bővön, 's annak kis lumbikban vedd vizét; mellybe, mikor izúkség, gyenge ruhát mártván, takarjad véle: annál jobb, ha *Timsót* olvasztasz el-benne. Könnyebb így: Azon Béka-tojásl meg-szedvén, köppüllyék őszve, mártisanak belé egy-falka gyenge ruhát, mellyet meg szárazítván tegyenek el hűvös helyre; akármikor elő-vehetni, egy darabot (mennyi izúkség) beöle metzvé, öntözzék-meg *Rósa* vízzel, 's kőlsék-bé véle.

A' Meleg kőszvényben ez is jó: Törd-meg a' *Celitet*, tölts *Etzetet* reá, főzd-meg jól, ruhát belé mártván, kősd-bé véle.

Vagy így: Gyermekdéd *Tebén* marha lábát, vagy ugyan *Borjú* lábakat vagdally, és törj-őszve, főzd-meg *Vizben* erőssen, míg el-rothad; fen a' *Vizben* lábbogó kővérít szedd-le egy edénybe, tölts meg-annyi, vagy valamivel több erős *Égett hort* hozzá, tégy lágy *Sot*-is belé; a' hévséget igen szijja ki felé-ha gyenge tolluval gyakran kened véle.

Olajos, és liros eszközökkel nem igen hasznos élni e' Kőszvényes hevültt tagoknak kötésében, kenésében; mivel annál inkább hevitik.

Jó az hévség izitására a' *Galbanetum*, (noha ezzel, hogy tudnám, e' nyavalyában mások nem éltek) kennyék véle tolluval, az hévségnek ki-izitására: fellyül; lapossan szeltt *őztövér* *Tebén* *huffal*, mellyen szemmi kővér ne legyen, kőlsék-hé, a' fájdalom enyhítésére:

sére : minden reggel , 's este újjítani kell e' kenést , és kötést. A' *lázú új Sajt* - is jó , köt- ni véle : de mihelyt meg - melegszik rajta , el- kell vetni , 's mást rá - tenni ; enyhíti a' fáj- dalmat.

Jó fájdalom enyhítő ez - is , hamarjában : *Fé- jér Tzipo belet főzz - meg Sáfrányos Tejben* , mint a' pépet , melegen ruhára kenvén , kösd - bé véle. Vagy így : Két , vagy három *Tyukmony székil köppülly - őszve erőssen erős borral* , márts ruhát belé , és takard - bé véle. Vagy : Aprón törtt *Görög fejért Ezeretes Rosa vízzel keverj - őszve* , ruhát - márts belé , 's kösd - bé véle. Némellyok apró *Kutya kőlykóket* raknak rá , 's azoknak melegével enyhítik.

Jó a' fájdalom enyhítésére , az őszve sültt 's melegedett *Tarkóly* , tartsa benne a' fájdalmas Kezét , vagy Lábát. Jó a' *gyermek bugya - is* , ha gyakran azon - melegen molsák véle. *Sotalan vajban a' vízi Békákat főzd - meg erőssen* , 's az- zal kennyed. *Uti - fű vizbe* , 's meg annyi *eb - Szőlő vizbe* tölts egy kevés *Ezretett* , vels belé egy darab *Cámfort* , 's azzal kennyed. Vagy így . *Szalamiák spirituss* , erős *Egett bort* tölts ősz- ve , vels *Cámfort* belé , 's kennyed véle ; igen hatható.

Ha ugyan szenvedhettetlen a' fájdalom , így tselekedgyél : *Belénd füvet* , *Eb szőlőt* , egy né- hány *Mak - fejét* , (mindenik nyers légyen) *Fűll füvet* , *Viala levelét főzz - meg Tejben erőssen* : *Len - mag liszttel* , *Bura liszttel* , *Szék - fű olajjal* tórd - őszve erőssen , mint a' pépet ; ruhára ken-
vén ,

vén, kösd-bé véle. A' levélvel pedig melegen, hasznoson moshatni.

Vagy így : *Jo fele Sáfrányt* ásztafs erős *Égett borban*, hogy szép sárga légyen, vels belé egy kevés *Cámfort*, forrald-fel, azután egy darab *Opiumot* olvalfiz-el benne, 's azzal kenyed; igen hathatós. A' nyers *Tubák levele*-is jó, ha jól meg-töröd, 's véle bé-kötöd.

Ha a' nedvességet, melly e' kinos fájdalmat szerzi, elein el-akarod valamelly tagodról fordítani, hivesítőkkel, *Salátával*, *Endiviával*, *kóvér Portsinnal*, vagy *Fűll-füvel* kötheted.

Vagy : *Arpa-lisztet* *Etzetet* vízben főzz-meg, két, vagy három *Tyukmony székít* keverj belé, *Sáfrányozd*-meg, 's kösd-bé véle.

Ha az hévségben a' *Lábad*, vagy *Kezed* erei meg-dagadtak; *Nadállyal*, annak módgya szerént, vért szitatni belőle, hasznos igen.

Ofzlatni ha akarod a' *materiát*, melly a' *Dagadó Kőszvényt* izerzi: *Oltatlan meszet* *gyermek hügyában* ólts-meg, hadd meg-higgadni; az higgattyát le-szűrvén, márts gyenge ruhát belé, 's raggasd véle.

Vagy : *Nyers Borza* *levélre*; 's *virágára* tölts *Égett bort*, azzék egy-egy éjjel; azután tölts fel lumbikba, és új-olag járta-sd-le, mellybe gyenge ruhát mártván, ragalzfzad gyakran véle.

Vagy így : *Szedgy* az *héjjából* *ki-máfszot tsigát*, tégy meg-annyi *Sot* hozzá, 's mind egygyütt tedd *satskóba*; mellyet a' *pintzében* szegre a-

kafsz-fel, tégy edényt alája, és a' le-tsepegett' levélvel kennyed.

Ezeken kívül, mind fájdalom enyhíteni, 's mind ofzlatni ditsértettnek imezek: *Búza lisztből, Sóból, és Lóréből (Tsigerből)* főzz Pépet, kend ruhára, 's melegen kösd-bé véle.

Vagy: *Bab lisztből, Borral, Égett borral*, 's egy kevés *Vajjal* főzzed, és azon formában ély véle. Vagy: *Földi Borzának gyenge leveleit* rántsmeg *Vajban*, 's kössed véle. Vagy: *Refzelly Földi tókót*, tölts *Égett-bort* hozzá, 's kösd-bé véle. Jó a' *Súly-fű gyökér-is (Radix Aronis)* ha meleg *Tebén ganéjjal* erőssen ószve töröd, és véle bé-kötöd.

Vagy így, melly jobb-is: *Törj apró porrá aszszu veres Rosát, Mástixet*, 's egy kevés *Cámfort*; és *tízta Búza liszttel* egygyütt főzd-meg erős *borban* izüntelen kevergetvén, míg péppé válik, 's azzal kössed.

Ezek közül, a' mellyiknek hasznát érzi, azt kövesse.

Ha meg-tsomófodik: elein annak ofzlatására, igen alkalmas az értt *Sajt*, mellyet régi *Sodor levélvel* főzz pépé, mellyet ruhára kennén, kössed véle; szépen lágyi-ya, 's ofzlat-tya. Jó ugyan azon tsomókat minden-nap *Büdös-ko ojjal* kenni, háromzor napjában. Jó elein csak a' *Gummi Ammoniacum-is*, *Éztetben* lágyi-od-meg, kend ruhára, és kösd-bé véle. Vagy: az *flastrom*, mellyet a' *Patikában Emplastrum Diapulphuris* hinak; elébb mind-az-által mindenkör *Büdös-ko ojjal* megkennvén.

A' mi az Italt illeri : igen jó volna a' *Sarsaparilla*val, *Lienum Sanctum*nal, annak módgya izerént, fött *Vizzel* való élés. A' *Téjjel* való élés-is, a' kinek Gyomra szenvedhesi, ditsértetik. Minden Tavalzival, 's őziszal, illendő *Purgatio*val éllyen. Erre vágasson. Gyomrát ottan-ottan *Tériékkal* erőltse. A' szegény ember, *Fok-bagynak* három fokát estve lefektekor egészen nyelleyen-el; megával egygyütt lok *phlegmát* viszen-ki a' Gyomrot-is melegen tartva. Jó a' *savanyú Vizzel* való élés-is, annak Idejében. A' tagok erőltőére pedig, a' *Banya feredő*. Ezen kívül, hogy a' kint kerültye, gyakran elmójében forogjon e' négy szó : *Cito modicus sibi Medicus*.

A' *Sciama* (*Dolor Ijctadicus*) vagy Far, és forgó tsont fajes, mint hogy azon okokból vélt/en eredtet, nellyekből a' Kőszvény; orvoslata-is többire ugyan az. Itt-is használ mind *Purgatio*, mind Er vágás, mind izzasztás, és a' *Sarsaparilla*val fött *Vizzel* való gyakor élés.

Ezek után, úgy kell osztán külső eszközökkel a' fájó részekhez nyúlni. Jó fájdalom enyhítő e' nyavalyában a' feredés : Főzzenek *Feredőt Foldi tokból, Foldi borza gyökérből, Sállvából, Kőszvény-füvből (Chamaepitys) Fenyő magból, Somkoroból, Szék-füvből*; mindenpap kétzer-is beé-ulhet, étel előtt két órával.

Korpát, Sot, Zabot Kőlefl melegitsenek őszve lerpenyőben; latskóba rakvan, azzal dör-

dörgöllyék a' fájó részeket, olly melegen, a' mint el-álhalya. *Fényő magot* - is tehetni közibe, és *erős Borban*, vagy *Égett-borral* gyengén meg-öntözhetni. *Kennyék* jó melegen, *Kapor*, vagy *Kömény olajjal*, *Ruta olajjal*, vagy *Szék-fü*, vagy *Lilom olajjal*. Jó a' *Skorpio olajjal* való kenés-is. *Ismét: A' Dialthea* kenet. Jó a' *Roka olaj* - is, *Tégla olaj*, *Caster olaj*, vagy egygyütt, vagy külön: *erős Égett bort* - is tölthetni közibe. A' *Szappant* meg-faragván és *erős Égett borral* meg-lágyítván *kennyék* véle. Száraz *Köppölyt* egy néhányat vessenek a' fájó részekre; *kennyék*-bé osztán *Tégla olajjal*, 's takarják-bé jól *meleg ruhákkal*.

Vagy így: A' *Földi borzának tövét*, és *leveleit* törd-meg erőssen, *levét* fatserd-ki, tölts-meg annyi *Szék-fü olajat* hozzá, főzd-őszve jól, 's azzal *kennyék* a' fájó részt: annal jobb, ha egy kevés *erős Etzettel* eresztel közibe, 's inkább bé-hat.

Ez-is igen jó: *Nyers Sállyát* új hév téglán fonnyaltsz-meg, azután hintsd-meg gyengén *Etzettel*, takard-bé gyenge ruhával, 's tedd a' betegnek fájó *Tompóra* alá, 's úgy párollyad. Hasonló-képpen tselekedhetel a' *kegmentzéből* ki-vött *meleg Keavérrel*, szeld ketté, öntöld-meg jó *Égett borral*, bé-takarván tedd a' fájó részéhez, és párollyad véle.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

HATODIK KÖNYV.

Az Afzszonyi - nemnek Nyavalyái-
ról.

ELSŐ RÉSZ.

A' Hó - szám meg - rekedéséről.

Jelen- tészi. **A'** Hó - számnak meg - rekedése, vagy fenn akadása ha rend - kívül vagy on, fok gonoszoknak oka : mert holott ennek minden holnapban az afzszonyi nem testéből ki - takarodni, az az idő el - jövén, azoknak nagy könnyebségekre szolgál : úgy ha, az az idő elő kerülvén, meg - reked, nagy háborúkat szerez viszontag a' testben ; hanemha vife - lősök, vagy szoptatók : mert azokban meg - rekedvén, semmi bántodásokra nintsen ; mint - hogy akkor a' meg - bővült - vér, más halzatra fordittatik természetben.

OKAI:

OKAI: Ennek meg-rekedésének ok okai lehetnek; néha a' vértnek nagy bőrsége, sűrűsége, nyálaktsága, és hidegsége, néha annak más-felé való takarodása; úgy mint, Orran, Száján, Fülén; néha az Alfélén való Súlyós ereken. Néha ennek oka, az ereknél, melyeken ki-lyokott takarodni, meg-rekedéle; 's bélyorulása.

Külső okai lehetnek: hidegen, és szélben való járas, (kiváltképpen akkor, mikor a' rendes tolyásnak elő kellene kerülni, holzizas búsulás, félelem, 's a' többi: mellyek mind hűtik: és izúritik a' vért, 's fogyatnyak az erőtt, melly a' természetet a' tilztulaira legitené. Ide-való, a' hideg, és hiedegítő ételekkel, 's italokkal való élés, ho.zizas alatlanság, 's többek effélék.

JELEI: Jelei e' nyavalyának: a' Fő-fajás, melly a' Szemeit-is el-fogja: Vaila-közi 's Desreka fajata, egész testének nehézsége, 's lankatagsága. Az ilyen beteg gondolkodó, izomorú, rút színű, ételt nem kíván, ottan-ottan tsömörlik, Lokat pökdő.

JELÉNTÉSEI: Ebből mjndeukor, ha hózfzas talál lenni, egyéb nyavalyák-is következhetnek: Viz kórság, 's egyéb dagadatok, Fuladozás, a' testben izéllyel Lujtosó Fajdalmaiak, Nehéz lehellétek, Hurut, Fő-izédelgés, Ajulás, 's több efféle.

ORVOSSÁGAI: E' nyavalyának orvoslását, igen izúkséges valami jó *Purgation*on kezdeni, akár *pilula*, akár ital, akár latskó formában légyen

légyen az. Azután az idő tájban, mikor rend-
f erént folyni kellene, vágjak-meg a' Boka-
eret, vagy a' Nagy lába ujján valót mind a'
két Lában: nem kell sok vért bortsítani, mert
ez csak arra való, hogy a' vért alá felé fzivá-
rogni izoktalluk az ő idejében. Dörgőilyék
meleg ruhakkal a' Szárait, és Tzombjait. Mos-
sak gyakran a' Labait, Tzomborbol, Bors fűből,
Kakuk fűből, Majoramából, fekete Urömböt főtt
Lab-vizzel. Feredőt is főzzenek hasonló fű-
vekből, Koményel, Kaparral, Semkoróval
egygyutt, 's feredgyék benne. A' feredés u-
tan, tüstöllyék azt a' rélzét ilyen formán:
Aprón vagdaltt Fa-héjat, aszszü fejer Rosát, és
Szeretsen-dio virágot, Myrbát, egy tizta fa-
zékba veis szénre, 's mindjárt a' feredés után
fűstöld véle.

Törjék porrá a' kék Liliom gyökeret, (Viola
gyökérnek-is hívják) tegyenek hozzá Sáfrányt,
Szeretsen-dio virágot; igyék ebből a' porból két
mogyoronyit reggel, 's estve egy kalán meleg
Borban. Vagy így: Aprón törtt Fa-béjat, Sa-
frányt, Szeretsen dio virágot azon formán meleg
Borban igyék. Vagy a' nyers kék Liliom gyökerét
reszeld-meg, levét fatsard-ki, három annyi
Bort hozzá töltvén, és jól meg-sáfrányozván
két-két kalánnal igyék belőle. Ezek után az
italok után, mindenkor járjon, sétállyon me-
leg házban, egy darabig.

Vagy: Tsinally Feredőt, a' meg-mondott
mód izerént: mellyekhez Méh fűvet, Islen já-
ját, és Isopot-is tehetni. A' Feredőben ki-
kel-

kelvén: apró porrá törtt *Castoreumot* egy fusták nyomót egy tséze jó *Borba* kevervén, igya jómelegen. Igen jól segíti; (a' hol ki-telik) a' *Fa-béj* vizzel való élés-is. Vagy pedig: A' *Bahirt* törjék meg, főzzék-meg *Borban*, 's azt igya a' szegény Rend gyakran.

Vagy így: Végy egy egy fusták nyomó *Gyantát* és *Fa héját*, két poltura nyomó *Sáfrányt*, törd őszve apró porrá; ennek harmad részét vedd-bé egyfzer egy kalán meleg *Borban* jobb estve bé-venni. A' szegény Rend, főzőn-*Borban* *Tyukmony-pirosito gyökeret* (*Rubia*) bővön, hogy a' Bor tilzta-veres légyen, 's melegen azt igya gyakran, kivált mikor a' rendes idő elő-kerül. Jó igen a' *Lavendula virág* is: törd apró porrá, keverd *Mézbe*, 's egyed gyakorta. Jó a' meleg természetűeknek, a' *Bor-kövél savanyított levelekkel* való élés-is. Jó, igen hamarjában, tsak a' *savanyú Kovájz*-is, ha úgy nyersen fél diónyit meg-eszik benne; mert ez a' vért vékonyítja, és forrallya, 's a' ki-menésre készíti. Igen hatznos a' *Bagoly koro* is, ha meg-főződ, és levét ilzod gyakran.

Ezeken kívül: a' vérnek meg-eredését segíti, a' házban való lakás: melegítő, *szerszámos*, *Sállyás*, *Fenyő magos Etkekkel* való élés: *Sállyás*, *Rosmarintos*, vagy *Örmény-gyökeres Bor*. Gyakorta járjon, testét ingalla, ne heverjen.

II. R É S Z.

A Vér - folyásról.

Okai. NÉha a' fellyebb le-irt nyavalyával, el-
lenkező módon vagyon a' dolog ;
mert azon vér, felettébb foly ; rendit, 's ide-
jét meg nem tartván, ottan-ottan el-ered.
Ennek oka, gyakrabban: a' vérnek rend-kivül
való hévsége, vékonysága, és bőrsége : vagy
valami okon való fel-forrása ; mint ez vala-
mi nagy erőltetésben gy-akran meg-efik, úgy-
mint az idétlen szülésben, és nehezen Szülés-
ben-is. Néha pedig, az ér-szakadástól, vagy
az érnek a' sós nedveségektől való ki-rágatta-
tásától. Meg-elik ez, a' mértékletlen buja
élettől-is, és egyéb okoktól ; úgymint veré-
stől, eféstől ; 's a' t.

JELENTÉSEI: E' nyavalya-is mindenkor
többeknek egyfzersmind oka ; mert a' kin ez
vagyon: étel-kivánala el-vész miatta, nem e-
mélzt jól, erőtlenedik, színe el-vész, 's gy-ak-
ran Hideg lelés formán meg-forózik : néha
belőle dagadozás, és puffadozás-is következik:
ísmét, gyakor ájulás el-halás ; néha nyavalya ki-
rontás, és abból bizonyosan halál.

ORVOSSÁGAI: A' mi e' nyavalyának-is
orvoslását nézi : igen reá kell okaira vigyáz-
ni : 's azokhoz képest az orvoslást így, vagy
amúgy alkalmaztatni. Ha azért a' vérnek bő-
ségétől vagyon : a' Karjan vagjanak Bret ;
hogy azzal az alá-felé rohanó vért vilziza-von-
nyak,

nyák, arról a' kártévő útról el-fogják. A' jobb Tsetsi alá vessenek egy öreg üveg Kőpólyt szárazon, vagdalás nélkül; hogy a' vért szíjja fel-felé.

Azonban: Karjait kő'sék-meg valami kendővel erőssen; de nem az ér-vágáskor: dörögöllyék tagjait *meleg rubákkal*; mert mind ezek a' vért azokrói az útakról el-fogják. A' vérnek hévségét, hivesítő, és sűrítő, orvosságokkal kell *temperálni*, meg-igazítani; mint a' Vértörőkről, és Orr-vére járástól oda-fel a' II. és III. Könyvben tanítottam. Ezeken kívül: szakadott-ér szorító, és forrasztó orvosságokkal élni mind belső 's mind külső-képpen, az ő helyek, 's rendek szerént.

A' vért meg állító eszközök noha fok Nemzetségek, 's azokban fok Tudólok meg-jegyzéi szerént, fokak; némellyek, mellyek kivált-képpen könnyen szerezhethők, így következnek:

Vér-botsátást, 's egyebet, (a' mint meg-irtam,) el-követvén: *ajzszü Tser-fa levelet* vessenek eleven szénre, és az ágyéka táját azzal füstöllyék, annak módgya szerént. Belső-képpen: egy-egy sulták nyomó *Bolus Arménust Uti-fü vízben* vagy *Pap erszenye* nevű fü vízben igyék-bé az ilyen beteg gyakran. Jó csak magánoson-is a' *vad Mák virág vizét*, vagy *Pap-erszenye fü vizét* innya gyakran. Hasonló-képpen, a' *Portuláca* vagy *kövér Portulm fü víze* itala-is hasznos. Vagy, (ha kénefebben akarod:) *Julepet* igen jól tihálthatni, jó izút-is,

Por-

Portulaca sirupból, és Pap erfenye-fü (Bursa Pastoris) vizből. Jó minden Birs-almából készült-is belsőképpen, sütvé, fővé, 's annak sirupja, liktárioma; 's a' t.

Ulnét: Szarvas veres Borban öltö-meg egy-néhányszor tiszta atzél, abból egy tsészével vévén, tégy belé aprón tört Gumi-Arabicumot, és veres Borban me-áztatott Dragacantumot, mindenket egy luttak nyomót, 's jól elegyítsd el beone; és jó reggel, még az ágyban lévén, igya-bé az ilyen beteg mindenestől.

Jó külsőképpen, Haredő-is mellyet főzzenek Salamon petétiből (Gyenge gyökérnek-is hívják,) gyökereftől, 's leveleftől, Tormentillából Ber-fa levélből, Uti-füből, Füzér-fülből (Auricularia Muris,) Tál-mosó füből (Equisetum.) Kívül ágyékát kennyék: Birs-alma olajjal, vagy Rósa olajjal; vagy mindenek felett azzal Kenettel, mellyet a' Patikában Gráfné-irának ninnak (Unguentum Comitissæ.) Mája, és Veséje táját kennyék Cámosoró Rósa irrel. Egyék gyakorta veres Rósa liktáriomot. Vagy: Igyék Ver-követ Uti-fü vizben, mindennap kétszer.

Vagy így: Pergilly meg eleven széneen egy Szereten-diót, úgy hogy meg ne égjen, törd meg mind, 's igya-meg veres borban, vagy szarvasnyú fejer borban éhokra. Vagy: Egy pergelt Szereten-diónak felét törd-meg, egyemeg bigan sült Tyukmonyban; telét pedig Vajba kevervén, és egy dió-héjban tévén, kösék a' Köldökére. Hasonló erő vagyon a' Gyantában, az égetett Szarvas szarvában, ha magtöröd,

töröd, 's *Uti-fü vizben* íszod. Mártsd-meg meleg *Etzetben* a' spondiát, ki-fatsarvan levét, nyirkolon, 's jó-melegen tegyék az *Ágyékára*.

Nem tsinos, de valóban hathatós orvolság e' nyavalyában a' *Szamár ganéja*: meg aszalván, 's törvén, adgyák-bé innya *Uti-fü vizben*, vagy *veres javanyü Borban*. Vagy, külsőképpen *Etzetes Vizben* azon ganéjt higítsd-meg, ruhát belé mártván, köisék-bé az *Ágyékát* véle. Füstöllyék az *Ágyékát Jub*, vagy *Szamár ganéjjal*, meg-aszalán, 's szénre; vetvén: vagy égett vízi *Békának* juftivel; vagy *Ló kórómmal*, azonképpen.

Kömény mágot, *Szeretsen dió virágot* *Máslixot*, *Tómjént* *Gyantát* egy-arányú mértékben vétvén, törd mind apró porrá, íszald meg; és az egész *Hátagerentzit* *Mézzel* kend-meg, és e' porral hintsd-bé, fellyül takard-bé estve le-fektekor: tiz éjtszakán hállyon így, 's megérzi hasznát.

Vagy így: A' *Tyukmon héját* törd apró porrá, abból egy iusták nyomót jó-hajnalban mindennap igyék-bé *Uti-fü vizben*. Jó ez-is: A' *Baba-kudása gyökerét* (*Chamaton*) főzzék-meg forrás *Vizben*, 's igya a' levét. Jó az *Olto-is*, ha két pultura nyomó: *veres Borban* meg-íszol belőle.

Igen jó az *Uti-fünek*, *Egér fark fünek*, *Tialánnak* ki *fatsartt leve*: akár-mellyikből egy tsé-szével mézzelley, vagy nád-mézzelley-meg, és igyad. Jó igen a' *Tier-fa* gyenge jóvését megszedni, vizét venni, és azt lonya. Igen ditsé-

retes e' nyavalyában a' *Dio-fa virága*-is; aszald, és tórd-meg : abból, a' mikor izűkség, egy sufták nyomót igyal-bé meleg Borban. Azon mértékben, formában, az aszszü Spikinárdal-is élhetni halznofon. A' tűzes Atzelt egynéhány-szor süffed az édes Tejbe, 's azt igyad; a' vért sűriti, és sós évő erejét el-vészli.

Bolus - Arménust, és *Geletet* törj-őszve, keverd őszve egynéhány *Tyukmony* fejeivel erősfen, márts-belé gyenge len-trepüt, 's kősd-bé a' két Tspójét, és kőldökét véle. Vagy pedig Főzd-meg a' gyenge *Tsalány leveleit* Borban erőffen, míg el roshad, 's azzal jó-melegen kősd-bé az *Ágyékát*, *Szárait*-is molsák gyakran *Talánból* jött *Láb-vizben*.

III. R É S Z.

A' Gyermek-vesztésről, vagy Idétlen-szülésről.

Okai. EZ Idétlen szülés, (tudni-illik mikor a' természetnek szülésbéli határa előtt meg-esik a' szülés,) lokakra úgy rea izokik, hogy háromszor négyszer-is egymás-után, vagy idejébben; vagy későbbben, magzattyokat el-vesztik. Ennek oka pedig, néha az anyának minden részeiben vagon; néha a' Nadrájában, vagy Méhében tsak; néha pedig magában a' magzatban.

Az anyában ennek többire más egyéb nyavalyák az okai; úgymint, Has menés vagy folyás, nagy Hurut, *Aréna*, Súly, Vér-folyás:

lyás : és egyéb mind belső , 's mind külső erőltetések ; úgy - mint , esés , ütés , ugrás : Ismét , *pblegmás* nedvességekkel a' testnek egészen el-bővülése étlenség , alatlanság , hofz-zas bú , télelem. Néha ennek oka , a' mértékletlen buja élet-is ; mellyek osztán mind a' Méhét 's mind a' magzatot erőltethetik , és az Idétlen Szülésre kelzithetik. Ezt igen segiti a' nedves , és meleg Tél ; ha utána mindjárt száraz , és hideg izeles Tavasz következik , akkor Nyárra kelve e' vezelytől igen félhetnek a' Nehezések.

KÜLÖMBSÉGEI : Néha ez Idétlen-szüléssel a' magzat elevenségben , néha pedig holtan születik. Jelei pedig , mellyekből megismerhetni , hogy az anya méhében megholt a' magzat , ezek ; Ha az anyának emlői hirtelen száradnak , apadnak : Ha a' magzat mozgása szűnik : Ha az anya egyik oldaláról a' másikra fordulván , a' terhe - is utána fordul , mint valami kő ; Ha az anya Szemei bé-esnek , Abrázattya barnúl , Orra hül , 's Ajakai szederjednek : Ha a' vizeelés , és eméltés gyakran erőlteti : Annál inkább , ha ez , és több jelek , nem csak külön , hanem egytzer-'s mind is benne fel-talaltattnak.

JELENTÉSEI : Veszedeelmes jelek , (mellyek midőn látatnak , az anya-is a' magzattal oda lesz ,) ezek : Ha az anya az erőlkődésben gyakran el-ájul : Ha tagait nem bírja ; és akármit hamar orsan kezd felejtetni : Ha a'
szóra

szóra nem igen felelhet : Ha nem eszik : Ha ottan - ottan görts fogja tagait. Ha egy - is e' jelek közzül nem látzik, bizhatni hozzája.

Akárminthet elsék pedig a' dolog ; de e' nyilván nagyon , hogy az Idétlen - szülésben nagyobb veszedelemben forog mindenkor az 'anya , mint a' rendes szülésben ; (ugyan - is , az éretlen gyümölcs , nehezebben szakad le.) De ha a' Nyavalya ki - rontya miatta : nem igen van ott reménség. Ilmét : Ha nagy Vért-folyással , 's egyfizer - 's - mind ájúlással nagyon. Veszedelmelebb pedig mindenkor azokon , a' kik többé nem szültek. Egyéb - képpen málokban , a' kik többször - is szültek , kivált - képpen ha az első holnapokban esik , nem igen veszedelmes.

ORVOSSÁGAL: A' mi e' gonofznak orvoslását illeti : erre addig kell vigyazni , míg meg nem esik a' nyavalya ; mert azután ez késő orvoslani. Azért , az okokra igen reá kell vigyazni , mellyek e' veszélyt szerzik : és azokat igen kell kerülni. Kivált - képpen a' kin egyfizer meg - esett , mászor jobban vigyázzon magára : annál - inkább , hogy az ilyenekre reá szokott tartani. Minden - féle erőltetéstől azért emeléstől , erős hágástól , ugrástól ójja magát. Erősitse ellenben mind belsőekkel , mind külsőkkel magát.

Ha igen bővölködik vérrel ; (minthogy annak bősége hamar el - tsapja a' gyenge terhet ,) vágjanak eret rajta , kivált harmadik , 's negyedik holnapban , kétszer - is , háromszor - is ,

ha kívántatik. Ha pedig *phlegmás* nedvességekkel bővös; az - is igen szép gyengén azon holnapokban tisztítassék - ki. De, minthogy az erős *Purcation*nak itt helye nintsen; izzasztó eszközökkel kell inkább fogyatni azokat a' testből.

A onban: erősítésnek okáért, hogy a' Méh erősödjék, éllyen azokkal, mellyeket a' Vértfolyásról ezen VI. Könyvnek II. Réizében leirtan. Jó igen az *Uti - fu magvát* meg - szedni, és az ilyen szükségre kélzen tartani: aprón meg - törvén, abból (mikor kívántatik) 2. 3. pultura nyomót bé - adni, *Borbm*, *Tyukmonyban*, vagy *Étek leubén*. Itala légyen *Tormentillával*, vagy *ézetett Szarvas szarvával fött Viz*.

Ételében a' fű - szerszámok között leg - jobb a' *Szeretien dio*, és *virága*. *Máflixot*, vagy *T. m. jent* gyakran nyellyen - el csak úgy töretlen. Igen - ditsérik e' nyavalyában a' *Sas követ* (*Lapis Aetites*, vagy *Aquilinus*) akár Nyakában, akár a' Köldöke tajaá vífellye. Jó ezen végre a' *Magnes kő* is, ha a' Köldökén vífeli. Istmét: *Rosa Pogátját* öntözzenek - meg meleg *Borral*, hín sék meg jól törtt *Szeretien - dióval*, 's kölsék melegen a' Köldökére. Vagy: A' *Követ Berbesset* mihelyt meg - nyúzzák, *fadgyát* kivévén, azon jó - melegen borítsák az *Hasára* a' betegnek: és fellyül takarják - bé egyébbel.

Vállá közire; Tsetli alá, két Vékonyára vessenek Izárazon nagy öreg köppölyt, (mellyet *Ventosának* hínak) hogy a' terhét Izija fel

fel-felé. Azonban : dörgöllyék Karjait meleg ruhával. Mind erősíteni, szoritani, és a' forró vért tartoztatni, jó a' vad *Mák sirup*, ha belőle *Uri-fü vízzel Julepet* csinálnak, és gyakran iszsa ember kalánnal

Ismét : *Pomagrandt héját Tseremakkot, Gesztenve héját, Szőlő magot* meg-afzalván törj apróra, főzd-meg *veres Borban*, mint a' pépet; és ruhára kenven, kösd-bé a' *Köldöke* táját véle. Vagy : ezeket darabolon főzd-meg *Borban*, marts spondiát (újat jobb) belé, és ki-fatsarván, nyirkoson, 's melegen tedd a' *Köldökére*.

Azon porokat *Terpentinával, Viaszfal*, 's egy kevés *Bárán-fadgyúval* őszve-olvasztván 's elegyítvén, *flastromot* csinálhatsz véle azon végre, 's azon helyre tévén; annál jobb, ha *Szeret sen-dio*-is lesz közre.

Sútsérik igen a' *Tyukmogy héját* is, ha apró porrá török, és gyakran iszsa-bé az ilyen be-eg *Uri fü vízben*. Az hol kaphatni, mindnek felett a' *Karminfa színt festő mag* (*Grana Kermes*) őszve törvén egy kevés *Máslixal*, vagy *Toménnes*, 's adgyák enni higan sült *Tyukmogyban*, ezzel igen éinek e' nyavalya ellen az *Olasz a zizouyok*.

Jó a' *Kalárs por*-is, *Gyöngy-virágos Ezettborban* inaya, kivált ha az hidegtől vagon e' vesztély : és olyankor a' *Szerntsen-dio olajjal*-is *Köldökét*, és *Köldöke* táját kenni igen jó.

Ha a' nyavalya ijedéstől esik : Jó a' vad fekete *Cseresnye* vizét inya gyakran. Jó a' *Hars-*

fa virág viz - is , és egyéb Szű - erőfitők , mellyek ide - fel az ő helyekben le - vannak írva. Ha az Has - folyástól esik ; annak - is a' szerenc kell ellene állani , a' mint fellyebb le - irtam. Ha pedig *Alkermessel* Szű - erőfiteni éltetik e' nyavalyában , az ne légyen Pésmás.

IV R É S Z.

A' Szülés körül való dolgokról , és azután következhe:őkről való tanacs adás.

A' Szülésnek ideje előtt - is , sőt még vielés , és terh nélkül - is , sok bajoskodási szoktanak lenni az afzszonyi - neunek ; úgymint : hirtelen el - halás , sárgulás , nehezen lehellés - vagy lélekzés , nagy fő fájások , 's a' t. mellyekről többire már az ő okaiban ízólottunk. Midőn azért ilyen bajok vagyon ; ottan - ottan igyanak *Tsaba ire jú* (*Pimpinella*) vizet , meg - safránozván , és nád - nézelvén. Jó (az helyén) a' *Sálya* , és *Polé* (*Pulegium*) viz - is , azoaképpen. Ismét *Rásmarintot* , kevés *Örmény gyűkeret* *Barban* áztatván , abból igyék minden - nap ; ez (annak idejében) a' Szülést - is segíti. Jó a' *Levisticum* mag - is , *Melissa* , vagy *Meb - fű* vízben (mellyet *Dobronicának* - is hírnak) megtórvén , és iván.

Ha a' kebele kezd fájni , a' mint gyakran meg - esik viselés kívül - is) és meg - kezd kelni ; *Fesér Mályva* gyűkeret *Fa - olajban* főzz meg , és kősd - bé véle. Akár : *uj edes Tehén* fantot kőls rca ; és mihelyt meg - melegszik rajta , kőls mást rca.

reá. Ha meg-dagad, és igen fáj: *Tyuk bur fúvet* főzz-meg *Vajas Vizben*, és kösd-bé véle melegen. Ha ki-akar fakadni: *Borza virágot* főzz-meg *Fa-olajban*, 's azzal kössed. Vagy: *Fa-olajjal Jub ganéjt* elegyíts mint a' pépet, 's azzal köld bé. Vagy: *Apró bojtartján levelét Mézben*, és *Vajban* rántsd-meg, 's kössed véle. Ha ugyan szenvedhetetlen a' fájdalma: *Vizi tormát* (*Deréczének-is* (*Becabungá*) hiják) melly a' források mellett *Télben-is* zöldellik, főzz-meg *Etzetben*, 's azzal kössed. Ha a' *Tsets-bimbója* kél-meg: *Fejér Viaszat Mondola olajjal*, vagy *Fa-olajjal* olvaltz őlzve, 's azzal kennyed. Jó igen a' *Potyka hájával*, vagy *köverivel* is kenni, és tiszta *lágú Viaszszal* fellyül bé-kötni. Ha meg-hafadoz: A' *Soska-fának* (*Berberis*) belső sárga *haját* meg-afzalván, *törd-meg*, 's azzal hintsd. Ha *Fenétől* félted, *szederjeledvén*: *Boros Vizben* főzd meg az *Eb nyelvű fűnek* (*Cynoglossa*) *levelét*, 's azzal kössed. Ha a' *Nádrája*, és *Hafá* fel-fuvalkodik terhe előtt: (mint ez-is meg-elik) *Cubomot* (*Cubet*) *törj aprón*; 's azt *igya meleg Borban*. Kivül: *Kömény*, és *Kapor magot* *bövíen* meg-törvén, és *meleg Tében ganéjjal* őlzve-gyurván, 's *ruhára* kenvén, jó melegen egészen véle borítsák-bé.

A' *Nádra* fájdalmiban, kivált ha az helyéből kimozdúl, és hidegséggel vagyon: *Kenyék a' Köldöke táját Szeretsen-dió olajjal*. Vagy pedig: *Egy Tyukmonvat* egészen héjástól főzz-meg *Vajban*, míg meg-feketedik, és ég a' *Tyukmony* egy *serpenyőben*: azt a' *Vaját* öntsd-ki

egy tálba *Rósa vízbe*, 's mosd-meg: abból négy annyit, mennyi fél dió héjban fér, aprón törtt *Szeretsen dióval* bővön elegyítsd össze, mellyet a' fél héjába rakván, köld a' Köldökére éjjelre; virradtig mind bé-szija: ez a' Nadrát mind melegíti, 's mind helyére fel-szija.

Ha egyszer's-mind a' Kólyikai fájdalom járja a' Vékonyait: (a' mint ez-is gyakran meg-elek) *Meleg ruhával* az Hasát gyengén meg-dör-gőlven, kennyék-bé *Galbanetummit*, 's takar-ják bé meleg ruhákkal. Ha azt nem kaphatni: *Szék-fü virágot*, *Kapor*, és *Kömény magot* tör-jenek-meg aprón; meg izitálván, a' tűznél ereszkék új *Vajba*, mellybe gyenge len-tsepüt mártván, jó melegen tegyék a' Köldökére; 's fekügyék úgy hanyattá egy óráig. Jó igen ez-is paraszt orvoságban; A' *Tyak ganéj sejerit* adgyák meg-ionya *Borban*.

Ha a' Méhe miá fuladoz, lelékzetet nehe-zen vészen, és mint-egy el hal: *Keferü Lapi levelével* kölsék-bé a' Talpait: Hasát *Borban fölt Majoránnával*, és *Szú*, vagy *Szurok füvel* (*Ori-ganum*) *Fűstöllyék* az Orra allyát *Kén gyertyá-val*: vagy *égett Fogoly-madár tolla füstivel*.

Immar vilélős lévén, ha azt akarja, hogy a' terhe le-ne szakadgyon, és hogy Nadrata, vagy Méhe erősödgyék a' terh vilelésre: *Hidég Vizzel* néha-néha Fartsokát, és Ágyékat hivelitse: és estve le-fektekor egy ital *hideg Vízet* igyék: reggel pedig éhomra egy néhány *kejerü blondola*, vagy *Baratzk magot* egyék-meg;

, erő-

erősítik ezek a' terhet. Azonban : mindent élvezve ne egyék ; kivált igen nedves eledelt, fok gyümölcsöt, és nyersfeket, és a' mellyek fok szelet tlnálnak; sem pedig igen Fűszer-fzamosokat.

Kilentzedik hónapban : gyakorollya testét járásben, kivált az idő közelitvén *Mondola*, vagy *Lilium olajjal* kennyék mindennap, vagy csak *Vereshagymával* jól őszve-főzött *Fa-olajjal*, a' szülés könnyebbitésére. Ismét, azon végre: Aprón törtt *Fa-béjjal* egyék *higan súltt Tyukmonyat* mindennap éhomra. Vagy : Igyék *Fa-béj vizet* ; (a' kitől mint ki- telhetik) Ruháival magát ne szorítsa. Hasára vigyázzon, hogy meg ne szorullyon; mivel kettős lészén a' kinya : élyen azért (az időben) gyengén Has lágyító eledelokkal. Feredhetik-is keveset, *fejér Málnából* fitt Feredőben gyenge melegén. A' Feredőből ki-kelvén : ismét kenesse magát a' most mondott *Olajokkal*.

A' szülésnek tellyes ideje eljövén-is, fokat vajulzik néha az ilyen beteg, és rettenetes fájdalmakat, 's azokkal járó egyéb kibos nyavalyákat szenved miatta. Azért azoknak könnyebbitésére, és s' szülés könnyítésére kell gondott vitelni.

Vegyék azért a' *Tyuknak epéjét*, (jobbnak tartják a' *fekete Tyukot*) és kennyék-meg a' Köldökét véle ; igen legíti. Övedzék által *Kigyó bőrrel*, mellyet le-szokot vetkezni a' Kigyó. *Szent János gyökeret* (*Polypodium*) köf-senek a' Talpara. Adgyanak enni *Sájránnyal*,

Fa héjjal, és Szeretsen-dió virággal szerfzámozott boros-levest. Vagy : mihelyt a' fájdalom fogja, igyék fejer Liliom vizet : Egy kalán éték léuben adgyák - bé innya a' fejer Liliom belső sárgáját : Szű crósiteni pedig, Gyöny virág vizet, vagy Fa - hej vizet igyék. Főzzék - meg a' fekete Ürmöt Vajas Vízben, és jó melegen tegyék a' Gyomrara. Ha ugyan ezek nem segitik; szijjon az Orrába valami prűtzkőlt; igen hathatóson segiti. Körtvély fa - gyöngyöt Borban igyék; alig van annál jobb. Azonban: Kenegeték annak módgya izerént. Igen hathatósnak dicsérik a' Mártiusban fogott Nyíl szemét: szépen vegyék ki egészén, hogy a' benne való nedvesség ki - ne folyjon : borfallyak - meg erőssen, és tányéron szárassák meg szükségnek idején, azon borfalon (a' szemefényével belől fordítván) kölsék az Hasára, akár (azon módon) a' Feje lágyára; igen mozdítja. Ha a' szülés után a' Málfa (*Secundina*) lassan mozdul; mind ezek annak mozdítására hasznosok. Ha a' szülés után nagy a' fájdalmat Rosinarintot, vagy Majoránnát, vagy Szurokfűvet (fekete Gyopárt) főzzenek - meg Vajas Borban, 's kölsék - bé véle. A' *levesticumot* törd - meg, levét ki - fatsarván, meg annyi Bort öltö hozzá, nád - mézeld - meg, és egy jó csészével igyék - meg; igen segiti.

Há terhétől meg - izabadul; hogy ereje jöjjön : Hőrpögetsen jó Sáfrányos Boros levest. Igen ójja magát, hogy hideg, és szél ne érje; másképpen, a' minck ki - kellene sakarónni,
tisztul-

tisztítani, fenn - akad, és reked: azonban rágás, tekerés, forrozás, 's több efféle következik miatta. Légyen meleg helyen, jó lepel alatt sőt az Hasát, akkor nyúzott gyéngé meleg *Berbéts fadgyával*, igen hasznos bé-tedni; ez a' természet melegét szépen segíti. Kényék az Hasat *Kömény*, *Korpa*, vagy *Ruta olajjal*: vagy *Lind*, vagy *Réze bájjal*. Vagy *Szék-fű virágot* édes *Tejben* meg-főzvé, kőlsék-bé véle. Vagy: *Petz-olajjal* meleg *Tejben* ganéjt őszve elegyítvé, 's ruhára kenvé, melegen kőlsék véle.

Ha nagy a' szülés után az Has tekerés: Egy-néhány *Veres-hagymát* megtisztítván, főzz-meg erőssen, törd-meg mint a' pépet, és aprón törtt *Kapor-magot*, és *Szék-fű virágot* elegyíts hozzá, és azon *Hagyma lével* eresz - fel, 's melegen ruhára kenvé, kősd-bé a' Köldöke táját véle; gyakran újítván, ha meg-szárad: *Árpa lisztet*, vagy meg-törtt *Len-magot*-is főzhetni közibe. Avagy főtt *Tyukmony Jéki*vel, és sültt *Veres hagymával* ezeket jól őszve törvé, tsinálly flastromot, 's ruhára kenvé, melegen kősd-bé véle.

Ha a' szülés miatt a' Köldöke ki-dagad: A' *Borza fának* belső nád báját le-vakarván, töltsek egy fatskóba, mellyet édes *Tejben* meg-főzvé, kőlsék a' Köldökére. Azután azon fatskót főzzék *veres Borban* meg, 's úgy Kőlsék rá.

Ha a' szülés után igen foly a' materia, annyira hogy igen erőtlenedik miatta: A' *Tse-tsi-alá*

tsi alá vessenek száraz köppólyt, vagdalás nélkül. A' gyűrűs Ujját mindenik Kezén, tekerjék - meg *Selyemmel* erőssen. *Eperj levelét* s' *gyökerét* törjék *örzve* *tastron* formán, 's *kősd-bé* az *Hasat* véle. Itt mind *halznokok*, mellyeket *fellyebb* a' *Vér-folyasról* mondotam. Ha *Vizelleti* szüntelen erőltetése következnék belőle: *Urmót*, *Polét* (*Pulegium*) főzz - meg *Vizben*, 's *melegen* *kősd-bé* az *Ágyékát* véle. Ha a' *Nádrája* meg - szakadna: (melly a' *Vér-folyásból* ki tetfszenek:) *Tyukmony fejérit* *Tsets-téjjel* köppüly - őrzve, *runát* *belé-mártván*, *kősd-bé* az *Ágyékát* véle.

• Mind ezek között a' bajok között, hol egyik, 's hol *malik* *okon*, *forró* *Hideg-lelés* *elik* gyakran az ilyen betegre: mellyben az *okára* *annak* *vigyázzván*, *azt* *kell* *el-fordítani*, és a' *beteg* *hivelítőkkel*, és *erősítőkkel* *életetni*, *annak* *rendi* *szerejét*.

De ha *három* *heteket* a' *szülés* *után*, *forrózás*, és *has-szorulás* nélkül *el-tölthet*: *azután* *feredgyék-meg* *vagy* *harmad-napig* *mindennap*. *Annál* *jobb*, *ha* *az* *első* *Feredője* *Borral* *elegy* *Vizből* *léjend*. *Majoránát*, *Melisszát*, *veres* *Rosát* *főzzenek* *benne*, és *Árpát*, 's *Zabot*. A' *kitől* *egyéb* *nem* *lehet*, *főzze* *Zabból*.

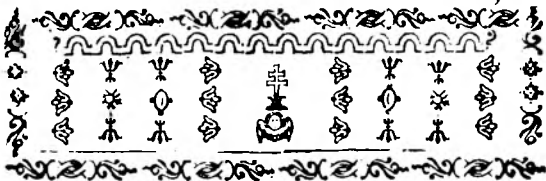
Ha *teje* *nem* *léjend*: *igyék* *új* *Köményről*. *Vagy*: *főzze-meg* *Borban*, 's *minden-nap* *igyék* *egyizer* *kétszer* *jól* *belőle*. *Külső-képpen* *is*: *nyers* *Kömény* *leveleit* *törje-örzve*, 's *külse* *reá*. *Halznos* a' *Petrefelyem* *levele* *is*, *halouló-képpen* *kötni*

kötni véle. Ha a' tej benne meg-aluszik, turószik, és meg-reked; abbéli fájdalmát így enyhítsd-meg: A' *Fodor-mentát* törd-meg, és kösd-bé véle; Téiben, *Ezetes Vízben* főzd-meg. Vagy így: *Ezetes Vízben* főzd-meg erőssen a' *Petrefelyem tövet*, abba mártts spondiat, 's ki-fatsarváu, jó melegen kösd-bé véle, újítsad, ha meg-húl. Imét *Babot*, *Lentsét* törj apró porrá; *Ezettel*, *Szappannal*, 's azokkal a' porokkal főzz lágy Pépet, 's ruhára kenvén, melegen kössed véle. Igen dicsérik a' *Viaszat*: tiz borsónyit csak úgy magában apró golyóbisba tsinalván nyelleyen-el a' beteg mindennap.

Ha a' Tejnek nagy bősége miá fájdalma legyen: Törje-meg a' *Nyúka* *Tör levelet*, és *Uti-ruvet* őszve, 's azzal kösse: annál jobb, ha *Ezettel* törj-őszve. A' fájdalomban: igen jó, *Kapan hájjal* az *Örmény gyöker levelet* őszve-törni, 's ruhára kenvén, véle bé-kötni. Vagy pedig: Törjék-meg a' *Lentsét*, köppüllyek-őszve *Tyukmony fejeivel*, és gyenge ruhát bele mártván, kössék-bé véle. Ha a' dagadása tüzesedik: *Rosa olajjal*, vagy *Rosa irrel*, vagy *Rosa vizes Fa olajjal* köppülly-őszve *Tyukmony fejeit* aprón mósáltt *Kezvár-belet* elegyits közibe, 's ruhára kenvén, kösd-bé véle. Vagy: *Córróg szén*, magot törj-meg aprón, meleg *Tehen ganéjba* kevervén, kösd-be véle. Ha a' tüzeség után meg-keményedik, kövesedik: *Káposzta levelet*, *Bab-lisztet*, aprón törtt *Fodor-mentát*, és aprón törtt *fejer Malyva gyökeret* főzz-meg

erőssen *Vizben* mint a' pépet : ruhára kenvén, melegen kősd-bé véle ; gyakorta újítván. Így is jó : Ha a' *Mályva* gyökeret porrá törvén, *Falajjal* újjolag pép formán őszve-törőd.

Ha a' *Kebele* ki-lebefedik : *Rosa olajat*, ön edényben, ön, vagy fa-törővel, *Rosa vizzel* meg-áztatott *Keményítővel* (*Amylum*) vagy *Dragacantummal* törj-őszve erőssen, és kend-bé véle. Ha genyeségesedik : ezzel tisztítsad : Egy megszűzely *Mézet* nyóltz *Tyukmony székivel* 's kevés *Rosa vizzel* őszve-kőppálván, raggasd véle. Hogy bé-gyógyúlyon : Aprón törte *Gallest* *Tere makkot*, *Gesztenye haját*, *Alaét*, *Tomjént*, *Gelétet* meg-szítálván szép-lágy porúl, főzd-őszve *Borban* mint a' *Mézet*, és azzal kenegessed. Vagy : *Mirhával* főtt *Borral* mossad : annál jobb leszzen *Alaét*, 's egy kevés *büds* *Asiát* (mellyet *Ördög szarnik* (*Asa fetida*) hínak) bellé-főzni. Ha *Fenének* valami jelét a' *Szederjességől* látod : *Tarka kerti Bogántsnak* (*Carduus Maris*) levét fatsard-ki, 's egynéhány elevenen meg törte *Ráknek* meg-annyi ki-fatsartt levélvel elegyits-őszve, verd-bé velé ; ottan meg-óltya. Vagy : *Ketike ganéjt* törj őszve jó higan *Mézzel*, 's kend-bé véle : annál jobb, ha fellyül aprón meg-törte *Piskoltzil* (*Aunonium*) bé-hinted. Jó igen *Olí olaj-is* (*Oleum Plumii*) ha kaphatni ; kend-meg gyakorta véle.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

H E T E D I K K Ö N Y V.
Az Hideg-lelésekről.

E L S Ó R É S Z.

Az minden-napi Hideg-lelésekről.

Félsz. **A'** Minden-napi Hideg-lelés felől tar-
kei. **A** tyák : hogy, annak félszke volna ki-
vált-képen, a' Gyomorban meg-gyúltt sok
nyálas meg-veszett nedveség. De egyátalljá-
ban, (minthogy alig hihetni, hogy a' phleg-
más nedveség úgy meg-gyúlathatna, hogy az
Hideg-lelést, melly forrosággal-is jár, egy-
[zer's-mind szerzené :) inkább mondhatjuk
azt : hogy az ilyen Hideg, mellyet minden-
napi Hideg-lelések szoktanak hinni, kettős
harmad-napi Hideg inkább (*Duplex Tertiana*)
és biliszel elegyvaló nyálas, meg-veszett ned-
veségek ennek materiái.

JELEI : Ez az Hideg , éjjelre leli többire az embert : nem igen rázza ; hanem csak fáztaltattya : nem fogja hirtelen el az hévség , mind az harmad-napiban ; melly jele hogy a' *phlegma* ennek rész-szerént való fészke. A' fáztalás után-is , gyengén hevül az ilyen beteg ; és , hol hevül , hol fázik. Nem-is annyira szomjúhozik , Vízletti sem-igen veres , A' Gyomra tája puffad miatta. A' mikor embert el-leli , 12. órákig leg-alább el-tartt , míg jól fel-erézti ; mert ugyan-is , ennek *materiája* hasonló a' tűzön füstölő nyers fahoz.

Noha e' jelekben-is vagyon változás , mert ha a' Gyomorban meg-gyúltt nyálas nedveség sós léjend ; szomjúhoztattya igen : Ha azon nedveség savanyú ; éheztetti a' beteget igen , és mind-egyre eszik : Ha édes ; igen aluttya : Ha izetlen ; étel kívánáta el-vétz miatta.

JELENTÉSEI : Hőzfizás szokot az ilyen Hideglelés lenni ; és végre , néha puffadozás , néha ugyan Víz-kórság , néha veszedelmes hőzfizás álomság , 's egyéb efféle következik belőle. Néha maga a' természet , fellyül való sok hányással ; néha pedig hasmenéssel orvosoltja-meg. Ha nappal jó emberre az ilyen Hideg-lelés ; rosztizabb , mintsem ha éjjel , és sokkal-is alkalmatlanabb ; mert éjjel erézti-fel : 's akkor kellettik osztan enni , a' midőn alunni kellene.

ORVOSSAGAI : Ennek orvoslása , majd egy az harmadnapú Hideg-lelés orvoslásával , azon kívül , hogy e' nyavalyában melegítő eszközö,

Közökkel-is élni; kivált-képpen pedig ugyan meg-jegyzésre méltók itt-is, némelly tulajdon orvosságai e' nyavalyának.

Az Hasát kölsék, Borban erőssen meg-főtt Fodor-mentával, és Úrómmel; a' főzés után ószve törvén, és ruhára rakván, 's melegben véle bé-kótvén. Vegyen-bé valami jó Vomitori-umot (fellyül hánytató orvosságot) annak módgya szerént.

A' bő nyálas nedveségeknék pedig emész-tésére, 's Gyomor erősítésére, igen használatos ez ital: Egy vagy két marok Szék-füvirágot, fél-annyi Barány úrmót főzz-meg Vízben erőssen, míg mint egy-fele része a' Víznek el-apad, nád-mézzeld-meg jól; 's minden reggel éhomra egy-egy jó-tsézzével igyék-meg belőle. Jó igen e' nyavalyában, a' Radix Chinae, és Lignum sanctum, ha azzokkal főtt Vízet iszja minden-nap a' beteg; szárazzt, iz-zaszt, melegit.

II. R É S Z.

Az harmadnapi Hideg-lelésről.

Fesz. **AZ** Harmad-napi Hideg-lelés, a' bilis-kei. **A** nek vagy sárga sárnak bőségétől ered, midőn a' Gyomorban, Májban, 's azok körül való részekben mind meg-bővül, 's mind meg-vész.

KULÖMBSEGEI: Ennek lelése hol rövi-debb ideig tart, hol pedig tovább |vetődik: a' mint materiája vagy, élelebb, vagy nem an-nyira

nyira éles, és tüzes. Ez Hideg-lelés néha kettős; úgy, hogy harmad-nap alatt kétféle leli, a' az minden-nap; a' mint az I. Réizben ezt említettem.

OKAI: E' nyavalya *materiájának* oka mind az, valami a' sárga sárt el-bővitheti; úgymint: Májnak rend-kivül melegsége, meleg heves idő, ifjú idő, hevítő ételek, 's italok: a' Gyomorban hamar meg-vesző eledetek; úgymint; gyümölcsök, tejferek; 's a' t.

JELEI: E' nyavalya ilyen jelekkel vagy késérókkal jár: Mikor kezdődik, igen meg-rázza a' beteget; azután pedig ismét igen meg-heviti, 's szenvedhetetlenül szomjúhozattya: igen szaporán lehell a' beteg; nem alhatik, feje fáj, és néha efze nélkül-is vagon. Vagon pedig más harmad-napi Hideg-lelés-is, mellyben mind ezek a' gonoszok meg-vannak ugyan, de gyengébben; csak-hogy ismét ennek lelése tovább tart, néha 19. néha 18. órákig. Amaz pedig leg-fellyebb 12. órákig tartván, ki áll belőle.

JELENTÉSEI; A' mi jelentések e' nyavalyában lehetnek. kivált-képpen ezek: Az igaz harmad napi Hideg-lelés; hétszer jó leg-fellyebb emberre egymás-után; azután vagy meg-szűnik, vagy más nyavalyává valik. E' pedig többire így vagon; hanem-ha ugyan valami mérgelességgel együtt járó léjend.

Ha ez Hideg-lelésben Ajaka; Orrá a' betegnek ki-fakad; az, a' nyavalya meg-szűné. sének jó jele: mert a' hévség ott tisztul ki.

Néha

Néha pedig has menéssel takarodik - ki e' nyavalyának *materiája* ; minthogy ugyan a' *bilis* vagy sárga sár a' fundamentoma , melly midőn a' testben meg-indúl , az hasát el-tsapja.

ORVOSSÁGAI: Ennek orvoslásában mind a' nyavalyát , 's mind annak okát igen kell néznünk. Maga ez a' nyavalya , nedvesítő , és hivesítő orvosságokat kíván. Oka pedig , és *materiája* , hányással , has menéssel , ér-vá-gással , és izzadással való oszlattatását.

Elsőben , mikor e' nyavalya emberre reájő , csak koplalással-is igen jó emészteni e' nyavalyának *materiáját*. Ha igen szomjúzik pedig , olly hivesítő italt igyék , melly a' *bilis*-nek hévségét-is enyhitse : Illyen a' *Czitrom leve*-vel savanyított *főtt Víz* , egy kevés *Nád-mézzel* öszve. Hasonló hasznú a' *Viola sirup*bol készített *julep* , akár *főtt Víz*el , akár *Uti-fü* *viz*-zel eresz - fel. Avagy , csak egy keves *Etzet*-tel savanyíts *Vizet* , nád - mézzel - meg , 's azt igya. Jó igen a' *Cichoria viz* - is ha iszja. Annál jobb , a' *Cichoria gyökérrel* , *Árpával* , 's *Eoes gyökérrel főtt vizzel* való étés.

Ne egyék az illyen beteg külömben ; hanem olly üres idejében csak , mikor az *Hideg* egészen ki-áll belőle : hogy igy a' *termézet* egyszer-'s-mind két felé ne vonattassék ; hanem mind az eledelnek , 's mind a' nyavalya *materiájának* emésztésére el-érkez-zék. Nem kell hát akkor enni adni , mikor az *Hideg* reá akar jönni : noha néha olly hozs-zaon tart ez *Hidegnek* lelése , hogy majd

álíg válogathatni az időben ; és így olyankor lehet három órával az előtt : hogy az Hideg reá akar jöni.

Egy summában : az harmadnapí Hideg-lelésben , az első el-lelés gyenge szokott lenni ; mellyet kóplalással kell óltani. A' második el-lelése nehezebb ; mellyet külső belső hivesítőkkel kell óltani : néha pedig , ha igen véres természetű a' beteg ; a' következő jóért , mindenek felett , hasznoson vághatni e-fet. Harmadik el-lelés ennél-is nehezebb : és e' között , 's a' második között nagyon legjobb helye mind *Purgation*nak , 's mind (ha kívántatik) az *Er-vágáinak*. Leg-nagyobb súlyán nagyon e' nyavalya a' negyedik el-lelésben : és azután azért izasztó eszközöknek ; *Uromt*, *Centauria*, *Pápa-szűsönak*, 's több efféléknek nagyon helye. Ezen túl , térni kezd többire ez Hideg-lelés. Ha lehet azért , mikor az hideg reá akar jöni , az előtt két-három órával , se egyék , se igyék , se alugyék. Más Nemzetek olyankor Kristélyt víznek-bé , nagy könnyebségekkel ; és hivesedésekkel.

Igen kedves izű , és jó ital e' nyavalyában ez : Fél éjtől , vagy egy itze *Vizbe* , vels apron törtt *Fa-héjat* egy lótot , ahhoz tégy mint-egy hat ló: nyomó *Nad-mézet* ; tsak úgy hidegen szűrd-meg szépen , igya szomjúságtól.

Ha a' nyavalya *materiáját* akarod bolygatni : *Purgatiot* ollykor adgy , melly nap lenni fogja,

ja, reggel éhombra. Ha kettős a' harmadnapi Hideg-lelés, úgy - hogy mindennap el-leli: olyan órát kell választani, (ha hajnalban esik-is) melly az el-leléstől, leg-meszszebb vetődik. Némellyeket e' nyavalyában igen erőltet a' hányás az ilyennek fellépő hányató orvosságot kell adni; sőt még másoknak-is, kiket erőltet, gyakran hamarabb használ az ilyen *Vomitorium* Jó itt ez-aránt a' *Kapotynak fű (Asarum)* törd-meg ennek gyökerét aprón, abból 2. 3. vagy 4. poltura nyomót (az erő szerént) adgy-bé innya egy-kevés *Borban*: vagy pedig 3. iusták nyomó gyökerét töretlen egy-kevés *Borban* főzd-meg, igya-meg a' *Borát*; akár pedig *Árpával*, és *Malofa-szólóvel*, vagy *aszfü Szilvával* főtt *Vizbe* főzzed-meg. E' fellépő hányás pedig nem elég; hanem azon-kivül, azután negyed nappal, alól purgálót vegyen-bé. Jó itt a' *Rhabarbarumból* készített, akár pedig más *Purgatio*, annak módgya szerént.

Annyira tisztulván ósztán, olyanokkal élyen, mellyek a' nyavalya *materiájának* megmaradt részét emésztteni segitik, 's egyszerűs-mind pedig hivesitenek: Illyen az *apro-Bojtorján (Agrimonia)* *Soska*, *Cichoria*, *Téli Saláta (Endivia)* *fejér Úró*m, *Föld-epe (Centauria)* akár ezeknek *vizéket* külön, akár özve elegyítve gyakran iván éhombra: akár pedig ezeket meg-főzvé, 's levét meg-édesítvén, igya azon módon aprónként.

A

Mind ezek mellett, ha az Hafa puffad: *Szék-füvet*, *Somkorót* főzz - meg *Vizzel* elegyített *Borban*, spondiát belé mártván, 's ki-fatsarván jó melegen azzal párollyad az Hasát. A' pár-lás után kennyed *fejér Liltom olajjal*, vagy *Mon-dola olajjal*, vagy *Kaporna olajjal*, vagy *D'al-thea irrel*, vagy csak *Veres-bagymával* őízve-főtt *Fa-olajjal*, vagy ugyan *Veres bagymás új Díjznó hájjal*, vagy új *Vajjal*.

Vannak még ezeken kívül némelly orvos-ságok, mind belsők, 's mind külsők; mel-lyeket adhatni a' betegnek akkor-is, mikor szinte az Hideg háborgatni akarja, 's borzo-gattya: Illyen a' jó *Terjék*, mellyből egy su-fták nyomót egy kalán Borban olvaszsz-el, 's mikor az Hideg reá akar jónni, igya-bé; így tselekedgyék három úttal. Az hol ezt nem kaphatni: *Mézben*, vagy *Nád-mézbeu* rántott, vagy főzött *Dió-belet* adgyanak ollyankor enni. Ha a' nagy hévségtől fél, minthogy a' *Ter-jék* is melegítő: a' *Terjék* bé-vétele után, adgyanak egy tséle *Uti-fü vizet* meg-innya. De mind ezek úgy jók, ha már ez előtt jól pur-gálódott.

Külső-képpen: Kennyék a' Mája táját *Rósa-etzetes*, vagy csak tiszta *Etzetes Fa-olajjal*, vagy *Spikinárd-olajjal*, vagy *Úrom-olajjal*.

Igen ditsérik a' *Büdös-kő spiritust*-is ha ab-ból *Uti fü vizben*, vagy kővér *Portsin* (*Por-tulaca*) *fü vizben*, hat-hét tseppet tseppent-vén, bé-adgyák innya, mikor az hideg bor-zogattya: annal jobb, ha egy, vagy 2. pol-tura

túra nyomó Uróm, vagy Pápa-fű söt olvasztasz-
el elébb a' Vízben, 's azután meg-savanyítvan,
bé-adod innya. Jó igen hamarjában, ha az
Uti-füvet meg-tör-én, levét ki-fatsarod, és
egy tsézével olyankor meg-iszik belőle: E-
tzetet is tölthetsz közébe, és meg safrányozván,
add meg innya. Ditsérik azon módon a' Szék-
fű virág vizet-is bé-innya adni. Vagy így:
Egy kalán Rósa-vizet, meg-annyi Uti-fű vizet,
és annyi jó érett bort őszve-elegyítvén, igya-
meg mikor reá akar jöni.

Külső képpen: Forró Borral öntözd-meg a'
Rósa Porát át, hintsd-meg fellyül aprón törtt
Szeret-en-dióval, Virágával, Szék-füvel, és Fa-
olajjal: tedd jó melegen a' Májára. és Gyom-
rara egyaránt. Vagy így: Aprón törtt Szere-
tsen-diot virágostól, Szék-füvet, és Fa-béjat bő-
vön Szurkos Viasz közzé elegyíts a' tűznél,
mellyet (ha meg-húl) ruhára kenvén, ragaszd
a' Gyomrára.

A' Pulsusokra-is nem árt külsőket kötni;
mivel ott ősztvér helyen lévén az élet erek,
a' Szűvel könnyen közlik onnan, az oda kö-
tött orvolságok, az ő erejeket. Azért: Uti-
fű levelét, Aramnyl versengő levelét (Chelido-
nium minus) őszve rontván, közébe elegyíts
aprón törtt Tsalán-magot, Kormot, és Sot: mel-
lyet flastrom formán ruhára kenvén, mikor
az Hideg reá akar jönni, kösd-bé a' Pulsusait
véle: így tselekedvén három, vagy négy út-
tal. A' gyermekeknek így tselekedgyél. Ter-
jeket, Borsot, Skorpio olajjal elegyíts jól őszve,
kösd-

kösd-bé mind két kezén a' gyűrűs újját véle, Igen jó az *Egér fül-fü-is* (*Auricula Muris*) *Sóval*, 's erős *Ettettel* mint a' pépet törd-őszve, 's ruhára kenvén kösd-bé a' *Pulfusait* véle. Azon módon élhetsz a' kis *Fül-füvel-is*, vagy *Egér-Tsettel* (*Sedum minus*) ísmét a' *Pap-er szenye füvel*. Vagy a' *Dio* fának belő bóját hántsd-le, és *Ettetben* meg-áztatván kösd-bé véle. Vagy így: *Nyúl káposztát* (*Sonchus*) *Uti-füvel*, és *Borza-fa jóvését Ettetben*, *Sóban*, törd-meg, hasonló formában. Vagy: *Kormot*, *Sállját*, törj-őszve *Tyukmony fejérvél*; ruhára kenvén, kösd-bé véle. Vagy *Kormot*, *Vereshagymát*, *Fokbagymát*, *Tyukmony fejérvél*, 's *Ettettel* hasonló-képpen törj-őszve.

III. R É S Z.

A' negyednapj Hideg-lelésről.

Fész. A' negyednapj Hideg-lelés, az ember-ke. A' ben termő fekete sárnak meg-veszésétől, és bizonyos időben való fel-forrásától vagyon. Melly fekete sárnak a' testben elbővítésére, egy természet hajlandóbb más-nál; de ugyan azért minden emberben talál-tatik. Ez leg-közelebb a' sárga-sárnak (*bilis-nek*) őszve-sülésétől vagyon, és az emész-tett eledelnek leg-seprősebb részétől bővül-el. Meg-kell pedig tudni, hogy, mivel a' Lép az a' rész az emberben, melly a' vérnek ha-ízontalan seprejét meg-ízúri, és el-választja a' jobb vértől; mindenkor azért e' nyavalyá-ban

ban a' Lépnek - is nyavalyája vagon. Legalább annak erei, *duclusi* meg-dugúlnak : a' melly mia jól meg-nem szűrhetvén a' vért, maga-is a' Lép meg-dugúl, és dagad ; a' vér-is úgy az erekben e' fekete sárral el-telik.

KÜLÖMBSEGEI : E' negyednapí Hideg-lelés-is, mint az harmadnapí, hol kettős, hol harmás ; úgy hogy , néha 24. órák alatt kétszer-is el-leli embert , a' mint tudni-illik a' nedvelségeknek fel-forrása, 's elegyedése magával hozza.

JELEI : Elég jele ennek ez : hogy , minden negyedik napon elő kerül ; de azokon-kivül-is , a' több Hideg-leléektől különböz. Sok ásitással , húzódozással kezdődik : teste nehéz embernek , mintha a' földben járna : azután fázlaltattya , és azután úgy meg-rázza , hogy úgy tetszik , mintha tsontyai-is őszverődnének : azután tsak igen lassan lassan kezd bevülni. Se *Pulsusa* nem oliy izapora , se vizelleti embernek nem veres , mint egyéb Hideg-lelésekben szokott lenni.

JELENTÉSEI : Ez Hideg-lelés igen hosszás szokott lenni ; és gyakrabban , ha őszfel elik emberre , rajta telet , és Tavasznál elébb nem-is végződik : sőt némellykor két esztendőre - is el-megyén. Ha Nyarban elik pedig emberre , hamaréb , 's könnyebben hafználhatni. Meg-kell pedig tudni ; hogy ha őszfel elik , és Sz. Miklós naptól fogva jól viselnek gondot reája ; é' nyavalya Lucza nappal tájau el-végződik : de ha akkor tsak el hafgattyak ;

gattyák; éppen Gergely Pápa napig el-tart, Ez az oka, hogy, mivel fok dajkalódást, a' beteg aránt pedig szó-fogadást, és türeést kíván e' nyavalya; *Medicusok* tsúfolójának hivattatik. Noha néha e' nyavalya azért hozfzas, hogy a' belső részek, Máj, 's Lép megvesznek; és ollyankor e' nyavalya végtére *Vizi-betegséggé* válik. Az *őregek*, hatvan éltendősön fellyül, e' nyavalyát nem emész-tik-meg; meg hálnak. Ha kit gyakran a' Nagy nyavalya ront, 's ez *Hideg-lelésben* élék, kitisztúl ezzel amabból. E' nyavalyában az *Hasfolyás*, sőt néha míg a' *Vér-has-is* jó; mert a' fok tisztúlással a' nyavalya félszke-is apad, és meg-gyógyul: *Halonló-képpen* ha az orra vére kezd jarni: Vagy a' *Súlye* az alfelén foly-ni. Néha e' nyavalyának, vagy elein, vagy azután, embert a' fekete *Sárgaság* el-fogja; mely jele a' *Lépnek* nagy meg-szorulásnak.

ORVOSSÁGAI: E' nyavalyábau mindeuek felet az ételnek, italnak, rendi, 's módgyafelől kell izorgalmatoftou gondolkodni; mivel e' nyavalya hozfzas: és a' *Diétával*, ha az jó léjend, rövidül; ha roisz pedig, és rendetlen. kétség-nélkül hozfzabodik.

A' mellet, *materiáját* e' nyavalyának kell kevesíteni, és félszket fel-áztatni, 's indítani; a' sűrű leprős nedvelségeket áztatván, higitván, 's gyengén melegítvén-is. Ezzel pedig nem kell illetve bánni; mert többet árt ember véle, mint használ; a' mondás szerént: *Cedit Melancholicus morbus cedentibus Medicis.*

A' *Dietat* azért a' mi illeti : könnyen emészthető , és jól tápláló , és kevés seprőléket hagyó eledelkkel éllyen , mellyek nedvesítő , 's kevéssé melegítőek legyenek : főttek inkább , és levefiek , mint-sem sülttek , és szárazok. A' Vajba , és egyéb Sirba rántottak , tellyeiséggel ártalmalok e' nyavalyában : úgy-mint minden Tézta mivek-is , Meg-kivántatik azért a' gyermekdéd *Marha húsa* , akármi lévén az : apró *Hal : Vad , Madár hús* , 's több efféle , a' hol kitelik. Jó egyéb étele mellett a' *Kaporná : Olaj mag* ; minden *spárgából (Asparagus) Petreselyemből* , és *Répából* álló eledel. A' *Kemény gyökér-is* igen jó , *Liktáriomban* , vagy egyéb formában. A' gyümölcsök közül meg-engedtetik az *Alma , Szilva , Malo-fa , Füge*. Fűszerzámul éllyen *Szeretsen-dioval* , annak virágával , *Sáfrányal* , *Fahéjjal*. Szegény embernek hasznos a' *Korpa czibre* , akár *Ká-d-ual* , akár *Téj-fellel : Vajas Víz-leves* : jó olajos *Káposzta leve* : *Petreselyes Tebén-hús* lés , és minden *Bor-kövel* savanyítottal való gyakor élés : ismét , a' *higan sült új Tyukmony*.

Távoztasson minden *Kemény* , szívós nyálas , és enyves eledelket : minémü a' *Disz-nó-hús* , vén *Marha hús* , *Lúd-hús* , 's egyéb vizi *Madarak*. Távoztassa a' fok szelet , és puffadást szerző *leguminákat* , *Lentsét* , *Borsót* , 's a' t. *Káposztát* , *Sajtot* , *Diót* , *Gez-tenyét* : mind bé-sózott , mind füstön száraztott húst : ismét , a' nyers eledelket : *Salá á-nak* minden nemét ; minden savanyút , és mé-zest ;

zest, mellyek a' fekete sárt ottan fel-mozgat-
tyák 's forrallyák. Itala (ha lehet) légyen
igen vékony ó *Bor*, mellyet, ha erős, meg-
vizezzen: annál jobb, ha elébb benne vagy
Tamariscus fa-béjut vagy apró *Bojtorján levelet*;
vagy *Pápa füvet*, vagy *Bárány úrmót* áztat. Jó
a' *Salsaparillával*, vagy *Sársa gyökérrel* főtt *Viz-*
is italára: ísmét az *Árpával*, és *Fa-béjjal* főtt
Viz; annál inkább, hogy ha tűzes atzélit ólt
meg benne.

Keveset egyék egyfzer sokkal meg-ne ter-
hellye Gyomrát; mero, gyenge, és hideg lé-
vén, nem érkezik a' főzésére: melly miatt
meg-poshad, és sár lesz belőle; 's az Hideg-
leléit hozszabbitya. Mennyire lehet, igen
keveset igyék: mert e' nyavalyát semmi úgy
nem táplalya, mint a' fok nedveség; mert
az puffáztya, kivált képpen a' Lépet. Mi-
kor reá akar pedig jőni, és a' még leli; ugyan
(ha lehet) tellyeséggel ne igyék. A' melly
nap pedig leli, ha enni akar, hat orával e-
gyék azelőtt, minekelőtte lelné. Azután (ha
lehet) se egyék, se igyék, míg ki nem ál-
belőle. Azonban: igen reá kell vigyázni, hogy
az Hafa meg-ne szorullyon; melly ha lenne,
ottan segiteni kell: mellyre nézve egyéb Nem-
zetek e' nyavalyában gyakran élnek Kristéllyel,
igen nagy haszonnal.

Ha a' nyavalyának *materiáját* fel-áztatni, és
kevesiteni akarod; leg-hasznosabb arra a' *Fa-*
ha Sennés ital: főzd-meg annak módgya sze-
rént egy kevés *Anis maggal* egygyút, olvaszsz
bövön

bővön *Mannát* el-benne, és igya-bé. Nem is jó e' nyavalyában mindgyárt erős *Purgatio*hoz nyulni. Azonban: a' bal Karján, harmad negyed nappal a' *Purgatio* után, vágjanak etet, mind *Purgatio* pedig, 's mind Er-vágás, az Hideg-leléstől üres napon légyen. Ha pedig a' Süly folya; az mindennél jobb volna: ha nem foly ugyan, de arra hajlandó a' természet, melly annak dagadásából 's vizketéséből kiterzik; Nadállal kell szitatni. Vagy pedig: A' Karján való Er-vágás után harmad-nappal, vágjak-meg a' Laban-is a' Boka-eret. Némellyek, sok próbából, dicsérik a' *Salvatella* érnek meg-vágásat-is e' nyavalyában. Nem elég-pedig egy-zert *purgálás*; hanem újjabban-újjabban, lassan-lassan kell ostromlani: mert e' nyavalyában igen meg-feneklik a' sár, és sokára ázik-fel. Ez az oka, hogy későre gyógyúl a' beteg; mert többire egy két napi orvoslás után, ha mindjárt el-nem változik, ottan belé szokták unni, és hagyni a' betegek.

Azért: igen helytelen tselekednék az ilyen beteg, ha valami *Pilulák*at készítettven, vagy minden hétben egyszer, vagy minden két hétben egyszer vélek élne: mert a' *Pilulák*, sokáig hevervén a' Gyomorban, szép lassan, minden erőte-és nélkül fognak fel-aztatni, és a' testből ki-takarítani a' meg feneklet sárt. Ha ki pedig a' *Pilulák*at sajnálná; hasonló erejű *Electuariumot*, vagy satskót (mellyről igyék) készíthetui. Mind könnyű, 's mind halznos ez: főzd-meg az ürmet *Vizben*, annak lezében

forral-fel vagy fél lótt *Folia Sennet*, 's igyameg; úgy tsielekévén minden héten néha kétfizer-is, az Hideg-lelés előtt egy nappal. A' k.k. másképpen is könnyen hánynatnak, azoknak, halznolab a' *Vomitorium*; mellyel az nap kell élul reggel, melly nap len, bar tsak háromszor vagy négyizer előzze meg ez Hideg el-léset; érezul fogja halznat. Leg-jobb a' *Kapotnyuk gyokere* apró porrá törve, mellyből egy taltak uyomót igyek-meg egy-kevés *Borban*. Ezek mellett, minden héten egyizer, vagy kétfizer, melly nap mas egyéd orvo sággal nem él, kmitélyt bé-auni igen halznos vólna; melly a' Fodor-hajat-is lézen tsztitaná, midon a' leprós, nyavalya lézrő materiát, aláfele tsakarodul tsoktatna. Nem-is kel tsak mind egy-féle orvo sággal ostromlani e' nyavalyat, mert ugy hozza tsokik a' termézet egy-féléhez, hogy oltzan lemmit nem mozdít; hanem valto tsakni kell.

Ezek mellett, közbé-közbé a' Májnak, Lépnék meg-rekedett *ductussit*, erőt nyitni kell: mellyre igen alkalmas az atzélós ital; akár *Borba*, akár *Vizbe*, meg-bevitvén egy-néhány litor, lúlsék-belé, 's azt igya. E' nyavalyában azért, mind azt el-követhetni nagy halzonnal, valamit ide-fel az V. Könyvben a' Májnak, és Lépnék dagadásáról elő tsámlálzam, igen ditséretes e' nyavalyában a' *Tier-fa* lejelü ju (*Chamaedris*) *Borban* meg-fősvén igya gyakorta.

Hogy pedig az izzadás által-is oszollyon e' nyavalyának materiaja : mikor el-akárja lelni, egy lusták nyomó jó *Terjéket*, *Ter-fa levelű füvel főtt Vízben* vagy *Borbap* el-olítottván igyabé, jól bé takarozván utánna. Ha igen hevül, *U.1-jü vízben* kell bé-adni; ezt pedig tselekedni egy-néhányszor. Sokat haiznal néha e' nyavalyában a' *Sárfa gyökere*l főtt *Vízzel* való élés-is

Vannak egyéb orvosságok-is, mellyek tulajdonképpen nyavalyában eleitől fogva próbáltattak; példának okáért: Végy *Czukort* 3. lusták nyomót, *Gyámbért* 2. lusták nyomót, *Cámfort* egy lusták nyomót: törd-meg jól mind ezeket porrá; 's egy lusták nyomót, mikor reá akár jöni, *meleg Vízben* adgy-bé innya. Ditsérik a' törtt *Sájránzt*-is, ha egy kalán *Borbap*, azon időben, egy poltura nyomót bé-íszik. Hasonló erejű a' vad *Ruta magva*-is; azon módon kell bé-innya *Borbap*.

Külsőképpen: Kennyék egészen a' Nyakától fogva alá az Háta gerentzít ezzel; *Terjéket*, *Égett-bort*, *Laurus* vagy *Spikmárd-olajat* öszvé-elegyítvén 's melegítvén, kennyék véle, 's takarják jól bé: aprón törtt *Szek-füvet*, *Borsot*, *Mustárt*, és *Castoreumot*-is (hogy jobban melegítsen) elegyithetái hozzá: tűz előtt meleg helyen kennyék, 's úgy fektessék-le: azonban *meleg Teglág kottót* öntöznek-meg jó *Borral*, mellyeket ruhába takarván, két-felől tegyék az Oldala mellé: annál jobb, ha *Talpaihoz*, és *Tenyerehez*-is rak-

nak hasonló-képpen ; szép-gyengén párollyá, 's melegen-is tartya : sőt az napokon , melyeken nem leli az Hideg, fereszthetik-is *Tamariscus-fa-ágai*val , *Szarvas-nyelvű fűvel* , apró *Bojtorján*nak , *Ókör-fark kóroval* fött *Feredőben* , csak-hogy ne légyen igen meleg , hanem csak mint a' Nyári viz. A' Bokája alatt és a' Kezén való *Pulsusokat*-is kőlsék-bé gyakran ; *Ez*etben pép módon erőssen őlzve-törtt *Talán gyökérrel* ; vagy pedig *Rutát* , *Borza-fa* *levét* , *Arannyal versengőt* erőssen őlzve-törvén , hasonló-képpen kőlsék-bé véle. Ha feredik pedig a' *Feredőből* ki-kelvén , egészen a' testét kennyék meg ilyenképpen : *Fekete ürömnék* *iki-fasart levét* meg-annyi *Fa-olajjal* egygyütt főzz-meg , azzal kennyed. *Imét* : Reizelly *egy-néhány Veres-hagymát* , *levét* fatsard-ki , 's meg-annyi *Fa-olajjal* őlzve-főzvén , kennyed a' Lépit véle.

Crato , ki e' *seculumban* három egymás után következet Császároknak *Mediculok* vólt , ki-is fok Magyarok nyavalyája orvoslásában böldögült hasznalt ; e' nyavalyát , ilyen formán izokta vólt orvoslani : *Meg-fozette Vízben* a' *Répat* , azt az első *levét* le-szűrvén , meg új *Vízet* töltetett reá , 's mind addig főzette , míg a' *Répa* ugyan el-roshadt , mellyet *izrán* által törvén , új sötalan *Víz*et bő *Nád-mézzel* tétetett belé , meg-is *izek-fűveztek* ; ezzel éltette a' beteget tizen-ötöd-napig : 's minden-nap éhointra őt vagy hat *Baratzk-magot* étetett-meg a' beteggel. Mikor az Hideg borzogatta ;

jól meg-itatta *Terjékes Uti-fü vízzel*. Minden Téjtől, Téjből valótól el-tiltotta, és minden Hal némútól.

Vannak egyebek-is, mellyeket a' Tudófolk eleitől fogva meg-jedyezettek e' nyavalyában: ilyen a' *Myrba olaj*, mellyből 4. tseppet, leg-felgyebb nyoltzat egy kevés *Uti-fü vízben* igyék-bé, mikor reá akar jöni: ilyen a' *Vizi-tormának ki-fatsart leve*, meg-annyi *Étzettel* öfzve-elegyítve; azon időben két három kalánnal igyék-meg belőle. A' *Kigyó tsontyait* meg-afzalván, törd-meg aprón; *Pápa-fü vízben* vagy egy kalán *Borban* igyék-meg e' porból, egy vagy két fusták nyomót belé-tévén, mikor reá akar jöni; jól bé-takarozván utánna.

E' nyavalyában néha igen kinos fájdalmat szenved embernek alá az Háta; olyankor tsinálly gyenge ruhából egy hoszszú fatskót, melly az Háta-gerentzin alá-érjen: *Vízben főzz Arpa kását*, míg meg-hafadoz, ez *Árpa-kásával* töltsd-meg a' fatskót, 's jó melegen, a' mint el-álhattya, fektesd hoszszan az Háta gerentzire; jól bé-takarván.

IV R É S Z.

*Az Hagymázról, vagy Hagymázi
Hideg-lelésről.*

E' Nyavalya a' forró, és dögös Hideg-leléseknek neve. mellyes a' Magyarok hagymáznak, vagy Hagymázi Hideg-lelének híják. Egyéb Nemzetek híják Magyar nyavalyának, vagy Magyar Hideg-lelének (*Morbus Hungaricus; Febris Hungarica:*) mivelhogy e' nyavalya elsőben Magyar országról aradt német országra: midőn *Anno 1566. II. Maximilian* Császár *Szulimán Török Császárral* Komáromnál táborba szállott volna; akkor esék e' nyavalya elsőben a' Német táborba, onnan jött Bétsbe, és az egész Német's egyéb szomszéd országokra; és felette sok nép halalmeg miatta: honnan Hadmás, mintegy Hadmásának mondatott; mert többen vezettek ebben el, mint a' Török miatt.

JELEI: Forró, és dögös Hideg-lelés az Hagymáz; mivel egész társaságokat szokott eljárni, mint a' Pestis: és kivált-képpen Német országban nem kevesebb ember halállal jár a' Pestisnél; noha a' magyarok között nem jegyezzük szintén annyi mérgét. Rettenetes e' nyavalyában a' Fő-fájás, kivált ha a' beteg lárral talál bővölködni, sőt ugyan többire azon kezdődik. Nagy a' Gyomorának-is, kivált-képpen pedig a' Gyomor szájának fájása, 's ki-mos rágása; úgy hogy csak gyengén sem érhet-

ni hozzá kívül-is, mindjárt nevekedik. Gyakorta szeplő-is út-ki benne az ember testén; nem különben, mint egyéb veszedelmes betegségekben Szája szárad: Nyelve el-asz, hasadoz, mint aszszú forgáts.

JELENTÉSEI: Igen bizonytalanok e' nyavalyában a' jelek, mellyekből e' nyavalyának ki-menetele felől valamit mondhatna ember; kivált-képpen vizelletiből, és *Pulsusból* majd alig vehetni valamit észre. E' nyavalya néha izzadással tér-meg, néha has-menéssel. Néha, e' nyavalyának *materiája* a' vérben lévén, ide's-tova úti magát: és a' Fülére szállván, Süketséget hoz; 's több efféle. De ha a' vizelleti fekete, azonban nintsen semmi ereje, Füle tseng, Fogait tsikorgattya, lélekzetet nehezen vészén; veszedelmes az állapot.

ORVOSSÁGAI: E' nyavalyának kezdetiben harjad-napig az Er-vágást el-követhetni, azután késő: sőt akkor elein, a' forró vérnek enyhítésére, 's hivesítésére, a' vér botrántás felotte szükséges; sőt a' nyelve alatt való Er-et-is meg-vágni igen nagy segítés: Igen meg-kell vigyázni pedig e' nyavalyában, ha a' mérges dögöfség által akadott é valakire, vagy pedig a' benne meg-veszett rothadt nedvességektől lőtt? Az első rendbélieket nem annyira kell *purgálással* erőltetni, mint izzadással; noha ugyan gyengén meg-lehet, úgy-mint: *Mannás Folia Sennével*, vagy *purgáló-Rosa sirupot* adni (*Spiritus Rosarum solutivus*) vagy *Szilva* lében el-olvasztott *Manát.* Né

ha csak a' *Kapotnyak* (*Asarum*) gyökér - is igen jól használ.

Minden-nap pedig élyen az ilyen beteg *Dia-scordiummal* , úgy, mint a' Terjéssel szoktak élni; noha bővebben vehetni - bé ebből , mint a' Terjéből. Vagy pedig : (a' melly e' nyavalyában igen fő orvosság) 3. borsónyi *Cámfort Nád - mézzel* ószve - rontsolván , éhomra , 3: vagy 4. nap. 's tovább - is , adgyanak - bé innya egy kalán *Pápa - fu vizben*. Vagy : (a' ki azt nem kaphattya) egy magyaronyi apró tört *Búdos követ* , erős *Etzerben* , vagy *Czitromlében* igyék - bé 3. 4. nap , 's tovább is émhomra Vagy pedig : meg - aszalott *Levisticum* gyökeret törjenek apró porrá , abból éhomra , meleg *Borban* , vagy *Pápa - fu vizben* , gyakran vegyen - bé 2. fusták nyomót.

Izzasztani igen jó a' *Borza - fu gyümölcsnek* Likáriom formában főzéssel ószve - sűrített leve (*Rob Sambuci*) egy diónyit egyék - meg belőle , erőssen takarják - bé utánna: Izzasztani pedig , mindenkor jobb éjjelre tíz órakor adni - bé az orvosságot. Kivül az izzadást segítik. *Székfűves* , *Levisticum* gyökeres *Borral* való kenések : vagy , *Boros lepedőben* való takarás; ezek a' porusokat (bőrön való apró nem látszó lyukatskákat) meg - nyitván , hogy azokon a' dögös párák , mind ki - gőzölögjenek , mind pedig veretékkel ki - tisztúllyanak. Azon végre *Borban* főzhetni , vagy reszelt földi *Tököt* , vagy *keferű Lapu* gyökeret.

Igen jó e' nyavalyában gyakran Pápa fű viz-
ben i. mogyorónyi Bolus-Arménust bé-innya, a-
kár Terra sigillatát, vagy aprón törtt Elefánt
tetemet, vagy az helyén Kan fogat, vagy a'
vén Szarvas szivében termő Tsontot, vagy tsak
Rák-Örményt Czitrom lésben el-olvaíztván. Va-
gyon ezen végre kéízített: igen jó por a' Pa-
tikában: Pulvis Pannonicus ruber; egy fusták nyo-
mót, 's többet-is Pápa-fű vizben bé-adván.
Hüvesíteni igen jó a' Viola jul-p, Czitrom ju-
lep, Czitrom lés, Egres, és mindeu Egreses'
Etzet, és minden Et-etes, Bor-köves. Igen jó
a' Sal Prunellæ, mellyet Vízben el, olvaíztván
gargari álhattya-is a' Torkát véle. Vagy pe-
dig a' Rákot törjek-meg, a' Fül-süvet hafon-
ló-képpen, mindeniknek levét ki fatsarván, és
aprón törtt Saléromot belé elegyítván, azzal
mossa a' Száját. Jó a' Nád-mézes Rosa viz-is.
Jo igen a' Sóska viz-is mind innya, mind Száj
mosni. Jó igen e' nyavalyában, a' spiritus
Vitriolival savanyított Víz-is, italában; a' rot-
hatt nedvelséget jobbitrya; hüvösít; ételt
kivántat. Jó a' Tenzeri-Szőlő, és fái Sóska
Liktárium-is: Medgy Liktárium: a' Medgy,
nyerlen, 's aszalva. Minthogy e' nyavalyában
az ember Májja igen hev; ez az oka, hogy
az ilyen beteg az hust utállya; élyen azért
savanyukkal. Minthogy pedig az hévség ha-
mar meg-szorítja az Hasát; közbe-közbe él-
lyen Bor-köves levekkel, Alma kásával, 's több
affélével. Bort tellyességgel ne igyék. Sós E-
tettel mofsák-meg a' lábait, talpait kőfsék-bé

azután reszeltt fekete Retekkel. Vagy: A' Gálamb ganéjt főzzék - meg Etzetben, 's ruhára kenvén, melegen kötsék - bé a' Talpait véle. Az Hasára igen vigyázzanak, meg - ne izorúlljon.

V. R É S Z. Az Himlőről.

Férf. A Z Himlőzés közönséges nyavalyva; úgy kei. A hogy, ezer ember között alig vagyon egy, ki valaha meg - nem himlőzött volna; mellynek oka ez: mert nincsen olly anya, ki az ő méhében olly egészséges vérrrel táplálhatná magzatját, mellynek valami hibája nem volna. Melly vezett vérnek fel - kell osztán a' magzatban, vagy előbb, vagy későbbre forni: és a' testen ki - kell ütni, vagy apró veres Himlővel (*Morbili*) vagy öreg hójagossal (*Varicelle*,) hol többel, hol kevessebbel. Honnan vagyon, hogy más orszáokban igen meg - vigyázzak azt a' Bábák: hogy, ha a' született gyermek véres piros léjend, annak a' vériben, az el - metzett Köldökön jól ki - eresztenek, 's úgy kötik - meg: és az ilyen gyermek soha nem léstzen osztán igen Himlős. Néha pedig e' roz vérnek fel - forrását az idő - is segíti az ő mi - voltával: innen vagyon, hogy néha bizonyos Helyben, vagy darabb Tartományban, igen himlőznek; máutt pedig akkor semmi nints állóle.

JELEI: Az Himlőt az Hideglelések forjába térszük : mivel mindenkor az Himlő forró Hideg-lelésen kezdődik ; és olyanon pedig , mellynek semmi rendi nintsen : a' forrósága-is hol nagyobb , hol kisebb. Az Himlőnek pedig meg-előzői szoktanak lenni : Főfájás , Vékonya fájása : sőt az egész Dereka fáj , mivel ott fekszik egy nagy ér , mellyben felette szokott olyankor forrni a' vér , melly miatt nagy fájdalmat érez. Néha nyughatatlan alatlanság előzi-meg : hányásra való erőltetés : néha pedig nagy álmom : néha rettegések : reszketések : sőt a' nyavalya-is ki-töri rekedezés : nehéz lélekzet-vétel : néha fok prüszkölés : szemei fénlének , könnyveznek : eszenélkül beszéll : ortzája piros , és mintegy dagadt. Mind e' jelek pedig nem mindenkor vannak-meg egy betegben egyszer-'s-mind : és hol nagyobb , hol kisebb mértékben vannak ; a' nyavalyá kezdetin pedig rend-szerént mindenkor súlyosabbak. Azt-is meg-kell pedig tudni : hogy az Himlő nem csak a' bőrön való nyavalya ; hanem a' belső részeket-is eljárja : mint ez-is meg-esett , hogy a' terhös áizszony meg-himlőzött ; és azon nyavalyában Himlős gyermeket halva szült.

JELENTÉSEI: Jó jel az Himlőben , ha hamar , 's könnyen út ki , és mindjárt érni kezd : ha veres , vagy fejr , és hegyes. Rosz , ha ki-útvén-is az Himlő , még-is mindazáltal igen nagy a' forróság : ha nagy a' szomjúság : nyavalya ki-töri : ha igen mégyen : véres a'
Vizel.

Vizellet: mind Veszedeelmes jel. Sőt ha ki-
űtvén az Himlő, ottan ismét bé-űt: ha az Him-
lő szederjes, zöld, vagy fekete, az hasa me-
nése is hasonló; majd ugyan semmi reménség
nintsen.

ORVOSSÁGAI: Orvoslását a' mi illeti:
Az Himlőzők körül kivált-képpen három idő-
béli gondvitelés kívántatik. 1. A' míg ki nem
űt, melly négy, vagy öt napokig szokott tar-
tani forró Hideggel egygyűtt. 2. Mikor ki
kezd űtni, mind addig, míg meg-érik az Him-
lő. 3. Az Himlő meg-érése után, végig.

Az első állapotban igen reá kell vigyázni,
hogy a' természetet az ő munkájában, mellyel
a' mérges, és seprős rothát *materiát* ki-akarja
adni, meg ne gátoltyúk. Azért az öregekben,
(ha tudni-illik véres (*plethoricus*) a' beteg)
nem árt első, második nap az Ért-vágás;
egyéb-képpen gyenge *Purgatio*val, vagy *Vomi-*
*torium*mal, vagy pedig Kristéllyel kell élni. A'
nyelve alatt való Éret-is igen hasznoson meg-
vághatni. Gyenge savanyú óccellel éllyen a' be-
teg: *Czitrommal* savanyított *Árpa-kása* lévvel,
vagy *Bor-köves* lévvel, jól meg-forrott *Serrel*,
vagy *főtt Vizzel*. Az hús, és húsnak leve
ártalmás; mert a' vért, a' melly már-is elég-
gé ég, annál inkább meg-gyúlasztya. Az i-
gen savanyú, és igen hivesítő is árt; mert a'
vért sűriti: és, hogy ki ne űthesse, gátoltya.
Fű-szerzámot se egyék; hanem *Árpával*, vagy
Soska gyökérrel főtt Vízet: *Lentével*, *Szarvas-*
nak a' szarvával is főzhetni; mivel az Himlő
ki-

ki-ütését segítik. Igen jó ugyan annak segítségére, *Karo - Répa magot*, és *Czitrom magot* őszve-törvén, fel-erelzteti *Pápa-fü* vizzel, és gyakorta innya adni kalánnal. Szél, vagy hideg ne érje. *Veres lepellel* lepedgyék; hogy a' szeme előtt lévén, az elme *phantáziája*, a' veresről, a' vért fel-indítsa: és könnyebben ki-űsön az Himlő. A' forróságát hivesítő *Julepekkel* kell enyhíteni; mint fellyebb az *Hagymázzról* meg-irtam.

A' második állapotban, gyenge izzasztó orvosságokkal. (*Diaphoreticis*) kell élni: és ottan-ottan Szű-erősítővel: *Alkermessel*, *Czitrom-nal*, *Bulus-Arménussal*, 's a' többi; mint az *Hagymázzról* meg-irtam. *Purgálni*, 's *Eretvágni*, már negyedik naptól fogva, tellyes-séggel nem kell, ha szintén rész ízerént kívantatni látzanék-is; mivel kétséges a' ki-meneteli. A' beteg Szemeit pedig, *Orralyukait*, és *Torkát* óltalmazni kell, hogy azokat ki ne űsön az Himlő. Tsinálly azért gyenge gyóltsból fatskót, melly kívül a' *Torkát* bé-lepje, azt töltsd-meg *Sáfránnyal*, vagy *Milyva rosa virágával*, és mártsd-meg *Tsettejben*, 's kösd reá; ez a' mérges *materiát*, a' bőrt meg tagitván magához vonnyá a' *Torok* belső részeiről ki-felé. Azonban: *izorító száj Vízet* (*Gargarismum*) löjjenek-bé fatskendővel a' *Torkába*, hogy a' bőrt belől izorítván ne engedgye ott ki-utni az Himlőt. *Rósa mézet*, kevés *Saletromot*, *Arpa kása* lebben el-olvaiztván, mosak, fetskendgyék a' *Torkát*

Torkát belől véle. A' izemeit hasonlókép-
pen kell óltalmazni: azt bé-lepő iatskóba
téggy *Sáfrányt*, vagy *Mályva rosát*, márt-d-meg
Rósa vizben, vagy *Tets-téjben*, gyakran újitva
tedd a' Szemére. *Arannyal*, vagy *Ónnal* hi-
vesítésnek okaért Szemeit dörgölhetni. Ha
Szemei ólzve-ragadnak: *Tets-téjvel*: vagy
Arpa-kása lével kell fel-áztatni. Vagy *Uti-fu*
vizbe, vagy *Eufrajia vizbe*, téggy kevés *Cam-*
fort, és *Sáfránt*, 's azzal mossad: Az Orra
lyukait pedig így óltalmazad: Tsinálly il-
lendő tsapokat *Santalum-jától*, vagy *Rosa*,
vagy *Borza-fából*, mellyeket márt-s-meg *Cam-*
foroi Rósa vizben, 's dugd az Orra lyukába;
ha ólzve ragad, kennyed, *Mondola olajjal*,
vagy *Tets-téjvel*, vagy *Vajjal*. Ha az Himlő
élni nem akar; nem árt érelni, kenegetvéa
Mondola olajjal. Ha ugyan a' Szemébe Himlő
szőknék *Galamb szárnyából* egy-egy tsepp vért
gyakran tseppents belé.

Az harmadik állapotban, mikor varosodni
kezd, és szárad, nem félelmes a' dolog: csak
hogy míg akkor-is semmi hús némével ne él-
lyen. akarmint kivánnya; hanem egyéb *le-*
vesekkel, és *gyümölcsökkel*: *Ezüst-tóvel* nem árt
fakaiztani az Himlőket, hogy az Himlő helye
mély ne legyen; 's mossák pedig *Bab-virág*
vizzel, vagy *Gyenge gyöker vizzel* (*Sigillum Sa-*
lomonis) vagy pedig a' *Tebén ganéjnak* vedd *vi-*
zét (*Aqua omnium florum*) 's azzal mossad;
melly mindennél jobb-is. Mikor le-hullottak
az Himlők, fenn járhat a' beteg az hazban.

És akkor é'lyen gyenge *Purgatio*val ; hogy a' benne meg maracott rutságot (melly miatt, a' Himlő után, nagy fok nehéz fekélyek foktak következni) ki-tisztítsa. Annak utánna szabadabb lehet mind étete, mind itala.

VI. R É S Z.

A' Pestisről.

VAlaminthogy a' dögöség a' rothadástól, vagy meg-vezéstől különböz, (a' mennyiben a' rothadás gyakorta mérég nélkül nagyon, de a' dögöség loha nintsen) így a' Pestis is igen különböz egyéb forró tífusz-lelésből; mert a' Pestis egyedül csak a' mérges nedvességektől, vagy gőzölgélektől származik, melly mérég után nem mindenkor következik a' rothadás. Ez a' Pestis béu dögöség pedig elsőben - is a' testben való nedvességekbe elik belé, egétzen 's hirtelen meg vezvén azok a' beléjek izámozott, vagy néha ugyan bennek termett mérég miatt. Nonna mindazáltal meg kell vallani, hogy gyakorta a' Pestishez rothadás - is járul: mivel hogy a' benünk való nedvesség igen könnyen meg-vez 's meg rothad; úgy hogy, néha előbbé nagyon a' rothadás, azután következik a' dögöség. Innen nagyon, hogy sokszor a' közonséges forró Hideg lelésből, dögös Hideg-lelés létezen; ha, vagy ételen, vagy italban, vagy egyébkéat vétezik a' beteg; vagy pedig a' rendetlenség miatt az orvosiasban salál vétek lenni.

lenni. Innen vagyon másodszer, hogy leggyakrabban a' köz-rendben, kik alább-való étellel itallal élnek, kezdődik-el a' Pestis. Néha pedig előbb elik a' dögötség belé a' testbe, 's azután következik a' rothadás a' nedvelségeken: mikor közönséges Dög halál vagyon; mellynek mérges dögötsége külső-képpen beszívódván t' testbe úgy veszti, és rothasztja meg olzán a' nedvelségeket. Innen vagyon, hogy gyakorta, a' kikre a' Pestis elik, azokon előzőr semmi Hideg-lelési forráság nem látszik; de azután meg-rothatt nedvelség meggyúlván, 's magában egyenetlenül főződve, a' forró Hideget-is néki gyúlasztja.

Éz a' mérges dögötség, a' véle egygyütt járó nyavalyának külömségek szerént, külömböző. mert ebből, mind Dög halál, mind Himlő, mind Hadgymáz, 's a' többi, lehetnek: sőt mind Mirigy, mind Pokolvar lehet az emberen; de ugyan nintsen Pestis. Ellenben pedig az az-is igaz, hogy nem minden Pestiles emberen vagyon Mirigy, és Pokolvar: a' minthogy míg az halál haz-is nem minden halalos forró Hideg-lelésben üt-ki, és ellenben, sok, könnyű nyavalyákban csak a' vérnek hirtelen való tel-forrastól-is ki-üt, kiváltképpen a' gyermekeken, és az olyan Afzizonyi állatokon, kiken az hó-izám valami okból meg-allott.

Vannak mindazáltal még-is a' Pestissel egygyütt járó olyan nyavalyák, mellyek a' Pestisnek bizonyos jelei; mivel, bár más mér-

ges

ges nyavalyákkal, úgymint Himlővel, és Hagymázzal egygyütt járjanak-is ezek a' nyavalyák, mellyek a' Pestis mellett egygyütt szoktanak lenni; de ugyan a' Pestisben sokkal tsudásban, és egyeneletneb' módou szokták az embert fogni. Így példának-okaért: gyakorta a' Pestisben az hévség nem nagy, csak gyenge; de azonban rettenetes a' szomjúság a' betegen. Ez a' *disportio* immár, vagy egyenetlenség jele, hogy a' Pestisi mérgetség eméltzi a' belső részeket, nem az hévség. Ellenben némellyek a' Pestisben, noha rettenetes hévségben vannak; még-is nem kívánnyák az italt. Ez jelenti, hogy Pestis-béli mérgelet-fogta az Agyvelőt: honnan vagyon az, hogy ambár meg-légyen-is a' szomjúságnak oka; még-is nintsen a' szomjúság: mert nem vélzik azt meg-tébolyodott elméjük miatt e-fzekbe, hogy szomjúnoznak. Ezen-képpen egyenetlen a' Fő fajas-is, és egyéb Pestis-béli *accidentia*k, melly *disportio* vagy egyenetlenség nintsen egyéb nyavalyákban: sőt még a' mérge-is nem mind egy-féle a' Pestisben, mert némelly, *Arjencum* természetű: akkor a' Pestiles betegek, minthogy melegebb a' mérge, nagy hévségben, alatlanságban, és nyughatatlanságban vannak: némelly mérge pedig *Opium* természetű: 's akkor a' Pestiles betegek, minthogy a' mérge alutó, igen alufznak; sőt olyanok, mint a' Gutta-ütősek.

Ezekből ki-tetűzik , hogy akár melly pró-
balta fő *Medicus Doctör*-is nem könnyen *pro-*
gnosticálhat a Pestiles embernek vagy éle re
vagy halálra , hamar vagy későbbre való ki-
meneteli felől : mivel némellyekben halalofok
a' jelek ; de ugyan meg-élecek , 's meg-gyó-
gyúlnak : némellyekben ellenben igen jóra
foruló jelek láttatnak , 's azonban csak hir-
telen meg-halnak. Gyakorta egyfő éri izzalzo-
tó ital után meg-könnyesbedik a' beteg ; de
ugyan lesben áll a' mérég , 's mikor úgyen
sem vélnél ; ki-mutatja magát. Vanak mind-
azáltal itt-is jó jelek ; mint ; ha nem igen
nagy a' forróság ; ha elze ; érzékenysége meg-
vagyon ; ha a' Mirigy lágy ; elég nagy ; és
fel-tornyozott hegyes ; mert e' jelenti a' ter-
mésznek elégséges erejét a' mérégnek ki-felé
való úzásében : ha hamar ki-út a' Mirigy a'
betegen : ha érnei kezd : ha nincs Pokolvar
egygyütt véle ; mert ha vagyon ; az a' mé-
regnek nagy erejét jelenti : ha csak egy-két
izzadas uán-is jobban érzi magát a' beteg.
Nem jelentem izántsándékból a' gonosz jele-
ket , hogy kárt ne tegyek , meg-jeztvén az
én irásommal olvasható betegeit.

E' nyavalyának oka , úgy vagyon , hogy
Istennek a' bűnért való rettenetes ítéleti , mint
Dávid idejében-is ; mint azért , hogy az e-
fokalodo t , és fel-fuvalkodó Nemzetet meg a-
lázza ó Felsége ; mint pedig kivalt-képpen ,
hogy e' föld felett (melly egészzen az Uré ,)
velzekedő , vér-ontait a' felett igyekező ,
meg-

meg-fokafodott atyafiak között meg-oltsza a' földet, és ki-adgya kinek kinek az ő részét. De mivelhogy Isten-is ő Felsége eszközökkel él; e' dögöt fejtik igen, minden régi szennyvedtt rothatságok, mellyek vagy a' földből, vagy a' föld izinéről, irtóztató bűdőséggel töltik-el a' levegő-egeret. Ilyen a' régi koporsóknak (kivált-képpen ha valami dögös betegségben holtanak-meg régen) valami okon, vagy akarva, vagy föld-indulás, vagy vizmosás által valaholott lőtt fel bontáia: a' mint történt Német országban Anno 1624. midőn egy báftyanak fundamentomát akarnak fel-vetni, melly okon a' temető: épen el-kelle hánni, honnan elsőben-is arra a' városra, azután az egész Imperiumra a' nagy Pestis ki hata.

Ide való, taborozásnak idején a' holt testeknek meg-buznódéle: mint midőn Róma raján hadakoznék egy Császár, száz-húsz ezer ember esék-el; melly testek annyira megbüzntek Olasz országot, hogy három hónapok alatt többen holtanak-meg száz-ezer embereknél Pestisben. Így a' Varosokban a' Izemét, és ganéj dombok: a' mint ennek az árrát gyakorta lok ezer embereknék hirtelen el-veszélekkkel fizette-meg ezelőtt a' nagy Páris varosa Francziában, melly-is most sokkal tisztábban tartatik. Meg-elik ez, a' drágaságban-is, mikor a' nagy Izukségnek miatta mindent ólve-elik a' Izegény ember; holott a' nagy Rendeknek egeret, és egyéb férgek gabouaval felettébb-is bővölködnek: honnét

ofztán mind a' vérnek , mind pedig egyéb emberben lévő nedvességeknek szükségesképpen meg - kell veszni ; a' meg - rothadt rész pedig sokkal könnyebben meg - döglük. Így esett *Galenus* idejében Romában. Így írja *Julius Császár* a' *Nassilia*.béliek felől ; hogy sok ideig a' szállott Városban lévén , és dohos gabonával élvén az emberek úgy el - döglöttek , hogy a' miatt kevés maradt benne.

A' mi é' dögnök orvoslását illeti : bizony dolog , hogy a' mennyiben lstennek itéleti , egyedél böjtöléssel , és könyörgéssel üzetik ki ; és mivel bűnnek büntetése , igaz pœnitentia-tartást kíván , *Jerem.* 3. A' mennyiben pedig lsten ezkőzőkkel él , és a' jelen - való veszedelmet kerülni , nem csak nem tilalmas ; hanem annyira szabados , sőt törvényes dolog , hogy ha valaki azt vakmerőképpen (a' mennyiben tôle lehetne) el - mulattya Igen késértő , vakmerő , kevély bűnösnek méltán ítéltetik. Szükséges azért a' dögős időben , mind a' közönséges , mind pedig a' külön - való gondvifelés : nem különben , mint vagy a' hadnak , vagy drágaságnak , és éhségnek idején.

Leg - elsőbben - is , mivel az *Aerben* uralkodik a' dög , el - kell távoztatni mindent , valami azt meg - fertőztetheti. Szükség azért minden közönséges helyeket , házakat , és utakat minden rútságtól tisztan tartani , templomot , ischolat , udvart , tanátsházat , útzakat ; 's a' t. A' kútakat kivált - képpen , minthogy azok -
ból

ból sűtünk , főzünk , mosdunk. Sőt a' meg-döglött háznak még ruháit-is el-kell onnan (ha lehet) tiltani. El-kell távoztatni (ha lehet) minden meg-döglöttekkel való közösködést. mulatáit , azoknak házokban való befizallást , ruhájokban való öltözést , a' szokott halottak látogatását. Kivált-képpen az atyafi az atyafitól könnyebben meg-döglük , nagyobb lévén a' vérnek azok között hasonlósága. Sok helyeken még a' matskákat-is meg-ölik ; mivel *observálták* , hogy házról házra járván a' döglőt el-vitték. Nagyobb az , hogy még a' küldött levél által-is meg-döglött a' lakó hely.

De mind ezeket én úgy mondom , ha lehet : mert igen szemünk előtt kell viselnünk a' keresztényi szeretetet-is : Ugy kell azért magunkat a' dögtől ónunk , hogy azonban Isten , 's felebarátunk ellen ne-vétsünk : melly hogy ne lehesse , ha valaha , bizony ez időben meg-kivánsatnék az alamtina , és a' jó rend a' közönséges-társaságban : ugy hogy , ha a' dög miatt való halált el-kerülük Izegeény atyánkfiai Isten irgalmából , el-kerüllyék (méltó) az éhel való meg-halást a' mi adakozasunkból. Ha el-rekeszttyük őket , félvén a' dögtől , gondot viseltesse a' Magistrátus arra rendeltetett izemélyek által reájok , félvén annál inkább az Istennek haragos ítéletitől. Mert egyéb-aránt , ha kérdi valaki : Szabad-é a' Pestistől futni ? nem felelhetni egyebet ; hanem: Németnek szabad , de nem Magyarak; mert

amannak mind ezekben-is szép rend-tartása, és szokott *ufusa* vagyon.

Ki-kell mind-azáltal ezaránt venni mind a' külső, mind belső tisztben lévőket; kiknek bizony ezaránt Istennek kivált-képpen, és rend kívül való gondvifelésére kell magokat bizoni: és egyéb aránt magokat (a' mennyire lehet) *muniálván*; tisztékhez latni még a' dögös időben-is. Egyebek, kiknek, módgyok vagyon benne, miért ne mehetnének egy helyből, 's jószágból másba tisztába a' dög előtt? nem látom: mert noha nem ragad el a' halál, sem az a' tsonó, és pokolvar egyből másba nem pattan, sem tűnik; de bé-szivodván el-ragad a' dög; nem-is elég az hozzá, hogy az a' dög úgy nem tekéri az ember orrát, mint az el-ótott gyertya bűdősége; mert vékony, 's nem érzik elsőben: de ha el-hatalmazik, az-is elég bűdös; mint ez esztendőbéli siralmas példák muttatják: sőt ellenben gyakor-tá efféle mérges pára igen kedves ízű, és ugyan nyalattya magát, mint a' Nyári hév hónapokban az arany-bányákban támadni szokott szellő, 's azonban csak hirtelen el-óltya az embert; mert ennek, a' vért az emberben, sőt egyéb állatban-is meg-sűritő, sőt ugyan meg-alutó ereje vagyon. *Abrahám* elfuta az éhség előtt, *I. Mof. 26.* Miért nem a' dög előtt? csak légyen hitből. Mindenikben meg-tarhatna Isten rend kívül; de nem ígérte. A' Pestis-is nem mindenkor öl-meg igaz az, (mint a' kasza előtt fenn álva meg-marad

marad fok fű) de meg-kinoz; az ember pedig csak a' kis Ujját-is nem vágárná-meg tudva. Galenus nagy ember vala, akkor kellek vala leg-inkább szolgálatya, de még-is Romában Pestis kezdődvén, (egvébaránt-is oda semmi kötelessége nem lévén) hazavoná magát Görög országba. Bolondság ott nem futni, a' hol idő, 's alkalmatosság vagyon a' futásra. Azonban láttyuk minden-nap, a' vakmerők, kik ez értelmet nevetik, mi hasznót vegyék helytelen bátorokodásoknak. A' ki pedig el-megyén a' dög előtt, ugyan mélyre mennven mindgyárt, mihelyt hallya, 's későre térjen vizsgálza; másképpen nem sok hasznát vélti futásának: sőt magával hordozza a' dögöt, ama vers szerént:

Hæc tria tabificam tollunt Adverbia Pestem:

Mox, longe, tarde cede, redi.

Ezek a' Politiai orvplások; noha bizony valóba Politát kívánnak, és szép szokott rendszer: másképpen mind ezek, a' miket mondék, az atyafui szeretetnek nagy sérelme, és tisztelet nélkül véghez nem mehetnek. A' mi pedig a' természet-béli segítségeket illeti ezaránt: a' bizony dolog, hogy a' dögnek uralkodása az Aerben lévén; annak meg-tisztítására, és az Aerben lebegő mérges gőöknek meg-émésztésére, nintsen hathatóbb eszköz a' természetnél: a' mint hogy még e' Világnak ama közönséges meg-újítására-is e' Világ végén, a' Természetnek nagy Urától tűz rendeltetett. Ezt tselekedé a' nagy Hippocrates,

ki amaz az ő idejében uralkodó Athenás - béli nagy Pestist , a' Város körül , és a' Városban széllyel , nagy rákás fákat fel-gyújtván , emélté el. Azért nem ártana , kivált-képpen Várakban 's kerített Városokban , (a' hol az *Aer* nem szabados , hanem meg-reked) palotáknak , 's udvaroknak közepin , minden-nap reggel , 's estve aprón vegdaltt 's hafogatott *aszfú rakás fat* meg-gyújtani : sőt mindenütt a' hová több ember gyülekezik , úgymint , templomban , tanátszázban , 's a' c. Erre leg jobb az a'izizú *Körös-fa* , *Bik fa* , *Fenvő-fa* ; de mind ezek között , kivált-képpen a' lakó házban , leg - dicséretefebb a' *Fenvő-tóvis* , ilyen formán Egy arasznyi hosszsan vadallyák 's hafogásák-meg , 's úgy aszfallyák : azután vasból mintegy étek-melegítő formát csinálván , 5. 6. darabot vessenek belé , 's gyűjtsák - meg , és hor-dozzák azt langolva széllyel a' házban , míg elég , így kell minden-nap kétszer , háromszor , többször-is tselekedni.

Fűtőhözni - is a' házat sok-képpen : *aszfú lúttal* , *Sáltkával* , *Egér fark fűvel* , *Rosmárintal* , *Liventulával* , *aszfú Rosával* , *Anzeticz gyökérrel* . *Fenvő maggal*-is ; de ezzel ritkábban , kivált-képpen a' Fő-fajos emberek , mivel a' Fő-fajit , sőt még a' Nyavalya ki-töréit-is fogja . Vannak a' gazdagabbak szánára ezen *afura* a' Patikákban igen jó szag tővő *Trochiscusok* , *Pésma porásák* , 's egyebek . Mivel pedig a' Kénkönek , és Salétromnak az *Aer* tisztításában igen nagy ereje vagyon ; nem ártana a'

na a' Várakban, Városokban, minden babona nélkül, öreg lövő szerszámokat is estve, 's reggel ki-lőnni; sőt a' házakban - is kevés *Puska port*, mennyi kárt nem tehet, fellobantani.

Szallok már a' *Dietára*: melly nem egyéb, hanem ama kilentz dolgoknak, mellyeket a' *Medicusok Res non naturales*eknek neveznek, jó igazgatása; mellyeket az elme kedvéért így *exprimálok*.

Non-naturales, quas his tria symbola dant, Res Sunt: Vigilo, Somnus, Potus, Cibus, Aer & haustus, Motus, & alma Quies, Excreta, Retenta, Pathema.

Az - az: Az Alvásban, Vigyázásban, Ételben, Italban, az Emésztésben, Elme indulatiban, 's a' t. jó rend-tartás.

Kivált-képpen pedig az ételben, italban, a' Pestifés idő igen nagy mértékletességet kíván; mert a' testben a' mértékletlenségtől bővülő-ködő *cruditas* (nyers nedvesség) igen hamar meg-rothad, és a' dögnek taplót szolgáltat. Kell-távol-tatni minden nehéz emésztő eledelt; (a' mint az ember reá erkezik:) mert ez a' belső részekben, Májban, Lépben, Fodor-hájban, 's a' t. szorulást szerez; és a' szorulás által, ez-is rothadásra nyújt alkalmatosságot. Olyanokat kell azért választani, mellyek könnyű emésztők - és inkább száraz hogy - sem nedves természetűek, és a' mellyek a' rothadást meg-gátolják. Illyen a' közönségelek között (mellyre izegény ember-

Is szert teher,) az *Etzet*: ez okon jók minden *Ezetes étkek*: és *Méz*, és minden *Mézes étkek*. Innen; midőn *Democritustól* kérte volna egy Király: Mi szerzette volna néki azt a' jó vénséget? így felelt: *Foris Oleum*, *in:us Mel*. Kívül az *Olaj*, belől a' *Méz*.

A' ki ől ki telik igen hasznos ételben a' *Czitrom*, *Narans*, *Lémonya*, *Pomagránát*; 's a' t. Ez *Olaj* gyümölcsök, főképpen a' *Czitrom*, minden mégeg ellen igen jók. Így írja *Theopompus Clius*: hogy, *Pontusnak* *Tyranusa Cliarchus*, igen sokakat vesztett-el mérreggel, minekelőtte a' *Czitromnak* hasznát ki-tanulrák volna; de azután semmit nem tehetet. A' szegényeknek az *Etzet* mellett egyet téizen ez hasznosra, mind a' *mezet*, 's mind a' *fái Soska*, *kerti*, 'és *vizi Terma*. Jó az *úrmós*, *örmény-gyökere*, és *Seltyas ital*, minden-nap egyszer, kétszer. A' ki pedig hozzá szokhatnék: minden reggel igen hasznos volna, ha *Dio-belet*, *Rutát*, *Fűét*, és egy-kevés *Sot* ölzve törvén, egy mogyorónyit benne meg-ennék: vagy egy szelet *Kenyérre Iros-vajat* kenvén, aprón vagdaltt *Rutát* vékonyon reá-hintvén, azt enné-meg, 's úgy menne-ki házából. De mivel szalonások inkább, mint vajások a' *Magyarok*; ide-alább szólok a' *Fok hagymáról* is. Az álmat a' mi illeti nem kell ebben-is igen el-menni; kivált-képpen a' délit csak el-kellene távoztatni, a' ki el-zokhatik róla; mivel sok nyereséget, és így a' testben a' rothadásra alkalmatosságot szerez. Sőt a' kire már reá-

ellett

esett a' Pestis , első napon ugyan ne engedgyék alunai.

Ha ember házból ki mégyen pestifés időben; semmivel (ha lehet) úgy ne gyakorolja a' testét , hogy meg-melegedvén meg-izzadgyon : mert akkor könnyebben magához szija a' test az *Aerbéli* mérget. Minden haragoskodás , féltékenység , izomorkodás , és felettébb való gondolkozás igen ártalmas : mert a' szomorúság gyűjti a' testben a' rossz nedveségeket ; a' harag pedig fel-keveri azokat. Más oka pedig ez : hogy a' szomorodásban . félelemben , és gondolkozásban , sokkal restebben jár a' vér az erekben ; a' minthogy a' *Pulsus*-is lassabban , és későbbben vér-fel ollyankor. Holott pedig kevés órák alatt az egész emberi testben való vérnek (melly a' rendes test átlású emberben vagyon 24. vagy 25. font nyomó , és minden órában léfzen mintegy négy-ezer öt száz *pulsus* :) által kell szűrődni a' Szíven ; a' Szomorodásban 's a' többiben restebben járván a' vér ; meg-téboltyodik a' Szívben , és azt (a' nélkül is a' dög miatt gyengébb lévén akkor a' szív-béli erő :) könnyebben el-fojtya. Innen írja *Plutarchus* egy Crétabéli *Tuates* felől : hogy az a' mesterséges *Musica* szoval úzte-el sokakról a' Pestist De a' mi *Musikánk* legyen a' *Szent Dávid* XCI-dik Lanttya : A' ki a' Felséges UR-nak lakozik öltalmában ; 's a' t.

A' mi az *Aernek* bé-szivását nézi ; alkonyodattól fogva viradtig sokkal ártalmasabban az. Annakokáért mihelyt alkonyodik ; bé-tegyenek ,

nek, ha Nyár volna is, minden ablakokat, 's rekeszszék-ki az éjjeli sűrű dögtelest: 's mihelyt azokat bé-tetfzik: gyűjtsanak a' házban, a' meg-mondott mód szeréne, *Fenyő-tőviset* Mikor a' Nap jól fel-jő, ki-nyithatni; mivel az *Aernek* leg-jobb *Balsamuma* a' nap fény.

Szóllýunk már a' *Pestis* ellen való *Medicinalis* orvofságokról. Nagy azoknak mind szá-mok, mind külömbiségek; úgy mint: *füből*, *virágból*, *faból*, *gyökérből*, *kövekből*, 's *élő-állatokból* való. Illyen a' feoa-forgok között a' *Terjék*, melly igen melegítő; de a' meleg természetűek véle élvén, igyanak vagy *Sóska* vagy *Cichoria* vizet reá. Ezután a' *Mitridatium*, melly nem olly melegítő. A' *Diascordium*, melly e' nyavalyakban mint leg-nevezetesebb, mint leg-jobb. Ez után az *Ovum Aureum*, vagy *Arany Tyukmogy*, melly a' *Maximilian* Tsászárnak nevét viseli. Mind ezekkel is olyan formában élhetni, mint a' *Terjékkel*. A' *Pilulák* között: *Pilulæ Ruffi*; mellyekben fél-drachmát, vagy minden két hétben, vagy minden holnapban egyszer bé-venni embernek igen használatos, hogy a' *Pestis* ellen *præservállyá* teltét. A' *gyökerek* között ezek hiresebbek: az *Anzelica*, *Zedoaria*, *Imperatoria*, *Bábakalátsa*, avagy *Carlina*, *Tsába-ire*, *Szent László füve*, 's *gyökere*, *Tortilla*, *Bisforta*, *Petasites*, *Dictamnus*, és a' mellyek ezekből készűlnek. Ide tartozik a' Magyar *Terjék* a' *Fog-bagyma*, és Magyar *Mitridatium* a' *Veres*

Veres hagyma : és hogy ezek méllől száraz lábbal el-ne mennyek ; le-irok egy *Fok-hagyma Elixirt* (*Elixir Alliarum* ,) mellyett kiki , a' ki akar , maga Izamára készíthet : Végy húsz fő *fok-hagymát* , tisztítsd-meg azokat gerezdenként , 's tórd-meg ; tölts reá két-lizer , vagy háromlizer *distillált* , vagy , le-tsepegetett *Egett bort* , hogy végy ujnyira fellyül haladgyon , 's lábhozjon rajta , tedd egy réz vagy üveg lumbikotskába , *destilláld* : midőn az le-jár , új *Fok-hagymát* , hany ujabban belé azon-képpen , mint elsőben , 's tölts reá újabb a' mi egyszer le-járt ; így tégy három-lizer : és a' mi harmadiklizer le-jár , az-az igaz *Elixir alliatum* ; mellyből minden reggel egy-egy kalánnal kell bé-venni vagy magat , vagy ha igen erősnek tetzik , *Pápi-fü vízzel* , őlzve elegyítvé. A' *Veres-hagymának* , is halznát vehetni ilyen-képpen : Vajd-ki a' belső rétteit a' *Veres-hagymának* , töltsd-meg az helyét *Terjékkal* ; a' meg-hasított Hagymát il-mét tedd őlzve , és vagy vizes szőlőbe , vagy ruhába bé-takarván , süsd-meg jó lagyan pá-rála-alatt , azután fatsard-ki a' levét ; egynéhányat ilyen módon meg-sütvén , ebben egy kalankával erős *Ruta* , vagy *Calendula* (*Fülemilé fü* ,) vagy *Malna etzetbe* elegyítvén meg-innya reggel-reggel ; igen nagy halznú , és erejű. Más képpen is az ilyen módon *Veres-hagymát* meg-rontani , 's háltrom formán ruhára keenni , jó melegen a' Mirigyre kötni igen jó ; mind a' mérget ki-ízija , 's mind per-
dig

dig meg-érleli szépen. Ide való a' *Millefolium*, vagy *Egér fark fünek* mind levele, vtrága, gyökere; melly közönséges mindenütt termő fűbe, Isten igen titkos Pectis ellen való erőt öntött. Innen: Pestilnek idején a' Sir-asók az egész Német Világban, egyedül Isten után csak ezzel erősítik magokat a' méreg ellen: levét ki-fatsarvan, és *Ruta etzetben* megiván, 's úgy mennek-ki dolgokra. Ilmét: Ugyan azon fűvet törjék-őszve jól lágy Sovaal 's tegyék a' Mirigyre halstrom módgyára egyik *Kovázzal* egygyütt; minden mérgét ki-ízi-ja: Ilmét: Főzzék-meg erős *Etzetben*, tsepe-gessék hév téglara; ruháját párolya ezzel ember, 's úgy meennyen-ki dögnék idején házából. Ilmét: Főzd-meg ennek virágát, vagy levelét-is; ha virágát nem kaphatni; *Ruta*; *Calendula*, vagy *Málna etzetben*; egy darabotska ipondiát mártás-belé, köld azt a' kezkendő végibe, 's azt izagold ha kin jársz.

Hires inkább, mint hasznos, a' *Bezoár* mivel többire a' Sidók hamisága miatt a' kik azt hotgyak, hamis inkább, mint termés, a' nálunk való *Bezoár*, mellyet árulnak. Ugyan-is, holott azon a' földön-is, az hol-terem, nem igen bőv, 's igen el-kapjak magok az ott-való nagy Rendek, és ő magok kedveskednek szomféd Ur barátai-
knak-is véle; hogy lehetne illy bő nálunk csak a' mint-is vagyon? Ha pedig szerentsére jót találhatni, (mellyet így próbálj-meg: Filtza papirofat surolj-meg krétával, azon fellyül dörgöl-

dörgöljed a' *Bezoárt*: ha a' dörgölés helye publikán izint, vagy valamennyire sárgálló izint mutat; jele jószágának) így kell véle élni: *Recipe Lapid. Bezoár gran. vij. Aqu. Cardui bened. Ac. Rutacei, utriusque drach. vij. Toeriace scrupul. j. Myce, Fiat baustus.*

Igen fő, 's ide tartozó orvosság, a' többi között, a' *Cámjora* mind maga, mind olaja: sőt úgy tetik, hogy minden *Bezoárt* hasznával fellyül mul. Egy-darabotskat (péld: ok. mint egy öreg borso) reggel-reggel nyeljen-el embet bene; mer ezt, a' mi belső melegünk bennünk, könnyen meg-gyűjtván, annak az ő vékony, ártalom, 's érzés nélkül égő lángja, 's tüze a' belső mérges dögös gőzölgéket el emélti; vagy ugyan megégetvén, vagy pedig a' Sirtól ki-felé oltatván: és így a' rohadának hatalmasod el-lene all.

Ide való a' *Myrha*, 's abból készített orvosságok: sőt mind azok, mellyek másképpen-is a' hóltt testet a' rohadaitól meg izokták tartani, mind ide valóak, mind igen hasznosok. Ezt mind azáltal jól meg-gondol. an: hogy, holott a' Pestis idöben másképpen-is a' nehéz aszfzonyi-allatok igen könnyen elvelztik a' terheket; a' Rutától, Myrhatól, Babirtól, vagy Bal-fu magtól magokat meg-öjjak; mivel ezek a' velztéit igen legitik.

Ide való a' *Jpiritus Virioli*, mellyet, vagy tiszta forrás vizben, vagy *Pápa-ju*, és *Ruta* vizben ihatni. Ide való még-is (és a' leg-jobbaknál

baknál nem alább-való) a' *Büdő*-kő , annak *spiritusa* , *olaja* , és *virága*. Ebből igen hathatos *Balsamus* készül , de *Chimiai* mesterséggel ; azért nem-is irom-le : mellyel a' Honyallyát , Szive tájékát , Háta-gerénczét , Agyékát , a *pulfusokat* , vagy igazabb nével a' *Carpusokat* a' Kezén , kenesse ember. Igen jó ezen házonra a' *Scorpio-olaj*-is.

Nem kell mind ezekkel élni ; hanem élyen ki egyel , ki mással : noha azt-is meg kell tudni , hogy egy félét sem kell sokáig *continualni* ; hanem változtatni kell , hogy egyhez ne szokják a' természetet : mert ha hozzá szokik , erőt a' nyavalyán nem vehet. Mivel pedig a' *Pestis* ellen való orvosságok nagyobb részént izzasztók ; szükség , hogy annak módgyáról szóllyak , mint viellelye magát az izzadás alatt , a' *Pestifés* , vagy azt kerülő ember.

Elsőben-is , ha egy féle meg-nem izzaszt ; mással hozzá. 2. Tovább nem kell izzasztani ; hanem csak a' míg ereje szenvedheti. 3. Egyszer nem elég ; hanem háromszor , négyszer-is kell izzasztót venni , míg a' méreg jól ki-út. 4. A' veritéket meleg ruhával kell le-törtleni , hogy vízszá ne üsön. 5. Ha pedig ugyan a' bé-vött ital után is izzadot nem akar ; a' természetet külsőképpen-is segíteni kell : *Hév téglákat* , *Etzetbe mártott ruhával* kell bé-takarni , 's azokat kell a' Talpához rakni : az Oldala mellé pedig *meleg Vizzel* teli *on palatzkokat* ; vagy pedig , ha azokat nem kaphatni , *Tében hójagot meleg Vizzel* teli. Avagy : A' mint a'
Kenye-

Kenyeret a' kementzéből ki-szeded, azon-mel-
 legen a' béliiben vajj-ki egy keveset, tölts a'
 betegnek: azután jól-takard-bé; keményen
 fog izzadni tőle. De azután azt a' Kenyeret
 jó mélyen ásd a' földbe, hogy valaki meg-
 dögöljék tőle, 's miatta. Ugyan azon időben,
fekete rettekkel bé-kell kötni a' Talpait, hogy
 alá-féle szija a' mérget a' Szü-tájékatól. Ó.
 Mivel az izzadás után igen el-lankad e' beteg,
 egyék ottan az izzadás után valami jó-izú *E-*
rreter, vagy *Citromos levet*, vagy *Bor-sufát*,
 avagy *Lengyel czibrét*: igyék egy jó-ital *Bort*
 teá egyfzer, ne többször; hanem, ha még-is
 szomjúzik, valami jó hivesítő *julepet*, *Czitrom*,
Viola, *Tengeri szőlő*, vagy *fái-Sóska sirupból*
 valót. Ha nem elég savanyú a' julep: hogy
 mind hivesítőbb, mind hasznosb légyen; egy-
 néhány tsepp *Gálicz-kő*, vagy *Búds-kő spiri-*
tust kell belé tseppenteni.

A' vén *Szarvasnak* a' *szeme szegeletin őszve-*
szott nedveségnél vagy *kőnyynél*, nintsen sem-
 mi hathatosb izzasztó állat anyira, hogy
 ugyan patak módgyára foly emberről a' veri-
 ték, ha *Papa-fű* vízben 3. vagy 4. árpa szem
 nyomot meg-uzik benne. E' felől egy régi
Ibeumnestus nevű *Ló-Orvos* írja: hogy, mi-
 dőn a' Szarvas béliiben Gelezta terem, ak-
 kor a' természet indításából *Kigyó-bárlangot*
 keres, 's onnan a' *Kigyókat* orrával ki-szija,
 's meg-észli: hogy pedig a' *Kigyó* mérge ne
 ártson; ottan forrásra liet, 's az orrát mélyen
 belé dugja a' hideg vízbe, 's úgy fujja-ki a'
 Y sze-

szemén a' mérget. Az a' méreggel egygyütt ki-főlyt könyve, osztan a' szeme szegeletin meg-alz erőffen, mint a' kő; és igen lik, mint-ha meg-pallérozták volna. De végre, mi-el nehezen lat töle, le-dörgöji a' Szarvas. Török országban ez igen kedves, igen meg-is tartya a' ki-kaphattya: úgy írják kivált-képpen az Asiai Törökök felől.

Az izzadás után pedig nem kell alunni hagyni a' beteget; hanem minden mesterséggel álmát úzni kell: beszélgessenek véle: Orrát *Ruta*, vagy *Calendula Eizettel* kenegessék, 's a' t. Ha pedig bé-vévén az izzalztót, 's egyszermind *Peitis* ellen való italt, a' Gyomra nem szenved; hanem ki-veti: *Pirtot Kenyert* öntözz-meg *Eizettel*, 's jó melegen kösd a' Gyomrára: úgy add-bé újjabban, 's egyik *Bers-alma Likáriomot* reá. Ha még-is szomjuhozik: *Szarvasnak* meg-ráipolyozott *szarvát* főzz-meg *forrás Vízben*; abba tseppents, vagy *Galitz-kő*, vagy *Búdo-kő spiritust*, míg kedves izt ad néki, 's azt igya.

De mivel ama két nemes *Præsidiumot* az *Ér-vágást*, 's a' *Purgátot* el halgattam, tsudalhatná valaki. Oka ennek 1. ez: Mivel a' *Proverbium* szerént: *Sacra Sacris*, ezt mindente nem bizhatni; hanem csak ahoz értő izemes *Doctorra*. 2. Mert e' mindenik ezaránt olly *anceps Præsidium*, 's bizonytalan dolog, hogy némelly *Pestisben* mindenik használ; de leggyakrabban mindenik igen ártalmas, 's halálos, veszedelmes. Azért: (mivel nem mind

Bor-

Borbély az, a' kinek szelentzéje vagyon) hogy efféle irásom alkalmatosságával emberhalál ne essék ; csak el-tavoztassák mindeniket, a' kik már meg dögösödtenek, ahhoz ér-
tő Doctor tanatsa, 's hire nélkül. 3. Mivel nagyobb részén ártalmas ez mindenük ; (a' mint meg-mondám) mert a' kin már rajta a' Pestis, annak a' vére forróban vagyon ; a' *Purgatio* pedig annál is inkább fel-forralná azt a' vért. 4. Mert a' Pestis embernek minden erejét el-fzakasztja, a' *Purgatio* pedig azt annál inkább fogyatná. 5. Mert gyakorta a' Pestissel egygyütt jár az éktelen Has-folyás, mellyet a' *Purgatio* annál inkább segítene. Fret-is, hasonló okokért vágni nem bátorságos ; mert 1. az Er-vágas a' mérges vért a' Szüre a' centrumra vonná, holott ki-felé kellene azt üzni inkább. 2. Mert ez-is igen erőtlent, hanem, *ad precautionem*, óltalomnak okáért (mivel hamarébb fog a' dög, vagy *contagium* azon ; a' kinek belső részei nem tiszták) mindenikkel hasznolon élhetni a' szerezót, mint kinek kinek az, ó *temperamentuma*, *inclinatioja*, *etasa*, *sexusa*, termézetü hajlandosaga, élete, ideje, 's neme, engedi, 's kívánnya.

A' Mi a' Pestissel gyakorta egygyütt járó Fő-fajást, Orra vére járását, nagy Almozságot, 's gyakran ellenben Alatlanságot, Nyilallást - El-ájúlást, Nyelv-száradást, Szü-dobogást, Torok-fajást, Hanyást, és Has-menést, 's többet effélét, illeti : ezekről nem lehet szolanom ; mert igen sokra terjedne ez irás : nem-

is igen szűség ; mert csak legyünk rajta derekafon a' fő nyavalyán , magoktól - is megszűnnek mind ezek ; mind-azáltal ugyan enyhíteni kell ezeket - is.

Szóllyunk immár mind a' mirigyéről , vagy *Büböröl* : mind a' Pokolvarról , melyet a' Deákok *Carbunculus*nak , mintegy *parvus carbonak* , az ő tüzi hévségéért , neveznek. Ezek nem egyebek , hanem a' testből ki-takaradó méregnek utyai. Ezek pedig , vagy egy helyen , vagy másfel keresnek utat ; kivált-képpen a' testnek ama *naturale emunctoriūm* : az Hónalján , az Ágyékban , néha a' Füle-tövén.

A' mirigyec a' mi nézi : (ama híres *Chirurgus Fabricius* tanátsa szerént) szitatni kell elsőben-is a' mérget , flastromot tfinálván (ha kaphatni) meg-törtt *aszszü Varas béka porból* ; ha azt nem kaphatni ; meg-törtt *aszü Angelica gyökerből* , *Kovárszól* , *Teriékből* , *Ruta levélből* , és *Mézéből* , ölzve timporálván , és főzvé : ezeket kend ruhára , 's kősd-bé véle ; állyon rajta egy nap , vagy éjjel a' Mirigyen. Azután , hogy a' Mirigy meg-lágyúllyon , és érjék : ragáízz *Diabylum* flastromot reá , vagy pedig *Emplastrum de Meliloto* ; elébb ezeket *Scorpio olajjal* meg-gyurván , ruhára kenvé , 's úgy kőzvé reá. Ha lágyúl ugyan ; de meg-nem fakad magától : ottan vágasd-ki , nyomasd-ki , 's tisztítsad-ki a' genetségtől , 's járjon kérő belé , hadd szívárogdogallyon - ki a' méreg nem jó hamar bé-gyógyítani ; meg-lehet azután-is akár-mikor.

A' *Carbunculus* , vagy Pokolvart hamarébb
kell

kell ki-vágni , 's későbbre kell bé-gyógyítani. Erre-is mindenek előtte ragaszsz Kovászból, Vajból, Tyukmony-székiből, és Mézből timporált, 's főtt flastromot. Ha ezzel meg-nem fakad : vetets köppölyt reá tsak úgy szárazon vagdalás nélkül, hadgy Izija ki felé a' mérget, vágd-ki, 's tégy Terjéssel sült Veres-hagymát reá. Mivel pedig a' Carbuuculus igen szokott terülni, és gyakorta nagy darab húrok szakadnak ki-belőle ; hogy ne terüllyön, jó eleve meg-óltalmazd, meg-kenyén a' kerületin az ép hús hivesítő kenetekkel, mellyek annak terjedő meleg mérget elolttsák. Igen jó a' Patikában, *Unguentum Fuscum Felicis Wurtii*: *Ungu. infrigidans Galeni*: *Ungu. Album Camphoratum*: *Ungu. Jovis*. *Ungu. de Cerussa*, &c. Ditséretes a' jó féle *Orientalis Sasir-ké-is*, ha azt a' kerületin gyakorta elvonnyák. A' szegény ember törjön eleven Rákokat, és a' ház fedelén termő Fül-füvet őszve, a' fevét fartsarja-ki, tegyen belé egy kevés Mézet (jobb a' Rosa méz) azt őszve-habarován, kenye véle a' kerületit; éppen egyet ér véle.

A' ini e' nyavalyára tzelező Nyakban köthető orvosságokat, *Amuletumokat* illeti ; erre sokan sokat ditsérnek : sokan sok félekkel-is éltenek eddig ; de sokan kelesvesen, meg-is adták az árrát : mivel mind ezek méregből, *Arsenicumból*, *Mercuriusból*, *Tsirke béka*, vagy közönséges *Varas-béka porrából* valók. Sokan a' Borznak nyers bőriből metlzenek egy darabot szű formára, 's azt viselik Nyakokban ; ditsérik-is sokan. Némellyek igen ditsérik a'

Kénesöt . egy mogyorót meg-furnak , a' bélic ki-vájják , az héját *eleven Kénesövel* meg-töltik, a' lyukát *Spaniol Viaszfzal* bé-tsinállyák : valamely karmafin színű (mert az jobb) selyem *muteridba* varván Nyakokban hordozzák, hogy a' Szivek táján az huft érje. *Anno 1552.* Lotharingia *Mediomatricum* nevű városának megszállásakor , a' meg-szállott Nép közzé esék a' Pestis, kik-is ezzel akkor igen hafznoson éltenek (ilyen formán a' mint meg-irtam,) a' dög el-kerülésére : mihelyt pedig ugyan tsak reá talált esni a' Pestis valakire , a' ki ollyant viselt ; ottan a' mogyoró héj ketté patrant. Némellyek (a' mint mondám) *Arsenicumból*, 's egyébből készitenek *Amuletumot* : de mivel tudom mind Nagy emberektől való hallásból, 's mind pedig olvasásból , mitsodá hirtelen-halál követte gyakorta azokat, a' kik illyet viseltenek , mihelyt vagy a' tűz melegétől a' kementzénél , vagy másképpen felettébb néki talált melegedni az *Amuletum* ; annak készítésének módgyait szántszándékból el-múlatom : mivel nem minden tudgya el-követni annak igaz mesterségét. Mert bizonyos dolog, hogy a' külső méreg hozzája ki-szija a' belső mérget , ha a' melegnek jó *proportiojában* mértékében tartatik. De ki vigyáz arra , kiváltképpen ha jól ihatik a' Magyar *Alexipharmacumbau* ? Jobb (a' kitől ki-telik) vagy igaz *Smaragdus*, vagy *Topafus*, vagy *Safir*, vagy *Hyacinthus* követ így viselni ; mivel ha ezek szinte nem hafználnának-is , ugyan nem ar-
tanak

tanak (leg-alább) semmit. Igen jeles *Amuletum* telik - ki a' *Julius*, vagy *Augustus* melegében fogott *Tsirke békákból*, vagy pedig csak a' közönséges *Varas-békákból* - is : ezek helyet nem - is kell másit keregni ; kivált - képpen ha a' hátulsó lábainál fogva fel - akasztván a' Nap melegéu , valami vialsz edénybe a' száján , és szemén ki - onthatya mérgét. Magát pedig a' megaszott *Békát* tedd - el : mikor véle élni kell , áztasd - meg egy kevés *Borban* , kösd a' *Mirigyre* ; mérgét úgy ki - szija , hogy ugyan megpuffad a' *Béka* :

A' fok közzül e' kevés , mutató példának legyen elég , mind a' *Pestis* kerülőnek óltalmazására , 's mind már a' *Pestis*ben életnek oktatására. De mivel mind ezeknek a' vélek való élésben áll az ő lelkek , 's hasznok ; szóllunk immár a' vélek való élésnek módgyáról.

Tegyünk - fel hát például egy 25. éltendő , jó egészséges , véres , tagos , piros ifjat , kit minden jelek *plethoricusnak* , és *sanguineu* - nak mutatnak , kit ma reggel 7. órakor az Hideg borzogatott ; de azután hamar rettenetes forróság követte ; Szeme fénlík , könnyez : Fejét - is fájlalja ; de 9. órakor az Agyékat kezdi rettenetesen nyilaltatni : azonban közönségeffen - is kezdődöt már a' *Pestis* : ottan a' *Medicust* hivatván ; de még azon kívül - is vészik ezekben a' körülötte forgók , hogy *Pestis*. Mit kell hát tsekedni ? Ottan Eret kellene rajta vágni , azt kívánván minden *habitus* , 's *temperamentum* ; de a' feljebb meg - irtt okokért igen meg - kell vizgálni ,

ha a nélkül meg-lehet? Adgyanak azért mindjárt izzasztó italt bé nékie; de mivel meleg természetű, és véres a Legény, nem kell igen melegítő italt adni. *Hanea* vegyenek *Soska*, és *Pápa-fű vizben* mindenkben 4. lótot; *Aqua theriacalis*t negyed-rész lótot; *Czitrom*, vagy *Mályva*, vagy *Viola sirupot* 2. lótot; egy kevés *Bezart* bulé tévén, timporállják őlzve ezeket: ezt egéfszen egyszer meg-ivan, takarják-bé jól a beteget utánna; egy óráig, tovább-is úgy izzadgyon. Ha ezeket nem kaphatni, adgyanak-bé fél lót *Terjéket Soska vizben*, vagy egyebet. A veritéket pedig meleg ruhával le-kell törteni, 's adgyanak tisztát reája. Ha a melegben el-találna ájúltni; adgyanak Szű erősítőt *Borra-go vizbe Alkermest*, 's a t. avagy egy ital *jo Bort*, ha egyéb nintsen. Az izzadás után kinállják valami *Borbol készített eledellel*; a mint oda fel meg-ircam. Ez után 8. óra múlva erősebb izzasztó italt adgyanak, 's takarják-bé jól; 's a többit-is mindent hasonló-képpen tselekedgyenek. Nyóltz óra múlva még erősebbet, az-az, ugyan azokban többet, azon módok, és rendek szerént; úgy hogy 24. órák alatt, háromszor keményen izzadgyon, hogy a méreg ki-felé takarodgyék jó-idején: úgy mindazáltal, ha az ereje szenvedheti a fok izzadást, mivel igen erővel jár; de azonban nem-is kell igen kényeztetni veszedelmére. Másod nap ismét 24. óra alatt háromszor izzadgyon, de más izzasztók által: jó leszzen a *fa gyömbölsnek* a *Robja*, vagy *oszve-sűrűdött leve*, *Turbolya*, vagy *Pápa-fű vizben*,

vizben, hogy egyhez ne szokják a' természet. És így (úgy gondolom) eléggé ki-takarodik a' mérgezés a' tőltből. Annak utánna harmad napra alább kell szállani, kétszer napjában izzasztván harmad napig; azután csak egyszer; Ugy hogy egy hétig tartson így izzasztó cura. Azt pedig azért, hogy a' *Bubo*, vagy *Mirigy*, hirtelen vizsgálja ne űsön: melly ha lene, igen veszedelmes; sőt gyakorta halalos. Ezt pedig meg kell tartani, hogy mindenkor az izzasztó után, hivesítő, és Szívet erősítő *Julepet* kell adni, a' mint fellyebb meg-irtam; leg-alább a' *Szarvas* meg-rátpolyozott szárvának *Decoctumát*, *Czitrommal*, vagy egyébbel meg-savanyítván; (a' mint ezt-is meg-irtam;) melly szomjúságtól-is igen jó. Ha az hányas erőlteti; kívül, belől erősíteni kell a' *Gyomrát*. Kivül leg-jobb, *Emplastrum de crusta Panis*. vagy *Emplastrum Stomachale*; ruhára, vagy lshára kenvén 's reá kötven. Egy hét múlva jó reménség felöle, 's elébb-is; de minden-nap azért *Pestis* ellen valami *Antidotumot* vegyen-bé füstöltesse-is magát.

A' *Mirigyet* pedig, és *Pokolvart*, a' meg-irtt mód szerént gyógyítsák; egyéb véle egygyütt járó nyavalyákra, (mellyeket *Symptomák*-nak hívunk, *Fő-fájásra*, *Szű-fogásra*, 's a' többi, annak illendő módgya szerént, gondot viselvén; mind addig, míg a' betegünk lábra áll Isten kegyelméből: Kinek, mint minden Orvosok, orvosok URÁNAK, légyen dicséret, és még az hóltakban-is ditsőség, mind örökké, AMEN.

AZ ORVOSLÁS MESTERSÉGÉRŐL

NYOLTZADIK KÖNYV.
A' Külső Nyavalyákról.

ELSŐ RÉSZ.

A' Dagadásokról, vagy Tályogokról.

A' Tűzes Dagadásban, vagy Tályogban (*Apostema calidum*) ha a' betegnek egyéb állapottya engedi, Éret kell vágni a' Karján. Azután meg vigyázzván jól, hol vagyon a' Dagadás: ha a' Főhöz, és Szívhez közel nintsen, mindgyárt elein óltani, és vízszá kell verni a' Dagadásnak tűzét hivesítőkkal; de ha közel vagyon, úgymint Füle-tővén, Hónyalján, Torkan, Melyén, 's kivált-képpen ha mérges, (melly a' betegnek eszt-is el-vészti:) tellyeséggel nem kell hevesítőkkal vízszá verni, mert el-fojtaná a' nemes rézket: hanem minden tehetséggel szíratni kell ki-felé, melegítő, oszlató, és (ha nem oszol,) érlelő flastrommokkal. Mindenek előtt járván az Er-
vágás,

vágás, arra vigyázzván ezután, hogy, ha bal-felől vagyon, jobbra, ha jobb-felől, balra vágaftanak Eret: sőt fellől, alá-is vonhatni a' Dagadás szerző materiát, a' boka eret vágván-meg, kivált képpen a' Hónallyán, Oldalán, és Hasán-való tüzes Dagadáfokban.

Az Ér-vágás meg-léven, lágyítókkal, és olvatokkal kell élni; minémű: Gyúrj hamarjában meleg *Vízzel*, *Fa-olajjal*, vagy (ha az nintsen) *Len mag-olajjal* *Búza-lisztből* *Tészát*; 's tedd reá flastrom formán, jó melegen ruhára kenvén. Vagy pedig: *Kösd-bé meleg Borban áztatott Rósa pezgátsával*. Vagy pedig: *Rósa olajat*, *Viaszszat*, egy kevés *Bort* főzz-ólzve, mártsbélé tépett gyapottat, pamutot, vagy mosatlan fűrtös gyapjat; 's kösd-bé jó-melegen véle.

Ha pedig érni kezd, és nem olzol, hanem nő, érlelőkkel, és lágyítókkal kell élni: minémű a' Patikában a' *Diachilum flastrom*. Avagy: *Édes Tében* főzz *Köménv levelet*, *Székfü virágot*, *Közönséges fejer Málvva gyökeret*, vagy *levelét*, vagy *Málvud rosát*, *Len-magot*: főzz-meg erőssen, és törd-meg, 's jó melegen kösse véle. Akár így: *Fejer-Liliom gyökeret*, *fejer-Málvva gyökeret*, *Viola levelet* főzz-meg *édes Tében* erőssen; meg-főzvéen, egy kevés *Vajjal*, *ó Hájjal*, és *savanyú Kovászszal* törd-ólzve, és flastrom formán ruhára kenvén kösd-bé véle.

Ha csak szin Dagadás, és nem Tályog, tsák hivesíteni kell ilyen módon: *Éb-szólót*, *Füljüvet*, vagy *kövér-Portsin* (*Portulaca*,) vagy *Belénd-jüvet* vagy *Salátát*, vagy *Béka-tenstét*,
vagy

vagy egygyütt, vagy külön, a' mellyiket káphatod, és a' mennyit közzúlók; meg-törvén. 's levét ki-fatsarván, mártts gyenge ruhát belé, és a' tüzes Dagadást rakd-bé véle, gyakran változtatván, ha szárad. Fájdalom enyhítésére, *Sáfrányt*-is tehetni belé.

Eléggé meg-hivesedeseének jele, ha a' tüzesége múlik; de azért nem kell annyira hivesíteni, hogy meg-szederjesedgyék: melly ha vagy egy, vagy más úton következnék; aprón törtt, 's szitált *Coriandrum* magot, vagy szitáltt *Arpa* lisztet, vagy mindenkét *Borban* őszve-kevervén, flastroin formán tégy rá. Vagy: Kópólyózó vassal vagdaltasd-meg, és meleg sós *Vizzel* mossad, hadd elevendgyék a' hóltt hús. Vagy: *Eb-tejet* főzz-meg *etzetes Vízben*, levéllel mossad, 's *fűvével* melegen rakd-bé. Vagy: *Jub-ganéjt* meleg *Etzetben* elegyits, azzal verd-bé. Vagy pedig: *Közönséges Pörtsin-füvet* (*Polygonum*) *etzetes Vízben* főzz-meg, levéllel mossad magával kőssed.

Ha meg-érik, és lágyúl, vagasd-ki: vagy pedig, ha vágás nélkül akarod ki-fakasztani; *Dio-belet* törj-őszve erőssen; azon kívül, aprón törtt *Mustár-magot* törj-őszve *Káposztalevéllel*, sültt *Veres-bagymával*, *savanyú Kuvászfzal*, *Galamb-ganéjhal*: mind ezeket mind a' pépet őszve-törvén, kőssed flastroin formán véle. Vagy: *Görög széna magot* aprón meg-törvén, *Tyukmány székivel* őszve-kevervén, kőssed véle. Vagy pedig: *Meleg Etzettel Galamb ganéjt*, és *Arpa lisztet* jól őszve-kevervén is meg-melegítvén,

vén, azzal kőssed. Jó a' Szederjet-is Mézzel, Kenyér-béllél jól őszve-törvén, véle kötni. Reszelly Tormát, Arpa-liszttel sűrűn, mint a' pepét, Mézes Etzetbe kevervén főzd-meg jól, 's ruhára kenvéen kőssed véle. Ezek ki-fakaszt-tyák.

Vagyon más-féle Dagadás-is, lágy, fejér, nem tüzes; mellyet Hideg Tályognak hívánk, (*Oedema*) mivel nem veres, nem-is annyira fáj ha hozzá érnek, mint ama tüzes Dagadás. Ennek oka, 's materiája a' phlegmás, hideg poshatt nedvességnek, vagy evetségnek valamely réizben a' bőr, és petsenyés hús alatt, meg-gyűlése.

Ennek kezdetiben, meleg ruhával dörgöl-lyék-meg jól a' Dagadást; azután *Fa-olajat Etzetbe* töltvén, *Sót*, és *Borsot* belé-vevén melegítsék-meg, és erőssen keverjék-őszve, 's a' meleg ruhákkal való dörgölés után kennyék-bé véle. Vagy így: Végy *Timsot*, *Salétromot*, közönséges *Sót*; ezeket vessed etzetes *Vízbe*, vagy pedig *Etzettel* elegyített erős *Pár-lugba*: ez után tégy *Somkőre*, vagy *Szék-fű virágát* belé, vagy mindeniket, 's főzd-őszve erőssen, új spondiát belé-mártván, ki-fatsarván, jó melegen kősd reá; minden reggel, és estve újítván. Ha spondia nintsen; egy darab nemez jó léfzen, vagy fűrtős gyapjú. Ha a' spondia bé-nem fogja; metéllyék-el szélelesen a' spondiát, vagy gyapottat; két ruha közé fűzzék, és mártásák belé, 's kőssék véle. Vagy, ha egyéb nintsen: Mofsák melegen e-
rős

rős *Pár-luggal* - mellyben *Salétromot*, vagy *Söt,* 's egy kevés *Szappant* olvaszszanak-el. Vagy: *A' Süty-fünek fejes gyökerét* (*Arum*) törd-őlzve erőssen *ó Hájjal*, és kösd bé véle, melly is igen hathatós effélének el-olvasztására.

Ha így el-nem olzol, hanem inkább nevededik a' *Dagadás: Fa-gyöngyöt*, *oliatlan Méjszet*, és *ó Hájat* törj-őlzve erőssen, 's azzal kössed. Vagy: *Fejér Mályva gyökerét* meg-aszalván, aprón törvén, *ó Hájban*, és *Fa-oljban* főzd-meg erőssen, szürd-meg: azután aprón törtt *Creléiet* erelisz belé, izüntelen kevervén, míg meg-sűrűdik a' tűznél; mellyet ruhára kenven, kössed véle.

Vannak egyéb *Dagadások*-is, vagy inkább *Fel-fuvalkodások*, a' széltől, és egyéb rosz nedvességektől egyizer-'s-mind, mellyeket habé-nyomiz ujjaiddal, mintegy vízszá-pattanni érzed a' nyomogatás alatt. Az ilyenben főzz *Rutát*, *Petrefelyem magot*. *Kömény*, vagy *Kapor magot*, jó erős *Borban*: minekutánna erőssen el-főzted, szürd-le a' *Borát*, faragj *Szappant* belé, erelisz *Fa-olajat*-is közzé; főzd-őlzve mind erőssen, hogy irré vallyék, 's azzal kenyed. Vagy pedig: *Rutát*, és az említett magokat főzd meg erőssen *Etzeres vízben* marts új lpondiát belé, és parollyad jó melegen véle. Jó itt a' *Bab-ir flastrom*, (*Emplastrum de Baccis Lauri*,) a' *Somkoro flastrom*, (*Emplastrum de Meuloro*,) véle kötven. Vagy Főzz erős *Borban* *Arpa*, *Köles*, vagy *Bab lizset*, főzzed erőssen, hogy meg-sűrűdgyék;
flastrom

flastrom formán ruhára kenvén, kőssed melegen véle.

Közönségesen pedig tarsd-meg ezt: mikor efféle *Dagadások* kezdődnek, igen jó léfszen mindjárt elein valami jó *purgámoval* élni; és a' ro'z nedveségeket, mellyek efféléket nevelnek, fogyasztani, 's úgy fogni a' *Tályog*, vagy *Dagadás* gyógyításához, lágyítván tudni-illik, és érlelvén; azután pedig, vagy oivossággal ki-fakasztván, (a' mint le-irtam) vagy vassal ki-vágvan. Jó érlelő a' *fejér Mályva gyökér* mindenütt a' *Görög széna mag*, *fejér Liliom gyökér*, *Len mag*, o' *Hájjal*; és *savanyú Kovászzal* igen őszve törve.

Vannak igen kemény *Dagadások*-is, mint a' kő, vagy kőves *materiával*, (*Tophus*) vagy egyéb kemény sűrű őszve-verődött *phlegmával* rakván. Az ilyeneket lágyítani kell kővérségekkel, 's velőkkel minémű a' *Szarvas*, *Borjú*, *Marba szára tsonttya Veleje*, *Len mag olaj sárjával*, és *Etzethen el-olvasztott szilva sa*, vagy *Terejznye-sa mézgéjével* egygyütt őszve-timporálvan Párolni kell *Etzettel*-is, mellyet tüzes kovás kőre kell öntözni, és a' párájával értetni a' *Dagadást*. Ismét: A' zöld *Békát* tőzdemeg erőssen, *Fa-olajjal*, és *Marba szára tsonttya Velejével* erőssen őszve törvén kőssed véle: annál hathat.abb léfszen, ha igen aprón törtt *Szalamiákat* elegyitesz-belé. Ismét: A' *Fekete onat* igen vékonyon láposítsd-meg annyira, mennyi az ilyen *Dagadást* bé lepi: kend-meg jól *Kénésövel* egyik felét és azt a' felét kösd a' *Dagadásra*;
igen

igen lágyító. Igen hathatos ez : Az öreg *Eb-tél-koronak* (mellyet *Sitim koronok* - is hínak,) *levelét*, *Arva-tialánt'*, *Föld-epét*, *Czékla levelét*, *Káposzta levelét* erősen törd-ólze, o *Hajat* tévén hozzá főzd-meg jól egy szerpenyőben, 's jó melegen kössed véle. A' *Fürtös Viola magot* (*Lupini*) aprón törd-meg, *Mézzel*, 's egy kevés *Etzettel* főzd-ólzve flastromnak ; igen lágyítja az ilyen köves, és súlyos *Dagadástokat*. Hasonló erejű ez-is: Törd-meg a' *Ketske ganéjt*, tégy *Arpa lisztet* hozzá még aunyit, *Mezben* 's *Etzetben* egyarányú mértékben főzd-meg flastrommá ; lágyítja, és omlattya. A' *Füge*-is igen jó minden kemény *Dagadásoknak* lágyítására ; főképpen ha *Saletrommal*, aprón törtt *Viola gyökérrel*, és *Aloéval* ólzve-timporalod.

II. R É S Z.

A' *Haj-hullásról*, vagy *Kopaszodásról*.

EZ meg-esik a' tápláló nedveségeknak, melyek az *Hajat* az *Haj-tóvéről* nevelik, elszáradásától, meg-fogyatkozásától : mint ama száraztó *Hagymázban*, *Orbantzban*, és egyéb heves nehéz nyavalyokban szokot meg-esni.

Ennek orvoslásába a' fundamentomos nyavalyára viselvén gondot, azután úgy élhetni *Haj-nevelő* erejű orvosságokkal : minémű az *Arva leány-haja* (*Capillus Veneris*) mellyet gyenge *Pár-lugban* meg-főzvéen mofsák a' *Fejét* véle.

véle. Hasznos e' végre e' Spikinárból főzött Lúg-is. Ismét. A' vizi Torma, Üröm, Isten fája, Vere-hüllő fü gyökere, meg-főzvéen Lúgban, és mos-án véle.

A' mosás után, vagy Viola olajjal, vagy édes Mondola olajjal kenye, meg gyengén a' Fejét. Vagy pedig; A' Vialz tsinalás után maradt Senkolyt főzd-meg Lúgnak, 's azzal mofiad gyakorta Akarmi-Kopaszodásban-is pedig Veresbagyma levélvel dörgöld-meg erőssen a' Kopaszodot rélt, hogy ugyan meg-veresedgyék a' helye; (jó jel-is, ha meg-veresedik) azután egy új fazékban elevenen meg-égett Vakondoknak hamvát; vagy égett Méhek, vagy Verb-fény költő Bogarak hamvát, Méb-serbé kevervén, vagy külön a' mellyiket kaphatod, vagy egygyütt, 's kennyed gyakorta véle. Vagy pedig: Egy falka Legyet törj-őszve jó-fele Terpentinával, és Tyukmony székivel, 's azzal kennyed.

III. R É S Z.

A' Koszról.

E' Nyavalya neme a' Rűhnek; de tsak a' Fő-bőrnek bőrin uralkodik, azt sok apró lyukakkal mint a' moly a' ruhát meg-lyuggattya: mellyből méz forma sűrű enyves nedveiség szivárog, melly a' Fő-bőrin darabokban megszaradván, azt meg-varasittya. E' pedig e'lik az évő, rágó, sós, veszett-nedveiségektől; mellyek a' bőr alatt meg-gyűlvén, és veszvéen; az Hajas bőr allyat el futtyak, 's a' bőrt ki-rágják.

ják. Mérgessége e' nedvességeknek ebből ki-tet-
szik , hogy a' gyermekekre kivált-képpen igen
el-ragad , ha az ilyen nyavalyában valókat
illetik : annál inkább ; ha egy lepel-alatt hál-
nak.

Ennek orvoslásának rendi közönségesen ez :
Az ilyen Főről az Hajat egéltzen le-vel beret-
válni : Az Hajnak tövét ki-kell szedni. Az
egéltz testből valami jó *Purgatioval* a' rosz sós
vizes nedvességet ki-kell tisztítani. E-elét
jól kell alkalmaztatni : Igen sóval , és valami
vért gyúlatzó , és sűrítő étellel , italla: egy
darabig ne-éllyen.

Ezek meg-lévén ; illendő orvosságokkal kell
a' Fejét mosni , és kenni. Leg-elsőben-is az
Hajnak tövét , (a' tövifés Hajat) ilyen mó-
don kell ki-lzedni : Aprón törtt *Keményit* két
részt , szürtt *Fenyő szurkot* egy részt vévén ősz-
ve-kell olvasztani , és flastrom formán sűrű
ruhára kenvén a' Fejére kell ragasztani , és
fel-szaggatni : mint ki-húzza magával az Haj-
nak vézett tövét. Azután mindgyárt , *Föld
epét* , vagy *órmény-gyökeret* , vagy mind kettőt
erős *Borban* erőssen meg-főzvéen ; jó melegen
kell véle mosni. A' mosás után *Tyukmony szé-
ki olajjal* kell bé-kenni , mellyet így készít-
hetni : Főzz-meg keményen egynéhány *Tyuk-
monyát* , mindeniknek *székít* ki-szedvén a' fő-
zés után , egy serpenyőbe morsald-belé , és
pergeld-meg ; és azon-melegen erős ruhába
rákván fatsard-ki az *olajat* , 's azzal kenyed
minden mosás után. Vagy pedig : Törd-meg-
aprón

áprón a' *Pindós követ*, mellyet meleg *Borba* kevervén gyakran verd-bé véle. Vagy így: melly-is igen hathatos: *Füz-fa barmából*; jobbról *Borban* meg-főzvé, tsinálly *Pár-lúgot*; mellyet meg-főzvé, főzz újjalag meg benne *Majoránnát*, *Isten fáját* - *veres Rosát*, *órménygyökeret*: minden héten kétszer-háromszor mosás ezzel a' *Fejét*, jól meg-száraztván a' mosás után meleg *rubákkal* a' *Fejét*.

IV R É S Z.

A' Gelyváról, és Bőr alatt való Tsomozásokról, mellyeket igaz néven Szakáknak hívunk, Deákul Scrofule.

ENnek mindeniknek egy az oka: és e' nyava valya vagy eredet szerént a' izulékról mint egy fajra vonszón, a' melly majd gyógyulhatatlan; vagy pedig a' vérrel meg-elegyodett nyavas nedvességeknek a' bőr alatt, néha pedig mélyebben-is a' petsenyék között; gombás húsá változó. októl esik, mellybe osztán lok apró éltető, és tápláló erek-is belé szövdnek. Nem külömben lélzen-ez, mint a' vad-hús szokott tetmeni a' sebben.

Ez a' nyava valya; némelly hegyes, és kiváltképpen *Havas-allyai Tartományokban*, közönséges: mellynek okául kiváltképpen tulajdonítottatik a' *havasi patakoknak*, *forrásoknak* vékony, de igen hidek vizek.

Eleit vehetni e' nyavalyának : Elsőben jól meg-tisztítván valami jó , vizes nedvességeket tisztító orvosságokkal a' testet ; azután pedig olyanokkal élván , mellyek lágyító , száralztó , és oszlató erejük.

Tsuda erő nagyon a' meg-hóltt ember *Kaponyájában* , ha abból az ilyen nyavalyás iszik rend-szerént, és azt sokáig gyakorollya ; szemlátomást apaszttya mind a' Gelyvat, mind akármelly Szakát.

Hasonló erő nagyon az új *Spondiában*. Egy nagy darabot új fazékban tévén sűtő kementzében annyira aszallyon , pergellyen - meg ember , hogy el-morsalodgyék , és apró porrá törhessék : melly *porból* minden - nap éhóra , étel előtt két órával , egy fusták , vagy arany nyomót igyék - bé meleg *Borban* : kiváltképpen az Hóldnak utolsó Negyedétől fogva , újságig , minden holnapban egy hétig.

Jó a' fekete - *Tsalán gyökere* is , mellyet *Taraju mozyoronak* hínak (*Radix Scrofulariae*) igyék róla , az ember , a' *Bort* egy edényben mint egy óráig rajta hagyván áztatni. Vagy így : *Azon fekete - Tsalánnak* vedd vizét , mind gyökereftől őszve - vagdalván , azt akár magában , akár *Spondia* meg-törtt *porával* , akár pedig (a' melly - igen hathatos) *Patkány* ; vagy *Vakondok hamuával* meg-égetvén új fazékban sűtő kementzében a' *Patkányt* , hogy hamuvá vállyék.

Igen jó külsőképpen , akármelly Szakában , akárhol légyen a' testben a' *Scorpio olajban Szalvia-*

lamiákat el-olvasztasz, azzal kenegeted gyakorta: és a' kenés után, vékonyon laposított, és kénesővel meg-kenett *Fekete ónat* kötsz seá; hathatofon öszlattya.

Akár melly Gelyvaban, és Szakában így is tselekedhetel, hogy a' bé-vételre kedvelebb légyen az orvolság: A' pergeltt *Spondiának* egy arany; vagy sufták nyomó porához tégy fél-annyi aprón törtt, és szitáltt *Fa-héjat*, és *Viola gyökeret* (*Radix Ireos*:) azt, és annyit mind reggel, mind estve igyék-bé meleg Borban.

Varjú mogyorót áffanak egy öszve-marokkal, meg-mosván törjék-meg erőffen, mint a' pépet: azután savától ki-mosott. ó *Hájjal* újjalag törjék öszve, á sák a' földbe, állyon ott két hétig: azután főzzék-meg, és erős ruhán áttal-szűrvén, ki-fatsarván, azt a' *sirt* tegyék-el; azzal kell kenni minden estve le-fektekor a' Gelyvát, vagy Szakát.

Jó igen ez-is: *Oltatlan meszet* apróra törvén, és szitálván, elegyítsék *Mézbe* jó sűrűn: melyet ruhára kenvén, néha-néha éjtizakára azzal kölsék-bé.

Vannak olyan ki-sebefedő Tsomok-is, melyeket kőz nével Súlynek hivunk, Torkán, Nyakán, és egyéb részén embernek; melly-is gyakorta fajra vonszon. Ennek orvosláta kivált-képpen: a' jó, és fokáig gyakorlott izzasztás, *Sársával* *Gvajacummal*, 's a' t.

V. R É S Z.

A' Vér-kelésről , és Pokol-varról.

A' Vér-kelés hegyes, tűzes. kemény, egy galamb tojásnál nagyobbat nem nő, de a' még-érik, rettenetes fájdalommal kínoz, és forró Hideg-lelést-is szerez. Ez meg-efik a sűrű, és fel-forrott, 's magát valamelly részben ki-ütő vértől. Könnyen orvosolható, ha hegyes, és tsútsos, nem felette kemény: de ha a' teteje kettős, mintha két-felé hasadna, és szederjes; és nehezebb, és veszedelmesebb.

Ennek az érlelését segíteni, és szűni kell. Jó erre mindigart csak ez-is: Ehomra rágd-meg a' *Bizát*, és azt az *éh nyállal elegyített Tész-tát* tedd reá. Jó igen a' *Diachilum* nevű *flastrom* is reá; mert mint érleli, mint a' fájdalmat enyhíti. Vagy így; Süsd-meg a' *Fejér lilium gyökerét*, vagy *Veres-hagymát*, és erőssen törd-öfzve; *Fyukmony székis* egy kevés *Lisztet*, vagy *savanyú Kovászt*, egy kevés *Sáfrannyal* erőssen közibe törvén, míg mind ezek mintegy péppé válnak; ruhára kenvén köffed véle.

Ha meg-fokad: *Terpentinas Rósa mézzel* 'kenegessed. Vagy: Aprón törtt *Tomjént*; vagy *Máslixot*, *Mézbe* kevervén, köffed véle.

A' Pokolvar-is majd azon eredetű; csak hogy égettyebb, sűrűbb, és forróbb vérből lézzen; melly nem csak ki-ütt a' testen, hanem azt ugyan veszti, rothaszttya. Elsőben

ez olyan, mint az égéstől velő tsattanás, fekete, vagy mint egy hamú színű, és varas, az után tsak hamar kereken fel-tsutsosodik, és körülötte a' hús ugyan ég, és forr. Egygyütt jár véle a' Gyomor émelyges, Hányásra erőltetés, Szű-dobogás, Elze-nélkül valóság, és néha El-ájulás; mellyek annak mérges vóltát jelentik. Ez néha a' Mirigygyel egygyütt jár, (mellyről oda-fel a' Pestisről) való Részben szolottam, néha pedig a' nélkül-is akármikor meg-elik.

Valóba veszedelmes az a' Pokolvár, a' melly nem sokáig tart; hanem rettenetes fájdalommal kezdődvén majd tsak hamar bé-ült, és fájdalma meg-szűnik: mert jele, hogy az Agyvelőt el-fogta mérge, azért nintsen érzékenysége. Az-is nem könnyen enged az orvoslásnak, a' melly közel a' nemelebb tagokhoz, Agyvelőhöz, Szűhöz, mint a' Fül-tövén való 's a' t.

Ebben mindgyárt izzaftóval kell éltetni az embert. Jó *Borza vizben Terjeket* bé-adni innya egy mogyorónyit, és jól bé-takarni utána. A' Lában vágjanak Eret, és így szitassák alá-felé a' nemelebb tagokról a' mérget. Vagy pedig, a' tulsó részen, ellenében a' Pokol-varas résznek, vágják-meg a' Karján a' *Mediát*, jól ki-erasztván a' vérben.

Étele, és itala légyen hivesítő, savanyukból álló, *Czitrom*, és *Czitromos*, *Et zet*, és *Etzetes* akarmi; reá vigyáztván mindzáltal, hogy az Hafa meg-ne szorullyon, mellyet

mindgyárt segíteni kell. Szive erősité-ére egy-egy-kevés *Alkermest* kell bé-adni, vagy magában, vagy *Gyöngy virág*, vagy *Borrápó*, vagy *Eperj*, vagy *Mályva vizben*. Ha *Alkermes* nintsen; tsak ezeknek vizei is jók; vagy pedig *Vizzel* elegyített *Borból*, jó-szék-füvelen, és sáfrányon tsináltt *Czibrét* hörpögef-
len.

Köröskörnyül a' Pokol-var környékét jól meg-kell vagdalni köppölyözö vassal; meg-vagdálván, melag *Etzetes*, és sós *Vizzel* kell meg-mosni. Azután rörd-meg aprón a' *Len-tiét*, egy-kevés *Ros lisztet* tégy hozzá, főzd-meg mezes *Vizben*, mint a' pépet, 's kössed véle. A' kerületit, hogy a' tüze ne harapozzék, mosogassad *Rosa etzettel*: ismét, egynéhány nyers *Rákot* törj-meg, levét ki-fatsarván sáfrányozd-meg, 's kennyed körül. Jó az *Uti-fü ki-fatsart leve* is.

Azután, ha fakasztani akarod: *Rutát*, *Kováaszt*, *Fügét* törj őszve erőssen, tégy egy ke-vés *Sot* hozzá, kössed véle; harmad napra az ép hústól a' veszett húst meg-választtya. Vagy: Törj *Diot*-meg erőssen, sült veres *Hazymával*, *Tyukmomy székiel*, 's egy kevés o *Hajjal* őszve-timporalván, kössed véle. Vagy: *Tál-moso füvet* nyersen törj őszve *fekete Nadály gyökérrel*, 's kössed véle; akár *Vér-keles*, akár *Pokol-var* legyen, szija mérgét, enyhíti fáj-dalmát, és érleli szépen.

VI. R É S Z .

A Kóróm - mérégről.

A Kóróm-méreg néha dagadás nélkül va-
gyon, csak a' rettenetes fájdalma érzik,
úgy, hogy sokszor az egész Kárját el-hattya a'
fájdalom, és az Hideg erőssen el-leli az embert
miatta. E' nyavalyában a' fájdalom éppen a'
tsontig hat: sőt a' mérges évő nedvességnek
oda-hatásával, ha sokáig tart, a' tsontait-
is meg-vefzti, és tsontot vét, ha ki-sebefedik.

Ennek az ilyen mérges nyavalyának (mel-
lyet-is némelleyk Tyuk-szemnek hinak, mi-
kor ilyen nagy mértékben vagyon) egyedül
való orvossága ez: ha jó méllyen, a' Kóróm
mellet, *lancet*val, vagy ér vágó vassal meg-
szúrván, azt a' mérges vért ki-vefzik belőle,
és *sos Tyukmony székivel* bé-kötik. Jó a' *Ta-
lán gyökere*-is, ha ószve törőd, *Borban* meg-
fő-öd, 's *rea* kötőd; meg-fakaszttya nem
fokára.

Némelley (mint a' közönséges,) dagadással
vagyon: ez-is igen fájdalmas, és Hideg-le-
lést szerez. Akármelleyik Kóróm-mérégnek
pedig igen jó a' *Büdkő olaj* (*Oleum Sulpha-
ris*,) ha véle gyakran kened; mindjárt eny-
híti fájdalmát. Vagy pedig: *Terjéket erős égett
borban* olvaszsz el, ruhát belé mártván, köf-
fed véle gyakran. Hogy pedig a' mérge a'
Szűre ne hasson, oltalmazni kell *Rák level*,
vagy egyéb hivesítővel, a' mint fellyebb a'
Pokol-varról meg-irtam.

VII. R É S Z.

Az Orbántzról , szent Antal tűzéről.

E' Nyavalya esik az epe-sárnak (*bilis*) a' vérrel egygyütt az erekben fel-forrásától, és a' bőr alá ki-verődésétől: az honnan a' bőr meg-tarjagosodik, tűzefedik, melly tűz terjed nagy fájdalommal, hévséggel, úgy hogy néha a' nagy hévség miatt fel-is tsattan a' bőr sok apró hójagokkal.

Ez-is nem egy-féle; mert némelly igen tűzes, és veres, némelly vereffel sárgállik; némelly könnyebb, némelly nehezebb. Nehezebb, ha a' sebekben, a' tsonton esik az Orbántz, vagy a' tsontnak valami meg-törésében következik, és ha kin kezdődvén, a' belső részekre siet, bé-üt, vagy meg-genyet-ségesedvén veszni kezd. Ismét, Ha a' Fejét, és Ábrázatyát fogja-el; mert a' Torkára hatván hamar Torok-gyékot tsinál, és elfulaszttya a' beteget. Az Orbántzban néha a' Füle töve-is meg-dagad embernek: gyakrabban pedig egy-két nappal az előtt, minek előtte az Orbántz el-fogná, a' forró-Hideg el-leli a' beteget.

Az Orbántz a' természetnek olyan munkája lévén, mellyel a' Májról, Szűröl, és egyéb részekről a' belső hévséget ki-veri: azért a' természetett itt leg-elsőben-is izzasztokkal segíthetni. Jó erre a' végre *Borza vi-rág*, vagy *Pápa-sü vizet* adni gyakran inoya az Orbántzos embernek: mellyben, vagy *Bo-*
lus

As Arménast, vagy (a' ki egyebet nem kap-
hat) *kréat*, vagy *Rák örményt*, vagy (az hol
ki-telik) *Bexoárt*, *Gyöngy port*, igyék - bé. Ha
pedig fellette nagy hévsége nintsen, *Terjéket-*
is adhatni bé innya *Borza vizben*. Ha máskép-
pen - is véres a' beteg ; mindjárt *Eéret* kell
válni a' jobb *Karján*, vagy a' *Mediát*, vagy
a' *Hepaticát*.

Külsőképpen - is *ofzlatokkal* kell mosni, és
ragatni az *Orbántzot*; nem pedig *vízfza-*
verő erejű hivesítőkkel: hanemha a' *Lábain*,
mefszze a' *Szűtől*, és *Főtől*. Egy szóval pe-
dig: semmi *olajossal*, és *szóssal* nem kell ér-
tetni az *Orbántzot*; mert a' *bőrnek apró lyu-*
kait (poros) bé - dugván, *ben* rekeszteni az
Orbántz tűzét, mellynek ki - kell útni.

Mártsanak azért *gyenge meleg Borza vizbe*
ruhát, 's ezt tegyék reá; gyakran újítván,
ha meg - szárad. Vagy: *Meleg Borza vizben*
áztals Szőlő levelet, 's azzal ragassad. Vagy:
Borza virágot, *nyerset*, vagy *aszszút főzzenek-*
meg Borban, 's jó melegen, *gyenge ruhát* be-
lé - mártván, és ki - fatsarván, *borítsák - bé*
az *Orbantzos részt* véle; 's gyakran újítsák.
Igen jónak tartják e' *tűznek el - ofztására*,
az *akármí vérbe mártott*, 's ki - fatsartt *ruhát*;
mellyet *Rosa etzettel*, vagy *tiszta Etzettel*,
vagy, *Borral öntözzenek - meg*, 's tegyék reá.

Avagy így: *Törd - meg a' Mvrhát*, és *Töm-*
jent, vagy *egygyütt*, vagy *külön*, *erős Bor-*
ban főzd - meg, 's melegen *ruhát* *belé - márt-*
ván takard az *Orbantzos részt* véle; igen
ofzla-

olzlató. Ezzel meg-nedvesítvén, hintsed aprón törtt *Búdi-kövel*, vagy *Búdi-kő virágával*, vagy aprón törtt *Krétaival*, hogy szárazsáza. Vagy pedig *Borban ázott Tubák*, vagy *Káposzta*, vagy *Belénd-fű levelet* tégy reá. Jó, az hol egyéb nintsen, a' *Jub-ganej-is*: meleg *Borral* elegyítsd-őszve; 's a' mint-el-álhattyá, verd-bé véle.

Néha nagy erőben vagy on az ilyen Orbántz-béli hévség, és a' tüze miatt ugyan fel-tsartogoz apró hójagokkal a' bőr; sőt ki-is sebefedik: melly olztán rettenetes fájdalmakat szerez. Ennek megelőzésére, *Cámforos fejer irrel* kell kenegerni a' tüzes részt, (*Unzventum Album Camforatum*) ha az nintsen; közönséges *fejer irrel*, mellyet a' Borbélyoknál kaphatni: ha az sem lészen: *Tukmony fejerit* kópully-őszve, annak *vize* erefzkedvén, 's *Rosa vizzel*, vagy *Burza vizzel*, vagy *Bah-virág vizzel*, őszve elegyítvén kend véle. *Cámfort*, vagy aprón törtt *Tömémt*, elegyíhetni közibe, vagy *Gelétet*. Jó itt-is a' *Myrhás*, vagy *Tomjenes meleg Bor*, mint oda-fel meg-irtam.

Avagy így: *F.b-szólb vizet*, *Rósa*, *Fagvol*, vagy *Salata vizet* őszve-töltvén erefksz *Etzetet* közibe, sáfrányozd-meg, 's melegen mártsgyenge ruhát belé, és tedd reá, gyakran újítván; igen enyhíti a' fájdalmat. Jó akármelly *karmasin színű materia-is*, meleg *Borba* mártván, és reá-borítván; mert a' *karmasia* festékben az erő.

Ha a' Szárait fogja - el embernek az Orbántz ; minthogy távol vagyon a' Szűtől, vízfűza - verhetni annak tűzét hivesítőkkal : *Eb - szőlő* , vagy *Saláta* , vagy *Uri - fű levét* , vagy külön , vagy egygyütt fatsard - ki ; *Étztetet* hozzá - elegyítvén , és *Tomjént* , verd - bé véle. Ismét : *Krédát* , *Cámfort* , *Géletet* törj apró porra , eresz fel *Rosa* vízzel , egy kevés *Étztetet* - is tévén hozzá , kópöld - őszve , melegítsd - meg , és melegen ruhát belé - mártván tedd reá. Fájdalma enyhítésére , édes *Sajtot* , és akármelley *Téj* turót reá köthetni. A' *Tém - sot* meg - égetvén törd porrá , keverd *savanyú sos tejbe* egy kevés törtt *Cámforral* egygyütt , és verd - bé a' tüzes dagadt Orbántzot véle ; ez meg - lohasztja.

Az Orbántzban való tűzet oltyák ezek : *Uti - fű* , *Fül - fű* , *Portim* , kővér *Portim* , nyers *Bürök* , *Soika* , *Szőlő levél* , *Saláta* , *Ronto - fű* *Eb - szőlő* , *Pap - erzfénye* , *Bika - lentse* , *fűz - levél* , *Rosa* , *Viola* , *vizi - Tok* ; a' mit ezek közül kaphatni , meg kell törni , *Borhan* főzni , ruhára rakván véle bé - kötni. Vagy : ezen fűveknek levét ki - fatsarván , 's kevés *Bort* hozzá elegyítvén gyenge - melegen kell véle mojni. Nyárban , mikor annak ideje , *Tököt* , *Dimnyét* metélly szeletekre , 's az Orbántzos *Lábakat* verd - bé véle ; igen enyhíti mind a' tüzet , 's mind a' fájdalmat.

Igen hasznoson élhetni itt füstölőkkel - is : minémű a' *Gyanta* , *Mástitx* , *Tomjén* , *ujzfű*
veres

veres Rósa, Szeg-fű, Myrha, Cziprus-fa ág, aszú Sállya, Spikinárd; akár egygyütt legyenek ezek, akár külön egy-része, törjék porra, vessek izétre, 's füstöllyék gyakran az Orbántzos részt véle.

VIII. R É S Z.

A' Rúbról.

Mint hogy e' nyavalya a' *Pblegmának* bőségtől esik, melly a' bőr allyára keverí magát; izúkség, hogy elsőben az ilyen állapotban valami jó *Purgatio*val élyen ember egy-izer-kétszer, melly a' sós nedvességet szija, és hordgya-ki a' testből: ilyen, a' többi között a' *Jalapa*, mellyből *Teben-his* léuben, aprón meg-törvén, egy fusták ayomót bévehetni.

A' *Purgatio* után egynehány nappal, főzzenek *Feredőt mezei Sóska*ból gyökerestől; vagy pedig *Dorum* gyökérből mellyet *Ló sóska*nak is hívák (*Lapatum acutum*) abban feredgyék minden-nap kétszer; annál hathatofabb leszén, ha vagy fél font *Büds követ* meg-törvén, főzzenek meg-benne. Jó *Feredőt* főzhetni *Lo-soska leveléből*, *Czékla leveléből*, *Mályvából*, (akár fejer, akár közönséges legyen, *Földi-füstből* (*Fumaria*), *Dinnye szalmából*, *Sot*, és *Korpát* tévén hozzá. Annál hathatofabb, ha *foldi Borzábül*, és *Zászpából* gyökereestől főzöd.

A' *Feredő* után, kennyék meleg helyen, *Laurus olajjal*, mellyben aprón tört *Büds-kő*

és *Zafpa gyökér* legyen elegyítve ; igen tsi-
pi , 's Izaraztlya , és a' sós nedvelségek apró
hó Jagokon ki-felé takarittya. Vagy ugyan
azon porokot ó *Hajba* elegyítsék , 's azzal ken-
nyék. Vagy : *Terpentinát* , és új *Vajat* ol-
valtsz-ószve gyenge párásán , hogy meg ne
égjen ; egy kevés apró *Sot* vels belé : meg-hül-
vén , kópully-belé egy *Tyukmony székít* , és egy
keves ó *Hajban* el-óltott *Kénesöt* , 's estve le-
fektekor kennyék-meg véle.

A' Izaraz Rúhben , melly a' bőron Izarazon ,
vagy vízketeggel terjed : tiszta gyenge *Víz-*
ben tereágyék ; a' feredés után , kennyék-meg
Rosa , vagy *Viola* , vagy *fejer Lilom olajjal* ,
vagy *vizi-Löknek* (*Nymphaea* ,) vagy *Petreje-*
lyemnek ki-fatsartt levélvel. Vagy pedig : Törd-
meg aprón a' *Mákot* , tölts *etzetes vizet* reá ,
ízúrd , és fatsard-ki ruhán által , 's azzal mosd
gyakorta.

Az igen-nagy Vízketegben , melly kivát-
képpen az Ágyék réizein izokott lenni : *Sza-*
lamiákat tégy *Etzetbe* , és mosd véle. Vagy
pedig : *Vere-hullo jú-vízbe* , vagy *Üröm vízbe* ,
vagy *Centauria vízbe* , tseppents *spiritus Vitriolit* ,
mennyi meg-lavanyittya a' *Vízet* , 's mosd
véle az igen Vízketeges testet. Jó lézzen
meleg helyen *Egett-borba ázott* aprón meg-törte
Mustar-maggal - is kenni. Vagy : kend-meg a'
Szaraz Rúhes testet új *Vajjal* : azután hintsed-
bé *Szöld venike bamvával* . Vagy pedig : *Ferelz-*
szék gyakorta az ilyen beteget *Sos vízben* .

IX. R É S Z.

A' Fene'ról.

A' Fene néha magában mudgyart kezdődik valamelly tagban ; néha pedig az I. Részben le-irt köves kemény Dagadásokból származik. Mikor a' Fene magától kezdődik ; az elsőben csak egy kicsiny , de kemény Dagadás : a' fájdalma igen nagy , és fel-vér a- vagy lúgtet fajás közben , mint ér ; és ugyan meg-töltt fekete erek látszanak benne , és körülötte. Mikor pedig a' Fene más köves Dagadásból léfzen , akkor meg-tetfzik a' változás ; mert az oliyan Dagadás tűzesedui kezd , fel-vér igen nagy fájdalommal , és lúgtet belől ; és itt-is haionlóképpen meg-töltt fekete erek mutattyák - ki magokat.

Mikor a' Fene már erejében vagyon , mind nehéz véle bani , 's mind haszontalan ; mert nem bír véle az orvosság : hanem a' Fenétől el-foglaltatott részt vagy ki kell vágni ; vagy el-kell az ép résztől ugyan az ép részben vágni. Mikor pedig még annyira erőt nem vőtt , akkor több reménség lehet azért , míg ki-nem febofedik a' Fene meg-elett réiz , *Görög-fejért* , *Köszörű-sárt* egy fekete - ónból csinált *Tálban* (melyet hamar ki-verhet akarki fekete - ónból ,) törj - öizve *Róza-olajjal* , vagy *Szederves* , vagy *sárga Viola olajjal* , vagy *l'fejer Liliom olajjal* , vagy (ha egyéb nintsen) csak *F'a-olajjal* , és kennyed véle ; jól izaratzt , fájdalmát - is enyhíti.

Ha

Ha el-akarod távoztatni, hogy ki-ne se-
befedgyék: *Fül-fimek*, vagy *Eh szőlőnek ki-fa-
tsártt levébe*, (*Saláta ki-fatsártt levét is efelzt-
hetni közébe,*) tégy *Görög-fejért*, *Bolus-Ar-
menust*, *Fa-olajat*; főzd-őszve, és fűrtős gyap-
jat belé-mártván kössed véle. Vagy pedig:
Az eleven *Rákot* mind *hájával* egygyütt erőssen
törd-őszve, és kössd-bé véle.

Ha ki sebefedett a' Fene: Az *Eb-szőlőnek
levét* fatsard-ki, abba mártts len-ruhát, tedd
reá; ha meg-szarad, ottan újítsad, meg-márt-
ván; és reá-tévén. *Görög-fejért*, *Bolus Arme-
nust*, *Tömjént*, törj-meg lágy porrá; és ha le-
ves, azzal hintsed: ha pedig száraz a' seb,
ezeket a' porokat *Tyukmony fejére vizébe*, és
Rosa olajba kevervén, 's jól őszve timporálván
kennyed véle, aprón törtt *Aloét*-is tehetni
hozzá. Jó néha ez-is: ha a' *Rákot* meg-ége-
ted új fazékban, és apró porrá törvén azzal
hinted. Jó a' *Tutia por*-is *Saláta* vízben, ha
véle mosod.

Ugyan e' nyavalyához alkalmaztatott az a'
Kenet, mellyet a' *Patikában* hinak, *Ungven-
zum Diapompholigos*. De hamarjában, a' *száraz-
Dio-belet* törd-meg; serpenyőben meg-per-
gelvén vedd olaját; kennyed véle: 's rakd-
bé régi *reves Füz-jának* a' porával. Vagy pe-
dig: *Mulosa szőlőt Ruta* levéllel törj erőssen ősz-
ve mint a' pépet, 's kössed véle. A' *Tsalan-
nak* maguát lized-meg, törd igen apró porrá,
Ráknak ki-fatsártt levébe kevervén kenegessed
véle.

X. R É S Z.

'Az Hideg-vótt tágokról, 's a' miátt embernek Tenyere, 's Talpa meg basadozástól.

AZ Hideg-vótte részt mindjárt elsőbén-is dörgöllyég-meg jól *Hoval*: azután *fazyos Répát*, vagy súltt *Répát* mint a' pépet erőssen őszve-törvéu, kőssék-bé véle. Azután; mikor immár pelegni kezd az Hideg-vótte rész-ő *Héjat*, *Fa-olajat*, 's egy kevés *Viaszat* őszve-olvasztván, és lágyan törtt *Borsfál* jól megborsolván, 's azt ruhára kenvéu, véle kell kötni. Vagy: *Marba-epét* borsfollly-meg jól, 's egy kevés *Éget-bort* belé-elegyítvéu kengetted véle.

Vagy így tselekedgyél: Az Hideg-vótte részt mártsd *hideg Vizbe*, úgy szitassad fokáig, míg a' fagyát ki-vonnyá: azután vagy *Rosmarintot*, vagy *Bál-fü magot*, vagy *Sállját*, vagy *Fenyő magot* főzz-meg édes *Tésben* erőssen, ruhát belé mártván jó melegen párollyad, és kőssed véle. Vagy pedig: *Erdős sos Vizben* főtt *répának levél*el mossad.

Az *Hafadozátokat* pedig, mellyek embernek *Tenyereit*, 's *Talpaít* rútttyák, így orvosold: *Égés* hamuvá egy-néhány *Rákot*, vagy *Isigát*, keverd o *Hájba*, vagy *Lud-sírba*, 's azzal kennyed gyakorta. Jó igen a' *Szarvas-fadgyu Búdós* kővel őszve-elegyítve. A' vagy így: Egy nagy *Répának* vájd-ki a' belső részét, sóts *Fa-olajat*, vagy *Rosa olajat* belé; azután

azután süsd - meg sütő kementzében , egy mázós edénybe belé tévé , erős ruha által fatsardki ennek *olajos levét* mindenestől , 's kenegessed véle az ilyen Hideg-miatt lótt Hasadozókat.

XI R É S Z.

Az Egésről.

AZ Égésben , mindgyárt hivesítőkkal kell élni : minémű kivált-képpen az *Eb-szölvéze* , *Uti-fu vize* , *Rosa vize* , *vizi Tok viz* , *Saláta viz* ; ezeket vagy egygyütt , vagy külön , a' mellyiket kaphatod , *Tyukmony fejerivel* köpüld-őszve , 's azzal kend-bé az Egett részt tollúvalt nem hójagzik-fel , ha mindjárt ércted véle.

Azután , egy néhány *fejer Liliom gyökerét* süsd-meg parása (sarátnak) alatt , törd - meg jól mint a' pépet , *Rosa olajat* eresztvéen közibe , 's köid bé véle. Vagy : *Tyukmony székít* köpülly őszve erőssen *Rosa olajjal* , vagy *Petz-olajjal* , 's kenegessék véle. Jó kenni *Popiummal*-is : mivel igen hivesítő. Azután , ha száraztani akarod : *Fenyő-fának* , vagy *Nyár-fának* , vagy *Tölgy-fának aszszu bóját* , *Gelétet* , *Tömjént* , mindeniket apró porrá törvéen , és szítálván , elegyítsed őszve , 's hintsed véle. Jó azon végre *Szu-liszttel* - is hinteni.

Jó a' mézes *Viz* - is ha véle mosod. Vagy : *Len-mag olajat* , aprón törtt *Mejzet* , *Tyukmony fejerit* , *Rosa vizben* köpülly erőssen őszve , 's azzal kenyed. Jó a' régi *Saru-talpat* - is hamuvá égetni , meg-törni , és véle hinteni.

Azon haszna vagyon a' meg-égetett *Káposzta-torfa hamvának*; A' *Jub ganéj* is igen jó, ha *Lenmag olajjal* őszve-töröd, és egy kevés *Viaszat* belé eresztvén őszve-ereszted, a' tűznél, 's kened véle. Az Egésben való fájdalmat pedig igen enyhíti, ha a' *Saláta levét* ki-fatsarod, és *édes Tejvel* őszve-elegyítvén kened véle. Jó a' *nyers Káposzta* ki-fatsartt leve-is azon módon.

Ha forró víztől, vagy irtól esik az Egés: mindgyár sósd-meg; és azután *Cámsoros*, vagy aprón törtt *Búdós kövel elegyített Rosa* vízbe ruhát mártván, tedd reá; meg-újítván minden órában, mihelyt meg-szárad. Vagy pedig, hamarjában tsak *hideg Etzetes Vízbe* márts ruhát, 's azzal nedvesítsed, reá borítván, és gyakran újítván: azután hintsed *Fenyő-fa hejával*, a' mint fellyebb irtam, és a' több porrokkal.

Az o' *Hájat* törd őszve *Tej-fellel*, jó akár-mitsoða Egésben kenegetni véle: annál jobb, ha *Tyukmony székít*-is törsz közibe; mind bivesít, 's mind a' fájdalmat enyhíti. Jó az *Alztalosok Gyantájával* - kenegetni az Égett részt; jó tsak *Téntával* - is. A' meg-hantott *Hársat* főzd-meg *Tejben* erőssen, 's azzal mos-sák gyakorta. Főzd-meg a' *Rákot* erőssen, annak *levébe* ereszsz *Vajat*; igen jó kenni, kivált-képpen a' *Puska*-por égette részt:

Az Egés után a' melly *Var* következik, nem kell erővel le-vájni; hanem *Vajas meleg Borral* kell gyakran mosni, és nyomogatni, mig magától a' *Var* le-elik.

XII. R É S Z.

A Sómórógról, Ember Ortzája, Or-
ra, veres, darabos Tarjagofságáról, és a' Sü-
móltsról.

A Sómóróg - is mint rutittyá, 's mint pedig
Vifzketésével nyughatatlankodtattyá a'
teftet. Ebben - is azért elsőben valami, vizes
rozsz nedvelséget tisztító orvofságokkal él-
vén, úgy kell annakutánna kenőkkel orvo-
folni. Mikor kezdődik, tsak *é*b Nyálával-
is hafznofou kenheti ember. Ha az nem e-
lég - Gálitz - követ meleg Borban, vagy úróm viz-
ben Olvaszsz - el jótskán, 's kenegessed vé-
le. Vagy pedig Bor etzetben apró porrá törtt
Myrbát tűznél olvaszsz el, 's mossad gyakran
véle. Vagy pedig : Törd - meg erőssen a' *fejér*
Lilium-gyökeret mosárban mint a' pépet, ele-
gyits belé *Tyukmony fejerit*, egy - kevés *Cám-*
fort : újjalag törd - őszve mind ezeket erőssen,
és kennyed véle. Hathatos erejű a' Bor - kő
olaj - is (*Oleum Tartari*,) és a' *Piskoltz olaj*
(*Oleum Antimonii* :) akár magánofon kenvén
véle ; akár pedig *Cámforos Rosa vizbe* elegyit-
vén. Sómórógnak neme az ember Ortzáján,
Orrán, ama bíbirtsos Vereség - is, melly
kivált - képpen Nyárra kelve igen meg - újúl. En-
nek oka a' sós *phlegma* ; vagy egyéb, a' hév-
ségtől meg - égett, és a' vér közzé elegyedett,
's a' bőr alatt meleg miatt magát ki - ütő rozsz
nedvelség. Ha a' sós nedvelségtől vagyon,

vízket ; ha egyéb égött nedveségtől , szárazabb , és melegebb.

Igen jó itt a' nyavalya okára vigyáztván, azt illendő *Purgatio*val ki-tisztítani elsőben a' testből ; azután a' Máj eret meg-vágni , vagy a' bal Ke-én a' *Salvatella* eret. Ezek meg-lévén , a' Máj meg-dugúltságát nyitni , és hivesíteni kell , *Katáng-koró* vízzel , annak gyökerével meg-főzvéen , és iván , vagy gyökerét *Salvátellául* évén *Fa-olajjal* , *Etzettel* gyakorta : meg-kélezhető Liktáriumok-is , mint a' *Kömény* , és *Petrefelyem* gyökerét , és élhetni véle. A' ki-ől ki-telik , élyen gyakran *Kalaris* levelet (*Tinctura Coralliorum*) egynéhány tseppet 10. vagy 12. ót mindennap egy ital *Katáng-koró-vízben* meg-iván.

Ezek mellett , kend-bé az illyen veres , és darabos részt azzal a' kenettel , mellynek neve a' Patikában *Unguentum album Camphoratum* , *Cámforos fejer ir* , minden éjjelre ; reggel pedig mosd-meg *Káposzta hamvából* tsináltt *Pár-lüg-gül*. Jó kenai *Bor-kó olajjal* , mellybe *Görög fejer* , és egy kevés *Cámfort* elegyits.

Vagy így *Gelétet* , 's *Büdös-követ* aprón meg-törvén , és *Rosa vízbe* egy kevés *Etzetet* orelztvéen timporáld ólvze , 's kennyed véle.

A' kinek pedig mind ezek után-is veresén marad az Orra ; *Büdös-követ* , *Gyömbért* , mindeniket egyarányú mértékben igen aprón meg-kell törni , tölts *erős Bort* reá , 's egy kevés *Rosa vizet* ; tégy bele szürtt új *Difeno hájat* jótskán , főzd-ólvze erőssen míg a' bora el-apad ,
azután

azután erős ruhán szörd által, ha meg-bűl; éjtzakára kend-bé véle; reggel mosd-le *Babvirág* vizzel, vagy lágy meleg *Korpa* czibrével.

A' Sümölsöt a' mi illeti: ez a' vastag vérnek seprős nedvességéből vészzen eredetet, hozzá járulván a' nyálas enyves nedvesség-is a' bőr alatt: melly másképpen a' testnek táplálására való lévén, bizonyos helyeken meg-akad, és ki-nő, mint a' gomba a' fából. E' nyavalya kivált-képpen az embernek *Abrázattyán*, és *Kezein* uralkodik. Ha a' *Lábán* lészzen, *Tyúk szemnek* (*Clavus pedum*) hivattatik: de ez úgy ki nem áll, mint Sümöls a' bőrön kívül; hanem belől sajog, és néha igen fáj, 's csak a' keménysége érzik. A' Sümöls néha magában el-véiz, ki-szárad; de néha meg-rutittyá az *Abrázatot*, és igen ki-áll, mint *Cicéronak* az *Orrán*: a' mint hogy a' *Tyúk-szem* miá is nehéz a' járás. Ha a' Sümöls jól ki-áll: *Ló-kővel*, vagy erős *Szelvennel*, vagy *Tsernával* meg,kell kötni a' tővén, és mindennap szorongatni, míg el-szakad: el-szakadván pedig, égetett *Gálitz-kővel*, vagy *Témsóval* kell gyökerét hinteni, 's érteni. Vagy pedig: A' *Nyír-fa* vészszöt gyűjts-meg, az égett végivel sűtőgeffed. Jó a' Sümöls el-velztésére a' levágott *Tölgy-fanak* a' *tutkájáról* szedett eső viz, ha véle mosod. Jó a' *Füz-fa* héjának az *hamva*, ha erős *Etzettel* öszve-elegyítvén kened véle. A' *Juh-ganéjt* törd *Etzetbe*, kennyed véle, 's el-vész. A' nyers *famikor* a' tűzön ég, a' melly vize ki-szivárog, a'val kennyed a' sümölsöt.

XIII. R É S Z.

Az El-száradt , Tagokról.

Néha az egész test szárad-el ; néha pedig némelly tagok , úgymint Kéz , vagy Láb : melly meg-esik , vagy attól , hogy rosz , és táplálásra nem alkalmas a' vér ; vagy pedig az úták az erekben meg-fogódnak , hogy ne tápláltathassék a' tag : mint ez valami tag ki-tekeredésében , vagy ki-menyülésében-is meg-esik , mellyben természeti helyekből ki-mozdulnak az erek-is magok , és meg-tekerednek.

Az orvoslásban a' nyavalya okaira kell vigyázni , ha fel-találhatni , 's azon kell kezdeni az orvoslást. Akarmi okból legyen pedig , azon kell lenni , hogy a' vért reá vihessük azokra a' tagokra , melegítvén azokat a' részeket , vagy száraz kemény dörgölésekkel , vagy pedig kenésekkel , mind addig , míg nevedetni tapaszttalynak a' meg-apadt , és szárad-részt.

Mind-kettőt-is véghez vihetni ilyenkéopen : **Hossz** , elsőben *meleg ruhákkal* dörgöllyék-meg erőssen , úgy , hogy meg-veresedgyék a' rész : azután *kennyéek-meg Fenyő maz olajjal* , vagy *Gvanta olajjal* , vagy *Mondola olajjal* , vagy *Laurus olajjal* , vagy (a' ki egyebet nem kaphat.) erős *Égett borral* őszve-elegyített olvasztott ó *Hájjal*. Vagy törtt *Borsot* , és törtt *Mustár mazot* elegyits *Fa-olajba* , kennyed véle. Jó a' *Szikinárd olaj* - is , a' *Tégla olaj* (*Oleum Philosophorum*) *Kő-olaj* (*Oleum Petreæ*) *Borz* , és

vad-Matska báj, azon hasznokra, kenvén véle. Ennek felette, *Diachilum* flastromot gyenge irhára kell vonni, 's azt kell rajta tartani szüntelen. Belsőképpen jó a' *Borjú Tüdőből*, és *Májból vótt víz* gyakran innya. Ha kinek egyében módgya nintsen: szedgye edénybe azt a' *Vizet* mellyett a' *Ló szájából* ki-erészítatáskor, 's azt igya az ilyen beteg mindennap egyszer, kétszer, fokáig élvén véle

XIV. R É S Z.

A' Sugorodásról.

NÉha a' Tagok meg sugorodnak, és ha eleit nem veszik, sugorodva maradnak: melly meg-esik, vagy a' tagokat a' *musculosok*, vagy, petsenyés hufok által mozgató inas hufoknak, vastag inaknak meg-sértésétől; vagy el-fatsarodásától; vagy genyetség által ki-évésétől; vagy el-szaradásától,

Akárminthé legyen, az okára kell vigyázni e' nyavalyának; és ha kívántatik, *Purgátiok*-kal-is kell élni elébb, mint-sem külső orvosságokkal élnél. Azután dörgölni, párolni, és lágyító eszközökkel kenni kell erőssen a' sugorodott inakat. Hasznos ide a' *Geleszta* olaj, az *In ir* a' Patikában (*Ungventum Nervium.*) A' kinek egyéb nintsen; *Hajat nyers Sállvával* erőssen törjön-őszve, vagy Télben aprón törtt szitáltt *aszfzú Sallyával* főzzék-meggyenge tűzön, azután erős ruhán ki-fatsarván kennyék véle. Ismét: *Lyukaszsz*-meg a' fe-

neken egy mázos fazakat, hány egynéhány zöld-Békát belé, tedd a' tűzhöz, hadd súlyenek-meg a' Békák benne; tégy alája más edényt, mellybe tsepegjen a' *firja*, 's azzal kenyed keményen. Jó a' *Borz-háj*-is, és a' *Marha szára tsontiya veleje*, *Mondola olaj*. Jó ez-is: Egy igen kövér *Ludat*, vagy *Rétzét* meg-melleyztvén, bélt vesd-ki, a' bélt helyét töltsd-meg aprón vagdaltt *Sállyával*, *Majoránnával Rosmarintal* (ha kaphatsz) *Szú füvel*, darabosan törtt *Fenyő-maggal*; varják-bé tzer-nával: azután nyártra vonván süssek mind addig, míg *firja* tsepeg; melly *firt* meg-annyi *Bort etzettel* őszvve elegyítvén, és melegítvén, jó melegen kennyék a' sugorodott tagokat véle.

A' kenés után, borítsák-bé flastrommal gyenge lágy irhára vonván, mellynek neve a' *Patikában Emplastrum Nervitum*. E' flastrom helyén, *Borban* főzz-meg *Len-magot*, faragj belé *Szappant*, főzd-meg erőssen, míg olyan lészzen mint a' pép: mellyet jó melegen ruhára kenvén, borítsd-bé a' kenés után véle. Mind ezek felet, vigyék *Bánya feredőbe*, 's abban feredgyék fokáig: mert annak *minerás-Vize* igen erősi a' természet melegét. Vagy pedig, ha a' nem lehet, állanak *vad Ceresznye-fa* gyökerét bővön, azt apró darabokra vagdalván főzzenek belőle *Feredőt*, 's abba ülljön: vagy Sugorodott részt öntözzék véle jó melegen. Párolhatni-is halzason mind *Ténel*, 's mind *Borral*, *Sállyát*, 's *Majoránnát* főzvéen belé, és hév kövats köre öntözvéen ruha alatt: a' pörllis után kennyék, 's kölsék.

XV. R É S Z.

Magos helyről való Esésről, Rokkanásról.

LOról, vagy egyéb Magos helyről való Esésben, Romlásban mit kellesték csinálni, minthogy ez gyakran megtörténik, arról is illik szólanunk, és szükség. Minthogy pedig az ilyen állapotban többire Szive fogik embernek, el-ájúl; azért mindgyárt Szű erősítő kívántatik.

Ha egyéb nintsen: ottan egy ital *Sáfrányos*, és *Fa-béjas meleg Bor* adgyanak innya. Imét *Fejér Kenyér* betet *Sáfrányos Borban* (annál jobb, ha *Bolus Arménus*-is megtörvén tézfz belé,) meg-főzvéen sűrűn mint a' pépet, jó meleg kennyék ruhára, 's Szivét kofsék-bé véle. Ha léfzen, igen jó az *Arménus meleg Borban*, vagy *Gyöngy virág*, vagy *Hárs-fa virág*, vagy *Turbolya vízben* egy mogyorónyit bé-adni innya ájulásban.

Azonban minthogy az ilyen Esésben belől Erek szoktak meg-szakadni, mellyből ki folyó vérben meg-alulzik, és meg-vész, mellyből osztan sok gonolz következhetik: azért ennek el-kerülésére, olyan orvosságokkal kell élni, mellyek az alutt-vért osztassák, és a' testből ki-vigyék, vagy a' vizelletnek, vagy az eméltetnek útján.

Igen jó e' végre a' *Turbolya víz*, ha gyakran adgyák innya. Imét. *Tölgy-fa szemet* törj apró porrá, 's *meleg Borban* igya-bé. Ismét;

mét : *Rubiát Pirosító gyökeret*, mellyet *Buzérnek-is* hinak) Főzz-meg *Borban*, 's melegen igya a' beteg. Jó az aprón törtt, 's szitáltt *Büds-kő-is meleg Borban*; annál jobb a' *virága* (*Flore Sulphuris.*) Jó igen a' *Mumia-is*, akár *Borban*, akár meg-nevezett *Vizekben* igya-bé. A' Patikába vagyon *Veres ir* mellyet bé-is ihatni *meleg Borban*, mikor még új: kenhetni-is véle a' fájdalmas részeket. Jó a' *Terpentina olaj-*, hat, hét tseppet bé-innya belőle akár *Borban*, akár az említett *Vizekben*. Jó ofzlató erő vagyon a' *Rák-órményben-is*, ha meg-török, és *Borban*, vagy az *Vizben* bé-ísfzák. Reá-kell pedig vigyázni, hogy az ilyen állapotban az *Has* meg-ne szorullyon; mert rettenetes fájdalmakat indit.

XVI. R É S Z.

A Túrról, Fekélyről.

Minden *Túr*, és *Fekély* esik valamelly lágy részben, mellyet a' sós rágó rozz nedvesség ki-élfzen, és ki *túr*: a' honnan a' *Túr* nevezetit-is vőtte a' Magyaroknál.

Ez fok féle: mert némell igen nagy, és terjedő, 's némelly kissebb; némelly mély *Túr*, 's némelly tsak szin *Túr*; némelly hosziban a' petsenyés hufok között el-furja magát, úgy, hogy ha a' *Térdeinél* kezdődik, a' *Bokájánál* veti-ki magát, 's ott lyukad-ki, el-furván magát a' *Láb-ikra* petsenyés hufai alatt: ísmét, némelly igen fájdalmas, némelly nem annyira,

ra, hanem vizket inkább; némellyben féreg-
is terem.

Efféle Túros Fekélyeknek oka, vagy e' ki-
rágó belé-szivárkozott sós, és egyéb évő ned-
veltség; vagy pedig külsőképpen egyéb étető
és ki-rágó Izerfzámok, orvdfzágok: minémű
a' *Mercurius*, *Arfencum*, 's a' többi. Néha
csak útéftől-is meg-efik, meg-gyengülvén a'
rész az útéffel, 's meg-mérgeledvén; a' hon-
nan mint gyengébb részre reá szivárogo, és meg-
feneklik rajta a' fok roz nedveltség. De né-
ha valamely ragadó mérges nyavalyaban, Rűh-
ben, vagy Frantzúban lévő embernek izza-
dékáról-is meg-efik; kivált ha véle hál más,
és véle őszve-melegszik, által-mégyen az iz-
zadás által annak rágó mérge, és azt-is meg-
veszti.

Mennél mélyebb az ilyen Fekély, és Túr,
annál nehezebben gyógyúl; és olyan rész-
be efik, a' melly természet-fzeréent nedves,
minémű a' Száj, Ajak, Has, Agyék; 's a'
t. Ha bé-gyógyúl egyfzer a' Túr, és ísmét
ki-újjúl; jele, hogy alatta való tsont meg-
veszett, ki-evódott, mint a' fa a' szútól. Ha
másképpen-is roz egélséggel vagyon, és mint-
egy el-fenyvedt, sárgúlt a' teste az ilyen be-
tegnék; nehezen gyógyúl: mert roz nedvel-
ségekkel teli, mellyek nehezen apadnak-ki-
belőle. De a' ki-szivárkozó genyetségből-is
vehetni jelt: mert ha az sem igen sűrű, és sűltt,
sem igen hig, hanem közép aránt vagyon,
azonban fejr színű, mindenütt egyarányu, és
hafon.

hasonló, 's nem bűdös; jó jelt mutat: Ellenben, kivált-képpen ha igen hig, mint a' sár-viz, sárga, vagy szederjes, és igen bűdös; nem nyújt gyógyulásra remenséget.

Az ilyen állapotban reá kell a' jelekre vigyázni; mert ha a' szükség hozzá, minekelőtte a' sebhez nyúlnál *Purgatio*val, és Er vágással el-kell készíteni a' testet egészen, hogy inkább fogjon rajta az orvosság: azonban, ételében; 's italában illendő módot kell tartani; mert a' zabállódás semmi-képpen nem engedi bé-gyógyulni az ilyen sebet. Akár étel, akár ital, ha hevitő, árt: ártalmas minden édes, és sós eledel-is.

Ezek meg-lévén, a' sebesen való nedveséget kell érelni, és a' ki-tisztulásra készíteni: azután hús nevelőkkel érteni, annak utána bé-kell bőrdőzni az újonnan nőtt gyenge húst.

Jó belső-képpen a' *Guajacumból*, *Salsaparillából*, *Saffrásból*, 's azokhoz tartozokból fött itallal élni az ilyen állapotban sokáig; mivel ez az ital az izzadás, és vizellet által igen fogyattya a' testből a' rozz poshatt, és poshítottó nedveségeket, mellyek az ilyen Turos rélzre szívárognak az egész testből.

Jó érlelő, és a' geneséget készítő a' *Terpentina olaj*, *Verej olaj* (*Oleum Hyperici*) *Myrhu olaj*, *Balsamus Sulphuris*, akár őszve elegyítvén akár külön legyenek ezek. Elsőben ezekkel kell értetni, vagy belé eresztetni, vagy tépett ruhát belé martván reá tenni; azon fellyül pedig vagy *Szürke flustrum* (*Emplastrum*

st. um Griseum,) vagy *Apóštolok Irát* (*Emplastrum Apostolorum*) vagy *Fejér flastromot*) *Emplastrum Album coctum*) ruhára vonván, és reá tévéa. Vagy pedig : Főzd - meg Borban az apro Bojtorján levelet, Ezerlevelű fűvet, Tsen-gő fűvet levelet, Farkas - alma gyökeret, az után meg - szűrvén elegyits azon meleg Borba egy Tyukmony székivel olzve - kőpülttt *Terpentina* olajat, aprón törtt *Myrbát*, és *Aloét*, 's azzal mossad.

Jó hús nevelő az ilyen sebekben a' *Fekete Ir* (*Unzventum Fuscum Wurtii*) Azon *Irbez Aloét*, *Máslixot*, sárga *Gelétet*, *Myrbát*, apró porra törvén elegyithetni. Fellyül tegyék reá, ruhára vonván, ama jó flastromot, mellyuek neve *Emplastrum Triapharmacum*; hamar húst nevel: Vagy így: Görög fejërt, *Gelétet*, *Töm-jént* apró porra törvén, elegyítsed *Eb - szőlő ki-fatsartt levébe* főzved, míg el - apad a' leve; azután *Rosa olajat*, vagy *Fa - olajat* ereszs közibe; annál jobb, ha *Terpentina olaj* - is lé - szen közötte: ereszs ebből a' lebbe; vagy tépett ruhát belé mártván tedd a' lebre, 's köld - bé. Vagy így: Egy font *Fa - olajban* ke - verj - el jól négy lótt *Miniumot* egy mazos labos - ban, vagy ónas serpenyőben, tedd ízénre, főzved lassan, mind - egyre kevervén, hogy a' *Minium* elegyedgyék jól, melly meg - lé - szen egynéhány óra alatt; azutan marts be - lé egy - darab lágy, de jó erős ruhát, melly mīkor meg - hűl egy táiban, vizes likarlóval simítsd - meg jól; 's tégy reá belőle flastrom formán

formán. Mászor ismét a' maradékát megmelegítvén azon módon ély véle. Igea jó néha-néha aprón törtt *Nád*, mézzel-is hinteni a' lebet; száraszttya, 's tisztitya.

Mikor már a' hús fel-nőtt, és színre jött, meg-lásd, hogy-ha nintsen-é vad-hús (*Hyperjarcus*) benne; meliy ha vagyon, azt onnan ki-kell étetni: Egeld-meg a' *Gallest*, *Pomagránát héját*, *Témot*, és ezeket tórd apró porra; halonló-képpen tórd aprón *Tomjént*, *Myrbát*, *Abel-vérét*, *Görög-fejért*, *Grispánt*: ezeket mind egy mértékbe elegyítsed ölzve, 's hintsed véle; ki-eméltzi a' vad-húst. Ha mind nem kaphatni ezeket; a' mit kaphatsz benne, ély véle; tsak a' *Témó*-is néha e-gélséges.

Ha bé-akarod bőrdzni, készíts illyen port: *Egett Tyukmoryt-béját*, *Abel-vérét* (*sanguis Draconi*,) *Getétet*, *Törmentilla gyökerét*, minde-miket igen apró lágy porrá tórvén elegyítsd-ölvve, és hintsed véle minden-nap kétizer: Vagy pedig, keverd abba az irbe, mellynek neve *Unguentum Diapompholigos*; és ruhara ken-vén, kölsed véle. Jó azon halzonra a' *Szürke Jlastrom*-is (*Emplastrum Griseum*,) véle kótni.

Vannak efféle Túrokra eleitől fogva fel-talált számtalan fok orvolságok, mellyeket én el-halगतok; itt tsak az orvoslátnak rendit akartam elé-adni.

Néha, a' mint mondám fellyebb, az illyén *Túros* sebben téreg, is terem, mellyet vas fo-góts-

gótskával ki-kell szedni; ha ki nem szedhetni pedig, így kell ki-vezteni: *Myrba epét* elegyíts meleg *Borba*, márts tépott ruhát belé, 's tedd reá. Hasonló-képpen *Aloét*, 's *Myrhát Borban* meg-főzvé, él-hetni véle. *Fürtös Viola magat* (*Lupini*) törj igen apró porrá, hintsed véle.

XVII. R É S Z.

A Méreg italról, és Mérges maráfokról.

A Mérges itallal könnyebben bír az orvos-ság míg a Gyomorban vagyon: de ha a Bélekre, 's onnan a Májra, és Erekre ki-hat; behéz véle banni, és bírni; hanem egygyedül csak izzasztókkal. Nem kell azért itt kélni, hanem mihelyt vélti ember elzébe, hogy Mérget vött-bé, ottan orvosollja.

A Régiek ezt tartották a bévött Méregnek, vagy csak a Gyomorban még, vagy pedig tovább létének próbájának: Egy *Tyukmonynak* székit, és fejérit ütötték a Mérget-i-vott embernek vizelletibe; ha az abban hamar meg-vezett, szederjeledett, és búszhódott; jele volt, hogy a Méreg ki-hatott az erekre: ha pedig a vizelletben a *Tyukmony* csak meg-sugorodott, és sárgán maradt; jele volt, hogy még csak a Gyomorban vagyon.

Mikor még csak a Gyomorban vagyon, nintsen jobb, mint azt ki-okádtatni fellýül hánytató orvossággal. Hamarjában azért igyék Fa-

olajos , vagy vajas lágy-meleg *Vizet* , vagy édes *Tejet* ; vagy hamar reszellyenek *fekete Retket* , annak levét ki-fatsarván igya-bé. Mint : hogy pedig fok-téle az ilyen *Méreg* ; egy néhányat orvofságaival egygyütt elő-ízámlalok.

Ha *Választó vizet* ivott-bé valaki , rettenetes rágással veszti az embert : azért , *Nyálas keményítő levét* igyék utána , jó italt : Vagy , *Birs alma magot* , vagy *Len magot* meg-áztatván , azoknak nyálas levekből csinállyanak italt ; el-vészti a' *Választó - viznek* rágó , és vesztő erejét.

Ha *Antimoniumot* , mellyet *Piskoltznak* hinak , ivott : az ellen *Bolus Arménust* , vagy *Kré-tát* jótskán *Borban* el - elegyítvén igyék - bé ember. Minthogy pedig ennek a' füstti-is veszedelmes , a' kik , mint az ötvefek , és e-gyebek-is , e' nélkül nem mivelhetnek , mikor *Antimoniummal* akarnak bánni , egy néhány levél *Rutát* egyenek-meg *iros Vajjal* e-lébb ; vagy csak *iros Vajat* magat ; vagy *Czitromot* ; vagy *Czitvar vizet* igyanak (*Aqua Zedoariae*) vagy *Czitvart* magat rágjanak , vagy *Gyómbért*.

Hasonló-képpen árt a' *Kénesőnek* füstti , melly ellen jó örmény gyökeret , és *Kömény gyökeret* rágni , vagy *Liktariumot* enni , vagy ezeknek *Vizét* innya. Vagy igyék ember jó erős *Bort*. Hasonló-képpen , a' kit *Mercuriusal* éctettek-meg : jó ellene egy néhány csepp *Bor-kó olajat* (*Oleum Tartari*) úrmös-*Borban* , vagy úrom sot (*Sul Anjintii*) bé-inya *Borban* : vagy
csak

tsak az *úrón virágát borban főzzék-meg*, hogy jó keferű legyen, 's azt igya.

A' Fűvekből, és Gyökerekből álló Mérgek ellen ; közönséges méreg-óltó orvosság a' *Terjek* bő mértékben : meleg *Borban* igyék-bé fél-diónyit, jól bé-takarózáván utánna, hogy izzadgyon : ha vagyon *Kaláris port*, vagy *Bolus - Arménust* apró porrá törvén elegyithetni hozzá: Vagy : *Pápa-füvet Borban* főzvé, jó keferűn igya-meg. Jó a' *Czitrom mag-is*, ha vagy tizen-ötöt benne meg-törve *Borban* bé-íszod. Nevezet ízerént a' *Nagy-fű* mér-gét semmi hamarébb el nem vészí, mint ha erős *Éstet* íszol reá.

Minden mérges *Gomba* fuladozást íszerez, tsuklást : a' vizelletet fen-akaszttya : a' *Bé-leket* kefervesen rágja. Ez ellen tsak hamar *Szóló-venike hamvából* tsinálly *Pár-lugot*, és igyád kiméltlenül. Jó a' *Méh-ser* ital-is : és mindenikben *Terjeket* tehetni. Minden Mér-gét vótt ember pedig egye a' *Mondolat*, *Diót*, *Mozyorot*, *Fügét* bővön ; mert mind ezek ólt-tyák erejét. Annak-felette igyék *Téjet* mind-egyre, akár safrányoson, akár tsak magában. Jó minden *Vajas*, és *Fa-olajas* eledel. Jó a' *Jekete - Retek* - is.

Ha kívül dagad a' Méregtől : *V res olajjal* (*Oleum Hyperici*, vagy *Scorpio olajjal* kenyék-bé a' dagadt részt : és *Terjeket* flastrom formán ruhára vonván ragasztának reá. Vagy *Rétzenek* (akár házi ; akár vad *Rétze* legyen,) végyék véré, 's azzal kenyék-bé. Sőt a'

Rétze vérit elegyítsék *meleg Borban*, 's igyameg a' *Méreg* bé-vótt ember, jól bé-takarozván utánna. Nagy ereje vagyon ennek: úgy hogy a' *Rétze* ha meg-senyved valahol, mérges békák teremnek belőle.

Vannak mérges marások - is, mellyek miatt: vagy egy, vagy más formán való változások: esnek a' testben; úgy mint hirtelen dagadás, el-vifelhetetlen izomjúság; mint a' pufztában régen ama *Seraphim* kígyóktól meg-marattatott *Izraéliták* próbáltak: Kik a' maras miatt olly izomjúságba estek, hogy ugyan égtek belől; és fok viz ital után - is, elébb meg-puffadván meg-hafadtak, mint - sem a' lomjúságok enyhülését csak valamennyire - is érzették volna.

A' *Kígyó marás* ellen hamarjában, ugyan a' *Kígyó fejet* rontsd - meg, és azt kósd a' sebre. Vagy: akármelly *Kígyó tsonttyáit* (mellyet annak idejében el-kell tenni jövődő házsonra,) törd apró porrá, igyék bé ebből egy sustak nyomót a' *Kígyó - mara* ember, *meleg borban*.

Vagy: Mellyezd - meg az eleven *Iyik-hasát*, tedd az illyen lebre, ki szija a' mérget.

A' *Varas Béka* fuvásával, és vizelletivel, mellyet kivalt képpen a' veteményekre erelzt, árt. Ennek mérge ellen hirtelen jó a' *Ierjék* akár maganolon, akár *Borban* vegye-bé ember. Vagy így: *Rutát Borban* főzz - meg, 's azt igyad. *Göz ferdőben* izzadgy; hogy a' *Méreg* a' veritékkel egygyütt takarodgyék ki - felé.

A' Pököt a' ki-meg-találja enni; meg-dagad
a' Gyomra: könyvez a' Szeme tőle: izgat-
tya a' vizellet, és kivált-képpen a' Szemérem-
tefén adgya ki-magát. Ez ellen mindgyárt,
ha lehet *okátató orvofságot* kell bé-venni: az
után pedig *Terjékkel* kell élni mind-egyre.

A' Méb, és *Diras-marájokban*, ki-kel ven-
ni a' fulákot elsőben is: azután mossák *Sós*
Vizzel a' helyét: vagy pedig ugyan magat a'
Bogarat ólzve-rontván tegyék reá a' sebre. Jó
ez-is, ha ember a' maga *Vizelletivel* mossa: azután
meleg *Iebén-ganéjjal* bé-kenvén a' meg-mart
helyet; vagy ólzve rontott *Méh-fuvel*, vagy
Fodor-mentával bé-kötvén.

Leg-közönségefebb a' *Veszét*, avagy *dühös*
Eb marása, melly-is tsudálatos változást téfzen
az ember testében, és végre el-hatalmazván
a' Méreg, rettenetes irtozást tsinál a' viztől;
úgy, hogy az ilyen ember nem hogy ihatná,
de még tsak nem is nézheti a' vizet; hanem
irtózik, és szalad előtte.

Meg kell itt elsőben tudni, ha ugyan dű-
hös - *Eb* marta-é meg, vagy nem. Meg-prób-
álhatod pedig ilyen formán: *Törj-meg Dió-*
belet lágyan, és *flastrom* formán közd a' sebre,
's állyon rajta: azután vedd a' *Tyuknak* meg-
enni; ha meg-hal tőle, *veszét* vólt az *Eb*.
Hasonlóképpen meg-próbálhatod *Kenyér bélet*.

Ha *dühös-Eb* marása: mindgyárt seb kő-
rül meg-kell vagdalni köppolyózó vaffal, köp-
pólyt kell osztán reá-venni, hadd szija-ki a'
vérrel együtt a' mérget, minek-előtte tovább

hatna: Ha az nem lehet *Vékony hév vasfatskával* sűtőgessék - meg a' Marás helyét: azutan, sűlt *Veres-bazymát*, vagy magát, vagy *Terjéket* jól őszve törvén, kőssenek reá. Annakutánna, meg-mart embert erővel-is tegyék *Vizbe*, hogy feredgyék.

Azutan, tartsa magát *melegben*, *meleg belevén*. *Eleven Rákot* új fazékban sűtő kemencében égess-meg egynéhányat, azt meg-törvén apró porrá. abból egy sűtők nyomót igyék bé *meleg Borban*, vagy *Pápa-sű vizben* gyakorta. Jó a' *Rák őrmény-is*, hasonlóképpen meg-törvén, és meg-iván. Vagy: A' *nyers Rákot* törd-meg, *levét ki-fatsarván*, 's *Eztetel* őszve-elegyítvén add-bé innya; igen hathatofon el-öli a' *Mérget*.

Vagy igy: *Szent László füve gyökerét* (*Gentiana major*, *Myrbát*, mindeniket aprón meg-törvén, egy sűtők nyomót mindenikből, 's *érett Rák-porát* két-annyit, őszve elegyítvén, adgyák innya mindennap egyszer *meleg Borban*.

Kivül ragaszszák *Szalamiakos Kovászfzal*. Vagy: *Kőrös-fa hamvából Gyermek vizeletivel* sárt csinálván, kőssék véle: jó a' *Szóló fa hamva-is*. Vagy: Ragaszszad *Bozats-koró-levelével*, vagy *Szurkos Viaszfzal*. Kilentz napig bé ne hadd gőgyűlni a' sebet, hadd szivárogojon. Vagy pedig: A' *Bozats-körönak ki-fatsart levébe* ruhát mártván, kőssed véle.

XVIII. R É S Z.

Az apró Gyermeknek külső, és Belső
közönségesebb Nyavalyáiról.

I: F O R R Ó Z Á S.

Gyakorta Meg-forrózik a' kis Gyermek, és a' Feje fáj: melly miá Szeme úgy bé ragad, hogy alig nyithattya-fel. Az ilyen állapotban igen meg kell vigyázni; ha nem szorúlt-é meg az Hafa; mert attól mind a' Forrózás, mind a' Fő-fájás meg-esik: azért az Hasát kell elsőben-is meg-szabadítani *tsapotskával*, vagy egyébbel.

Az meg-lévén, márts *lány-meleg Tejbe* gyenge ruhát, 's kösd-bé az Homlokát véle: *Sáfrányt*-is tehetsz a' Tejbe. Vagy: *Cámforos Rósa vízbe* vels *Sáfrányt*, abba mártsad a' ruhát, 's úgy kösd-bé. Vagy: A' *difznó Tököt* metéld vékonyon, mártsd *Rósa vízbe*, 's kössed véle. Vagy: Törd őszve a' *Viola levelet Székfű virággal*, *Spikinárd vízzel* ereszd-fel, 's gyenge ruhára rakván kösd-bé az Homlokát véle. Vagy: *Rósa vízbe* ús *Tyukmonv fejéret*, ereszd egy-kevés *Etzetet* béle, 's kössed véle.

II. FEJE KI-OMLASA.

A' Feje-is kivész, varasodik, a' kis Gyermeknek néha: Ollyankor a' földi *Tököt* meg-reszelvén főzd-meg *Méh-serben*, azzal mossad 's kennyed. Vagy pedig: *Rósa-olajat*, *Fenyőmag olajat*, egy kevés *Büdös-követ*, *Grispánt*, *Galamb ganéjt*, timporálly jól őszve, 's kennyed véle.

III. OLT-VAR.

Nintsen az apró Gyermekeken közönségebb az Olt-varnál ; mellyet hirtelen nem is kell gyógyítani, hadd verje-ki magát az anya méhében rakodott rosz nedvelség. Azután, mikor jól kiverte magát, jó száráztani illvenképpen : *Szent János nap* tájban szedj *zöld-Diót*, öltve-rontván, 's *Vizet* reá töltvén lumbikban, vedd *Vizet* ; 's azzal a' *zöld Diót-vizet*, gyenge ruhát belé mártván, mosogassad. Jo a' *Mézes viz* - is, ha véle kenegeted : szárázttya. Vagy így : *Búdos-követ* főzz- meg jól *Borban*, 's mosd véle : az hol ki-lebeledik, hintsed igen aprón törtt *Tömjémmel*. Ha felsattogoz : Igen aprón törtt *Búdos-követ* tégy *Rosa vízbe*, 's mosd véle. Annál jobb a' *Búdos-kó Tej* (*Lac Sulphuris*,) meleg *Borral* fel-eresztvén, 's véle mosván.

IV. IGEZET.

A' Gyermeknek Forrózását, mellyet kőz nével Igézetnek hínek, a' mi illeti : minthogy ez a' *Feje* lágyán adgya-ki magát : onnan vagon, hogy az igen fel-vér, lügtet. Oka pedig ennek ; mert természet-szerént-is a' kis Gyermeknek meleg, és nedves természetűek. Innen, ha valami okon, vagy a' szopató dajka mértékletlensége ; vagy pedig külső nap melege miá meg-gyúlad a' benne való tűz, lálsú Hideg-lelés, vagy Forrózás, Fő-fájás, nyughatatlan alatlanság szokott következni : melly miatt Szemek bé-esik, könnyez, és tsi-pázik ;

pázik; El-sárgúlnak; fogynak; néha Háfok-folyása - is következik.

Ezeknek belső orvoslását a' mi illeti: mint-hogy arra nem alkalmasok a' kisedek, mind azt, inkább a' szoptató dajkán kell véghez vinni. Külsőképpen pedig: Egy *Tyukmony székít Rósa* vízzel elegyítvén, lágy len-tsepűt belé-mártván, tegyék a' lágyára. Vagy: Tegyenek réa *Tök levelet*, vagy reszelt, avagy vékony szeletre szelt *dísznö-Tököt*, vagy *Görög Dinnyét*; vagy *Eb-szóló levelet*; akármelyiket kaphatod, *Rósa vízbe* áztatván, meg-is *sáfrányozhatni*, és a' *Vak-szemeit* - is bé-köthetni vélek.

Vagy: *Nyers Tsalán leveleit* ronts-meg erőf-sen mosárban, aztán törd-őszve jól *Poprummal*, kend ruhára, 's kösd az Homlokára. Vagy: *Eb-szóló levét* fatsard-ki, marts ruhát belé, 's kösd-bé az Homlokát. Ugyan *Eb-szólóból* *feredót* - is főzhetni, 's abban fereszthetni, csak hogy bé-ne nyallya, kell oltalmazni.

Itt melegítőkkel-is élhetni külsőképpen; mivel a' külső meleg szija ki-felé a' belsőt. A-zért: Főzz-meg mennél erőfsebb *Borban asz-szu Rosmarintot*, *Spikinárdot*, *Majoránnát*; 's azzal mosogasd-meg egészen a' Gyermeket, még a' Fejét is, akkor tájban, mikor le-akarod fektetni: le-fektetvén pedig, rakd-bé a' Gyermeket *meleg ruhakkal*, alügyék úgy-el; meg-izzad, és szemlátomást könnyebbedik utánna.

Ha azokat nem kaphatod : *Szü-füvet*, *Majoránnát*, *Köményt*, vagy *Kaprot*, vagy *Isombordot*, vagy *Kakuk-füvet* főzz-meg jó borban ; ha szegény, tölts *Egett Bort* hozzá, úgy mosogasd-meg véle, és fektesd-le.

Ha félsz, hogy azon Forrózásban a' Nyavalya ki ne rontsa. (mellyet eszedbe vehetsz, ha a' Gyermekek retteg) Tégy a' meg-irtt *füvekhez Castoreumot* egy arany, vagy fusták nyomót ; vagy (ha azt nem kaphatsz,) *Basurója gyökeret*, vagy *Fagyöngy levelét* bővön ; vagy *Szent György virágát*.

A' Feje lágyára pedig *Egett-borral*, *Sóval*, és *Gyanta-olajjal* gyúrjanak *savanyú poshatt Kovászt* öszve, pogátsa formán, és köisék reá. Csak az *Egett-boros Kovász*-is jó : csak *nyers Borral*, és *Sóval* gyúrod-is hamarjában, használ. Vagy így : Főzd-meg keményen a' *Tyukmonyat*, mesd ketté, borsóld-meg ; jó melegen, a' mint el-álhattya, kösd a' *Lágyára*, Ezek hathatofon szíják ki-felé a' belső hévséget.

Az Afzszonyok által el-követni szokott babonákról, mellyekkel az Igézetben élnek, minthogy semmi természeti erő benne nem látzik, nem szólok. Az egy *Szenes vizet* tethetőek kérdésbe. Leg-alabb abban a' *Szénben* vagyon belső fel-forrást el-nyomó erő, izaszt-is : azért nem haszontalan, ha jól adnak innya benne. A' kívül véle mosás nem téfszen többet, mintha *Rosa vizzel* mosdatnád ; hivefíti, és könnyebben el-aluszik u'ánna.

V. IJJEDEZÉS.

Ha a' Gyermekek ijjedez álmban; minthogy az gyakrabban a' Gyomorban meg-keferedett Tájnek az Agy-velőt érdeklő keferű párjától vagyon: Adgy Szín mézet néki, hogy jóskánt nyalogasson; alá-felé hajttya e' nyavalyának oká. Mézből, 's Szappanból főtt tsapot-is kell bé-tenni, hadd vonnya az-is alá-felé a' felső részektől azt a' keferű sárt.

VI. ALATLANSÁG,

Néha nagy Álatlanság vagyon, és tart sok ideig az apró Gyermekeken: melly-is, vagy Forrózástól, vagy Has-fájástól, és afféle keferű párának a' Gyomorból a' Fejekre fel-emelkedésétől, és az Agy-kérnek feszítésétől vagyon; mikor tudni illik többet szopnak, mint-lem meg-emészthetné a' Gyomrotskájok. Néha pedig ugyan ez meg-eshik a' beunek való Gelesztától is.

Itt-is azért a' nyavalya okára kell vigyázni; nem kell minégyárt valami alutóval el-bódítani a' Gyermekek Fejét, melly miatt a' Nyavalya is ki-szokta rontani. Fejét sáfrányos Tsets-téjjel kösd-bé; a' Lábaikat pedig Szarvas vagy, Marha szára tsonttya velejével kenegessed tűz előtt. Vagy: Vajas Borban főtt Salátával kösd-bé Talpaikat. A' Fejét hasonlóképpen kösd-bé Salátával. Vagy pedig Tsets-téjbe, és Tyukmony székibe lágyan tört Fejér mákot kevervén flástrom formán, a' két Vak ízemeit kell bé-kötni vélc.

VII. NYAVALYA-TÖRÉS.

A' Nyavalya ki-törés-is hamar meg-efik a' Kisdedeken. Itt - is szükség a' nyavalyának okát fel-keresni: mert ez meg-efik az ijjedéstől, rozsz Téjtől, Geleztának benne mozgásától, Forróságtól; és így ezeket kell előbb orvosolni, a' mint a' szükség hozza

Igen jó a' Nyavalya rontás ellen a' *Niul ok* töja; ha meg-afzalván, és törvén, abból egy-egy keveset, *Viola*, vagy *Bísa-rósa*, vagy *Gyónzy-virág vizhen* innya bé-adsz. Ismét: *Marti lapu vizhe*, vagy ki-fatsartt levébe| mártts melegen ruhát; 's takard belé egéfzen a' Gyermekeket, és fektesd úgy le. Vak-szemeit, Feje lágyát *Gyanta olíjjal* gyakran kennyék: Fejét *Gyanta porral* füstollyék: a' Feje-lágyán gyenge irhára vonván, tartsák azt a' flastro, mot, mellynek neve *Enolium de Bregmate*: vagy pedig *Savanyú kovászt*, meg-refsz-ltt *Ba-fa-rósa gyökérrel Gyanta olajjal*, *Egett-borral* őszve gyúrván, tartsák a' Lágyán. A' ki egyebet nem kaphat, *Egett-boros piritott Kenyeret* kölsön reá. A' *Bísa-rósa gyökerét* refszeldi-meg, egy ruhában kösd a' nyakába, dörgöld az Orra allyát gyakran véle. Jó egy kis kaláu *Fa-olajat*-is bé-adni innya, hogy hányon tőle. Egy-egy kevés *Hárs-fa virág vizet*-is kell gyakran bé-adni innya. Füstollyék gyakran *kis sz. László füvel*, meg-afzalván, törvén, és szénre vetvén.

VIII. MEREVEDÉS.

Néha a' Tagok meg-merevednek a' Gyermekben : akkor *Castoreum olajjal* , vagy *Ruta olajjal* , vagy *Borban főtt Rutával* , és *Gyenge gyökérrel* , vagy *fejér Liltom olajjal* , vagy *sárga Viola olajjal* , vagy *Borz hájjal* , vagy *Sályával* ölzve-törtt kövér *Lud sirtal* kell kezeni az *Hátá geréntzit* a' *Nyakától* fogva alá a' *Farsokáig*. Vagy : *Havasi ugorkát* (*Cucumis Sylvestris*) főzz-meg *Borban* , azzal mossad ; melly-is igen hathatos. A' *Napra forduló virágot* mindeneftől főzd-meg feredőnek , abban fereszték gyakran , és a' feresztés után kennyék-meg jól az említett kenetekkel , 's lefektetvén takarják jól bé utánna.

IX. FÜLE KI-JARASA.

Némelly Gyermeknek egy néhány esztendőig *Füle ki-jar* , és néha nagy fájdalommalis vagyon. E' nyavalyában : *Végy Szurok-füvet* , *Fodor-mentát* , *Len-magot* ; aprón vagdaltván rakjad ezeket gyenge ruha fatskóba , mennyi a' *Fülét* bé-lepi , *Borban* , forrald-fel ; kivévén a' fatskót , és ki-fatsarván , jó melegen a' mint el-álnattya , tedd a' *Fülére* ; úgy párollyad gyakorta. Néha-néha két-két tsepp keferü *Mondola* , vagy *Baratzk-mag olajot* ertz belé. Vagy : *Mossad* gyakran maga vizeletivel. Vagy : *Szék-füvet* , *Majoránnát* , *Szurok* : vagy *Szu-füvet* vize *Borban* főzz-meg . egy darabotska *Ipondiát* marts belé ; ki-fatsarván levés jó melegen parollyad véle.

X. AJAKA - TSEREPEZÉS.

Néha az Ajaka tserepezik ; és hafadoz fájdalommal : melly meg-esik a' Téjnek hévségétől , mellyet szopik a' Gyermekek ; vagy pedig hogy igen kemény a' Tsets bimbó. Olyankor az *Uti füvet* tórd-meg, levét fatsard-ki, és *Iros vajjal*, vagy *Tyuk-hájjal* főzd-őszve jól, gyenge tollutskával kennyed az Ajakát véle. Azután aprón törtt *Mástixot* , vagy *Tömjént* elegyíts *Tyukmony-fejérrrel* őszve , és tedd az hafatt Ajakára. Jó a' *Szakátok főző kalánnyának-is sirtja* , ha mint meleg ki-út a' fakalánból , kened vele. Igen jó a' *sárga Viola olaj-is* keni véle. *Bárány fagygyát* , *Fa-olajat* , egy-kevés *Vaszat olvaszíz-őszve* , öntsed *Rósa vízbe* , onnan ki-vévén tedd-el , és keneged véle.

XI. SZÁJ-FAJÁS, ROTHADAS.

Ha a' Szaja fel-fő, és Inye-is veszni kezd : A' *Szederj-levét* fatsard-ki , *Mézzel* főzd-őszve ; tedd-el , mikor kiváutatik , kennyed véle ; aprón törtt *Silétromot-is* elegyíthetni köztibe , vagy aprón törtt 's szitáltt *Pomagránát héját*. Jó a' *Rósa méz-is* , azon formában elegyítvén. Jó a' *kövér Portsín (Portulaca) jirupusa-is* , aprón törtt *Myrhával* , vagy a' nélkül. Vagy : *Uti-fü vízben* főzd-meg a' *Gallest* , darabon meg-törvén , mossad a' Száját véle. Ha a' nyelv-e-is fel-párlott : Akár nyers , akár aszszu *Baratzk héjával* dörgöllyed ; azután főzz *Gallest* , vagy *Tölgy-makkot* , vagy *Pomagránát héját* ,

béjät, vagy mindeniket etzetes *Vizben*, és mos-
 tad véle. A' Foga húsát kennyed *Rofa méz-*
zel, mellybe igen aprón törtt *afzfü Harang*
virág levelét, vagy aprón törtt *Dio-bél béjät*
 elegyits, 's kennyed véle gyakorta. Vagy:
 A' *Viola gyökeret (Ireos)* törd-meg aprón,
 keverd *Mézbe*, 's kennyed véle. Ha a' Gyer-
 mek szájába Fene rothadás esik: Igen aprón
 ralpolyozz *Szarvas szárvat*, és aprón törtt
Pomagránát béjät elegyitvén közibe, minden
 mosás után hintsd, vagy nyom bé véle.

XII. FOG-HASADÁS.

Gyakorta a' Gyermek, midön Fogok a-
 kar hafadni, nagy kint látnak miatta 's fájdal-
 mok nagy: melly miá nem alhatnak, forróz-
 nak, hafok megyen, rettegnek, sokszor a'
 Nyavalya-is ki-töri; söt meg-is hálnak miatta.

Meg kell azért vigyázni, melly helyen a-
 kar az inyból a' Fog hafadni; mellyet meg
 esmérhetni abból, hogy az illyen Gyermekek a'
 szájába kapdos, a' Tsetset szorittya inyével;
 melly ott killyebb-is áll, és fejéreslik.

Azért nem kell azt várni, hogy reá érkez-
 zék a' kin; hanem mindgyárt hét holnapi ko-
 rában dörgöljék az inyét a' Gyermekeknek gya-
 korta, újjára egy kis sötalan *Vajat* vévén,
 ez szépen lágyittya az inyét, könnyeb-
 ben hafad. Mindenek felett ditsérik ez-
 aránt a' *Nyúlynak agy-velejét*, és a' *Kakas taré-*
jának vérét, ha azokkal dörgölik. Vagy pe-
 dig: A' *Nyúlnak agy-velejét Mézzel*, 's *Vajjal*
 ele-

elegyítsék - őszve , 's azzal kennyék gyakorta. Ha az nem fog rajta , a' minthogy némellynek kemény az inye , meg - kell hasitatni a' Borbéllyal ott , a' hol fejéreslik. Ha pedig , vagy így , vagy amugy meg - sebefedik az inye , kennyék ezzel : Törjenek aprón Tömjént , Mézbe , és Vajba keverjék , 's azzal kennyék , meggyógyúl.

XIII. BÉKÁJA.

Ha a' Gyermekeknek a' Nyelve alatt Békája indult: Dörgöllyed mindjárt aprón törtt Szalumiákkal , vagy Borssal , vagy aprón törtt Gallessel ; azután kend - bé Tentával. Vagy : Egy kevés oltatlan Mezet , Gallest , Timsót főzz - meg Etzetben , meg - higgadván , 's ruhát belé mártván dörgellyed erőssen véle. Vagy Isopot főzz - meg Etzetben , azzal mossad : megmosván , aprón törtt Isopot aszszú virágával hintsed ; szépen el - száraztva. Vagy pedig : Olloval tsipegelle - meg a' Békát a' Borbély ; azután hintsed , és mossad , Sot , Borjot , egy kevés égett Spondiát őszve - törvén. Az Alla alá pedig tegyenek ilyen flastromot : Lud - ganeját 's Mézet keverj őszve , tégy egy kevés erős Bort hozzá : főzzed mind adig , mig a' Bor el - apad , és jó melegen kösd - bé véle.

XIV. HURUT.

Ha az Hurut vesztegeri : Tömjént , veres - Rosát , Majoránát , Spikinárdot törj - őszve apró porrá , meg - kenvén Égett borral a' Lagyát , mindenkor , mikor le - fekteted , hints - bé véle.
Vagy .

Vagy: Tégy egy-egy kis Mézet a' Nyelve gyökerére; száraztva az Hurutszerző bő nedvesíget. Vagy: Édes Anis olajat, sőtalan Iros vajjal, egy kevés Sáfránt; elegyíts - őszve, kend meg véle Melyét, Torkat, és Füle tövét. A' Talpait meleg helyen kennyék Eggett borral őszve-elegyített *Kerke* szaggyúval, Vagy Gyanta olajjal, Vagy Tyúk hájjal, Vagy *Laurus* olajjal, Vagy Fenyő mag olajjal. Kennyék a' Melyét Tyúk hájjal; hogy azt lágyítván, könnyebben vehessen lélegzetett. Jó a' Feje lágyára zenni az oda-fel említett Patikai flastromot, *Emplastrum pro Bregmate*; vagy Eggett borral; és (ha lehet) Gyanta, vagy Fenyő mag olajjal őszve gyúrt: szavanyú Kovászt. Ha nagyotska: este- reggel egyék sült Fűgét. Igyék Kendermag szűt, nem etzetelen, hanem Nád-mézesen, jó melegen. Vagy Nád-mézesi Kómény vizet adgy innya melegen.

XV. TORKA-FÁJÁS.

Ha Torkába erezkedik, fáj, mellyet a' tapogatásból, és dagadásból elzedbe vehetsz: Kenyed *Viola* olajjal; vagy *Mondola* olajjal; vagy csak Iros vajjal; Szederj sirupot (*Diamorum*) adgy nyalogatni: vagy Nád-mézet olvasz-el *Kosa* vízben melegen, jó sűrű légyen a' Nád-méztől. Ha dagad: Egesd-meg a' *Gallest*, vagy *Tölgy-márkot*; tórd-meg aprón; egy kevés; *Ros-tjzittel* Keverd Mézbe, főzzed egy kevésé; ruhára kenvén, jó melegen kösd-bé véle. Vagy: Tórd, és Iszitald-meg a' *Fesike* jézkett; gyurd-

gyúrd - meg *Len* mag olajjal , kösd - bé véle a' Torkát , akár *Borban* főzd - meg sűrűn , mint a' pépet ; akár *Tsont - évő* *Ebnek* ganéját *Mézzel* főzd flastromnak , 's kötsed véle.

XVI. ORRA DUGULÁSA.

Ha a' Gyermekek Orra bé - dugul : *Tsets - téjbe* *Fa - olajat* , vagy olvasztott *Vajat* ereszt sz belé , vagy *Saláta* ki fà - sart levét : vagy *Gyopárt* főzz - meg *Etzetben* (*Stachas* ,) 's annak páráját ereszt az Orra lyukába , vagy *Czéklát*.

XVII. OKÁDOZÁS TSUKLÁS.

Ha lokat Okádozik , és Tsuklik : *Piritott Kenyeret* áztals - meg *Etzetben* , tórd - őszve keményen sült *Tyukmony székivel* : tégy hozzá aprón tört *Tömjént* : ha nyers a' *Fodor - menta* , annak ki - fatsart ~~levél~~ , ha - őszvü , porával timporáld - őszve , 's melegen ruhára kenvén , kötsed a' *Gyomrát* véle. Vagy : *Véres Rosat* , és *Tserfa - báját* főzz - meg *Etzetben* , melegen *Spondiát* belé - mártván , és ki - fatsarván tedd a' *Gyomor* szájára ; 's szagoltals véle *Czitromot* , vagy valami jó - szagú *Almát*. *Fodor - menta* *Sirupot* nyalogasson gyakorta. *Vizi petrefelymet* (*Apium palustre*) törj - őszve erősen *Kenyér* belé , kötsed a' *Gyomrát* véle. Aprón tört *Tömjént* keverj *Tyukmony fejébe* , *Len - tsepürt* belé mártván tedd a' *Gyomra* szájára. *Urmót* , *Fodor - mentát* főzz - meg *Borban* , 's kötsed a' *Gyomrát* véle.

XVIII. HAS - FAJAS.

Az Has - fájas miatt gyakorta nagy kinokat ,
alat-

alatlanságokat szenved a' Gyermekek ; úgy mint a' szél-tekerés , és az évő *materia* rágása miatt is : melly miá ugyan Grispán szinü zöld az eméltése is. Az ilyen állapotban , jó Meleg Fodor-menta vízbe márts egy darab spondiát , fatsard-ki , 's azou melegen , a' miot el-álhatya , kölled a' Gyomrára. Vagy pedig *sáfrányos Fa-olajjal* melegen kenyed a' Gyomrát , úgy fekted-le a' Gyermekek jó melegben. Vagy : Szék-fü , Fodor-menta , vagy Üröm olajban , akár mindenikben egygyütt , egy kevés Cámfort gyenge tűznél olvasz-el , 's kenyed azzal melegen. Azonkivül , mind azokkal élhetni itt is , mellyeket a' XVII. Szakalzban fellyebb le-irtam , az Okádozástól.

XIX. POTROHOSSÁG.

Némelly Gyermekek az Háa igen meg potrohofodik , és sokáig úgy tart : melly megelik az hózfzas Hideg-lelés után : vagy pedig hogy a' Gyermekek rendetlenül sokat eszik ; 's nem bír véle a' Gyomor ; hanem ott sokáig hevervén , a' Fodor-haj e-etskél-is meg telnek : úgy , hogy alig piuegnek , mikor járnak.

Az ilyen Gyermekek minden nap adgyanak Bor közel süvanyított Lebén-bü levelét ; közébe-közbe pedig , bár-csak harmadnaponként ; egy-egy iustak nyomó *Viola* yökeret aprón megtörvén , mint a' lilzt , adgyák innya vizes Borban , vagy Étek-leben : vagy pedig *Baja rosa* mat azon formán : Borza fa , vagy földi-Borza levelét , virágát ; főzd-meg Borban ; márts lepedőt belé , fatsard-ki , es jó melegen úgy

C c 2 takar-

takarják belé, 's alügyék úgy el. Ismét: *Falajban főzz Rutát*, meg-ízürvén aprón törtt *Komény*, és *Petrefelyem magot* elegyits belé, 's kenyed az Hasat melegen véle gyakorta.

XX. HAS-SZORULÁS.

Ha az Hafa meg-ízorúl: Adgy jó nád-mézes forró Tejet, hadd hőrpögessen bővön; meg-indittyá. Ha kaphatsz, adgy új *Mondola olajat* Etek lévben. Ismét: *Dio-héját* tölts-meg *Tehén epével* elegyített *Vajjal*, borítsd, és kösd a' Köldökére minden éjtszakára. Vagy: *Tégy Szappanból*, és *Mézből* készített *Tsapot* bé az Alfélébe. Vagy hirtelen: *Pár-bagymát* halíts hozsázára, főzd-meg, és tedd-bé azonképpen. Vagy: *Káposzta-torsából*; vagy *Czékliből*, vagy *Szalonnából* hasonló formát csinálhatni, és azon haszonnal bé-tehetni; meg-indittyá. *Málofa szőlőt* (magvát ki-hányván) és *Mondola belet*, törjenek őlzve erőssen *Nád mézzel*, mint a' pépét, azt adgyák enni gyakorta.

XXI. HAS-MENÉS.

Néha elleaben az Has menés főgyattya a' Gyermeket, nem is szakasztya semmi úgy-el erejét. Azért ollyankor: Végy *veres-Rösát*, *Koményt*, *Bors-almát*, főzd-meg ezeket *Ezetenben*, törd-őlzve azután erőssen mint a' pépét; jó melegen ruhára kenvén kösd-bé a' Gyomrát véle. Ismét: *Bárány*, vagy *Nyúl-oltott* egy öreg borsónyit egy kalán *Vizben* el-olvaltván add-bé innya; de, azt bé adván, azután fokáig meg ne szoptassák; mert meg-öltaná a' Gyomorban a' bé-szoptott Tejet: cartásák inkább

káb akkor egy darabig, mintegy fél-nap, valami lisztből főtt hig péppel. Vagy pedig: A' *Viza hójában* egy darabot főzz-meg *Téjben*, vagy *Borban*, vagy *Vizben*, add innya aprónként. Vagy: Ha *Viza hójagot* *Vizben* főzsz, tsinály, azzal fel-eresztvén, *Mondola tejet*, azt add innya; kedves italú, és hasznos erejű az *Hás-menés* meg-fogásban. Vagy: Végy akármí *Májat*, süsd, vagy főzd-meg; azután aszald-meg, hogy apró porrá törhesse; azt a' *Máj-port* *Téjben* fel-forralván add enni. Meg-kell pedig azt itt tudni, hogy hirtelen az *Has-menést* a' *Gyermek*ekben meg nem kell állítani; mert az néha jövokra vagyon.

XXII. VÉG-HURKA LE JÖVES.

Néha az erőltetésben a' *Gyermek*ek vég-Hurkája, Remeséje ki-jő: Ollyankor törj igen aprón *Gallest*, vagy *Aloét*, vagy *Bolus Armenust*, vagy *Keményitót*, hintsd-meg véle, és nyomjad helyre. Ha ki-jövéen meg-dagad: Főzz *Gallst*, vagy *Ter-fa bėjat*, vagy *veres-Rosát*, vagy *Pomaگرانát bėjat*, vagy mindeniket egygyütt, *vizes Borban* spondiat belé mártván, 's ki-fatsarván, párold véle jó melegen: azután hintsd bé valamellyik porral, a' mellyeket említék, és úgy nyomjad helyre. Vagy pedig: *Salétromot* igen aprón törj-meg, *Marba epébe* elegyítvén kend-meg tolluval belőle a' le-jött Hurkát; és magától fel-mégyen helyére, még az öregekben-is. Vagy: A' *Tyuk szem* nevű süvel (*Anagalis purpurea*) hasonló-képpen kenyed, meg-törvén, és levét ki-fatsarván.

XXIII. ERŐLTETÉS,

Ha Gyermekek gyakorta Le-ülésre kíváncsok, azonban lemmi nem mégyen tőle, tsak hi-jába erőlködig: Főzz *Feredött Ökör fark kóroból*, 's fereszfzed benne. Ugyan annak *levelével* gyakorta dörgöld, 's kennyed az Alfelét. Vagy: Azon *Feredő vizével*, (hév kováts kőre ön:öz-vén azt,) párollyad az Alfelét lyukas széken. Vagy: *Kipor ners levelét* egy marokkal, parafa alatt süts-meg, 's jó melegben tedd az Alfelére.

XXIV. GELESZTA.

Ha a' Gyermekek Gelesztás, igen sok nyavalyája érkezik miatta, azért így kell tselekedni: Mikor Geleszta ellen akarsz Gyermekeknek orvosságot adni, elsőben éheztesd-meg jól, és így az léfzen, hogy annál inkább kapja a' Geleszta az orvosságot, melly őtet el-veszesse; de ha egyébbel jól lakott, ahoz nem nyúl, és hi-jabavaló a' munka. Adgy *Geleszta part big Tyuk-monyban*, vagy *forraltt Tében*, vagy *Méb serben* innya. Vagy: A' *Liszt-lantot* keverd *tista Vizbe* jó higan, hogy olyan légyen, mint a' tej, abba egy kis *Nád-mézet* vetvén, adgy kalánnal gyakran belőle. Vagy: A' *Perje-jünek*, Vagy *zöld-Búzának* ved vizét, 's azt add innya. Vagy: *Hámoriz Veres-bagymát*, tedd egy supor *tista vizbe*, állyon rajta a' viz, 's azt igy. Mikor belső orvosságot adsz, külsővel-is kell a' Gelesztát háborgatni egyszer-'s-mind: *Baratzk-fa levelét*, vagy *Veres-bagymá szárait Etzetben*, törj-özve erőlfen, mint a' pépet, 's kösd a' Köldökére. Kennyék-meg az Hasát *Éget borral*; 's

híntsek-bé aprón törtt *Myrhával*, vagy *Aloéval*, vagy aprón törtt *úróm porral*. Vagy: *Kennyék-bé az Hasét keferű Mondola*, vagy *Baratzk-mag olajjal*.

Mikor ezeket tselekefzed, azután kend-meg az *Alfelét* bé a lyukig, *mézés édes Tejvel*: Vagy-*sovány Sajt*ot tsap formán faragj, *mézeld-meg* és tedd-bé: Vagy, valami *őszivér Sodor hüst* tsap formán tégy-bé. Így az léfzen, hogy ama kedvetlenek fellyül alá-űzik a' *Geleisztát*; ezeket pedig meg-érezvén utánnok siet alá, és ki-mégyen a' *Gyermekből*. Ha pedig fellyül erőltet a' *Geleisztá*; vagy (a' mint szokták szólani) a' *Geleisztá* hugyoz; jele, hogy fel-siet: azért fel-felé kell tsalogatni, vagy *Nád-mézet*, vagy *Szin-mézet*, vagy *mézés forralt - Tejet* tévén a' *Szájába*: de ne nyelje-el, hanem iukább tsak mintegy molsák véle a' *Száját*; meg-érezvén utánna siet, és a' *Száján* veti-ki magát a' *Geleisztá*. A' többit oda-fel a' IV. Könyvben bővön meg-találod.

XXV. SZAKADÁS:

Ha esés, ugrás, vagy egyéb erőltetés miatt a' *Gyermek* meg-szakad, és *Béli* az *Agyékaba* le-jár, noha elsőben mindenkor az *Hája* szokott le-jönni; mindgyárt kötni kell, illendő kötöt készitvén, ilyen formán: *Apron* törtt *Tömjént* keverjenek *Tyukmon fejéribé*, *Gyapot* tat, vagy lágy *Len-szöfzt* belé mártván, tegyék reá, elsőben mindazáltal a' le-szálott *Belleket* kenéssel tel-nyomvan: azután fellyül, a' mártott *Gyapottat*, vagy *Szöfzt* kölsék reá, ru-

hából, vagy irhából készített illendő kötővel. jó szorosán: álljon rajta egy néhány holnapokig, míg jól meg-forr a' kötő alatt a' Szakadás minden harmad naponként újítván a' kötést. Annál jobb, ha *Gallest, Gyantát, Kóként, Görög-fejért, vagy mindeniket, vagy a' mellyiket* kaphatod, közébe timporálod. Vagy így: *Főzz Lentét* őszve *Uti-füvel* erőssen; aztán törd őszve mint a' pépet, és melegen ruhára kenvén kösd-fel véle szorosán.

XXVI. KÖLDÖK MEG-KELES.

Hasonló-képpen, a' fok siraftól, és egyéb erőltetéstől, a' Köldöke ki-dagad; és néha meg is kél, igen tűzes dagadással, és nagy fájdalommal. Itt is jó, a' *Tonjént* meg-törvén, és *Tyukmony fejérvél* jól őszve-elegyítvén *Lentepével* reá kötni. Hasonló-képpen helye vagon itt is a' *Lentével* őszve főtt, és törtt *Uti-fünek*. Vagy így: *Törd* apró porrá a' *Spikinárdot*, keverd *Terpentináha*, és kössed véle. Vagy: *Ruhának a' hamvát, égetett Galles porát, Tyukmony fejéribé* kevervén, *flastron* formán ragászd reá.

Ha tűzes, így párold: Szedd meg a' *Kökényfa mohot*, és *Uti-füvet, veres Borban*, vagy *ettes Vízben* őszve főzvén törd-őszve, és jó melegen kösd-reá. Ha szél (*flatus*) fúttá fel a' dagadást: (mellyet meg-ismérsz abból, hogy, ha bé-nyomod, vizliza pattan). Aprón törtt *Kömény magot*, és *Bah-irt, Bal-fü magot*, főzz közike.

XXVII. KI-PARLAS.

Néha a' Gyermeknek Ina, Agyéka, Alfeleki párlík, Bőre el-mégyen, meg-lebefedik, a'
Vizel-

Vizelletnek sebefségétől, milly igen fájdalmas
 lévén nyughatlan-ágot izerez, Azért, a' ki-
 pott részeket mosogassák *édes Tejvel*, kennyék
Feser irrel. Vagy így: A' *Uti süvet* törd meg,
 levét fatsard ki, *Diznö hájjal* törd, és főzd ösz-
 ve; azután erős ruhán által szűrvé, kenegessed
 véle; Annál jobb, ha *Bort*, és igen aprón törtt
Tomjént tévél hozzá. Avagy: Aprón törtt
Gelétet, *Fa-olajat*, *Tyukmony-féjert* Kóp-illy-
 ő ve, 's kennyed véle. Ha a' Bőre el men:
 Törd-meg igen apró liszté az *Arpa káát*, lvi-
 táld-meg, és hintsed véle. Hm heted meg-
 törtt *Tomjénel-i*; vagy apró porrá törtt *asz-
 szu Poléval* (*Pulegium*)

XXVIII. FAKADÉKOK.

A' Gyermekeknek pedig akarmi *Fakadékok*-
 ban, és *Daganatokban*, *Lentét*, és meg-hámo-
 zott *Almát* főzz erőssen-őzve, törd által szitán,
 eresztv illendő-képpen *Fa-olajat* közibe, hogy
 mint valami hig ir olyan legyen; kenegessed
 véle.

XXIX. EB-AGJA.

Vagyon olly nyavalyájok is a' Gyermekek-
 nek, melyben eleget izopnak, esznek; de még-
 is semmi lattattya rajtuk nintsen, hanem el-
 száradnak, erőtlenednek, fogynak naponként.
 Ezt a' Magyarok néha *Eh Agjának* hívják. E'
 nyavalya pedig elik, a' bőr alatt termő *Ször-
 féregtől*; melly mint a' szőr-szál olyan vékony,
 külömben nem is láthatni meg, hanem a' fere-
 dőben: ha tudni-illik a' Gyermecket a' feredés
 közben *mézes Kenyér béllel* dörgölik; vagy pedig

ruhában kötött szitáltt *Hamuval*, és a' dörgölés után a' feredő vizet az hamun által-szűrük, ruhán, a' kiben vagyon; meg-találod vagy a' hamu között, vagy a' kenyér bélben.

Ez ilyen Férgék, el-szíván a' tápláló nedvességet, nem lehet, hogy meg-ne ősztvé-redgyék a' Gyermek. E' Férgék pedig kiváltképpen a' Vállai között, az Hátában, és a' Karjaiban teremnek-meg. Minden-napi feredés közben azért dörgölni kell az ilyeneket szüntelen, a' mint mondám: és mivel a' meleg feredőben a' Szőr-férgék ki-dugják fejeket *pirított Kenyérrel* kell utóllýára dörgölni alá az Hátakat; mert így el-esik fejek a' Férgeknek. Vagy pedig: *Tölgy-Fa hamvából tsinályanak Pár-lugot*, főzzenek belé reszeltt földi-tótkót, mellyben fereszszék az ilyen Gyermekeket: és mikoron a' Féreg ki-dugja fejét, el-kell beretválni gyengén.

Akarmi okon száradgyon pedig a' Gyermek; igen hasznos fereszteni *Varádits-koróbol* (*Tanacetum*) mind *leveftől*, 's *virágostól*, főtt *Feredőhen*, gyakorta; avagy tsak a' száradt tagokat mosni véle. Ezekén kívül, kenegésék gyakorta *Gelejsza olajjal*.

V É G E.

T A B L Á J A.

E VIII. KÖNYVEKNEK.

ELSŐ KÖNYV.

A' Főnek Nyavalyáiról.

I. Rész.	A' Fő-fájáról.	levél.	11.
II.	A' Fő-szédelgéről.	-	16.
III.	A' Refzketegejségről, és a' Kéz, láb, Nyelv, 's egyéb tag El-e eséről.	-	21.
IV.	A' Korságról, vagy Nécz - betegségéről, és Nyavalya kirontásról.	-	27.
V.	A' Gutta - útról.	-	36.
VI.	A' bolond - Hagymárról.	-	41.
VII.	A' Nátháról, és egyéb az Agy velőről való folyásokról.	-	45.
VIII.	A' Meg-nyomásról, vagy Lúdértzről.	-	51.

MÁSODIK KÖNYV.

A' Fő némelly részeinek, Szemnek, Fülnek, Orrnak, Nyelvnek, Fognak, Inynek, és Toroknak Nyavalyáiról.

I. Rész.	A' Szem-fájáról.	-	54
II.	A' Szem-könnyvezésről.	-	62.
III.	A' Fül-zugásról.	-	64.

IV.

T Á B L Á J A.

IV. A' belső - Fül - fájásról, mellyet másképen Főben, és Fülben való kelésnek-is hinak.	67.
V. A' Fül - töve meg - dagadásáról.	71.
VI. A' Siketiségről, és nehezen hallásról.	73.
VII. Az Orr vére járásáról.	76.
VIII. Az Ornak egyéb nyavalyáiról.	82.
IX. A' Nyelnek Békijáról, és egyéb Dagadás	85.
X. A' Fog - fájásról.	87.
XI. A' Száj büdöségéről.	93.
XII. Az Inynek vagy Fog - húsának nyavalyáiról.	95.
XIII. A' Nyelv tsapja le - eséséről.	97.
XIV. A' Torok - fájásról, és Torok - gyékről.	98.

HARMADIK KÖNYV.

A' Mellynek, 's abban a' Tüdőnek,
és Szűnek Nyavalyáiról.

I. Rész. Az Hurutról, és Rekedésről.	105.
II. A' Füladozásról.	112.
III. Az Oldal nyillásról.	117.
IV. A' Vér - pökéről.	127.
V. A' Száraz betegségéről.	130.
VI. Az El ájulásról, vagy El - balásról.	135.
VII. A' Szű - dobugásról.	138.

NEGYEDIK KÖNYV.

A' Gyomornak, és Béleknek Nyavalyái.

I. Rész. A' Gyomor erő:lenségéről Többszörrel.	140.
II. Az Étel ki - hányásról, Nem - emésztésről, és Tsuklásról.	150.
III.	

T Á B L Á J A.

III. <i>A' Gyomor - fájásról.</i>	-	-	154.
IV. <i>Az Has - szorulásról, és Kolytkáról.</i>			161.
V. <i>Az menésről, Vér - basról.</i>	-	-	173.
VI. <i>A' Gelejtákról közönségesen</i>	-	-	192.
VII. <i>A' vég Hurkában való Súlyról.</i>	-	-	199.

ÖTÖDIK KÖNYV.

A' Májnak ; Lépnek ; Veséknek Nyavalyáiról.

I. Rész. <i>A' Májnak hévségéről, és dagadásáról.</i>			209.
II. <i>A' Sárgaságról.</i>	-	-	215.
III. <i>A' Viz - Korságról.</i>	-	-	218.
IV. <i>A' Lép dagadásáról, és fájásról.</i>	-	-	228.
V. <i>Az Hypochondriaca Melancholiáról.</i>			232.
VI. <i>A' Vese - fájásról, és Arénáról közönségesen.</i>			239.
VII. <i>A' Vizeletjének bontakozásjáról.</i>	-	-	249.
VIII. <i>A' Kőszüenyéről, Scyaticáról, mellyet Farsábanak, Forgó, és Kerefst tsont. fájdalmának - hívák:</i>	-	-	256.

HATODIK KÖNYV.

Az Aizszonyi - nemnek Nyava- lyáiról,

I. Rész. <i>Az Hó - szám meg - rekedéséről.</i>			269.
II. <i>A' Vér - folyásról.</i>	-	-	273.
III. <i>A' Gyermekek vesztéséről, vagy Idétlen - szül.</i>			277.
IV. <i>A' Szülés körül való dolgokról, 's azután következőtökről való tanítás - adás.</i>			282.

T Á B L Á J A.

HETEDIK KÖNYV. Az Hideg - lelésekről.

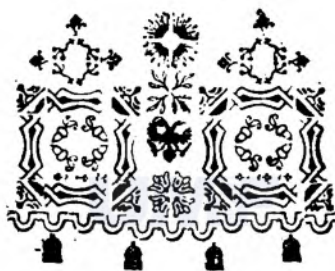
I. Rész. A' mindennapi Hideg-lelésekről.	291.
II. 4: harmadnapj Hideg-lelésekről.	293.
III. A' negyednapj Hideg-lelésekről.	300.
IV. Az Helymákról, vagy Helymázi Hidegl.	310.
V. Az Elméről.	314.
VI. A' Pestisről.	319.

NYOLCZADIK KÖNYV. A' külső Nyavalyákról

I. Rész. A' Dagadásokról, vagy Tályogokról.	346.
II. Az Hasbubáról, vagy Kopaszodásról.	352.
III. A' Kojzról.	353.
IV. A' Gelyváról, és Bőr alatt való Tomozásokról, mellyeket igaz nézen csakának hívunk; Deákul Scrofule.	355.
V. Vér-kelesről, és Pokol-varról.	358.
VI. A' Kóróm méregről.	361.
VII. Az Orbántzról, és sz. Antal tűzéről.	362.
VIII. A' Rúbról.	366.
IX. A' Fenéről.	368.
X. Az Hideg-vótt tarokról, 's a' miatt Embeknek Tenyere, 's Talpa Meg-hajadosásjairól.	370.
XI. Az Egésről.	371.
XII. A' Somorogról, Embes Örtzaja, Orra, veres daruon, Tarjagofjéáról, Sumóit.ról.	373.
XIII. Az Et-járadt Lakokról,	376.

T Á B L Á J A.

XIV. A' Sugorodásról.	-	377.
XV. Magos helyről való Esésről, Rokanasról.	-	389.
XVI. A' Turról, és Fekélyekről.	-	380.
XVII. A' Méreg itálról, és mérges Marásokról.	-	385.
XVIII. Az apro Gyermekek Kúlsó, és Belső köz- zónségefebb Nyaualyáiról.	-	391.

4-01

INSTITUTION: FADIA TIG. MEXICO
315
311... 5040... 195... 46/17

